magazin istoric

SERIE NOUĂ — DECEMBRIE 1990

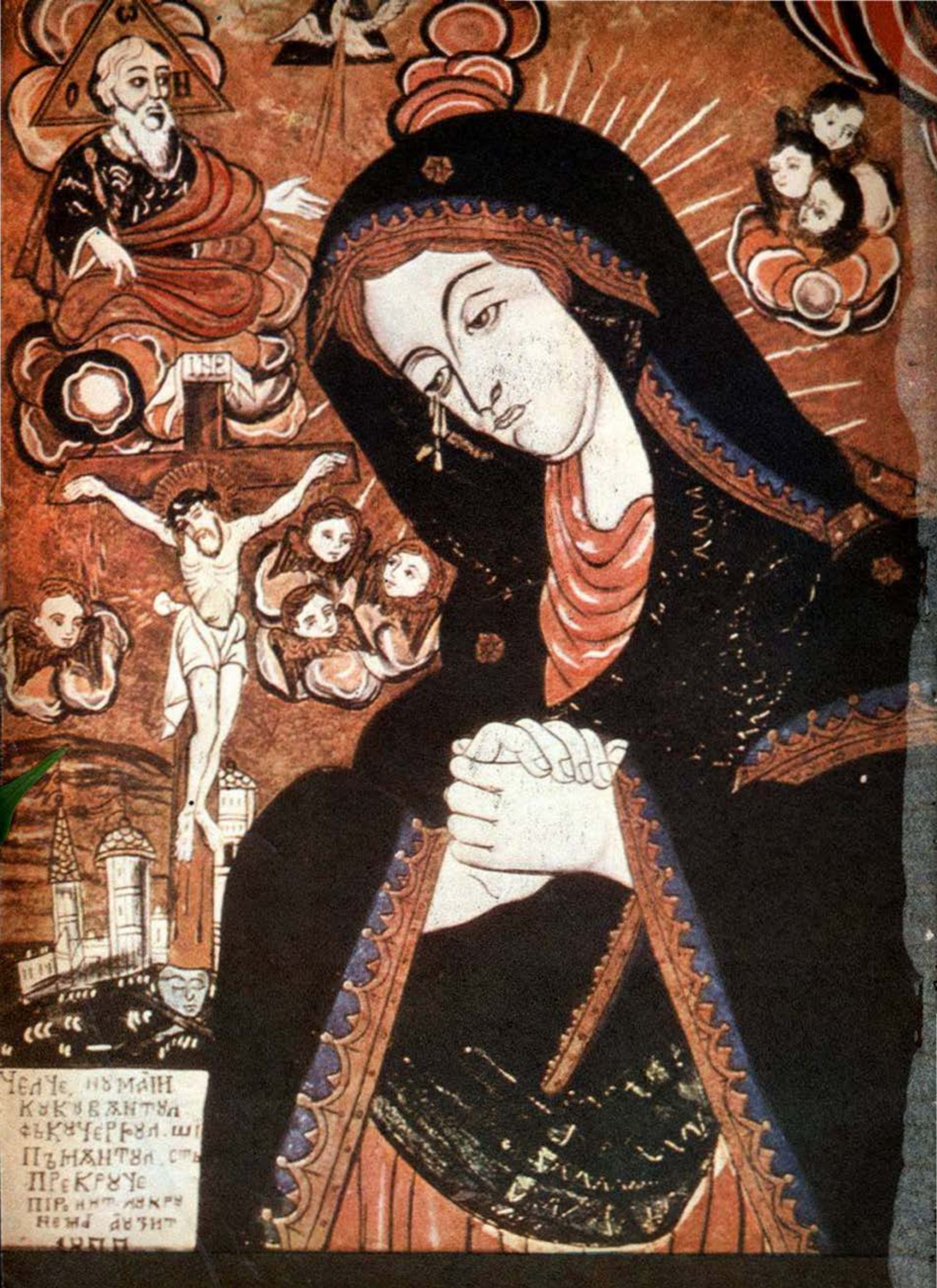
ТНЕ
Челче, нъмайн
кукъвантъл
фъкучерръл. шї
Пъмантъл. стъ
Прекръче
Пірънтъ лъкръ
нежй дъзнт

magazin istoric

SERIE NOUĂ

Revistă de cultură istorică — anul XXIV nr. 12 (285) decembrie 1990

SUMAR

• **1 Decembrie — Ziua națională a României... 2** • **La mulți ani!:** Cristian Popișteanu... **3** • **R.W. Seton-Watson: 1916-1920. Pentru cauza dreaptă a românilor:** Cornelia Bodea, Hugh Seton-Watson... **4** • **Părintele Vasile Lucaciu „Leul din Sisești":** Ioan Lupaș... **10** • **Din vremea cînd se pregătea Marea Unire (III):** G.T. Kirileanu... **14** • **Revoluția Română — Anul Unu:** Cristian Popișteanu, Radu R. Florescu... **18** • **O emblemă a Bucureștilor de altădată — mănăstirea Mihai Vodă:** Gheorghe David... **26** • **Biblia lui Wulfila:** Nicolae Corneanu... **29** • **Ceangăii — dincolo de enigmă:** Ion Dumitriu-Snagov... **33** • **Răscoala plebei sibiene din anul 1556:** Thomas Nägler... **39** • **1936. Un bal la Mogoșoaia:** Dumitru Hîncu... **41** • **Constantin Stere — în pragul unui deceniu infernal (III):** Z. Ornea... **45** • **1866-1877. Scene de viață românească (III):** Dan Berindei... **50** • **Rebus istoric... 54** • **România în capcana angrenajului spre război:** Eugen Preda... **55** • **1941-1944. Ministrul Elveției la București transmite... (IX):** Andrei Șiperco... **60** • **Alpii — un teatru de luptă uitat al celui de al doilea război mondial:** Jean Mabire... **64** • **În București, acum 50 ani... 68** • **Noiembrie 1939 - martie 1940. Războiul de iarnă sovieto-finlandez:** M.I. Semiriaga, Eino Jutikkala, Kauko Pirinen... **72** • **Noi istorici români în Aula Academiei... 82** • **Istoria templierilor — doar un proces celebru?:** Radu-Ștefan Vergatti... **86** • **Dialog cu cititorii... 90** • **Sumarul sumarelor... 91**

COPERTELE NOASTRE

① Icoană pe sticlă pictată în secolul trecut în comuna Nicula, jud. Cluj, care redă binecunoscutele trăsături ale viteazului Mihai, domnitor unificator de țară (**Mănăstirea Mihai Vodă,** p. 26)

② ③ Patrimoniul creației artistice populare înscrie și minunate reprezentări ale unor scene din viața lui Iisus Hristos — a cărui naștere este serbată la 25 decembrie. Două capodopere ale genului: **Maica Domnului jalnică** (1877) și **Nașterea lui Iisus** (1865), icoane pe sticlă realizate în com. Arpașu de Sus, jud. Sibiu (**Biblia lui Wulfila,** p. 29)

④ În confruntările militare cu statele islamice, templierii au obținut succese remarcabile. Unul dintre obiectivele de seamă ale cruciaților a fost și eliberarea Ierusalimului. Imaginea noastră înfățișează o viziune artistică din sec. XV (sînt ușor de recunoscut catedralele gotice, specifice vestului Europei) a asediului Orașului Sfînt (**Istoria templierilor — doar un proces celebru?,** p. 86)

1 DECEMBRIE
ZIUA NAŢIONALĂ A ROMÂNIEI

Parlamentul României

Adunarea deputaţilor **Senatul**

LEGE

Privind proclamarea zilei naţionale a României

Parlamentul României adoptă prezenta lege.

Art. 1. — Se proclamă „1 Decembrie“ ziua naţională a României.

Art. 2. — Hotărîrea Consiliului de Miniştri nr. 903 din 18 august 1949 privind declararea zilei de 23 august ca sărbătoare naţională, precum şi orice alte dispoziţii contrare prezentei legi, se abrogă.

Această lege a fost adoptată de Senat în şedinţa sa din ziua de 30 iulie 1990.

PREŞEDINTELE SENATULUI

academician ALEXANDRU BÎRLĂDEANU

Această lege a fost adoptată de Adunarea deputaţilor în şedinţa sa din ziua de 30 iulie 1990.

PREŞEDINTELE ADUNĂRII DEPUTAŢILOR

MARŢIAN DAN

În temeiul art. 82 lit. m) din Decretul-lege nr. 92/1990 pentru alegerea Parlamentului şi a Preşedintelui României, promulgăm Legea privind proclamarea zilei naţionale a României şi dispunem publicarea sa în Monitorul Oficial.

PREŞEDINTELE ROMÂNIEI

ION ILIESCU

Bucureşti, 31 iulie 1990

Nr. 10

LA MULȚI ANI!

Îndrăznim să credem că puține sînt pînă acum hotărîrile luate de Corpurile legiuitoare rezultate din primele alegeri libere de la 20 mai 1990 care să întrunească unanimitatea adeziunii națiunii cum este această Lege a Senatului României și a Camerei deputaților, care stabilește, prin votul tuturor senatorilor și deputaților, din 30 iulie 1990, ca zi națională **a țării noastre, data de 1 Decembrie.**

Îndrăznim să credem că această lege, inițiată de Frontul Salvării Naționale și întrunind aprobarea Senatului și a Camerei deputaților, vine să facă dreptate însuși poporului român și istoriei sale mult zbuciumate. Îndrăznim să credem că la o asemenea zi vor fi visat marii noștri istorici de la Nicolae Bălcescu la Nicolae Iorga, de la Xenopol la Pârvan, de la Mihail Kogălniceanu la Gheorghe Brătianu. Îndrăznim să credem că la o asemenea zi vor fi visat poate și marii noștri voievozi care cu spada și cu iscusința minții au croit de-a lungul secolelor drumul destinului românesc greu încercat. Îndrăznim să credem că marii noștri artiști care au dus faima României în Universalitate, de la Blaga la Sadoveanu, de la Brâncuși la Enescu, vor fi gîndit și ei nu o dată că 1 Decembrie este cea mai minunată și mai înălțătoare zi a neamului românesc. Și amintindu-ne cît era de împătimit Eminescu după ideea unității și solidarității românilor de pretutindeni, nu putem crede că Luceafărul poeziei noastre n-ar fi subscris la proclamarea zilei de făurire a României Mari drept zi națională. Și se cuvine, deci, ca ea să-i fie — cum hotărăsc acum Corpurile legiuitoare ale României libere și democrate — de-a pururi sărbătoare națională.

Ideea — spunea Nicolae Iorga — care astăzi stă la baza operei politice împlinite în acest fericit an, 1918, e tot așa de veche ca și neamul. Și tot ilustrul savant spunea că „unirea cu țara n-a venit în adevăr din sfătuirea interesată a unui număr restrîns de conducători, de fruntași, de șefi, de oameni cu cădere, cărturari și doctori care în cumpănă de dreptate să fi pus toate avantajele pe care pentru ei și pentru partidul lor le-ar putea oferi unirea. Nu, nicăieri nu s-a făcut diplomație în jurul ideii românești. Această idee s-a impus ca un imperativ categoric. Mulțimile, milioanele au aclamat-o"[1].

- Și dacă aceste cuvinte ale lui Nicolae Iorga exprimă o chintesență a luptelor românilor de pretutindeni pentru a se ajunge la momentul în care cele zece provincii istorice românești să se unească într-un singur trup, nu este mai puțin adevărat că au trebuit să treacă încă 72 ani pînă cînd, după alte multe suplicii și suferințe, după alte rapturi teritoriale pe seama României, să ajungem astăzi să însemnăm de-acum înainte 1 Decembrie ca sărbătoare națională a țării și poporului român.

Și să ne fie îngăduit ca în încheierea acestor fugare notații să ne amintim și să ne plecăm cu pioșenie în fața generațiilor care n-au pregetat la orice sacrificiu pentru a înfăptui România Mare, după cum nici eroii Revoluției din decembrie 1989 n-au pregetat la nici un sacrificiu pentru a răsturna definitiv totalitarismul și expresia lui aberantă, dictatura ceaușistă, deschizînd drum în istorie pentru democrația, libertatea și demnitatea poporului român, a alcătuirii sale statale naționale, moderne și indivizibile, a prezenței sale suverane în concertul european și mondial al națiunilor.

Cristian POPIȘTEANU

---

[1] De-a lungul anilor, întreg acest proces de mare complexitate și-a găsit un loc prioritar în cadrul tematicii abordate de *Magazin istoric*. Urmărind evoluția istorică a luptei poporului român pentru refacerea unității sale teritorial-statale, articolele, grupajele de documente, evocările sau reportajele istorice publicate de colaboratorii noștri au evidențiat toate acele elemente de unitate — limbă, cultură, tradiții, religie, viață economică și organizare politică etc. — pe baza cărora s-a cristalizat și afirmat cu putere conștiința unității naționale românești. În paginile revistei, cititorii au întîlnit emoționante evocări ale multor momente de excepțională însemnătate din marea cronică a luptei pentru unitate națională: prima unire realizată de Mihai Viteazul, marile ridicări conduse de Horea și de generația de la '48, Unirea din 1859 și Războiul pentru cucerirea independenței, mișcarea memorandistă, epopeea Războiului de reîntregire și corolarul acestuia — România Mare, patria tuturor românilor. În acest sens, *Magazin istoric* a publicat în premieră o amplă cronologie istorică semnificativ intitulată *Cronica Marii Uniri*, precum și numeroase pagini memorialistice ale participanților sau despre participanții la unele dintre evenimentele rememorate în această cronică (Al. Borza, Sextil Pușcariu, Al. Lapedatu, D.D. Roșca, Tiron Albani, I. Flueraș, V. Goldiș, I. Maniu, Al. Vaida-Voievod, I.G. Duca, I.I.C. Brătianu, Laurențiu Oanea, V.V. Barbu, A. Cosma, V. Braniște, Emil Pop, regele Ferdinand I, Ion Bianu, Victor Antonescu, Take Ionescu, Al. Marghiloman, N. Cosmachescu, N. Iorga, Irina Mavrocordat, C. Kiriței escu, Lucian Blaga, T. Brediceanu ș.a.). Nu puteau lipsi din cadrul acestor evocări acelea consacrate dramaticelor confruntări politico-diplomatice susținute de membrii delegației române la Conferința de pace de la Paris, în urma cărora măreața înfăptuire a poporului român și-a căpătat și necesara consacrare internațională.

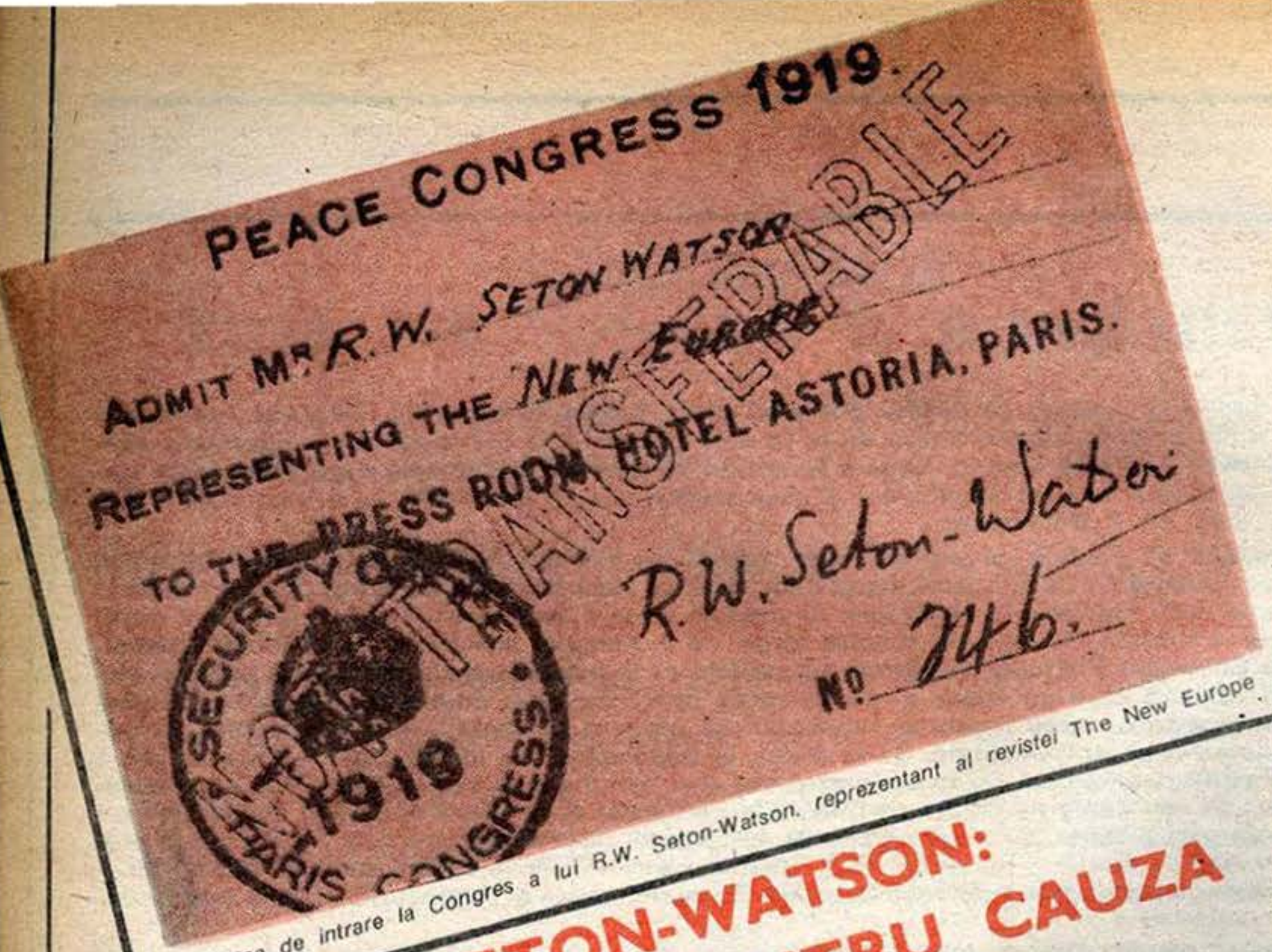

Cartea de intrare la Congres a lui R.W. Seton-Watson, reprezentant al revistei The New Europe.

R.W. SETON-WATSON: 1916-1920 — PENTRU CAUZA DREAPTĂ A ROMÂNILOR

Prezentăm cîteva pagini din lucrarea semnată de Cornelia Bodea și Hugh Seton-Watson, publicată la Editura științifică și enciclopedică, cu titlul R.W. Seton-Watson și românii. 1906-1920 **a cărei valoare istorică pentru lupta națională a românilor la finele secolului XIX și începutul secolului nostru este greu de evaluat. Argumentele istoricului britanic sînt argumente perene, întrucît ele descind dintr-o profundă și exactă analiză obiectivă. Amintim cititorului că revista noastră a mai publicat pagini din lucrarea mai sus-menționată în numerele 11 și 12/1989. Textele selectate de această dată privesc momentul intrării României în primul război mondial, subliniind caracterul național al acțiunii românești, eroismul ostașilor noștri pe cîmpul de luptă, cît și activitatea desfășurată de istoricul britanic în timpul Conferinței de pace de la Paris pentru susținerea recunoașterii internaționale a Marii Uniri, ce a dat expresie voinței tuturor românilor de a se reuni în patria lor.**

În cursul nopții de 27 spre 28 august 1916, armata română a început operațiunile de eliberare a Transilvaniei. Trei dintre cele patru armate române (80% din efective) acționau ofensiv în Banat și Transilvania, iar a patra a rămas în apărare pe frontul de sud, spre a preveni un eventual atac în acea parte a țării. Datorită nerespectării angajamentelor pe care puterile Antantei și le asumaseră față de România prin Tratatul politic și Convenția militară încheiate la 4/17 august 1916[1], armata română a fost nevoită să se opună singură superiorității umane și materiale copleșitoare a Puterilor Centrale.

În primul număr al revistei sale *The New Europe*, apărut la 19 octombrie 1916, R.W. Seton-Watson saluta caracterul drept al participării României la conflagrația

[1] *Magazin istoric*, nr. 10/1977.

Delegația română la Congresul de pace de la Paris

mondială. „Intrarea României [în război] constituie dovada supremă a unui fapt care este încă prea adesea trecut cu vederea de către opinia publică occidentală, dar care, cu toate acestea, coboară pînă la originile întregii probleme europene, așa cum a fost ridicată de Marele Război și, mai mult decît atît, a reglementării care trebuie să îi urmeze. Într-un cuvînt, acesta nu este numai un război german, ci și unul maghiar. Ba, mai mult, este tot atît de maghiar, pe cît este de german, căci maghiarii au făcut mai mult decît oricare alt popor pentru a crea acea atmosferă încărcată în sud-estul Europei, care a provocat explozia fatală. Factorul esențial în atitudinea României este că, de cînd și-a cîștigat unitatea [la 1859] și independența [la 1877] ea a fost și încă este silită să asiste la spectacolul celor 3 500 000 conaționali ai săi din Ungaria, supuși uneia dintre cele mai cumplite tiranii din cîte a cunoscut lumea modernă, apărîndu-se cu disperare și în mare dezavantaj contra eforturilor sistematice ale maghiarilor de a le submina și distruge spiritul național. Cu cîțiva ani în urmă, distinsul om politic român, domnul Take Ionescu, mi-a exprimat răspicat sentimentul care este împărtășit de către toți românii conștienți. «Dacă aș concepe — a spus el — că românii din Transilvania ar putea fi vreodată maghiarizați, aș renunța de tot la politică. Nici nu ar mai merita, pentru noi, românii din Regat, să mai trăim. Nu am mai avea un viitor». Aproape o treime a întregii națiii este amenințată de politica maghiară și este evident că nici o țară din lume nu ar putea privi o asemenea situație cu indiferență".

Istoricul britanic a insistat în același articol și asupra importanței pe care o prezenta teatrul de operațiuni românesc: „În vreme ce motivele pentru care România s-a alăturat Antantei sînt în primul rînd naționale, Germania are, în ceea ce o privește, *multe motive, de tip diferit*, pentru a-și da toată silința să zdrobească România. Miza confruntării — cheia victoriei sau a înfrîngerii — se află la Dunărea de Jos. Germania trebuie să își arate loialitatea față de aliații săi foarte nerăbdători, Ungaria și Bulgaria, cît și capacitatea sa nelimitată de a-i ajuta și, în același timp, să dovedească, dacă poate, că Antanta este incapabilă, încă o dată, să salveze o țară mică de soarta pe care au cunoscut-o Belgia și Serbia. Speră, de asemenea, să capete acces la o țară bogată în cereale și petrol, care ar ușura în mare măsură situația Puterilor Centrale. Dar, mai presus de orice, Germania trebuie să își mențină legătura cu Turcia, marele drum pe uscat spre Orientul Apropiat și Mijlociu. Victoria României înseamnă o lovitură de moarte dată Ungariei, ca vampir ce oprimă națiile supuse și sfîrșitul visurilor Bulgariei de hegemonie balcanică — cu alte cuvinte, cele două trepte esențiale spre izolarea Germaniei; căci această izolare poate fi realizată doar prin supunerea Austro-Ungariei. Înfrîngerea României, pe de altă parte, înseamnă consolidarea liniei Berlin-Bagdad, controlul marii magistrale dunărene și a *Mării Negre*, posibilitatea de a manevra pe flancuri armatele rusești și a amenința Kievul și Odesa prin Basarabia, amînarea *sine die* a unei

înaintări ruseşti pe uscat spre Constantinopol şi deschiderea Strîmtorilor, mărirea în continuare a prăpastiei dintre frontul nostru balcanic şi Rusia, pe scurt, prelungirea nedefinită a războiului pe toate teatrele de operaţiuni. Atitudinea Germaniei faţă de România este cea mai bună dovadă a ceea ce gîndeşte ea despre importanţa Orientului Apropiat. Este o fericire că de această dată oamenii politici ai Antantei sînt pe deplin conştienţi de pericol şi realizează faptul că onoarea şi credibilitatea lor sînt în joc". Articolul se încheia cu un apel: „Dar dacă acest efort decisiv în faţa agresiunii germane va fi înfrînt în mod efectiv, măsurile noastre trebuie să fie prompte şi drastice; nu trebuie să fie date răspunsuri pe jumătate, nici întîrzieri, aşa cum prea adesea au pus în primejdie situaţia de la Niş sau Atena. Belgia nu am putut să o salvăm, Serbia nu o putem salva, România trebuie să o salvăm".

Contraofensiva trupelor austro-ungare şi germane din Transilvania — net superioare în oameni şi material — şi trecerea Dunării de către trupele bulgare şi otomane au pus armata română într-o situaţie dificilă, obligînd-o să se retragă. În acele momente grele, R.W. Seton-Watson îşi făcea din nou auzită vocea: „Dacă mai existau încă îndoieli în privinţa adevăratelor scopuri ale planului de război al Germaniei, recentele evenimente din România trebuie, în mod sigur, să le fi risipit. Va fi devenit, în sfîrşit, evident şi pentru cel mai obtuz creier că germanii privesc soarta Europei de sud-est ca o problemă vitală şi sînt gata să îşi asume riscuri enorme pentru aceasta".

La sfîrşitul anului 1916, după o încercare de rezistenţă între Neajlov şi Argeş, guvernul a trebuit să părăsească oraşul Bucureşti, plecînd la Iaşi. Frontul s-a stabilizat pe aliniamentul: cotul Carpaţilor — Galaţi — Dunărea maritimă. Împreună cu oficialităţile şi armata, în Moldova s-a retras şi o mare parte a populaţiei.

Din Iaşi, Nicolae Iorga îi scria lui Seton-Watson: „în aceste momente, de atroce durere pentru noi, cînd eforturile noastre nu reuşesc să stăvilească năvălirea germană, furioasă şi avidă de pradă şi de răzbunare, cînd Capitala noastră este pierdută şi cîmpia valahă cotropită în întregime de hoardele ce jefuiesc nevasta soldatului de sărmanele zdrenţe de lînă şi de cele din urmă rezerve de hrană pentru copii, mi-a fost de mare ajutor să primesc revista dumneavoastră *[The New Europe]*, care aminteşte dreptul la viaţă al popoarelor şi dreptatea ce trebuie să prezideze în relaţiile dintre membrii acestei familii umane, astăzi divizată de ură. Vă mulţumesc cu căldură pentru frumoasele dumneavoastră pagini dedicate fraţilor noştri din Transilvania". Marele istoric român sublinia în continuare: „ţăranul şi-a făcut pe deplin datoria şi chiar mai mult decît atîta, dacă ţinem cont de condiţiile în care a trăit pînă acum. Nu uitaţi să semnalaţi superbul sacrificiu pe care el l-a făcut pentru o patrie pe care o ghiceşte din instinct, fără a-i fi fost arătată [de cineva] prin viu grai sau prin scris. El ne-a salvat onoarea şi va crea viitorul nostru.

Dumneavoastră, care ne cunoaşteţi mai bine ca oricine în ţările de limbă engleză, nu ne uitaţi. Spuneţi sus şi tare că noi nu am dat greş, că doar mijloacele ne-au lipsit, că *omul* [subl. în text] român a fost acelaşi ca şi în trecut, că nu regretăm nimic din ceea ce am dat şi că aşteptăm tot ceea ce ni se cuvine".

În iarna şi primăvara anului 1917, cu sprijinul entuziast al întregului popor şi în ciuda unor condiţii neasemuit de grele, armata română a fost reorganizată. O contribuţie însemnată şi-au adus Misiunea militară franceză, comandată de generalul Berthelot[1], şi livrările de armament şi tehnică de luptă din Franţa şi Marea Britanie. În luna iulie 1917, Octavian Goga putea nota: „O oaste nouă, mai vîrtoasă ca cea dintîi, încercată de război şi cu braţul greu de răzbunare, o oaste care e mîndria ţării, aşteaptă cu sete ordinul de înaintare. Niciodată n-a fost în sufletul românesc mai multă încredere şi mai multă îndîrjire".

La 11 iulie 1917, Armata II română a declanşat o puternică ofensivă, care a culminat cu luptele din zona localităţii Mărăşti. „Mult doliu, multe dureri, multe lacrimi au fost răzbunate în ziua de 11 iulie 1917!" — nota Mihail Sadoveanu într-un reportaj. Ofensiva victorioasă română de la Mărăşti nu a putut fi dezvoltată datorită defecţiunilor intervenite pe frontul din Galiţia, unde trupele ruse au fost silite să se retragă în faţa forţelor germano-austro-ungare. Comandamentul german a declanşat o puternică contraofensivă pe frontul românesc, care s-a izbit de rezistenţa dîrză a ostaşilor noştri la Mărăşeşti şi Oituz (august 1917)[2]. Atunci — după aprecierea primului ministru britanic David Lloyd George — ţăranul român „a dovedit omenirii că este soldatul cel mai viteaz din lume cînd i se dă posibilitatea să îşi demonstreze această vitejie".

Scriindu-i, în octombrie 1917, lui Seton-Watson, George Moroianu îi prezenta astfel eroicele confruntări din vară: „Aţi văzut cum, din cauza defecţiunii trupelor ruse la Tarnopol, nu ne-am putut continua frumoasa ofensivă pe care armata noastră, refăcută, bine echipată şi admirabil instruită cu ajutorul Misiunii militare franceze, o începuse în primele zile ale lui iulie pe valea Şuşiţei şi la Soveja, unde, în mai puţin de 10 zile, noi am capturat în jur de 100 tunuri, 5 000 prizonieri şi mult material de război.

Dacă din cauza Tarnopolului nu am putut obţine toate rezultatele frumoase la care eram în drept să ne aştep-

---

1-2 *Magazin istoric*, nr. 12/1989; 6-9/1987.

tăm, avînd în vedere antrenamentul şi curajul trupelor noastre, măcar am restabilit definitiv şi în mod glorios reputaţia noastră militară prin rezistenţa eroică a soldaţilor la contraofensiva turbată a nemţilor la Mărăşeşti, unde duşmanii au cunoscut deruta, ce va rămîne de acum încolo istorică, unde ei au avut pierderi imense, căci divizii întregi germane au fost pur şi simplu pulverizate de ale noastre.

Martorii oculari ai acestei mari bătălii povestesc lucruri teribile despre spectacolul pe care îl prezenta cîmpul de luptă de la Mărăşeşti".

Cu două luni înainte, în august 1917, R. W. Seton-Watson lansase în coloanele revistei sale *The New Europe* un nou apel în vederea sprijinirii mai eficiente a efortului de război al României: „Cerinţa supremă a momentului o constituie stabilirea unor relaţii cordiale nu numai între guvernele, ci şi între popoarele Marii Britanii şi României. Sarcina nu este uşoară. Legătura cu România este dificilă şi situaţia militară a creat un anumit prejudiciu contra noastră din cauza inabilităţii de care am dat dovadă — din ce motive rămîne încă a fi cercetat — de a ajuta pe români în clipa lor de restrişte [din toamna anului 1916]. Nu vom repeta aici povestea eşecului nostru în Balcani, dar nu îl putem ignora, ţinînd cont de situaţia actuală de la Dunărea de Jos. Ea a pus în grav pericol întreaga noastră acţiune din est şi a provocat dificultăţi aliaţilor mai mici, care ne-au oferit nu puţine motive de gratitudine. Dar, în ciuda gravelor efecte asupra prestigiului Aliaţilor, sîntem bucuroşi să putem spune că alianţa n-a fost sfărîmată sub lovitură şi sîntem convinşi că oamenii din aceste insule [Marea Britanie] sînt plini de mîndrie şi admiraţie faţă de spiritul de vitejie pe care l-a dovedit România în faţa adversităţii. Sperăm că se vor lua măsuri, cu cea mai apropiată ocazie, pentru a oferi poporului român dovezi palpabile de bunăvoinţă şi hotărîre din partea noastră de a susţine cererile sale drepte". Şi adăuga: „ar fi o mare consolare pentru armata şi poporul de acolo [din România] să ştie că misia lor de eliberare a Transilvaniei este bine înţeleasă şi deplin sprijinită de opinia publică din Marea Britanie [...]. Sperăm că primul ministru va face luni o declaraţie publică, care să arate că această naţiune stă în mod ferm în sprijinul politicii de eliberare, care este expresia adevărată a voinţei poporului".

În unele cercuri guvernamentale din Londra şi Paris se considera că România trebuia să continue lupta chiar şi în acele condiţii vitrege. Luînd poziţie împotriva unui asemenea punct de vedere, Seton-Watson îi scria, la 13 februarie 1918, lui Philip Kerr, secretarul primului ministru britanic: „Cred că dumneavoastră ştiţi cît de mult am simpatizat întotdeauna cu România şi aspiraţiile ei şi care sînt părerile mele despre Victoria integrală; aşa încît sînt sigur că nu veţi privi ca un semn de slăbiciune din partea mea afirmaţia că este inevitabil ca România să înceapă negocierile cu inamicul". Istoricul britanic explica, în continuare: „Sînt alarmat de atitudinea reprezentanţilor Aliaţilor la Iaşi, care — acţionînd probabil pe baza instrucţiunilor de acasă — insistă doar asupra necesităţii de a rezista cu orice preţ şi par a lăsa să se înţeleagă că altă cale ar fi echivalentă cu o trădare a cauzei aliate. Cum noi, în viitorul apropiat, sîntem cu totul incapabili să acordăm ajutor material de vreun fel României, o asemenea atitudine este pur şi simplu exasperantă şi (ceea ce este mai important) nu poate preîntîmpina catastrofa finală. Singura noastră speranţă pentru a ne menţine influenţa politică şi morală în România este să îi arătăm întreaga simpatie în acest moment critic, să o asigurăm că nu privim acceptarea de către ea a inevitabilului ca pe o condamnare a alianţei, dar, pe de altă parte, să cerem, în schimbul sprijinului nostru continuu, ca noi să fim ţinuţi la curent cu toate negocierile şi deciziile. În acest fel, vom fi capabili să prevenim includerea în vreun tratat a unor stipulaţii economice şi financiare nefavorabile sau, în cel mai rău caz, să contracarăm efectele lor".

Dar la 5 februarie 1918, Puterile Centrale înaintaseră un ultimatum guvernului român pentru începerea negocierilor de pace. Într-o notă confidenţială, semnată de generalul Berthelot şi destinată ofiţerilor din Misiunea militară franceză în România, se aprecia că „pacea apare ca o necesitate ineluctabilă". Adăuga, optimist: „Ştim, de asemenea, că, dincolo de deciziile politice de moment, mai devreme sau mai tîrziu, împotriva şi în pofida tuturor nenorocirilor, România îşi va relua locul în rîndul aliaţilor ei".

Şi într-adevăr, lupta poporului român pentru desăvîrşirea unităţii naţionale şi eliberarea patriei de cotropitori nu a încetat o clipă. Rezistenţa împotriva trupelor de ocupaţie şi a regimului instaurat de acestea a cunoscut forme tot mai diverse de manifestare (de la sabotaje pînă la lupta armată a grupurilor de partizani); li s-a adăugat acţiunea patrioţilor români în străinătate, vizînd organizarea unor legiuni de voluntari care să participe nemijlocit la lupta pentru înfrîngerea militarismului Puterilor Centrale. La 2 iulie 1918, D. Drăghicescu, scriindu-i lui Seton-Watson despre crearea şi activitatea Comitetului naţional al românilor transilvăneni, arăta: „Am obţinut, în sfîrşit, promisiunea formală că în Franţa vom fi ajutaţi să creăm o legiune din românii transilvăneni luaţi prizonieri [foşti ostaşi în armata austro-ungară], cărora li se vor adăuga cîteva mii de români din America. În Italia, ofiţerii români au fost deja concentraţi şi sperăm să

creăm o legiune importantă". În continuare, Drăghicescu-îl întreba pe istoricul britanic: „Nu există vreun mijloc de a semnala guvernului englez — atît cît l-ar interesa problema — toate aceste fapte și mai ales reluarea luptei noastre sub egida Comitetului național al românilor din Transilvania? Sînt convins că ne veți face un serviciu imens semnalînd în cercul numeroaselor dumneavoastră cunoștințe și prieteni și aducîndu-le la cunoștință crearea și rolul comitetului nostru".

Cîteva luni mai tîrziu, George Moroianu comunica la rîndul său lui Seton-Watson: „Consiliul nostru național, recunoscut deja de guvernul francez, a delegat pe doi dintre membrii săi — Ursu și Bocu — să meargă în Italia și să se ocupe acolo de problema Legiunii transilvane. Probabil că înainte de a pleca, delegația aceasta se va mări cu încă două sau trei persoane". Și adăuga: „Ați aflat din ziare că deputații români din Camera maghiară s-au pronunțat contra tendinței maghiarilor, care pretind să reprezinte și pe români și slavi în fața Congresului de pace. Declarația lui Vaida[1] a fost foarte clară [în sensul] că românii din Transilvania nu au recunoscut niciodată Parlamentului ungar și guvernului său dreptul de a-i reprezenta și că singur partidul nostru național are dreptul de a-i reprezenta pe români în fața Congresului păcii".

La sfîrșitul anului 1918, lupta pentru unitatea națională și statală a românilor a intrat în faza finală. În ziua de 7/20 noiembrie, Consiliul Național Român Central — creat la 18/31 octombrie „ca unicul for care reprezenta voința poporului român" din Transilvania — a convocat la Alba Iulia Marea Adunare Națională a românilor pentru ziua de 20 noiembrie/1 decembrie. „Adunarea liberă a tuturor românilor din Transilvania" a adoptat Declarația de Unire cu Țara. Referindu-se la acele evenimente, R.W. Seton-Watson scria în *The New Europe* din 5 decembrie 1918: „Grija cu care românii din Ungaria și-au transpus în fapt emanciparea este o dovadă a maturității lor democratice, iar natura explicită a celor mai recente făgăduieli ale lor către minoritățile maghiare, saxone [săsești] și evreiești este de bun augur pentru viitor. Maniera în care și-au condus, pînă aici, revoluția îi îndreptățește pe deplin să ceară ca nici un aranjament să nu fie încheiat peste capul lor sau fără a fi direct consultați.

Ne exprimăm credința că Puterile asociate vor face tot ce se cuvine pentru a încuraja rapida trimitere la Paris a unor reprezentanți ai românilor din Ungaria, acreditați cu depline drepturi și că nici o decizie nu va fi luată pînă ce ei nu vor putea fi consultați. În ciuda nefericitelor dificultăți în privința comunicațiilor, pașii necesari pot fi ușor parcurși, pentru a asigura sosirea lor la Paris înainte de întrunirea în plen a conferinței".

Dezbaterile din timpul Conferinței de pace de la Paris, ale cărei lucrări s-au deschis la 18 ianuarie 1919, în celebra Sală a oglinzilor din Palatul Versailles, au sfîrșit prin a da consacrarea internațională noilor state naționale din centrul și sud-estul Europei. Pe toată durata Conferinței, Seton-Watson a desfășurat o intensă activitate publicistică, susținînd eforturile delegației române pentru a impune recunoașterea internațională a voinței românilor de a trăi în cadrul aceluiași stat. Într-un studiu elaborat la sfîrșitul anului 1918 pentru informarea guvernului englez și inclus în documentația oficială a delegației britanice la Conferința de pace, Seton-Watson demasca falsitatea statisticilor oficiale ungare cu privire la numărul populației din Transilvania. „Trebuie reamintit că nicăieri falsificarea recensămintelor nu a fost dusă atît de departe de către autoritățile maghiare ca în cazul românilor din Transilvania; iată de ce se poate afirma cu siguranță că, în eventualitatea unui recensămînt imparțial, nu mai puțin de 10 sau 20 procente vor trebui scăzute din cifra totală a maghiarilor". Apoi, arăta el: „un alt procentaj trebuie scăzut ținînd cont de numărul mare (într-adevăr prea mare față de nevoi) al autorităților administrative maghiare din Transilvania, care vor avea, în mod automat, tendința de a reveni în Ungaria propriu-zisă.

(Cea mai bună dovadă că ceva nu este în regulă cu statisticile maghiare poate fi găsită în următorul fapt. Întreaga populație ortodoxă și unită din Ungaria este fie de origine română, fie sîrbă sau ruteană, cu excepția cîtorva mii care au fost maghiarizați. Cu toate acestea, deși populația totală română, sîrbă și ruteană din Ungaria este dată în statistici ca fiind de 3 800 000, populația totală ortodoxă și unită este de 4 300 000. Jumătatea de milion neînregistrată este probabil formată din nemaghiari, care au fost incluși în recensămînt ca maghiari)". Textul documentului redactat de istoricul britanic poartă următoarele adnotări: „La cererea mea, dr. Seton-Watson a scris acest *Memorandum* asupra Austro-Ungariei și a Ungariei; mi se pare a fi o lucrare foarte folositoare" și

[1] Al. Vaida-Voievod fusese desemnat să citească în cadrul Parlamentului ungar Declarația din 5/18 octombrie 1918 a Comitetului Executiv al Partidului Național Român în care se preciza: „Pe temeiul dreptului firesc că fiecare națiune poate dispune, hotărî singură și liberă de soarta ei — un drept care este acum recunoscut și de către guvernul ungar prin propunerea de armistițiu a Monarhiei — națiunea română din Ungaria și Ardeal dorește să se folosească de acest drept și reclamă în consecință și pentru ea dreptul ca, liberă de orice înrîurire străină, să hotărască singură așezarea ei printre națiunile libere, precum și stabilirea legăturii de coordonare a ei cu celelalte națiuni libere. Organul național al națiunii române din Ungaria și Ardeal nu recunoaște îndreptățirea acestui Parlament și guvern [ungare] — să se considere ca rèprezentante ale națiunii române, ca să poată reprezenta la congresul general de pace interesele națiunii române din Ungaria și Ardeal — căci apărarea intereselor ei, națiunea română o poate încredința numai unor factori designați de propria ei adunare națională..." — *n. red.*

„Este o lucrare extrem de valoroasă. Faptele sînt prezentate corect și moderat". Prima adnotare este semnată de J.W. Headlam Morlay[1], a doua de A.W.A. Leeper.

Într-un articol intitulat *Magyar propaganda against Roumania*[2] apărut în numărul din 1 mai 1919 al revistei *The New Europe*, el scria: „Eșuînd în repetatele lor încercări de a înșela opinia publică din Europa de vest în problema tratamentului naților nemaghiare din Ungaria, de la armistițiu[3] încoace, maghiarii au recurs la tactici noi. Au inundat Elveția cu literatură de propagandă în favoarea integrității teritoriale a Ungariei și, în mod special, au mobilizat bisericile protestante din Ungaria să adreseze apeluri patetice celorlalte biserici protestante din alte țări. Aceste apeluri, care ne mint în față și sînt pline de denaturări grosolane ale faptelor istorice, au înșelat totuși o parte dintre fețele noastre bisericești (inclusiv episcopii de Oxford și Winchester, Decanul de Westminster și cîțiva lideri ai Bisericii libere), care au fost determinați să semneze un memorandum către Conferința de pace, în care își exprimau îngrijorarea față de amenințarea libertății religioase și a învățămîntului în Transilvania din partea «intoleranței» Bisericii ortodoxe din România. Cei care cunosc situația bisericii în România și Transilvania vor găsi acuzarea de persecuție religioasă pur și simplu comică".

R.W. Seton-Watson a luat poziție față de propaganda ungară în Occident și la 11 martie 1920, cînd semna un nou articol în coloanele revistei *The New Europe:* „Există motive serioase să sperăm că, în sfîrșit, numeroasele amînări legate de Tratatul cu Ungaria sînt pe punctul de a fi depășite și că delegația maghiară va fi somată să semneze numaidecît. Ei au înaintat [Conferinței] un maldăr de texte, prost digerate și adesea contradictorii, dar avînd toate drept ultim scop să restabilească integritatea teritorială a Ungariei pe baza situației existente înainte de război. Nelimitîndu-se să reafirme vechile argumente cu care ultimele trei generații de maghiari au căutat să justifice «ideea statului maghiar» (a magyar állam eszme) și indivizibilitatea Sfintei Coroane a Sf. Ștefan, ei nu se dau înapoi să invoce Principiul naționalității în propria lor apărare și să abată oprobriul intoleranței naționale și religioase asupra naționalităților care au scăpat în sfîrșit de sub cruda lor tiranie".

Seton-Watson își întărea afirmația cu exemple concrete: „acum zece ani, opinia publică occidentală ar fi putut fi înșelată de afirmații ca acestea. Astăzi, se știe mai mult decît este suficient despre sistemul administrativ și corupția electorală, opresiunea birocratică, restricțiile libertății presei și dreptului de adunare, tarifele și subsidiile artificiale și deznaționalizarea forțată [în sensul de maghiarizare] a tribunalelor, școlilor și chiar a bisericii — sistemul prin care oligarhia maghiară ține majoritatea populației Ungariei într-o permanentă sclavie politică și economică. Frazele citate mai sus nu sînt decît ecoul celor spuse, de-a lungul timpului, de oameni politici și publiciști maghiari: «Nu cunosc vreo naționalitate croată», «sabia trebuie să decidă» (Ludovic Kossuth); «Nu există o națiune slovacă» (Coloman Tisza); «Această problemă nu poate fi soluționată într-o manieră pașnică... deoarece noi dorim statul național maghiar unitar, în vreme ce ei vor statul poliglot, cu drepturi egale pentru naționalități» (Baron Bánffy); «Această țară trebuie păstrată în primul rînd ca o țară maghiară, apoi trebuie să fie culturalizată, bogată, iluminată și progresistă» (Coloman Széll); «O situație care este opusă dorințelor și intereselor națiunii maghiare va fi întotdeauna imposibil de acceptat» (contele Andrassy); «Cu această opinie-fantomă (adică naționalistul român) nu pot fi negocieri; trebuie luptat împotriva ei și dacă obținem victoria, trebuie să o distrugem» (contele Ștefan Tisza); «Ori Ungaria va deveni un mare stat național, ori va înceta să mai fie un stat» (Gustav Beksics); «Naționalitățile noastre nu pot substitui vreodată o altă cultură în locul celei maghiare; pentru că o cultură aparte sîrbă, română sau slovacă nu există și nu poate exista» (Paul Balogh)". Și adăuga Seton-Watson: „Reaua credință care denaturează întregul răspuns maghiar [dat Conferinței de pace] este revelată în toată lumina atunci cînd îngrozitoarele pierderi [de război] ale naționalităților nemaghiare sînt citate ca o dovadă a entuziasmului slovac și român pentru cauza Ungariei! [...] Aceasta nu face decît să confirme ceea ce se știa deja din incidente repetate de pe fiecare front: că regimentele nemaghiare erau folosite drept carne de tun și sacrificate fără milă în interesul nației dominante. Și acum, ca o insultă supremă, victimele politicii războinice maghiare sînt revendicate ca murind pentru o cauză care, în realitate, era respingătoare pentru ei [...].

Principala pretenție a maghiarilor este că Ungaria constituie o unitate geografică și economică — un pretext care a mai fost avansat și de alții în sprijinul întregii Monarhii austro-ungare. În realitate, nici o afirmație nu este adevărată, căci strînge-

(Continuare în p. 31)

---

[1] Sir James Wycliffe Headlam Morlay (1863-1929) a fost istoric și diplomat, profesor de greacă și istorie antică; mai apoi cunoscut ca expert în istoria Germaniei. Din 1914 — puțin după începerea războiului — și pînă în 1917 a fost la Departamentul Propagandei; între 1917 și 1918 la Intelligence Bureau, apoi la Foreign Office. În 1919-1920 a făcut parte din delegația britanică la Conferința de pace. Din 1920 pînă în 1928 a fost consilier istoric la Foreign Office.

[2] Propaganda maghiară contra României — *n. red.*

[3] Este vorba de armistițiul încheiat la 11 noiembrie 1918 între Antanta și Puterile Centrale — *n. red.*

PĂRINTELE
VASILE LUCACIU
„LEUL DIN SISEŞTI“

IOAN LUPAŞ

Despre Vasile Lucaciu (1852-1922), Enciclopedia română, **editată de Cornelliu Diaconovici, sub egida Societăţii ASTRA, consemna, în anul 1904, activitatea desfăşurată în slujba idealurilor de unitate naţională a românilor:**

„A stat în fruntea mişcării naţionale a românilor din Transilvania pe timpul Memorandumului la Viena. A avut numeroase procese politice şi a suferit mai de multe ori închisoare de stat“.

Tipărită în plin regim dualist austro-ungar, caracterizat printr-o accentuare a oprimării naţionale la care erau supuse numeroasele popoare din conglomeratul habsburgic, dar şi printr-o intensificare a luptei naţiunilor pentru drepturi sociale şi naţionale, amintita lucrare nici nu-şi putea îngădui aprecieri mai nuanţate privitoare la caracterul drept, legic al luptei românilor. Pe de altă parte Vasile Lucaciu însuşi, — deşi desfăşurase şi pînă atunci, în 1904, o bogată activitate în slujba idealurilor naţionale ale românilor, fiind secretar general (din 1892) al comitetului naţional al românilor transilvăneni — se afla la începuturile activităţii sale, a cărei măsură integrală avea să o dea în anii fierbinţi din timpul primului război mondial cînd, prin eforturile depuse la Bucureşti şi pe scena mai multor capitale europene, a contribuit în chip substanţial la făurirea României Mari.

Înzestrat cu o mare capacitate de luptă şi cu deosebită tenacitate în susţinerea drepturilor poporului român, motiv pentru care a şi fost supranumit, încă în epocă, „Leul din Sişeşti“, după localitatea în care activa, părintele Vasile Lucaciu a fost unul din chipurile luminoase ale luptei pentru unitate naţională, cum se desprinde, de altfel, şi din paginile pe care le prezentăm cititorilor Magazinului istoric.

Istoricul şi clericul Ioan Lupaş (1880-1962), autorul acestei evocări, rostite cu prilejul dezvelirii statuii dedicate marelui luptător pentru unitate naţională, la Satu Mare, a fost el însuşi un activ participant la pregătirea şi înfăptuirea Marii Uniri de acum peste şapte decenii. A suferit, şi el, prigoana autorităţilor austro-ungare, a fost întemniţat (în 1908) şi internat în lagăr (în 1916-1917), desfăşurîndu-şi activitatea sub înrîurirea puternicei personalităţi a lui V. Lucaciu, pe care l-a cunoscut, de altfel, personal. Scrierea sa, păstrată în fondurile documentare ale Institutului teologic din Sibiu şi din care reproducem cîteva fragmente, reuneşte prin această prismă reconstituirea riguros istorică — proprie omului de ştiinţă —, cu evocarea cu caracter memorialistic a unor momente şi evenimente. În reproducerea textului am păstrat particularităţile stilistice, pe care le-am adaptat normelor ortografice actuale; întreruperile le-am marcat prin trei puncte de suspensie. Titlul şi parantezele drepte ne aparţin.

Gh.D.

Născut la începutul anului 1852, ca fiu al învăţătorului-cantor Mihail Lucaciu din comuna Apa (jud. Satu Mare) şi al soţiei sale, Iuliana Toth — şi aceasta fiica unui învăţător-cantor — Vasile era, după tată, nepot de iobag. Bunicul său robotise înainte de 1848 pe una din numeroasele moşii ale familiei Karolyi (Jojib)...

Mihail Lucaciu (născut la 1821) funcţionase timp de o jumătate de veac în calitate de învăţător-cantor... Trecut la pensie în anul 1891, el a mai trăit 10 ani — chiar de ajuns ca să poată fi martor îndurerat al celor mai zbuciumaţi ani şi al celor mai crîncene suferinţe din cursul vieţii de neînduplecat luptător a scumpului său fiu Vasile.

Acesta îşi începuse cursul învăţăturilor în şcoala primară din Baia Mare, unde a terminat şi patru clase de liceu, spre a continua apoi clasa a V-a la Ungvar, locuind în casa unchiului său [dinspre mamă] Nicolae Toth, iar a VI-a la Oradea, întrerupînd-o pentru o scurtă aventură militară, din care s-a recules însă la timp, neputînd suporta at-

mosfera de cazarmă. La 1868 ajunse, cu ajutorul episcopului din Gherla, Ioan Vancea, la Roma, în institutul De Propaganda Fide, unde-şi continuă studiile pînă la 1874, cînd se întoarse acasă împodobit cu titlul de doctor în filosofie şi teologie.

Căsătorit cu fiica preotului din Potău, Paulina Serbac, în vîrstă de 23 ani, fu numit preot în Sîncraiul de pe Gruiu, judeţul Sălaj (1875)..., trei ani mai tîrziu izbutind să obţină de la ministrul de

tator fanatic".

Faima de agitator şi tribun al poporului, cum se afirmase V. Lucaciu de la începutul activităţii sale publice, începuse a depăşi cercurile modeste ale parohiei din Sişeşti şi ale eparhiei de la Gherla, pătrunzînd printre românii doritori să vadă o afirmare mai energică a naţionalismului dinamic, militant...

Această privelişte reconfortantă le-o va îmbia în ultimul deceniu al veacului XIX şi în primele două decenii ale veacului XX, cu măsură îndesată şi vîrfuită, sufletul înflăcărat al preotului din Sişeşti, pe care nu-l înspăimînta nici o primejdie şi nici o ameninţare.

Participant la conferinţa naţională din Sibiu (7-9 mai 1887) în calitate de reprezentant al circumscripţiei electorale Baia Mare, V. Lucaciu fu ales între membrii comitetului naţional [al Partidului Naţional Român], izbutind a se impune atenţiunii obşteşti prin puterea de vrajă a personalităţii sale ca şi prin elanul cuceritor al cuvîntului său, din care scînteia fulgerul unei irezistibile porniri la atac şi [al] unei combativităţi excepţionale pe care numeroasele obstacole nu o puteau istovi; dimpotrivă, toate contribuiau la îndîrjirea ei.

Întors de la Sibiu, a convocat o adunare poporală în comuna Tăuţii de Jos. În

această adunare, prezidată de protopopul Ştefan Bilţiu, Vasile Lucaciu a dezlănţuit un viguros atac împotriva guvernului din Budapesta, care prin măsurile sale a împins poporul român în cea mai tristă situaţie; fiii acestui popor nu se pot face decît dascăli şi preoţi; la funcţiuni de stat sînt admişi numai cu preţul celei mai grele jertfe sufleteşti: dacă se leapădă de neam şi de lege... Cine îndrăzneşte să pună degetul pe rană şi să vestească adevărul

Printre luptătorii pentru drepturi naţionale ale românilor implicaţi în cunoscutul proces al memorandumului, s-a numărat şi părintele Vasile Lucaciu (x)

culte şi instrucţie publică, Trefort, din Budapesta, numirea sa ca profesor de religie şi de limba română la gimnaziul din Satu Mare...

La 1885, episcopul Gherlei, Ioan Szabó, a numit pe Vasile Lucaciu preot în comuna Sişeşti, cu 3 filii [parohii]: Butăieşti, Dăneşti şi Unguraş [începînd o susţinută activitate în sprijinul revendicărilor drepte ale naţiunii [române]... Era însă cineva mai puţin încîntat de rîvna şi de isprava preotului V. Lucaciu: episcopul Ioan Szabó...

Pe episcopul maghiar îl neliniştea îndeosebi activitatea politică a preotului Lucaciu, în aşa măsură, încît în vara anului 1892, stînd de vorbă cu un corespondent al ziarului *Budapesti Hirlap*, nu s-a sfiit a-i destăinui că dezaprobîndu-i purtarea, „totdeauna a sfătuit pe preoţii săi *să nu intre în relatiuni cu acest agi-*

e declarat duşman al patriei. Cu toate acestea — spunea Lucaciu — noi vrem să trăim *numai* ca români...

Pentru această îndrăzneală a fost arestat în temniţa din Satu Mare de la 26 august pînă la 1 octombrie 1887... Încurcat într-un proces de pretinsă agitaţie contra ideii de stat naţional maghiar, în cursul dezbaterilor în faţa tribunalului din Satu Mare, preotul Lucaciu se apără curajos, arătînd că în adunarea de la Tăuţi nu a săvîrşit nici un fel de agitaţie împotriva acestei idei, ci s-a mărginit a dezvălui doar nişte stări politice reale din Ungaria. În lipsa dovezilor palpabile, tribunalul, vrînd-nevrînd, a pronunţat sentinţă de achitare...

În conferinţa naţională [a P.N.R.] din 20-22 ianuarie 1892, V. Lucaciu a avut rolul de raportor. Se decisese mai înainte prezentarea unui me-

morand cuprinzînd toate doleanțele românilor din Ungaria și cerînd însuși împăratului-rege Francisc Iosif I să ia măsuri pentru curmarea nedreptăților... Eugeniu Brote s-a grăbit să tipărească, la Sibiu, textul memorandului în limba română, maghiară și germană, chiar înainte de a fi plecat la Viena numeroasa delegație (300 români din toate tagmele sociale) să prezinte împăratului Francisc Iosif I manuscrisul original, întărit cu iscăliturile membrilor comitetului național.

Se împlinea tocmai un secol de cînd s-au apropiat de pragurile burgului din Viena vlădicii Gherasim Adamovici, de la Sibiu, și Ioan Bob, de la Blaj, care se prezentau cu revendicări asemănătoare în numele românilor din Transilvania, fără ca la întoarcerea lor în scaun să fi putut aduce credincioșilor vreun rezultat pozitiv; dimpotrivă, au fost dojeniți și trimiși acasă fără nici o ispravă!

Dacă e adevărat că uneori istoria se repetă, aceasta s-a verificat deplin și în cazul memorandului de la 1892. În ziua de 28 mai, nici n-a voit să-i primească Francisc Iosif, intimidat de amenințările guvernului maghiar de la Budapesta, care spunea că primirea și ascultarea românilor la curtea împărătească din Viena i-ar încuraja atît de mult, încît, întorși acasă, ei ar porni la răzvrătirea maselor populare, spre a-și proclama independența politică, formulată în cel dintîi punct al programelor de la 1848, sau măcar autonomia Transilvaniei, cum era cerută prin programul național de la 1881. Șeful cancelariei de cabinet, baronul Braun, a luat în primire plicul sigilat în care era textul memorandului și, nedesfăcut, l-a trimis guvernului de la Budapesta.

A doua zi (29 mai) delegația românilor a fost împrăștiată de poliția vieneză...

La 10 septembrie 1892, episcopul Szabó l-a suspendat pe Vasile Lucaciu din parohia de la Sisești; curgeau din toate părțile telegrame de osîndă pentru episcop și de proslăvire la adresa preotului nedreptățit. Din satul meu natal, din Săliște, cuvinte ca acestea: „ți s-a luat conducerea unei parohii, ești apostolul unui neam..." Blăjenii îl asigurau în cuvinte rimate: „noi sîntem cu tine la rău și la bine". Credincioșii din Sisești, adresîndu-se vlădicului [episcopului] din Gherla, cutezau să-i spună aceste vorbe grele: „ne-ai scos lumina ochilor, ne-ai răpit dulceața vieții, ne-ai amărît zilele, ne-ai întunecat soarele"... Apoi la 8 X 1892 porniră 500 de inși spre Gherla să ceară socoteală vlădicului lor...

Fiindcă Lucaciu convocase la Sisești o conferință națională, spre a discuta urmările acțiunii memorandiste, i s-a intentat, la Tribunalul din Debrețin, un nou proces de agitație; apărîndu-se, inculpatul spunea că popoarele care nu respectă ideea de libertate sînt destinate pieirii și cerea tribunalului să achite pe un acuzat care nu are altă vină decît că-și iubește națiunea, adoră libertatea și urăște sclavia. Condamnarea lui la un an temniță și 500 florini amendă în bani a stîrnit valuri de indignare în opinia publică românească. Telegrama brăilenilor socotea această sentință de condamnare a lui Vasile Lucaciu drept „cununa lui de martir", drept „cea mai strălucită glorie și podoabă". De la București primea, cu iscălitura lui Gheorghe Coșbuc și Gheorghe Murnu, versuri de îmbărbătare.

În ziua cînd neînfricatul lor preot a pornit spre temnița din Seghedin, sisești enii și-au vărsat din nou amarul într-o telegramă adresată episcopului Szabó în aceiași termeni. În preziua intrării în temniță, printr-o scrisoare deschisă, publicată în *Tribuna* de la Sibiu, condamnatul spunea conaționalilor săi: „Nu sînt eu martir național! Sîntem trei milioane de martiri români..."

În dimineața de 7 ianuarie [1893], porțile de fier ale temniței din Seghedin se deschideau cu mare zgomot, să răpească pe curajosul luptător..., cîntat decenii de-a rîndul în cunoscutele versuri din *Doina lui Lucaciu*, versuri adaptate de învățătorul Gheorghe Boca din Sistarovăț după cele 14 strofe din *Doina lui Alexandru Roman* (publicată în *Gura Satului*, de la 17 IV 1870). Profesorul universitar din Budapesta Alexandru Roman, redactînd în capitala Ungariei ziarul politic *Federațiunea*, fusese condamnat și el în primăvara anului 1869 la un an temniță și 500 florini amendă în bani. Robia lui în temniță ungurească din Vaț era cîntată atunci în versuri poporale.

Îngrămădindu-i justiția și alte procese, pedeapsa [lui Lucaciu] i-a fost sporită: din temniță de stat, transformată în treisprezece luni și jumătate de temniță ordinară! Liberat la 11 februarie 1894 cu condiția să nu mai agite, preotul nu se simțea nicidecum descurajat. Dimpotrivă, mărturisea cu deosebit elan că temnița ungurească a fost pentru el o școală, în care și-a oțelit inima și voința în așa măsură, încît în clipa liberării se simțea „mai puternic decît oricînd".

Și trebuia să fie, căci abia au trecut trei luni și s-a aflat din nou pe banca acuzaților, înaintea curții cu jurați din Cluj, avînd ca apărători pe advocatul slovac Milea Stefanovici și pe falnicul bănățean Coriolan Brediceanu. Curtea prezidată de baronul Szentkereszty, socotindu-l pe Lucaciu mai vinovat decît toți colegii săi din comitetul național, a ținut să-l distingă cu cea mai mare pedeapsă (5 ani temniță), ceea ce a îndemnat pe credincioasa lui soție să exclame: „te sărut, dragul meu, și sînt mîndră ca pe tine te-au învrednicit mai mult decît pe ceilalți!"

„Leul din Sisești" a devenit din nou locatarul temniței din Seghedin, împreună cu Ioan Rațiu și Iuliu Coroian, iar celorlalți memorandiști li s-a desemnat un loc de osîndă temnița din Vaț.

La 14 septembrie 1895, Francisc Iosif, în urma unei întrevederi cu regele Carol al României, a dispus să fie liberați din temniță memoran-

dștii care nu-și împliniseră încă termenul de osîndă. Vasile Lucaciu a plecat apoi la Roma, unde intervenţiuni stăruitoare avură ca urmare reașezarea lui la conducerea parohiei din Sisești...

La începutul anului 1905, pasivitatea[1] a fost abandonată, decretîndu-se participarea românilor la alegeri și la lucrările parlamentului ungar. Nici la alegerile generale de la 1905, nici în cele din 1906 nu a reușit Vasile Lucaciu să intre în parlament. Acest succes i-a fost rezervat pentru alegerea parţială de la Beiuș, în august 1907, unde fanfara ţăranilor din Cerneiu, satul natal al lui Vasile Goldiș, însufleţea mulţimea alegătorilor români, care au votat toţi pentru „D-l Vasile Lucaciu".

La 30 octombrie 1907 a rostit Vasile Lucaciu cel dintîi discurs în parlamentul de pe malul Dunării. A vorbit în ton moderat, exprimîndu-și durerea că deputaţii români sînt declaraţi trădători de patrie, cu toate că ei nu se agită nici contra patriei, nici contra naţiunii maghiare, ci contra pervertirii concepţiilor politice și nu au altă vină decît aceea de a-și iubi limba și neamul, de a simţi zvîcnind în pieptul lor conștiinţa naţională, fiindcă și cel din urmă strop de sînge în vinele lor e sînge românesc...

Ceva mai tîrziu, în adunarea poporului din Haţeg (19 VIII 1911) își exprima neobositul luptător dorinţa ca, înainte de a se coborî în mormînt, să-i fie dat a lua steagul libertăţii și, fîlfîindu-l peste toată românimea, să strige: „jos cu tirania, să trăiască libertatea, egalitatea și frăţietatea între toate popoarele!" Dorinţa aceasta urma să i se împlinească aevea...

După izbucnirea războiului mondial, în vara anului 1914, dintre toţi românii comitetului naţional, Vasile Lucaciu și Octavian Goga au trecut munţii... Despre ultima parte din biografia lui Vasile Lucaciu, cînd el în calitate de președinte al Ligii [Culturale] striga la Arenele Romane (27 VI 1915) „nu ne mai trebuie viaţă fără libertate", iar Nicolae Filipescu adresa regelui Ferdinand urarea profetică de a se încorona la Alba Iulia — să ascultăm preţioasa mărturisire pe care o făcea, lîngă mormîntul deschis al marelui luptător cu cuvîntul, tovarășul său de zbuciumări victorioase, Octavian Goga, în următoarele cuvinte: „Din cele dintîi zile ale toamnei din 1914, neastîmpărul rodnic al acestui bătrîn s-a dezlănţuit în fierbere, fără răgaz. În fruntea Ligii de la București, care devenise un minister al conștiinţei naţionale, întrunind toate căpeteniile ţării... părintele Lucaciu aducea prestigiul suferinţei și invocările de prooroc din biblie, acele vibraţii grave, metalice care se prăvăleau în suflete ca o zurnicătură de lanţuri. Această sbiciuire a sufletului românesc de la un capăt al ţării la altul necontenit vreme de doi ani de zile, acest curs pripit de pedagogie naţională, care a împlinit multe lacune de conștiinţă și a resuscitat instincte adormite, ne-a dat războiul...

Războiul însuși l-a așezat pe tribunul de eri într-o nouă postură de apărare. Moșneagul a apucat drumul străinătăţii, să strige Occidentului protestarea noastră. El a răscolit atenţia publică în America, a organizat legiuni de voluntari români pe frontul italian, a ţinut conferinţe în Elveţia, a rostit discursuri, a răspîndit broșuri și a raliat pretutindeni lumea în jurul cauzei românești. La Paris, cînd se ţeseau firele Congresului de pace, figura lui vioaie era revărsată de o lumină nouă. Latinitatea biruise și fruntea largă a acestui mag călător, mi-aduc aminte, pe urma unei cuvîntări a italianului Ferrero, primise parcă un joc de lumini necunoscute încă. Era în frenezia triumfului, sorbea nectar la simpozionul idealului împlinit și buzele i se strîngeau într-o linie dîrză de pretor greco-roman, smuls parcă dintr-un basorelief, din arcul de triumf al lui Titus Vespasianus. O ceată de diplomaţi străini priveau cu admiraţie făptura lui, care era cea mai perfectă legitimaţie a descendenţei noastre, și cînd un american l-a întrebat dacă și Ardealul gîndește la fel cu noi, părintele Lucaciu i-a răspuns cu demnitate calmă: «Fiţi liniștit, domnul meu, acolo unde sînt eu, acolo bate inima Ardealului»" (O. Goga, *Precursori*, pp. 220-222). În adevăr, acolo a bătut.

În culmea bucuriei, întors în patrie, ce-i mai putea oferi un loc de membru în Consiliul Dirigent de la Sibiu sau unul de parlamentar în București? După o viaţă atît de zbuciumată, încununată cu cea mai desăvîrșită izbîndă a credinţilor și străduinţilor sale nepregetate, era în drept să-și dorească clipa în care sufletul său aprig, desfăcut de lanţurile vremelniciei pămîntești, să-și poată continua în eternitate viaţa imaterială, purtat pe aripile înălţătoare ale conștiinţei unor mari datorii integral împlinite, ca unul ce era mai în drept decît oricare altul să rostească biblicul cuvînt: „luptă bună am purtat... cursul am plinit"...

Lupta lui a fost o luptă a credinţei nesovăitoare și a cuvîntului fulgerător, suficient de puternic spre a fecunda simţirea și a oţeli voinţa nu numai a milioanelor de fii contemporani ai neamului românesc, ci și pe aceea a milioanelor care vor urma după noi ca luptători în slujba acelorași credinţe și închinători la același altar al unităţii și integrităţii noastre naţionale, înfăptuite acum pentru vecie... ■

---

[1] Pasivitatea sau pasivismul, sistem politic adoptat în 1869 de reprezentanţii P.N.R., constînd în abţinerea de la participarea la viaţa politică în semn de protest faţă de oprimarea naţională exercitată de autorităţile austro-ungare.

Prezentăm cititorilor noştri noi fragmente din jurnalul inedit al lui G.T. Kirileanu, aflat în colecţiile de manuscrise ale Bibliotecii Academiei Române. Sînt însemnări de la finele anului 1914, din primele luni ale domniei regelui Ferdinand I, care a venit pe tronul României la 28 septembrie/11 octombrie 1914, în urma morţii unchiului său, Carol I.

Aşa cum am văzut şi din episoadele precedente, publicate în nr. 10 şi 11/1990, G.T. Kirileanu surprinde în însemnările sale atît unele momente din viaţa de la Curtea Regală, cît şi ecouri ale frămîntărilor din societatea românească a vremii. Problema centrală aflată în acele luni nu numai în atenţia cercurilor politice, dar şi a opiniei publice o constituia poziţia României faţă de desfăşurarea războiului mondial, declanşat în iulie 1914. Prin intermediul relatărilor sale, G.T. Kirileanu ne introduce în culisele unor fapte şi întîmplări rămase necunoscute, sau mai puţin ştiute, chiar contemporanilor săi.

Deci, să-l urmărim, deschizînd caietul său de însemnări la filele lunii octombrie 1914, cu precizarea că, întrucît majoritatea personajelor amintite în aceste pagini sînt cunoscute cititorilor noştri fie din episoadele anterioare ale relatărilor lui G.T. Kirileanu, fie din alte articole publicate în Magazin istoric, **nu am mai socotit necesar să le prezentăm în scurte note de subsol.**

DIN VREMEA CÎND SE PREGĂTEA MAREA UNIRE (III)

G.T. KIRILEANU

1914

20 octombrie/2 noiembrie. Regina Elisabeta pleacă mîine la Curtea de Argeş pe 2-3 săptămîni, însoţită de principesa Elisabeta, d-nele de onoare Maria Poenaru, Băicoianu şi Miloe (?), de miniştrii Angelescu şi Duca, de col. Graçovski[1] şi tînărul A. Romalo. Dr. Mamulea se va duce duminică.

A. Romalo merge în calitate de secretar cu leafă de 500 lei. Acestui tînăr îi dă lecţii de comptabilitate, de vreo lună, Filip Ionescu în urma cererii lui Seculici către dl. Butculescu (s-au tîrguit pentru plata a 700 lei lunar). Aud că el este înscris ca student la Berlin. Prin urmare va fi un Dall'Orso [fost secretar al reginei] ediţia a II-a.

Col. Brociner a venit la mine zicînd să iau condeiul de Toledo [cu peniţă fină] şi să fac o frumoasă scrisoare de mulţămire pentru Emilia dr. Raţiu din partea reginei Elisabeta. I-am spus că asta-i treaba secretarului sau a altora care-s plătiţi pentru asta, căci destul am muncit eu în

[1] Col. Graçovski, Al. Romalo, col. Baranga, col. Brociner, Filip Ionescu ş.a., menţionaţi în acest episod, făceau parte din personalul cu atribuţii militare sau civile, de la Curtea Regală.

locul altora care iau bani sau se priumblă. Văd că un tinerel este numit cu aceeaşi leafă pe care o am eu după 9 ani de serviciu.

[Este reprodusă şi ciorna următoarei scrisori a lui G.T.K. către dr. Mamulea.]

„Mult stimate domnule dr. Mamulea,

Asară a fost vorba la masă că A. I. Odobescu n-a scris *nici un vers*. Am tăcut, sperînd că tînărul dn. ofiţer, care se arăta adînc cunoscător în această privinţă (sublocot. Davila) va zice vreun cuvînt. Nu l-a zis! Vă trimit dar acest nr. din *Flacăra,* din care veţi vedea că tot s-au păstrat cîteva versuri din drama *Decebal*".

. 21 octombrie/3 noiembrie. Azi la masă, col. Baranga se arată bucuros că şi-a vîndut grîul cu peste 2 000 lei vagonul la cumpărători germani. Filip Ionescu zicea că vom suferi noi mai pe urmă, deoarece au trecut peste graniţă mai bine de 20 000 vagoane într-un an care a fost mediocru în grîu. Col. Baranga răspunde: „Cum ai să mă faci pe mine proprietar să sufăr şi să nu mă folosesc de împrejurări?" Eu: „Cred însă că dacă marea mulţime sufere de jărtfa sîngelui şi a foamei, s-ar cuveni ca şi cei bogaţi să fie mai puţin lacomi de cîştig, căci se poate să se ivească iar fierberi de răscoală..."

22 octombrie/4 noiembrie. Sublocot. Mavrocordat, fiul mareşalului [Palatului] fiind de gardă la Palat, ne întreabă la masă dacă Dall'Orso îşi mai primeşte pensia. Răspund: „Dacă va mai veni îşi va lua leafa şi pe lunile din urmă, ca de obicei". Subl. Mavrocordat ne spune că sub actualul rege nu va mai veni, deoarece cînd g-ral Mavrocordat i-a supus lista pentru *[Almanahul* de] Gotha, regele a zis că nu va mai fi secretar al reginei, deoarece se purtase necuviincios cu multă lume.

Odată la Sinaia, Dall'Orso a spus o vorbă d-rei Teodori, încît aceasta a început să plîngă. Mareşalul a raportat regelui, care de atunci l-ar fi îndepărtat, dacă n-ar fi mijlocit regina Elisabeta cu „Săracul Dall'Orso".

24 octombrie/6 noiembrie. Azi la 10 regele a chemat pe dl. Basset în audienţă. De cînd cu regularea chestiilor privitoare la testament, n-a mai fost chemat. Se vede că acum l-a chemat pentru regularea afacerilor de casă, căci pînă acuma dl. Basset mereu zicea că n-are nici un ordin în privinţa cheltuielilor. Steinbach spunea lui Lange că regele l-a ţinut ceasuri întregi cu socotelile de la Cotroceni spre a i se da lămuriri, cifră cu cifră. Regina Maria a rămas pînă acum tot la cei 2 500 lei pe lună ce-i primea ca principesă moştenitoare. Iar cererile de ajutorare trimise regelui spre apostilare au rămas în aşteptare la rege. Pesemne ca să se limpezească lucrurile a chemat regina Maria azi la 11 dimineaţa pe dl. Basset, care avînd ordini de la rege nu aprobă nici o cheltuială,

Lange prevede încurcături care se vor ivi cînd curtea va fi la Cotroceni. Noi de la curtea veche ce vom face? Va mai fi aici masă, ofiţer de gardă?

Dl. Basset a stat la rege numai 5 minute ş-apoi a plecat la Cotroceni, de unde s-a întors bine dispus. A dat ordini să se facă un tablou comparativ cu cheltuielile mesei la Palatul Regal şi cu îndemnizaţiile de hrană. Negreşit că se va vedea o economie de cel puţin 50% dîndu-se indemnităţi de hrană. În acest caz va rămînea bucătărie mare numai la Cotroceni, iar aici o bucătărie mică pentru regina Elisabeta. Toţi cei înşuraţi .stăruiesc a se aproba sistemul indemnităţilor de hrană, dar cu asta viaţa de familie s-a dus la curtea veche.

Lange îmi spune că lista şi tabloul comparativ se va face de dl. col. Brociner, iar prezentarea lor la regina Maria o va face dl. Steinbach, lucru care va fi cam greu de înghiţit pentru col. Brociner, căci asta însemnează că fostul lacheu a ajuns mai de încredere decît directorul. Col. Baranga îmi spune că i-a arătat curat d-lui Basset că s-ar face un lucru nepotrivit cu dreptatea şi cu amintirea serviciilor făcute fostului rege, dacă s-ar înlocui şeful grajdurilor, Ionescu, de o cinste exemplară, pentru ca să rămînă numai Kopkoff şi dacă s-ar îndepărta şoferul Bader care a condus pe regele Carol. De asemenea, ar fi mare greşeală dacă primul camerdiner, Musceleanu, care a avut cinstea să închidă ochii celui mai mare rege român, ar fi îndepărtat ca un simplu servitor sau i s-ar cere să servească la Curtea de Argeş în schimbul pensiei. Dl. Basset a zis colonelului Baranga să se ducă să se înţeleagă cu regina Maria.

27 octombrie/9 noiembrie. Col. Baranga îmi dă lămuriri de ce col. Brociner e radios de cîtva timp, uitînd a se mai plînge de durerile din mîna stîngă şi a face mereu mişcări de ducere cu acea mînă. Dl Basset. îi pusese dinainte posibilitatea unei retrageri din serviciu şi atunci col. Brociner a alergat la d-na Basset să se jăluiască. D-na Basset, ca de obicei, s-a pus pe capul d-lui Basset şi nu l-a lăsat pînă nu s-a dus la regina Maria să puie cuvînt pentru mănţinerea col. Brociner. Ş-aşa regina Maria a chemat pe col. Brociner şi i-a dat asigurarea că rămîne în serviciile lui Steinbach. Cînd s-a întors col. Brociner de la Cotroceni parcă prinsese pe D-zeu de picior. Au venit apoi şi alte motive de satisfacţie. Dl. Basset l-a prevăzut în buget pe anul viitor cu 800 lei lunar în loc de 650 lei, cu 12 lei indemnitate zilnică de hrană în loc de 10, iar regina Elisabeta îi va da 500 lei pe lună, în loc de 200.

Lange îmi spune că administraţia averii reginei Maria s-a încredinţat prinţului Barbu Ştirbei.

28 octombrie/10 noiembrie. Pangrati îmi spune că într-adevăr delegaţia profesorilor universitari a ieşit înălţată sufleteşte din audienţa la rege (la 26 octombrie ora 3 p.m.).

Se vede că regele îşi pregătise discursul, căci l-a ros-

tit cu băgare de samă și cu cuvinte măsurate. Ziarele au spus că ar fi zis că nu-i numai dreptul, ci și *datoria* profesorilor universitari de a fi în fruntea mișcărilor naționale. Era de prisos să mai spuie că-i și datina, de aceea nici n-a spus acest cuvînt. Dar a spus două lucruri mai însemnate: 1) că nimic și nimeni nu-l va putea dispărți de această țară — aluzie vădită la zvonurile că de-ar fi abdicat regele Carol ar fi plecat și el; 2) că „n-aș fi bun rege și bun român, dacă n-aș împărtăși pe deplin și eu toate idealurile naționale". Mai mult ce ar fi putut spune?

— Da, zic eu, dar trebuia să vă înțelegeți cu toții asupra formulelor de dat la ziare.

— Apoi da, la plecare am întrebat pe rege dacă putem comunica Universității că are dreptul a se pune în fruntea mișcărilor naționale și regele a afirmat încă odată cuvîntul lui. Dar poate românul să-și păzească gura și să-și măsure cuvintele? Eu atîta am spus gazetarilor, că am ieșit înălțați sufletește de la rege și era destul.

Regele a vrut să facă și flori oratorice, zicînd că simțirea cea mai limpede și mai curată iese din inimă, iar nu din buze.

Miñistrul Duca a venit la Pangrati, pesemne trimis de I. Brătianu, spre a afla despre audiența profesorilor universitari la rege. Dar regele a făcut și rezerva asta: „Trebuie să aveți încredere în noi și să ne lăsați nouă alegerea momentului, căci în asemenea împrejurări nu mai poate fi vorba de partide politice, ci de români însuflețiți de aceleași simțiri.

29 octombrie/11 noiembrie. Germanofilii furioși de cuvintele atribuite regelui vorbesc mereu de un comunicat care să desmintă afirmațiile regelui pentru acțiune. Ziarul *La Politique* publică un comunicat [este lipit în caiet un decupaj dintr-un ziar]. „*Politique* de asară redă exact cuvintele pronunțate de M.S. Regele cînd a primit delegațiunea universitarilor. M.S. Regele a spus: «Sînt însuflețit și eu de aceleași sentimente ca și d-voastră. Știu că aceste sentimente au pătruns adînc în inima națiunii și lucrăm pentru realizarea lor. Dar aceia care, ca și mine, cunosc împrejurările și poartă povara grea a răspunderii, trebuie să procedeze cu multă prudență la alegerea momentului, căci orice greșeală ar putea aduce cele mai mari nenorociri asupra țării»".

2/15 noiembrie. Felicitînd pe dl. Basset de ziua lui de naștere, dl. Butculescu i-a spus ce destăinuire a făcut N. Filipescu la adunarea comitetului conservator cu asigurarea ce a dat împăratul Wilhelm că la 1 septembrie Parisul va fi luat. Dl. Basset a zis: „Cum poți crede că ar da un împărat asemenea asigurări". Iar în privința afirmării că eram pregătiți în iulie a merge alături cu Austria (pe cînd acuma factorii răspunzători zic că nu sîntem pregătiți) dl. Basset a zis: „E foarte simplu. Atunci am fi avut toate munițiile de la austrieci și germani, pe cînd acuma nu le mai avem". Dl. Basset lăuda flota germană și găsea că flota engleză este lipsită de îndrăzneală, deoarece n-a îndeplinit nici o faptă mare de război, precum era de așteptat. Zice că Germania a avut o recoltă bună care va fi îndestulătoare pe un an întreg, dacă populația va consuma 1/2 zi cartofi și numai 1/2 zi pîine. Găsește foarte firesc faptul că germanii au luat toate depozitele de hrană belgiene, zicînd că Aliații n-au decît să trimeată ei hrană belgienilor.

Dl. Butculescu îmi spune mai pe urmă că generalul Mavrocordat a vorbit cu regele Carol, care i-a spus cu de-amănuntul cele ce i-a scris Kaiserul în privința planului de război, după care la 1 septembrie germanii trebuiau să fie la Paris.

[Un decupaj din ziarul *Dimineața*, cu data de 4 noiembrie: „Regele a plecat ieri (2 noiembrie) la Curtea de Argeș." Un alt decupaj, din 5 noiembrie, relatează despre participarea regelui și a principelui moștenitor Carol la „o vînătoare organizată pe domeniul Coroanei Cocioc"]. Foarte ciudată vine informația asta, care e în legătură cu plecarea regelui cu prințul Carol la vînătoarea organizată la Cocioc (lista invitaților scrisă de mîna regelui). Toată lumea se miră de această vînătoare, zicînd că nici nu s-a răcit țărna de pe mormîntul răposatului rege. Ba limbile răle șoptesc că prințul Știrbei, deși administrator al Domeniilor Coroanei, nu s-a dus la vînătoare ca să fie liber pentru regină în București. Comisarul Tătaru zice că asară ca și în alte sări a fost la masă la Cotroceni și d-na Dissescu. La plecare se cobora o scară întunecoasă. Și la Sinaia, Disseasca se ținea grapă de prințul Ferdinand, întrebînd pe toți sergenții încotro a apucat prințul și apoi aveau întîlnire prin cele buruiene. Se vede că l-o fi prins pe prinț la vreo beție și acuma nu se mai poate scăpa de această băbătie.

Pe cît se pare, regele și regina știu amîndoi de libertatea ce-și iau în bună înțelegere. La Buftea, [reședința lui B. Știrbei] s-ar fi dînd mult de băut regelui că să poată fi liberi regina cu prințul Barbu Știrbei.

Comisarul Tătaru a mai auzit că-i vorba de a fi numiți pr[inț]ul Știrbei ca mare mareșal [al Palatului] și dr. Antipa ca mareșal.

D-nul Antipa a fost între cei poftiți la vînătoarea de la Cocioc. Azi a fost pe la dl. Basset și a venit și pe la mine. Îmi spune că înaintea lui a ieșit și un porc sălbatec și regele a făcut haz de faptul că nici aici nu scapă de *porc* (ministrul Constantinescu de la Domenii!). Zicea că regele citește acum harnic la cărți financiare și politice. A luat *Handbuch der Politik*. E dezgustat de păcătoșiile politicii noastre. Take Ionescu și Costinescu sînt conduși de interese în campania lor, iar Nicu Filipescu e un isteric în jurul căruia se grupează toți franțuziții.

Silvicultorul Codrescu îmi spune că regele a mers în trăsură cu M. Ferechide, dar

la vînătoare pe jos a vorbit aproape tot timpul cu dr. Antipa, care i-a spus mai apoi lui Codrescu: „Ai să vezi ce rege mare va fi acesta".

4/17 noiembrie. Azi dimineață austrofilii au o bucurie. Hindenburg ar fi făcut iarăși vreo 20 000 prizonieri. Copaitici a venit la dl. Basset cu telegrama lui Beldiman de la Berlin, care aducea cu grăbire vestea mîntuitoare. Nu mult după și vine altă veste despre tot atîția prizonieri austrieci în mîinile rușilor.

Ceea ce-i mai trist este că sîrbii nu mai pot ține piept austriecilor. Căzînd ei, austriecii și-ar da mîna cu bulgarii și ne-ar lua împrejur.

D-rul Mamulea ne aduce de la Sinaia vestea că dezertori români din Ardeal vin cu droaia, de cînd cheamă pe toți bărbații pînă la 52 de ani. Cu acest prilej spun d-rului Mamulea că unii disprețuiau acum 2 ani pe ofițerul francez. Recunoaște că el avea acea părere și că acuma vede că ofițerii francezi au dat dovezi de vitejie și pricepere și că planurile geniale ale germanilor au ieșit cam pe dos.

Dl. Meissner a fost la Marghiloman și l-a găsit foarte amărît în contra lui Filipescu. După ce votase în unanimitate întreg comitetul neaprobarea politicii lui Brătianu și făgăduise că nu se va duce la D-rul Cantacuzino, a doua zi înființează Comitetul acțiunii naționale și primește a fi în delegația care să meargă la Brătianu și Take Ionescu. Precum la 1 septembrie l-a lucrat Pisani, așa-l lucrează acum Take Ionescu.

5/18 noiembrie. Un articol din *Universul* arată că în Grecia s-au subscris pentru flotă zeci de milioane de către bogătași într-o singură zi, pe cînd la noi de-abia s-a ajuns la 3 milioane în cîțiva ani. Regele Carol a zis că va subscrie și el la *sfîrșit.*

De n-ar fi însă risipa noastră administrativă, am avea destule milioane pentru flotă. Dar așa, pentru un covor din sala de așteptare regală de la gară se dă 5 000 lei — generalul Mavrocordat arătîndu-și mirarea față de asemenea preț, cei de la CFR i-au dat lămurirea că-i covor veritabil de Smirna!

7/20 noiembrie. Asară fiind cu dl. Iorga la restaurant și intrînd Svilocosici, consulul sîrb, Iorga l-a chemat și oarecum scuzîndu-se i-a spus că-i pare rău că nu poate face altceva pentru sîrbi decît să scrie articole în favoarea lor. Mai pe urmă Iorga îmi spune că i-e rușine ca român cînd se întîlnește cu Ristici, ministrul sîrb.

8/21 noiembrie. Regele a chemat în audiență azi la 3 d.a. pe generalul Iliescu, secretar general al Ministerului de război. A stat drept un ceas.

La 5 a fost în audiență [transilvăneanul Teodor] Mihali. A stat 3 sferturi de oră. Aghiotantul [regal] are impresia că el e trimis să sondeze cu știrea Budapestei. S-a arătat foarte doritor a rămîne noi neutri pînă la primăvară. Întrebîndu-l cum se privește la Budapesta perspectiva întregirii neamului românesc, Mihali a răspuns scăldînd-o.

La 7 noiembrie, regele a primit în audiență pe d-na Martha Bibescu. A condus-o portarul spre scara cea mare, unde, fiind întuneric, lacheul de serviciu a crezut că-i regina și s-a dus să înștiințeze pe rege. Regele iese și dă peste Martha Bibescu. Ravissante surprise!

9/22 noiembrie. Sîrbii anunță o mare victorie împotriva austriecilor. Mă duc la col. Brociner și plîng cu lacrămi de crocodil nenorocirea Austriei. Îl fac să mărturisească incapacitatea Austriei care merita a fi împărțită. Dar ce chin îndură.

Col. Angelescu îmi spune că regina Maria i-a mulțămit pentru dările lui de samă asupra războiului european cu acest cuvînt: „Întîia oara am înțeles pe deplin ceva scris în românește".

Regele Ferdinand e mai rezervat. Dar pîndește ocazia de a-i spune și lui cum i-a spus regelui Carol că secretarii de la Palatul Regal sînt împărțiți în două tabere: germani și români care discută

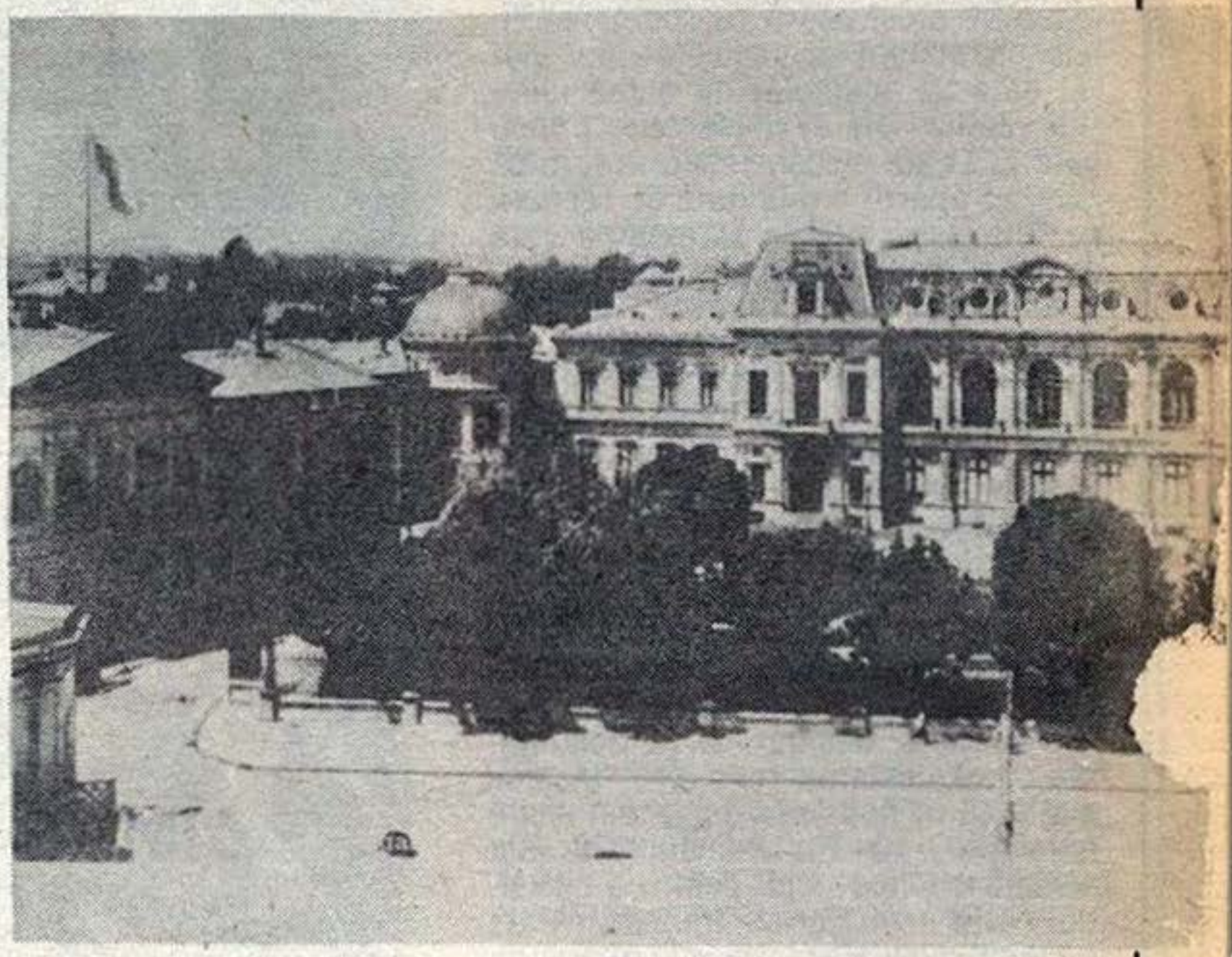

Palatul Regal din București în primele decenii ale secolului nostru

În p. 14: *regele Carol I (1), regina Elisabeta (2), principele Ferdinand (3), principesa Maria (4) împreună cu moștenitorul tronului Germaniei (5), în 1909.*

(Continuare în p. 32)

Revoluţia Română — Anul Unu

De un an de zile revoluţia este subiectul predilect al vieţii noastre. Explozia populară - începută la 16 decembrie la Timişoara - a măturat la 22 decembrie 1989 despotica pereche ce ţinea de aproape 25 de ani sub poruncă proprie întreaga ţară, ştergînd de pe faţa României, odată cu ea, şi efigia dictaturii comuniste. Se pare că este încă prea devreme (în orice caz prematur) să se poată face o analiză sau mai bine spus să se studieze în întregul ei revoluţia română. În plus, odată cu scurgerea zilelor, săptămînilor şi lunilor, au apărut şi s-au acumulat nu numai diferite versiuni ale evenimentelor principale ci şi ale mecanismelor lor, după cum au apărut o infinitate de scenarii cu implicaţii interne şi externe care de care mai complicate, sau dimpotrivă într-atît de fanteziste, încît frizează simplismul şi impostura, au apărut numeroşi participanţi la acţiuni, precum şi un număr şi mai mare de pretendenţi. În orice caz, Revoluţia română este nu doar subiectul predilect al vieţii noastre, ci ea a fost şi un mare subiect al istoriei europene şi universale, înregistrînd, aşa cum am făcut-o noi întotdeauna, priorităţi şi premiere la scară mondială.

S-a ajuns, desigur, şi la defăimarea şi contestarea revoluţiei, la afirmaţia că în România „nu a fost nici o revoluţie", că „în România nu s-a schimbat nimic" sau, pentru a cita titlul cărţii unui ziarist francez, că am fi avut de-a face cu *O minciună mare cît secolul*. Nu este scopul acestor rînduri să polemizăm, dar tot ceea ce putem spune, răspunzînd acestui titlu, este că nu românii sînt autorii minciunii, dar că în orice caz ei au dărîmat dictatura sub care au suferit şi au pierit atîţia oameni.

Toate controversele în jurul revoluţiei române din decembrie 1989 ne dau explicaţia absenţei unui studiu amplu şi complex al acesteia, arată că este nevoie de o foarte migăloasă cercetare a istoriei ei pentru ca, după trecerea printr-o grilă ştiinţifică lipsită de orice parti-pris, să se formuleze analize, sinteze, definiţii. Desigur

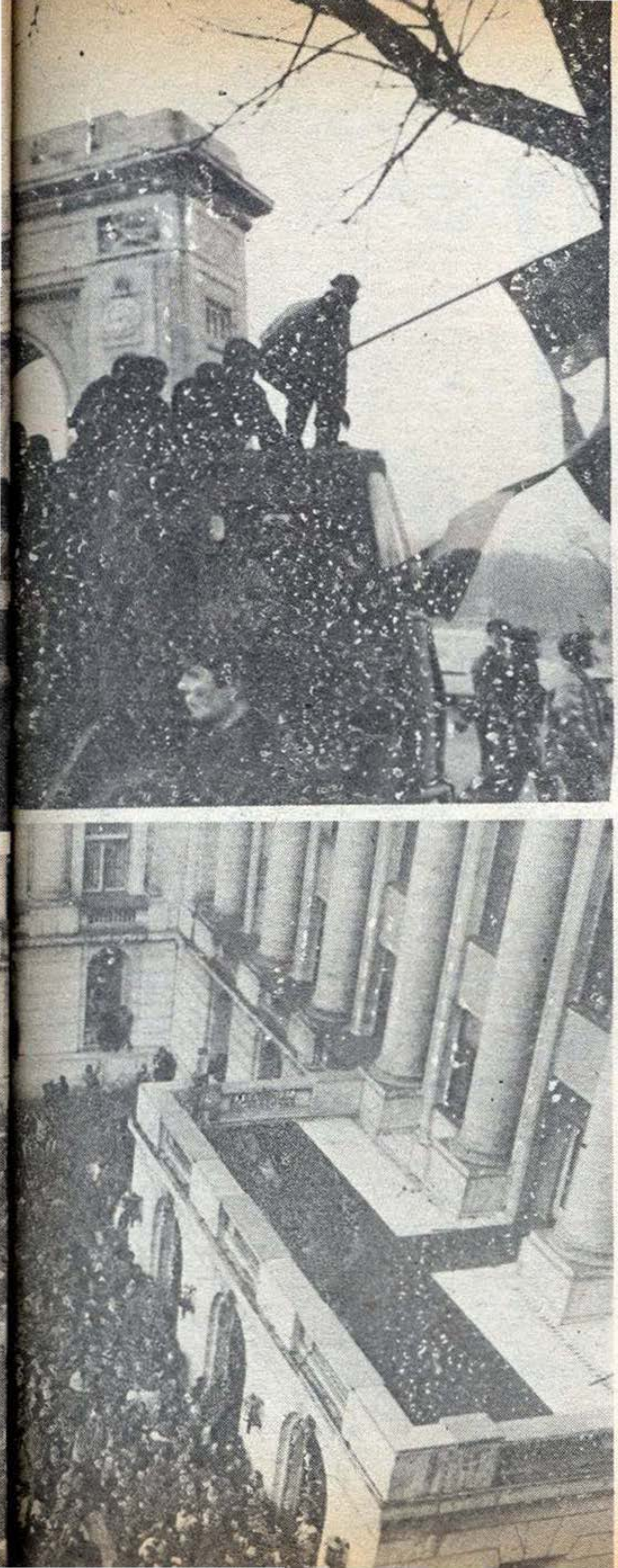

sînt multe, foarte multe lucruri despre revoluție care se știu de pe acum, ea, revoluția română, fiind prima din lume desfășurată în importante momente ale ei *în direct* la Televiziune, ceea ce face să existe nu documente scrise, ci *pentru prima oară în istorie imaginile unei revoluții înregistrate pe bandă magnetică și video.* Și dacă documentele scrise vor fi cu timpul adunate, cele în direct trebuie păstrate ca pe o comoară unică a acestui popor român, care aflat în 1989 pe o treaptă a revoluției tehnico-științifice nu de frunte, ci dimpotrivă, a oferit lumii întregi această premieră, care, oricît s-ar reinventa acum scenariile, rămîne istorică. Alte multe lucruri se vor afla în timp. Altele cu siguranță nu se vor ști niciodată, pentru simplul motiv că explozia socială a fost extrem de puternică și neașteptată la nivelul sutelor de mii de oameni în Capitală și în țară, spontaneitatea, improvizația, dezordinea, panica chiar, ca și modul de a acționa au fost atît de simultane, încît nimeni, dar absolut nimeni, nu deține nici *o imagine panoramică de ansamblu* și nici măcar *a unui singur capitol întreg* al revoluției, dintre zecile și sutele ce se jucau deodată. Să fim foarte lucizi și fermi noi, istoricii, în a nu lăsa loc nici unei operații cosmetice, vreunei mistificări sau deformări, ale acestei binecuvîntate revoluții care, ca în atîtea ocazii în trecut, ne-a reprezentat pe noi și nu pe alții în istorie. Cu toate complexitățile situației și cu toate implicațiile ei interne și externe de care evident nu putem face abstracție.

Pînă atunci, sîntem în situația de a trăi istoria, înainte de a o diseca. Și revoluția - cum scriam - este subiectul predilect al vieții noastre de 365 de zile. Dacă nu pot exista dubii asupra sentimentului general de nemulțumire cu care întreaga populație din România privea dictatura ceaușistă - ura și teama fiind polii acestui sentiment general -, tot astfel nu pot exista îndoieli (ele sînt însă benefice în numeroase alte domenii și imprejurări) că *întreaga viață din România s-a schimbat.* A fost dărîmat întregul sistem de dictatură comunistă, structurile sale politice și militare, s-a prăbușit statul-partid, s-a prăbușit economia de tip socialist, s-au prăbușit propaganda și ideologia dictaturii comuniste. S-au prăbușit și au dispărut. Oricîte controverse și ciocniri de idei ar fi, nimeni nu poate inventa, reinventa sau imagina miriapodicul organism de stat și de partid existînd și funcționînd (cum

funcționa, asta este o altă problemă) pînă la 22 decembrie 1989, în subordinea exclusivă a perechii dictatoriale (de altfel, însăși perioada ceaușescu, ca și întreaga epocă de dictatură totalitară nu pot fi nici scoase din istorie și nici eludate, ci ele trebuie neapărat supuse unui sever și obiectiv examen critic).

Întreaga viață din România s-a schimbat nu numai prin *ceea ce nu mai este* (deși, omenește vorbind, deocamdată parcă tot acesta e factorul cel mai vizibil), ci și prin *ceea ce a apărut*.

Și fără a fi cîtuși de puțin exhaustivi, ci doar pentru a aminti cîteva repere esențiale să citățm: apariția vieții politice pur și simplu și a unui regim democratic în care există la ora actuală peste 100 de partide și formațiuni politice; ținerea primelor alegeri generale - cu toate imperfecțiunile lor mai mari sau mai mici, dar recunoscute drept *libere* și de cercurile politice străine - după 53 de ani de dictaturi; existența unui parlament cu formele sale tradiționale, Camera deputaților și Senatul, a instituției prezidențiale, aleasă prin vot universal, direct, egal și secret, a guvernului legal constituit pe baza majorității parlamentare; separația puterilor în stat; exercitarea drepturilor și libertăților omului într-o manieră încă necunoscută de generații întregi; apariția presei libere de o extremă diversitate de puncte de vedere și varietate de titluri, în tiraje de masă; angajarea trecerii de la o economie supercentralizată spre una de piață. Nimeni nu poate scrie încă istoria acestei perioade începută în decembrie 1989 și, cînd se va scrie, vor fi fără îndoială multe și contradictorii versiuni, pînă cînd în final spiritul științific suveran va prevala și vom putea avea o imagine amplă, profundă și integrală, integrată în fluxul istoriei românești. Deocamdată se scriu pagini din cronica revoluției, pagini despre eroismul tinerilor și al martirilor ei. Am făcut-o și noi prin contribuțiile adunate de-a lungul anului 1990 la o *Arhivă a Revoluției*, cu numeroase secvențe din Timișoara, București, Sibiu, Brașov, Cluj, Brăila. Am făcut-o cu articole ale unor istorici români și străini. Am făcut-o și o facem și în acest număr al revistei prin imaginile fotografice, multe dintre ele inedite, ce redau o suită din momentele revoluției poporului român din decembrie 1989. ■

Cristian POPIȘTEANU

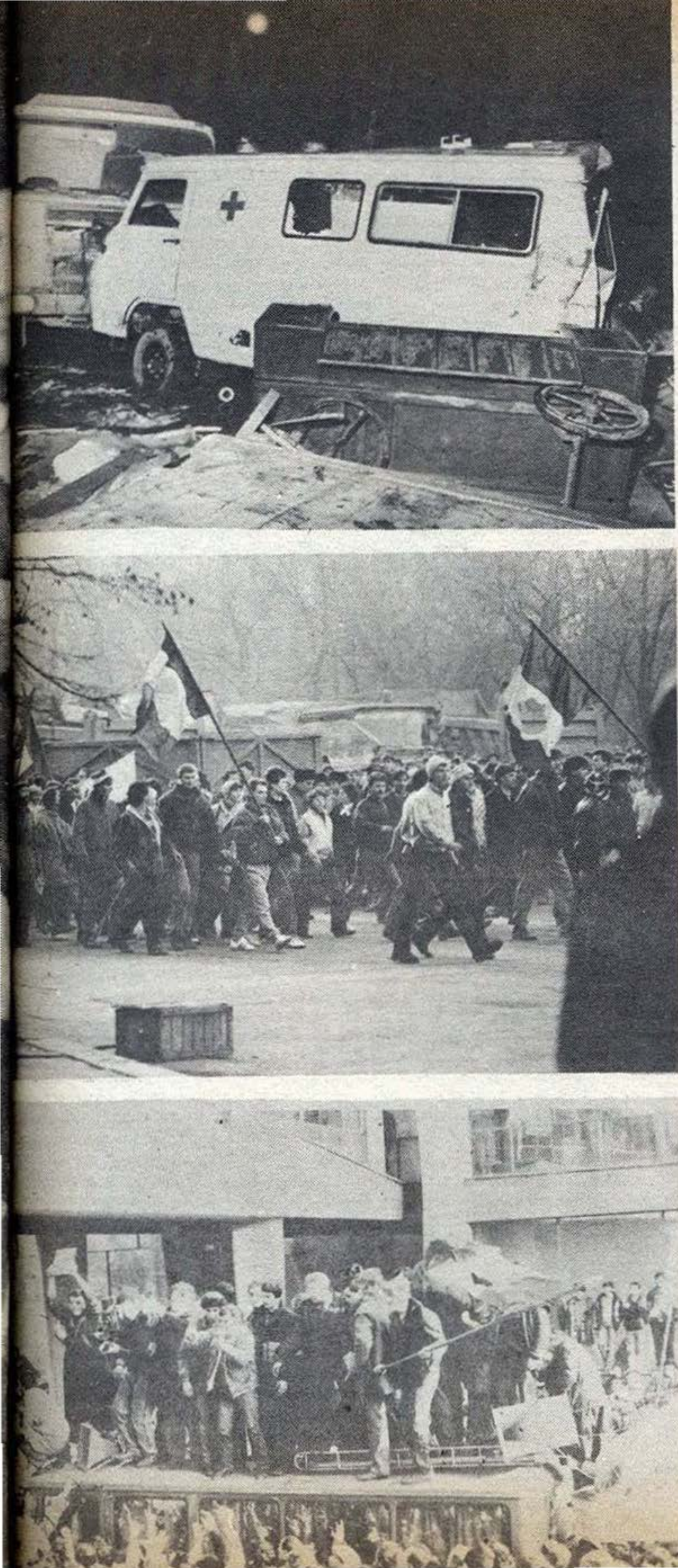

Decembrie 1989: România

În exclusivitate pentru Magazin istoric

Revoluția română are multe caracteristici care o individualizează. Aspectelor sale unice, în contextul transformărilor care au afectat fostele țări comuniste din Europa, presa occidentală le-a acordat mai puțină atenție. Experiența românească, spre deosebire de dezvoltarea treptată a crizei comunismului din Ungaria și Polonia sau de „revoluția de catifea" din Cehoslovacia și Germania de Est, a costat, datorită caracterului despotic al regimului ceaușist, viețile a peste 1 000 oameni, căzuți mai ales la București și Timișoara, Sibiu, Brașov, Brăila. Multe dintre victime, tineri, erau atît de indiferente la ideea morții, încît acțiunea lor poate fi numită „Revoluția tinerilor disperați".

O altă caracteristică principală, ce ține de vîrsta electronică a mass-mediei, a fost rolul crucial jucat de către televiziune, de care fostul dictator se temea în mod instinctiv. Lupta decisivă, după fuga cuplului „regal", s-a dat pentru controlul Televiziunii și, în mai mică măsură, pentru postul de radio din București. Prezentarea la T.V. a imaginii cuplului executat a constituit, fără îndoială, punctul de cotitură al Revoluției.

O altă trăsătură distinctivă a Revoluției române a fost caracterul ei spontan, lipsa unor lideri, spre deosebire de politicienii charismatici ca liderul Solidarității, Lech Walesa, sau Vaclav Havel.

Datorită strînsei sale asocieri cu clica lui ceaușescu, comunismul românesc, lipsit, spre deosebire de cel din Cehoslovacia sau Iugoslavia, de rădăcini solide în țară, este mort și se poate dispensa de formalitatea unei înmormîntări oficiale. Vidul politic este pus în evidență în mod dure-

ros de lupta pentru putere dintre foştii dizidenţi, precum Dumitru Mazilu şi Silviu Brucan (care au demisionat „în mod oficial" din fostul Consiliu al F.S.N.), ce se bucură de un sprijin foarte mic din partea populaţiei, în ciuda opoziţiei pe care au făcut-o regimului ceauşist. Nici liderii fostelor partide tradiţionale (naţional-ţărăniştii, liberalii, social-democraţii) nu se prezintă mai bine. Sînt oameni în vîrstă, puţin cunoscuţi de populaţie.

După euforia iniţială, oamenii au căpătat un apetit teribil pentru discuţii, au aprins lumînări şi au păstrat momente de reculegere în locurile unde au căzut victimele Revoluţiei, s-au strîns în faţa afişelor ce le prezentau un număr uimitor de platforme politice. Au fost momente de isterie, greve ale foamei, fervoare religioasă (bisericile din Bucureşti erau pline).

Comunismul a dispărut din România, pătat pentru totdeauna de sîngele martirilor care au căzut în lupta pentru alungarea lui ceauşescu. Regimul lui a fost atît de insidios şi atotcuprinzător, încît practic toată elita naţiunii (şi nu numai cei 4 milioane de membri de partid) a fost, mai mult sau mai puţin, pătată. Numărul celor care au îndrăznit să se ridice contra regimului poate fi redus la cîţiva. Cuvîntul comunist era practic lipsit de valoare în România, el însemnînd în fapt un paşaport pentru o reuşită profesională. Chiar şi cei care au rămas în afara partidului au fost într-un fel complici, din moment ce au protestat atît de rar contra regimului.

Principala problemă în România de astăzi este ca oamenii să reînceapă lucrul, să se îmbunătăţească nivelul de trai, care pentru mulţi este un lucru mai însemnat decît democraţia politică. Ţara a îndurat în ultimii zece ani de dictatură ai lui ceauşescu condiţii de viaţă de-a dreptul barbare, astfel încît a fost nevoie, în primele momente de după Revoluţie, de un aport

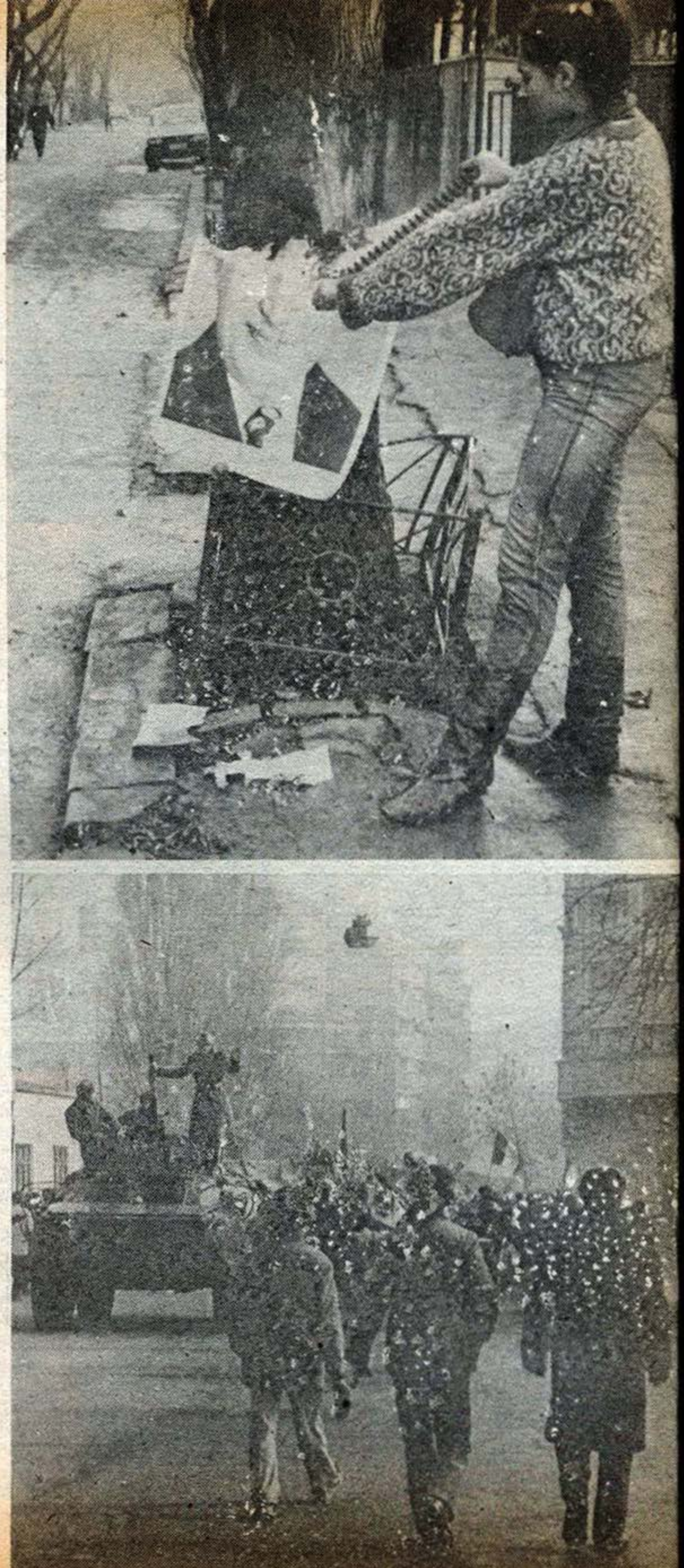

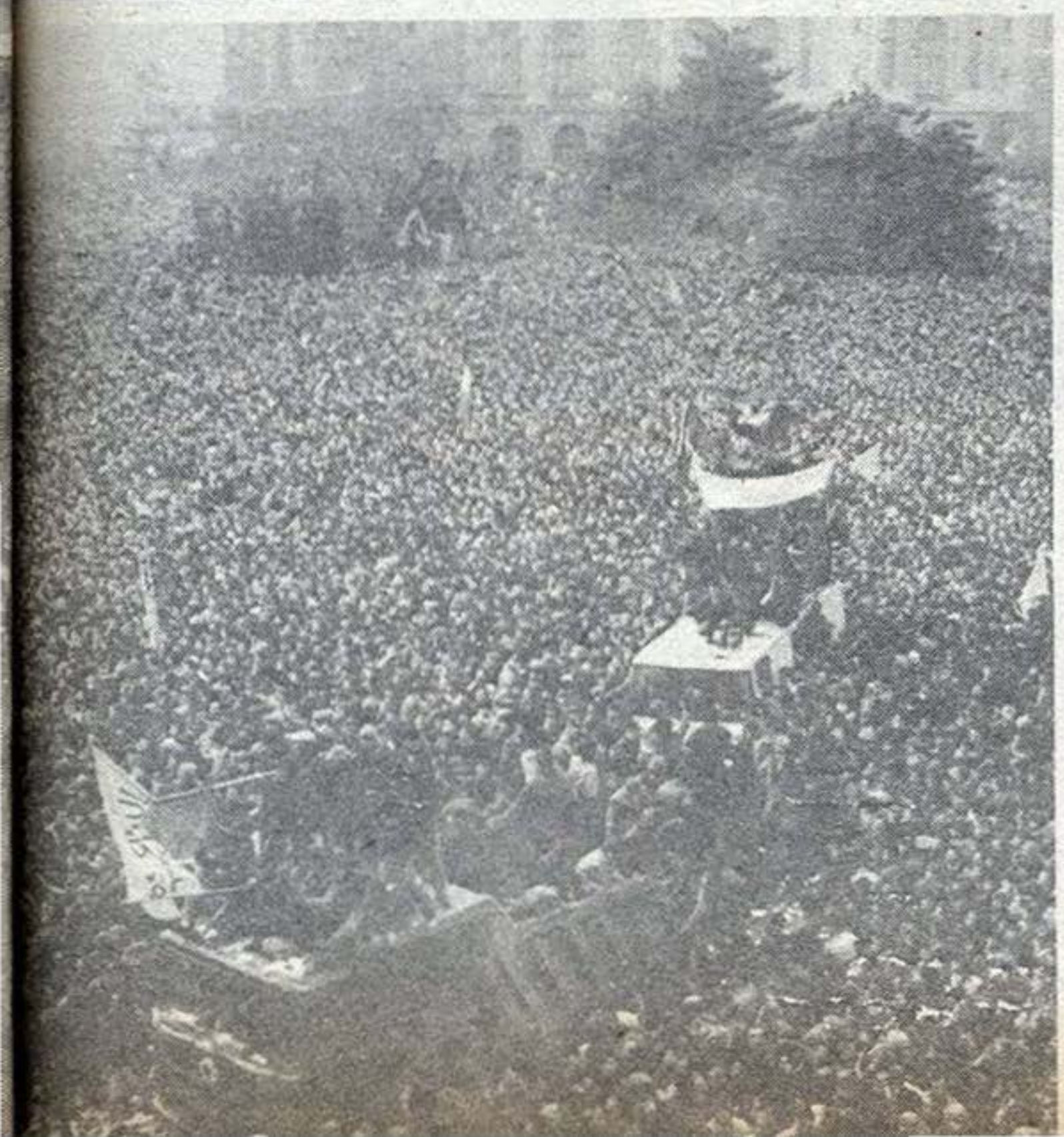

substanţial de ajutoare din exterior.

În perspectivă, România, una dintre cele mai bogate regiuni agricole din Europa de sud-est, se poate reface doar prin reîntoarcerea pămîntului la ţărani, care să fie deprinşi să îl cultive potrivit cu sistemul american, ce a stîrnit admiraţia tuturor delegaţiilor sovietice sosite în vizită, încă din vremea lui Hruşciov. Cunoscută drept grînarul Istanbulului în vremurile vechi, ţara este capabilă nu numai să îşi hrănească propria populaţie, dar să şi aducă valută forte din Vest, în schimbul exportului de produse agricole. În plus, România trebuie să înlăture deficienţele unei industrializări ineficiente dar puternic centralizate, în care s-a pus accentul pe industria grea, în detrimentul celei producătoare de bunuri de consum. Dezastrul produs la ţară, poluarea scăpată de sub control, distrugerea echilibrelor ecologice, pînă şi în Delta Dunării, rărirea copacilor din atît de bogata pe vremuri centură forestieră a ţării sînt probleme ce trebuie să se găsească la loc de frunte în toate programele politice, nu numai în cele ale ecologiştilor.

România trebuie să fie conectată comunităţii europene, căreia îi aparţine. Dispunînd de un peisaj atît de frumos şi variat — munţi, lacuri glaciare, ţărmul Mării Negre, Delta Dunării, staţiunile balneo-climaterice —, de o bogăţie de monumente istorice, de la castelele din vremea lui Dracula (Vlad Ţepeş) şi pînă la bijuteriile arhitectonice din Nordul Moldovei, România ar putea deveni o Mecca a turismului, cu care vecinii săi ar rivaliza cu greu. În scurtă vreme, această Elveţie din Europa de sud-est ar putea obţine rezultate remarcabile. Individualismul dintotdeauna al românilor i-a îndemnat mereu către afaceri. Ţinînd cont că România nu are practic datorii externe, investitorii din Occident ar trebui să fie interesaţi să ofere credite unor mici între-

prinzători. Deşi multe dintre produsele industriei româneşti nu erau competitive pe piaţa internaţională, România, care dispune de o forţă de muncă pricepută şi ieftină, se poate înscrie în competiţie printr-o retehnologizare adecvată şi introducerea principiilor de management. Îngrăşămintele chimice şi derivatele din petrol româneşti se află printre cele mai bune din lume. Pentru a profita de enorma rezervă de bunăvoinţă care există în România faţă de S.U.A. — este drept, afectată de indiferenţa manifestată de guvernul american şi de presa devaforabilă Revoluţiei române — este timpul să se organizeze un consorţiu de afaceri româno-american, aşa cum a iniţiat pentru Ungaria vecină fostul nostru ambasador la Budapesta, Palmer. România poate oferi perspective neaşteptate pentru investitorii americani. Deja, oamenii de afaceri din Europa occidentală şi Japonia se află în capitala României şi semnează contracte în detrimentul americanilor.

Dar cei mai mulţi dintre tineri realizează că doar îmbunătăţirea nivelului de trai nu este suficientă. Cei peste 40 ani de opresiune au generat o puternică dorinţă de libertate. Pentru moment, nimic nu este mai de preţ ca libertatea de a călători, de a vedea lumea şi a merge oriunde, după dorinţă. Obţinerea mult doritului paşaport a fost cheia magică pentru a descuia porţile unui paradis de neimaginat. Dincolo de drepturile fundamentale însă, stabilirea unei democraţii în România reprezintă o sarcină mult mai dificilă decît introducerea conceptului de proprietate privată sau a mecanismelor pieţei libere.

România are o tradiţie veche de regim constituţional, parlamentar, a presei libere, care poate fi urmărită încă de la formarea statului naţional, în 1859. Constituţia din 1923 a fost o replică a modelului belgian, fundamentînd o monarhie constituţională. Regi-

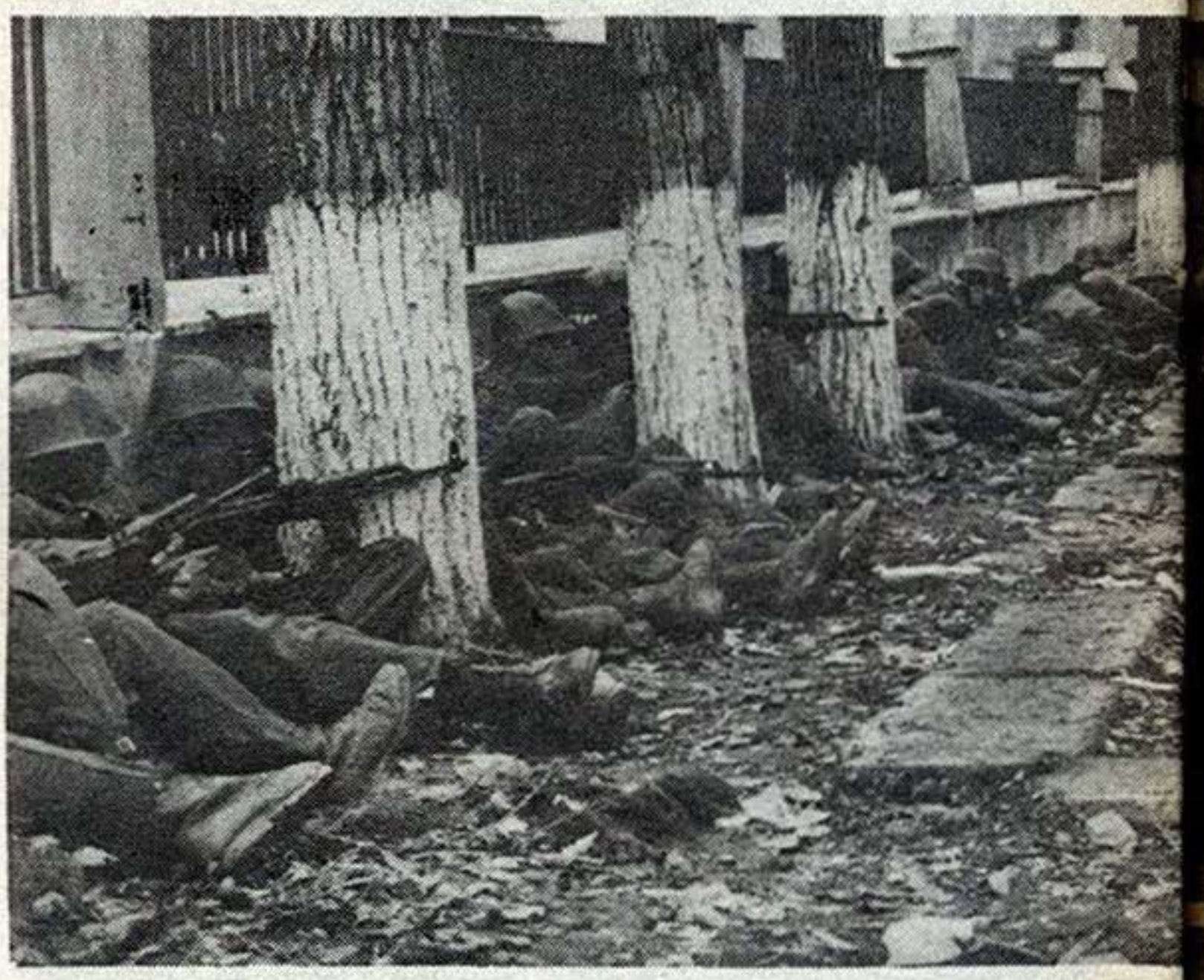

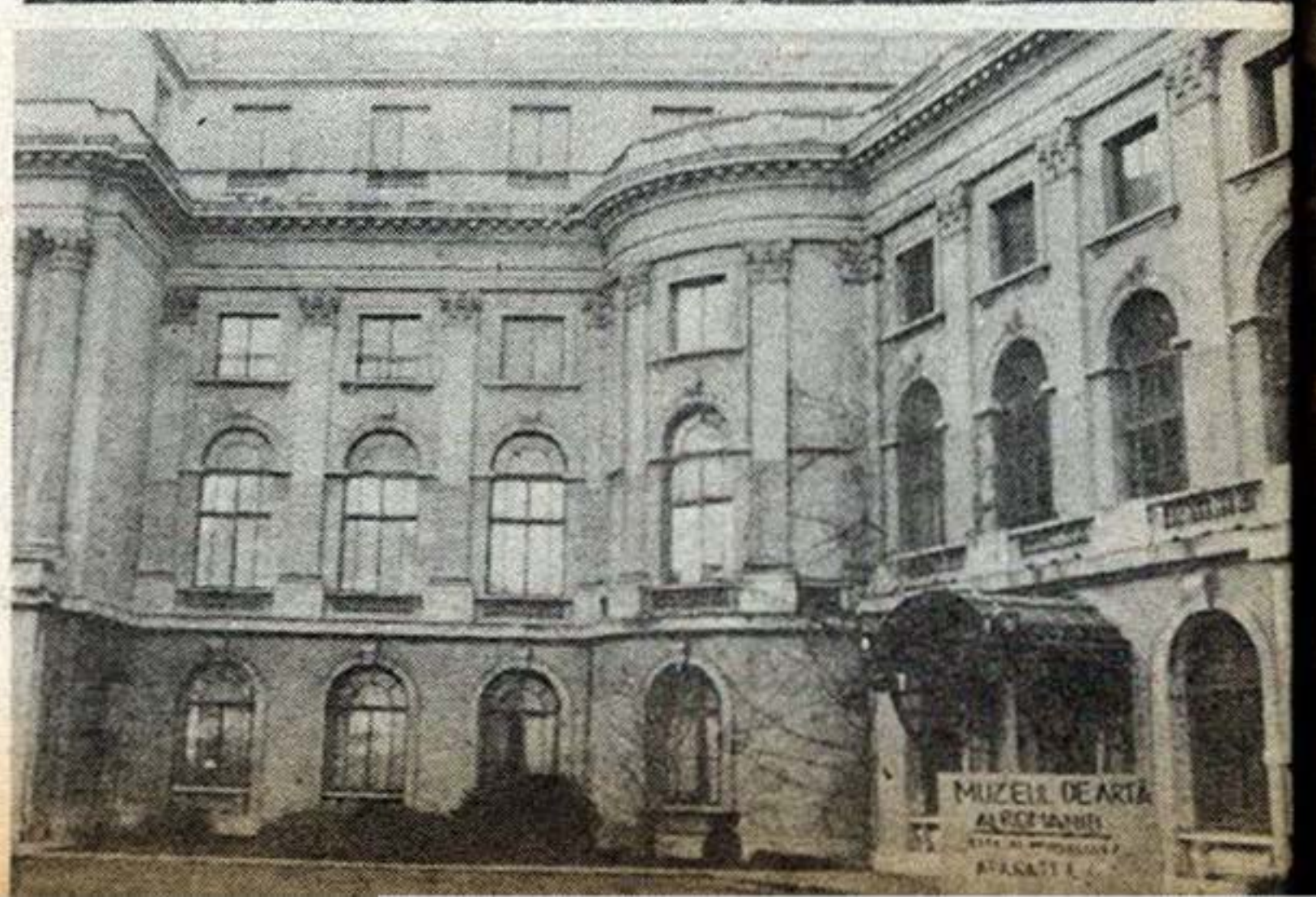

mul nu a funcţionat chiar perfect şi s-a prăbuşit, în final, sub loviturile dictaturii regale, în 1938, ale celei militare din 1940 şi ale celei comuniste din 1947. Chiar şi în perioada interbelică a existat o tendinţă spre guvernări de forţă, cîştigarea alegerilor cu ajutorul banilor sau a intimidărilor. Dar au fost şi situaţii cînd voinţa majorităţii a prevalat. Anii dictaturii comuniste şi mai ales ultima decadă a regimului ceauşist au generat o ignoranţă totală a principiilor democratice în rîndul tinerei generaţii. Singura cale de abordare a democraţiei în România este cea care ţine cont de factorul timp, ce poate fi începută prin educaţia făcută încă din şcoală. Aici poate fi de ajutor experienţa americană, prin furnizarea unor programe adecvate, precum cel pentru liceu.

Pentru istorici şi politologi faptul că o democraţie deplină, puternică nu apare peste noapte este un truism.

O parte a fondurilor alocate pentru Vocea Americii şi pentru Europa Liberă ar putea fi mai bine cheltuite pentru astfel de programe interne de educare nu numai în spiritul democraţiei, ci în toate sferele viciate de regimul comunist. Controlul elenei ceauşescu a afectat şi ştiinţele pozitive, nu numai pe cele umaniste. Istoria trebuie să nu mai fie dominată de viziunea naţionalistă; trebuie să se acorde mai multă atenţie istoriei vecinilor, subliniindu-se lupta şi interesele comune, mai mult decît diferendele; trebuie prezentate bogata moştenire şi contribuţia minorităţilor etnice şi religioase din patria comună, urmărindu-se convingerea multor emigranţi să se reîntoarcă în România.

Mai presus de toate, România trebuie să găsească calea pentru reintegrarea în marea comunitate europeană, căreia îi aparţine dintotdeauna. ■

Prof. Radu R. FLORESCU,
Boston College, S.U.A.

O emblemă a Bucureștilor de altădată:

mănăstirea Mihai Vodă

GHEORGHE DAVID

„Mihai Viteazul a lăsat în București numele său unei mănăstiri pe care la 1598 [corect, 1589-1591] a clădit-o, cu ziduri întărite, pe una din înălțimile Capitalei. Acea clădire, mănăstirea Mihai Vodă, cade azi [1873] în ruine... Spre a întîmpina peirea acestui monument... nu s-ar putea oare să se creeze pe platforma acestui deal o splanadă măreață și frumos potrivită, pe care locul altarului actual ar fi prefăcut într-o criptă boltită subterană, deasupra căreia s-ar înălța monumentul [statuia lui Mihai Viteazul], planînd astfel asupra unei părți a orașului?... În acea criptă s-ar depune și s-ar păstra cu religiozitate... capul lui Mihai".

Astfel își imagina, în 1873, Constantin Bacalbașa, în scrierea sa Bucureștii de altădată, **unul dintre peisajele cele mai cunoscute ale Capitalei, Dealul Spirii, pe care se afla, dominînd orașul de aproape trei veacuri, mănăstirea Mihai Vodă. Era tocmai anul în care, în presa vremii, se discuta cu deosebită aprindere locul amplasării statuii voievodului unificator, a cărei realizare fusese încredințată sculptorului francez Carrier-Belleuse. Cît privește aducerea relicvei de la mănăstirea Dealu — racla ce adăpostea capul lui Mihai Viteazul — la același lăcaș din Dealul Spirii, soluția fusese propusă încă din anul 1864, de către Dimitrie Bolintineanu și Cezar Bolliac.**

Pînă la urmă...

Pînă la urmă însă, nici unul dintre aceste proiecte nu s-a împlinit: racla, cuprinzînd craniul marelui voievod al primei uniri, a rămas, mai departe, la mănăstirea Dealu (exceptînd dureroasa odisee din anii primului război mondial — vezi, Magazin istoric, **nr. 8/1976 și 3/1977), statuia a fost amplasată în Piața Universității, iar mănăstirea de pe deal a ajuns, ea însăși, o imagine a... Bucureștilor de altădată!**

O insulă de tihnă și de reculegere

Mănăstirea cunoscută sub numele de Mihai Vodă a fost construită de fiul lui Pătrașcu cel Bun înainte de a se sui pe tronul părintesc, în anii 1589-1591, pe cînd îndeplinea dregătoria de mare ban al Craiovei. Este, ca vechime, a treia dintre bisericile de azi ale Capitalei, după aceea a lui Mircea Ciobanul (cunoscută îndeobște sub numele de biserica de la Curtea Veche) și Ostrov, construită de Alexandru II Mircea *(Magazin istoric,* nr. 2/1989), dar rămasă în memoria bucureștenilor cu numele nepotului ctitorului ei, Radu Mihnea Vodă. Din creștinească credință, banul Mihai a purces la construirea acestui lăcaș „den sus de București" pe dealul din apropierea unui alt lăcaș — biserica jupaniței Caplea —, zidit între 1564 și 1568 de Gheorma vel postelnic și soția lui Caplea și închinat, ca metoh, mănăstirii Simon Petra de la Athos. Ctitoria Caplei se părăginise în numai cîțiva ani, poate și datorită faptului că era așezată „în vale", în lunca inundabilă a Dîmboviței. De aceea, în anul 1589, trecînd prin București, patriarhul Constantinopolului, Ieremia II Tranos, a îngăduit ridicarea unui alt lăcaș, „în fața metohului", biserica pe care, doi ani mai tîrziu, la reîntoarcerea din călătoria prin Moldova și cnezatul Moscovei, o găsea „foarte frumoasă și arătoasă", avînd în interior „felurite podoabe din argint și din aur" și de jur-împrejur „foarte multe chilii".

Istoria mănăstirii a fost zbuciumată, cum, de altfel, zbuciumată a fost istoria întregului nostru popor. Patru ani mai tîrziu, în 1595, mănăstirea a avut de înfruntat invazia pustiitoare a ienicerilor lui Sinan pașa. Distrusă, mănăstirea s-a refăcut însă repede, încît, la jumătatea veacului XVII, Paul de Alep o vedea „splendidă, măreață,

cu cele trei turle ale sale". Era vorba de o nouă linie arhitectonică în construcţiile religioase muntene, inaugurată de mănăstirea de la Bucovăţ, de lîngă Craiova, continuată de lăcaşuri precum cele de la Vieroş şi Cobia şi adusă la desăvîrşire de ctitoria din Dealul Spirii, deal care intrase în memoria locuitorilor din Bucureşti şi sub numele de Mihai Vodă.

Multe au fost calamităţile cu care s-a confruntat, de-a lungul timpului, monumentul: în 1761, un pustiitor incendiu; la 26 octombrie 1802, un cutremur a dus la dărîmarea bolţilor şi a turlelor; la 28 august 1804, un nou incendiu şi, apoi, un nou cutremur, cel din 23 ianuarie 1838, aduseseră construcţia în stare de completă ruină. 1838 a fost, totodată, anul în care s-au început ample lucrări de reparaţie, s-au refăcut bolţile altarului, naosului şi pronaosului, faţadele — tencuite anterior — au fost zugrăvite cu culoare roşie, imitînd decorul de cărămizi; tot de atunci datează şi tabloul votiv, înfăţişîndu-l pe „Mihai Viteazul şi Doamna Stanca". Lucrările mergeau încet, încît abia în anul 1847 biserica era zugrăvită „peste tot".

În 1838 a început şi repararea anexelor mănăstirii, casele domneşti, cele egumeneşti şi chiliile călugărilor. Din vechile case domneşti, datînd de pe vremea primului ctitor, s-au mai păstrat doar pivniţa şi parterul clopotniţei, situat pe latura de est a incintei. Spre sfîrşitul veacului XVIII, acestea au servit chiar de reşedinţă domnească, deoarece Curtea Nouă, zidită de Alexandru Ipsilanti tot pe Dealul Spirii, a ars după numai 10 ani (rămînînd în amintirea orăşenilor cu denumirea de Curtea Arsă: *Magazin istoric*, nr. 10/1975). Aici l-a primit Alexandru Moruzi pe ambasadorul britanic la Poartă, Robert Ainslie, imagine imortalizată pe o gravură de Luigi F. Mayer.

În secolul XIX, casele domneşti şi cele egumeneşti au îndeplinit felurite rosturi: au fost, pe rînd, depozit de alimente şi spital (în timpul războiului ruso-turc din 1806-1812), adăpost pentru pandurii lui Dimitrie Macedonski şi mai tîrziu al oştilor otomane sosite pentru înăbuşirea revoluţiei de la 1848. Între 1855 şi 1862 a funcţionat în aceste clădiri Şcoala de medicină. În sfîrşit, din 1864, localul — beneficiind de mari spaţii de depozitare, precum şi de alte încăperi adecvate (numai casele egumeneşti se compuneau din 10 încăperi spaţioase) — a adăpostit una dintre prestigioasele instituţii de cultură ale ţării: Arhivele de Stat.

Cu biserica mănăstirii — căreia lucrările de restaurare iniţiate din anul 1928, sub conducerea arhitectului Emil Costinescu, i-au restituit multe dintre caracteristicile arhitecturale iniţiale —, cu clădirile înconjurătoare, păstrînd numeroase elemente ale stilului tradiţional românesc, cu cele două turnuri-clopotniţă, ansamblul de la Mihai Vodă alcătuia un complex arhitectonic unic în peisajul bucureştean al secolului XX, impresionînd prin simplitatea şi autentica noblеţe pe care le degaja. Aspectul de fortăreaţă medievală, vizibil din exterior se transforma brusc, de îndată ce păşeai pe sub porţile turnului-clopotniţă zidit acum două veacuri de Alexandru Ipsilanti, devenind — prin abundenţa verdeţii şi arhitectonica specifică locaşurilor monastice — o autentică „insulă" de tihnă şi reculegere, aproape de neimaginat în plin centrul Capitalei.

O decizie stranie

Şi acest complex, de o mare valoare artistică şi de o la fel de însemnată importanţă istorică — *singurul monument bucureştean contemporan voievodului care înfăp-*

Biserica mănăstirii, pe cînd se mai afla încă pe dealul Mihai Vodă...

...(în p. 26) o imagine emblematică a Bucureştilor de altădată (gravură de L. F. Mayer)

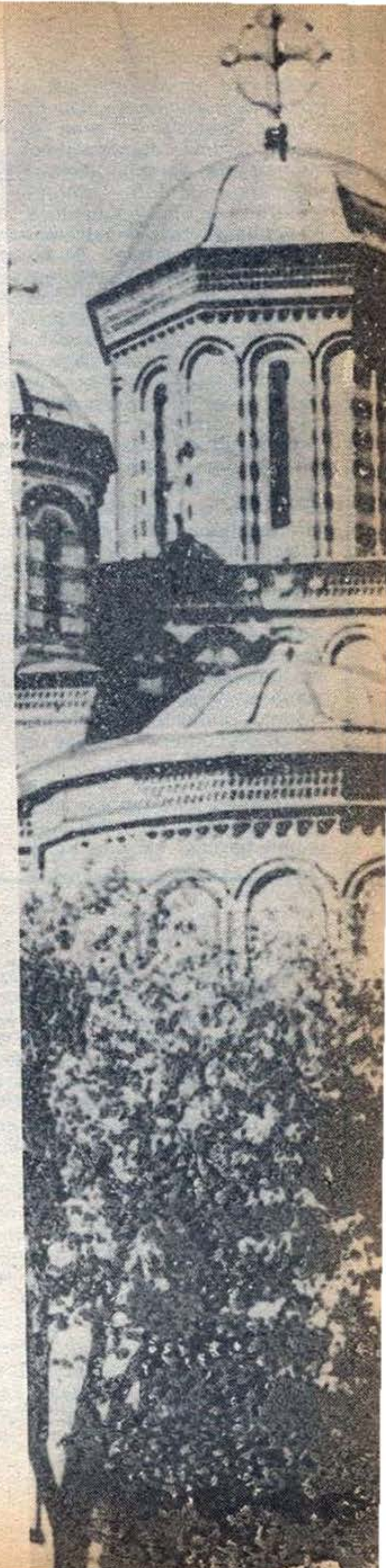

tuise cea dintîi unificare a pămîntului românesc sub un singur sceptru —, avea să cadă victimă nemăsuratelor ambiţii ale perechii dictatoriale, de a fi ctitori — singurii ctitori! — ai unei noi capitale, o capitală captivă alcătuită toată din mastodonţi de beton prefabricat şi punctată ici, colo de paranoice construcţii cu destinaţie de centru civic al puterii. Odată cu înălţarea, pe terasa ivită în urma lucrărilor iniţiate pe fostul Deal al Spirii, a acelui monstru arhitectonic, impropriu numit fie „casa republicii", fie „casa poporului", dictatorul a decis demolarea clădirilor ce adăpostiseră Arhivele Statului şi mutarea bisericii Mihai Vodă, prin translaţie, la poalele fostului deal, între blocuri.

Decizie stranie, cu atît mai stranie, cu cît venea din partea celui ce nu pierdea nici un prilej de evocare a strălucitoarei personalităţi a voievodului unificator, folosindu-l — cît de nedrept! — ca pe un capital moral pentru propriile-i acţiuni politice. Şi tocmai voievodului — simbol al istoriei româneşti, îi distrugea emblema cea mai caracteristică, ansamblul arhitectonic Mihai Vodă, pe care îl lăsase în imaginea arhitecturală a Capitalei.

Zadarnice au fost încercările de includere a ansamblului în structura noilor construcţii; zadarnice s-au dovedit şi încercările de salvare a construcţiilor împrejmuitoare *(invocîndu-se importanţa naţională a instituţiei pe care o adăpostea — Arhivele Statului —, miile de hrisoave, peceţi şi pergamente păstrate aici),* inutile s-au dovedit şi protestele unor oameni de ştiinţă: istorici de artă, istorici, arhitecţi, adresate diriguitorilor de atunci ai ţării. Mai întîi, buldozerele şi excavatoarele s-au năpustit asupra zidurilor împrejmuitoare, au năruit turnul de apus *(vechi de două veacuri),* asupra zidurilor fostei case egumeneşti (în care se afla, între altele, şi muzeul arhivelor), precum şi statuile a doi dintre promotorii ştiinţelor arhivistice din ţara noastră: B.P. Hasdeu şi D. Onciul. Vreme de un an şi ceva, biserica mănăstirii a rămas — monument solitar, profilat pe un morman de ruine — ca o mărturie acuzatoare a crimei făptuite împotriva istoriei.

Apoi a venit şi acea zi de mai a anului 1986 în care a început mişcarea de translaţie a bisericii, mutată, în vale, ca odinioară bisericuţa Caplei, la 227 metri de locul ei iniţial. Desigur o mare performanţă tehnică, umbrită din păcate de obiectul acestei translaţii — *construcţia pe care Mihai Viteazul hotărîse, cu strașnică afurisenie, să rămînă „nestricată în veci"* — pe terasa de jos a Dîmboviţei, unde curînd a fost „înghiţită" între blocuri.

În 1794, Luigi Mayer, peisagist englez de origine italiană, care îl însoţise, în calitate de desenator, pe ambasadorul Robert Ainslie, în timpul călătoriei sale de la Istanbul la Londra, realiza cunoscuta sa gravură înfăţişînd mănăstirea Mihai Vodă văzută de pe malul opus al Dîmboviţei — imagine simbol a Bucureştiului medieval. O imagine păstrată dar ascunsă, din păcate, în peisajul Capitalei române, începînd din anul 1986, la numai cîţiva ani de aniversarea de patru ori centenară a monumentului. ■

Precizare

În legătură cu moţiunea adoptată de Senat, la propunerea d-lui senator Vasile Moiş, privind sărbătorirea a 525 de ani de la atestarea Bucureştiului în chip de capitală a Ţării Româneşti, trebuie precizate următoarele:

1) Oraşul Bucureşti este atestat documentar, încă din anul 1459, 20 septembrie, cînd Vlad Ţepeş a emis un document „în cetatea Bucureşti"; ulterior, Bucureştiul este menţionat, tot ca loc de emitere a unui document, şi în anul 1461. De asemenea, în timpul domniei lui Radu cel Frumos, de aici se emit alte patru-cinci documente (este vorba, desigur, numai de cele păstrate). Pe baza acestor repetate documente istoricii (Constantin C. Giurescu, P.P. Panaitescu, George Potra ş.a.) au considerat, în mod justificat, că Bucureştiul îndeplinea funcţia de reşedinţă domnească încă din timpul domniei lui Vlad Ţepeş. Este drept că într-un document din octombrie 1465 i se spune „cetatea de scaun" Bucureşti, dar această precizare reprezenta doar o formulă de cancelarie, nicidecum faptul că, de-abia de atunci, Bucureştiului i se recunoştea oficial calitatea de capitală a ţării. De altfel, următoarele documente (primul emis la mai puţin de o lună) nu mai menţionează Bucureştiul drept cetate de scaun. Să înţelegem că, după această primă menţiune în chip de capitală, a încetat să mai fie reşedinţă pînă în 1473, cînd i se spune din nou cetate de scaun? Evident că nu! Bucureştiul a fost reşedinţă domnească — una dintre reşedinţele domneşti ale Ţării Româneşti, alături de Tîrgovişte (aşa cum Tîrgovişte a fost, la rîndul ei reşedinţă, alături de Argeş) — încă din anul 1459, data 1465 fiind propusă artificial.

2) O precizare şi în legătură cu felul în care urmează să fie sărbătorit acest eveniment, printr-o slujbă la Biserica zidită de Mircea vodă, „fiul Doamnei Chiajna". În realitate este vorba de Biserica cu hramul Bunei Vestiri, numită şi Curtea Veche. E zidită de Mircea Ciobanul, soţul *Doamnei Chiajna. E păcat ca într-un document al Parlamentului să se strecoare inadvertenţe istorice.*

G.D.

BIBLIA LUI WULFILA

Mitropolit NICOLAE CORNEANU

Doresc să evoc în cele ce urmează prima traducere a Bibliei în limba gotă, făcută de episcopul Wulfila, traducere care marchează — potrivit opiniei specialiştilor — începuturile literaturii germane. Evenimentul acesta este strîns legat de istoria vechiului creştinism românesc prin faptul că Wulfila a întocmit traducerea sa pentru goţii zişi „minori“ (Gothi qui dicuntur minores), care au trăit o vreme pe teritoriul unde s-a zămislit poporul nostru.

Peste teritoriul în care vechea populaţie autohtonă şi-a împreunat viaţa cu aceea a romanilor şi coloniştilor aduşi de ei, încep să treacă din bună vreme o serie de popoare migratoare, lăsînd urme mai mult sau mai puţin trainice. Între acestea se numără goţii de neam germanic porniţi din Peninsula Scandinavă şi din nordul Europei Centrale. Sosirea lor datează înainte de anul 270, dar se aşază aici mai trainic după momentul retragerii administraţiei împăratului Aurelian la sudul Dunării.

În condiţiile de atunci, venirea goţilor a însemnat războaie numeroase pentru că ei tindeau să ocupe un teritoriu stăpînit de o populaţie locală avînd organizare şi instituţii proprii, ba chiar o cultură ce atinsese un anume grad de înflorire. Şi apoi, Imperiul roman, deşi îşi retrăsese administraţia spre sud din motive strategice, nu înţelegea să renunţe cu totul la teritoriile ce le-a deţinut şi mai ales la apărarea noilor graniţe repliate.

Învinşi şi pacificaţi, goţii ajung la un echilibru stabil cu romanii, intră în relaţii cu ei şi le primesc influenţa. În atari împrejurări, creştinismul, care pătrunsese de bună vreme la nordul Dunării, fiind îmbrăţişat de autohtoni cu căldură, nu rămîne necunoscut nici goţilor. Se organizează comunităţi creştine cu preoţi şi episcopi. La sinodul I ecumenic de la Niceea, din anul 325, participă un anume episcop Teofil al Gotiei. Acela însă care va contribui mai mult la propovăduirea Evangheliei printre goţii aşezaţi în Dacia este Wulfila. Cine era el şi care i-au fost faptele?

Pentru binele sufletesc

Wulfila (cum scriu Casiodor şi Iordanes, istoriografii goţilor) sau Ulfilas şi Urfilas (cum scriu autorii greci Socrate, Sozomen, Teodoret şi alţii) era descendentul unei familii greceşti din Capadocia, deportată în ţara goţilor, unde se asimilează acestora. El s-a născut în jurul anului 310, la nord de Dunăre, şi a avut parte de o instrucţie îngrijită. Pe lîngă limbile greacă şi gotă, pe care le cunoştea din familie, el învaţă limba latină, vorbită curent în aceste părţi. Deveni lector, diacon şi apoi preot, ca la vîrsta de 30 de ani să ajungă episcop. Informaţiile ce le oferă istoricul Filostorgiu lasă să se înţeleagă că hirotonia a avut loc în Antiohia, cu prilejul sinodului semiarian din anul 341, căci se ştie că în vremea respectivă erezia lui Arie îşi avea destui aderenţi, chiar printre mai marii imperiului, implicaţi direct în disputele teologice. În asemenea împrejurări, cum şi datorită presiunilor exercitate de oficialităţi influente, cu care noul episcop înţelegea să nu intre în conflict, Wulfila primi semiarianismul.

Odată ales episcop, Wulfila se dedică cu însufleţire propovăduirii lui Hristos, mai ales că numeroşi goţi erau încă păgîni. Aria sa pastorală a constituit-o ceea ce documentele vremii califică drept „Romania“, nume ce — de abia dacă mai e de trebuinţă a fi subliniat — se aseamănă mult cu cel de România de astăzi.

Pentru a face mai bine cunoscută învăţătura Bisericii, Wulfila se apucă de tradus *Biblia* în limba goţilor, nu însă înainte de a fi creat un alfabet propriu, după modelul alfabetului grec şi latin, şi — cum era firesc — al celui runic.

Activitatea episcopului got la nordul Dunării fu curînd tulburată de izbucnirea unei prigoane care l-a obligat să treacă, împreună cu un mare grup de conaţionali, în Moesia, eveniment care a avut loc în jurul anilor 348-350. Împotrivirea „îndărătnică şi perfidă“ a goţilor rămaşi păgîni şi care avea să căşuneze încă multe suferinţe goţilor creştini ce n-au părăsit nordul Dunării şi-a făcut efectul.

Wulfila îşi stabileşte reşedinţa la Nicopolis ad Istrum, oraş deosebit de dezvoltat în acea vreme. Profitînd aici de oarecare linişte şi nu mai puţin de ascendent asupra contemporanilor, el îşi reia lucrarea evanghelizatoare. Creează în jurul său o adevărată şcoală teologică din care va ieşi, printre alţii, Auxentius, ajuns episcop la Durostorum, şi trimite misionari în special printre cei de neamul său, stăruind pentru binele lor sufletesc şi înnobilarea caracterului războinic. Spre folosul celor dintr-un neam cu el, termină de tradus *Biblia* lăsînd însă de-o parte — cum ne spun documentele vremii — *Cărţile Regilor*, întrucît goţii, potoliţi pentru moment în spiritul lor războinic, aveau

nevoie doar de un mic îndemn spre a reveni la vechile obiceiuri.

Timp de 40 de ani își desfășoară Wulfila activitatea în aceste locuri, „propovăduind prin harul apostolic, fără întrerupere, în limba greacă, latină și gotă", ceea ce ne dovedește extensiunea misionarismului său. În ce măsură fu prosperă această perioadă ne-o dovedește și faptul că putu să-și întocmească pînă și un sigiliu. Singurul lucru discutabil îl constituie menținerea sa în erezia semiariană. Dacă ne gîndim însă la confuziile doctrinare de atunci, la presiunile exercitate de împărații arieni și acoliții lor asupra goților cu scopul de a-i atrage la ideile lui Arie, pe de-o parte, la buna credință a lui Wulfila care în fond socotea că „nu este diferență de dogme și că despărțirea s-a făcut din cauza unor certuri zadarnice", pe de altă parte, îi vom găsi poate unele circumstanțe atenuante. În acest context, nu este lipsit de interes să amintim pe deasupra mărturia lui Sozomen că, în ciuda faptului că la anul 360 Wulfila participă la un sinod acacian ținut în Constantinopol, el a continuat „să rămînă în comuniune cu episcopii care susțineau hotărîrile sinodului de la Niceea".

Din nou a intervenit însă la nordul Dunării o prigoană anticreștină pornită de regele got Atanaric (370-372), agravată în plus de năvălirile hunilor. Acum va suferi moarte de martir Sf. Sava Gotul (372), ale cărui moaște vor fi cerute de cunoscutul arhiepiscop al Cezareei Capadociei, Sf. Vasile cel Mare, și mulți alții. Încă o dată, parte dintre goții creștini nord-dunăreni conduși de Fritigern trec în Moesia și obțin, la insistența lui Wulfila, drept de azil din partea împăratului arian Valens, care profită de situație și le impune credința sa eretică.

Nici soarta lui Atanaric nu va fi însă mai bună. După ce fu determinat să înceteze prigoana — la aceasta contribuind și demersurile întreprinse

Biblia *lui Wulfila (facsimil din* Codex Argenteus)

de Wulfila — trebui să părăsească el însuși locurile unde își exercita domnia, cu care prilej a îngropat la Pietroasa, lîngă Buzău, o comoară descoperită în veacul trecut și cunoscută sub numele de „cloșca cu pui". E interesant de remarcat că pe un colan aparținînd acestei comori ce se păstrează la București, se află gravată una din puținele inscripții runice pe care cercetătorii au citit-o: „Gutani o wi hailag", ceea ce s-ar traduce: „Al goților stăpîn ereditar [sau ocrotitor] sacrosanct [adică sfînt și inviolabil]".

Absorbit de misiunea sa episcopală, Wulfila se ținu cît putu mai departe de gravele frămîntări ce au cuprins imperiul, neavînd bunăoară nici un amestec în revolta goților împotriva împăratului Valens și cu atît mai puțin în uciderea acestuia în lupta de la Adrianopole (378). Era de altfel și bătrîn. Îngreunat de cei 70 de ani petrecuți în neîntreruptă muncă, se stinse din viață în 382, la Constantinopol, unde împăratul Teodosie I îl chemase să ia parte la un sinod.

O lucrare gigantică

Cum am arătat deja, meritul cel mare a lui Wulfila a fost, înainte de orice, traducerea *Sfintei Scripturi.* Pentru vremea aceea cînd textul sacru era cunoscut doar în versiunea sa greacă și mai apoi latină, gîndul de a-l traduce într-o altă limbă însemna foarte mult, nu pentru că tălmăcirea lui pe înțelesul poporului ar fi fost interzisă de cineva, ci din pricina greutăților legate de transpunerea unei terminologii specifice noii învățături creștine, precum și mijloacelor reduse de multiplicare a manuscriselor. Episcopul got înfruntă însă toate dificultățile și dădu cea dintîi versiune a *Bibliei* într-o limbă germană.

Iar ceea ce a înfăptuit Wulfila depășește, potrivit opiniei specialiștilor, atît vechea Itala cît și Vulgata lui Ieronim. „Numai Luther a putut întrece în această privință pe episcopul got, spunea cineva, prin fidelitatea originalului, prin marea popularitate ce a cîștigat-o în urmă, prin meritele literare și mai ales prin marele servici ce a adus cauzei Evangheliei... Traducerea sa a fost o lucrare gigantică, și ne place să credem că episcopul got, ca și Luther, și-a primit cu abundență fructele muncii sale, la care fără îndoială și-a sacrificat cea mai mare parte a vieții".

Biblia Gothica, cum se numește traducerea lui Wulfila, are la bază textul grec. Transpunerea acestuia în limba gotă s-a făcut respectînd cu fidelitate originalul. Unde traducătorul n-a găsit cuvîntul potrivit, el a păstrat pe cel grecesc, procedeu utilizat, de altfel, și de autorii versiunilor latine. Pe lîngă împrumuturile din greacă există și altele făcute din limba latină, care se vorbea curent în regiunile locuite de goți, după cum se întîlnesc, se pare, și reminiscențe armeano-capadociene.

La nevoie, Wulfila n-a ezitat însă să creeze cuvinte noi, întotdeauna ținînd seama de spiritul limbii gote. În acest sens, s-ar putea cita, bunăoară, folosirea cuvîntului *ierni* în loc de *ani* sau *flori* în loc de *crini.* Mai mult decît atîta însă, el evită cu grijă, spre a nu crea confuzii, cuvintele de natură religioasă care circulau în graiul goților necreștini. Astfel, noțiunea

de „sfînt" pe care limba gotă o reda prin „hailags", Wulfila o traduce cu „weihs". Faptul acesta presupune că atît conţinutul cît şi sfera de folosire a lui „hailags" nu coincideau cu acelea ale noţiunii noi pe care o întîlnim în *Biblie*.

Şi pentru că am pomenit de arianismul lui Wulfila, ar trebui să mai arăt că unii au încercat să găsească urme ale concepţiei lui Arie[1] cu privire la persoana a doua a Sfintei Treimi, în traducerea *Bibliei*, exemplificînd cu textul din *Epistola către filipeni*, capitolul II, versetul 6. Textul în cauză are în centrul său expresia greacă *„isa Theo"*, pe care Wulfila o traduce cu „galeiks Gutha", de unde ar rezulta că Iisus e considerat asemănător lui Dumnezeu, nu însă identic cu Dumnezeu sau Dumnezeu însuşi. Cuvîntul „galeiks" — afirmă unii comentatori, ar reda grecescul „omoios", în timp ce pentru „isos", Wulfila ar fi trebuit să spună „ibna". Dacă episcopul got a tradus cu intenţie „isos" prin *galeiks*, locul este desigur întreţesut de arianism, căci pentru a rămîne fidel textului ar fi trebuit să se servească de cuvîntul „ibis" (ibna), care corespunde exact cu „isos".

Sînt însă şi locuri din care rezultă că Wulfila îl socotea pe Iisus Hristos Dumnezeu adevărat, cum este de exemplu *Epistola către romani*, capitolul IX, versetul 5.

Lăsînd de-o parte aceste subtilităţi, e absolut neîndoielnic că Wulfila nu şi-a permis nici o alterare a textului originar şi că traducerea sa este corectă şi clară, cum o ilustrează grăitor textul rugăciunii *Tatăl nostru* (după Matei, capitolul VI, versetele 9-13).

Traducînd *Sfînta Scriptură*, se pare că Wulfila urmărea două scopuri: în primul rînd să o facă înţeleasă credincioşilor săi care participau la serviciile religioase, cu osebire la celebrarea Sfintei Euharistii; în al doilea rînd să-i popularizeze conţinutul, astfel încît să contribuie la transformarea caracterului războinic al goţilor. Nu există un dubiu cu privire la aceea că, în ambele direcţii, el a obţinut rezultate apreciabile. De la Wulfila începînd, neamurile germane vor folosi mereu *Biblia Gothica* la serviciile religioase, multiplicînd-o în nenumărate copii, dintre care aşa-numitul *Codex Argenteus Upsaliensis*, compus în veacul al V-lea sau al VI-lea, este unul din cele mai vestite, — fie sub formă de cărţi de edificare sufletească, fie ca lecţionare pentru uzul liturgic.

Pentru a aprecia măsura în care traducerea lui Wulfila a influenţat modul de viaţă al goţilor, se poate menţiona fie şi numai mărturia lui Ieronim, potrivit căruia „triburile goţilor în marş îşi aveau preoţii lor, iar corturile le serveau de biserici; războinicii, mergînd la luptă, cîntau psalmi în limba lor grosolană...". Vremurile de atunci au fost însă prea aspre şi soarta goţilor migratori prea tragică pentru a se fi putut culege toate roadele decurgînd din însuşirea cuprinsului *Bibliei*.

Prin *Biblia* sa, Wulfila a devenit părintele literaturii germane: strămoşii germanilor, goţii, au avut primul lor început de civilizaţie pe pămîntul românesc. Primele lor buchii s-au format aici, după cum şi credinţa creştină goţii şi-au căpătat-o tot aici. La aceasta am contribuit noi, prin strămoşii noştri, în mare măsură. *Biblia* lui Wulfila poate da serioase concluzii atît pentru existenţa şi vechimea creştinismului nostru în Dacia cît şi cu privire la manuscrisele de limbă latină, manuscrise care trebuie să fi existat şi circulat în această parte prin strămoşii noştri care nu-şi despărţiseră atunci limba lor proprie de cea a fraţilor latini din restul imperiului. ■

[1] Doctrină datorată preotului Arie din Alexandria numită, de aceea, arianism. Nega identitatea de substanţă dintre Hristos şi Dumnezeu tatăl. A fost declarată eretică la conciliul de la Niceea.

R.W. SETON-WATSON...

(Urmare din p. 9)

rea acestor teritorii pestriţe într-o singură unitate s-a datorat, în primul rînd, unor cauze istorice, politice şi dinastice, în vreme ce unitatea lor economică, aşa cum ştie ultima generaţie, a fost rezultatul unei evoluţii industriale şi birocratice extrem de artificiale, de la mijlocul sec. XIX, dirijată de la Viena şi Budapesta".

Concluzia lui Seton-Watson era: „Vechea Ungarie nu era atît o unitate geografică, cît una politică şi unitatea «politică» se baza pe concentrarea puterii în mîinile unei oligarhii funciare bazate pe condiţiile primitive în care este menţinută ţărănimea şi, în final, pe «centralizarea fără compromisuri» cu care se laudă chiar delegaţia maghiară. Dar, de îndată ce dinastia şi forţa militară cărora oligarhia le datora, în realitate, continuitatea de stăpînire, s-au prăbuşit sub presiunea Marelui război, şi Ungaria s-a dizolvat în părţile componente. Mitul unei «naţiuni politice unice şi indivizibile» a rămas în toată goliciunea sa, iar slovacii, românii, croaţii, sîrbii şi germanii s-au şi îndreptat spre rudele lor de peste vechile frontiere. Legea constituţională ungară, construită atîta vreme pe ficţiuni legale complicate, a căzut în faţa testului realităţii".

În cursul vizitei întreprinse în 1920 la Bucureşti, în capitala României reîntregite, R.W. Seton-Watson declara: „România a intrat într-o etapă în care, graţie situaţiei sale geografice şi politice, va atrage atenţiunea şi în acelaşi timp stima lumei întregi. Dunărea şi Marea Neagră au devenit, mai mult ca oricînd, două dintre cheile vechii case europene, unde toţi suntem locatari". ■

DIN VREMEA CÎND SE PREGĂTEA MAREA UNIRE

(Urmare din p. 17)

la cuțite asupra războiului.

11/24 noiembrie. Regele a dat ordin ca dl. Maiorescu să fie înștiințat că ar dori să-l vadă. I s-a comunicat lucrul la telefon și azi a sosit următoarea cerere în audiență: „Domnule adjutant, Am onoarea a vă ruga să binevoiți a solicita de la Maiestatea Sa regele o audiență în favoarea mea. Cu deosebită stimă, T.M., senator, cu locuința în stradela Lahovari, fostă Lustrului, nr. 7". Audiența s-a hotărît pe mîne la 5 d.a. [Adăugire tîrzie a lui G.T.K.: „Sosind cu un minut înainte de ora 5, mă ia de braț și începe a-i curge lacrămile, zicîndu-mi: Mi-i leha-mite de toate."]

14/27 noiembrie. La mareșalat aud vorbindu-se de trei rapoarte de la Roma pe care ministrul le-a încredințat regelui și-acum cerîndu-se înapoi, regele nu le mai găsește. Odată am găsit niște scrisori nemțești rătăcite în teancul de petiții ce-mi trimisese regele. Cînd i le-am trimis înapoi s-a arătat foarte mulțămit pentru că le căutase și nu le putuse găsi.

16/29 noiembrie. În esară am fost cu d-na Basset și d-rele Kraus la cursul de deschidere a lui [Al.] Tzigara [-Samurcaș] despre istoria artei. A vorbit despre renașterea artistică a României sub regele Carol, făcînd apărarea lui Le Comte de Noüy[1] în lung și în lat. Lumea începuse să șoptească și să murmure, căci din proiecțiunile luminoase îi săreau în ochi devastările ce-a săvîrșit Le Comte în monumentele noastre vechi: Sf. D-tru din Craiova cum a fost și cum este, tot așa mitropolia din Tîrgoviște și chiar Curtea de Argeș, unde contrastul între așa-zisul Palat și biserică este așa de neplăcut etc. D-na Basset zicea: „Iorga în conferința de alaltăsară vorbea dintr-un prisos de cultură, pe cînd Tzigara ne-a ținut cu citate superficiale".

21 noiembrie/ 4 decembrie. Asară la conferința lui Iorga despre politica externă a regelui Carol. Lîngă soții Basset și d-rele Kraus. D-rele îmi spun că lucrurile se încurcă prin căderea Belgradului și că nu mai pot pleca la Budapesta. Seculici se gîndește să plece. Apoi dă, zic eu, prea s-a amestecat în trebile noastre el, care nu-i cetățean român. Dl. Basset le amenință pe fete că vor fi cercetate în casa lui.

Iorga vorbește despre amenințările cu ocupație din partea turcilor în vara 1866, despre izolarea noastră și serviciile aduse de sîrbi (prințul Mihail declara că dacă turcii atacă pe români, sîrbii nu pot rămîne liniștiți) și de răscoala cretanilor. Lasă a înțelege că și azi trăim timpuri asemănătoare, apăsînd pe cuvîntul recunoștință.

La sfîrșit, dl.Basset aplaudă mult. Dl. Iorga mă cheamă la restaurant. Mă întreabă dacă într-adevăr a fost mai slab ca data trecută. Îi răspund că trebuia să stabilească două-trei puncte de care să se anine mintea ascultătorilor. Recunoaște că trebuia să facă așa, dar zice că data trecută fiind chestii de ordin general s-a simțit mai liber în exprimare, pe cînd asară era jenat de prezența lui Tzigara și a lui Basset, care parcă stăteau la pîndă. Ș-apoi și scaunul pe care stă e prea mare și neîndămănos. Iar pe deasupra era foarte preocupat și abătut de căderea Belgradului. Va căuta numaidecît să vorbească disară sau mîine-sară despre sîrbi și căderea Belgradului. Trebuie să le trimitem un cuvînt de simpatie și de durere.

Iorga se teme de nepregătirea noastră, dar nu poate spune acest lucru ca Pârvan. Dintr-atîtea părți i-au venit știri dureroase, încît se simte cu totul umilit și cea mai grea umilință este umilința națională. ■

Prezentare și selecție
Ioan LĂCUSTĂ

[1] André Le Comte de Noüy (1844-1914), arhitect francez. A venit în România în 1875, chemat pentru restaurarea unor importante monumente istorice — bisericile de la Curtea de Argeș, Trei Ierarhi și Sf. Nicolae din Iași ș.a. A fost și apreciat dar și criticat pentru intervențiile sale în refacerea acestor vechi bijuterii arhitectonice românești.

PLANSELE NOASTRE

①②③④ Fotografii-document din cronica Marii Uniri, păstrate în colecțiile Bibliotecii Academiei Române: 1. Sfințirea steagului Consiliului Național Român (Viena, 14 noiembrie 1918); 2. Aspect din marea mulțime de români întruniți la Alba Iulia, pe Cîmpul lui Horea, pentru a fi de față la mărețul act istoric al proclamării Unirii; 3, 4. Episcopii Miron Cristea (ortodox) și Iuliu Hossu (greco-catolic) vorbind mulțimii în istorica zi de 1 Decembrie 1918; 5. Membrii Consiliului Dirigent, ales la 2 decembrie 1918; 6. Intrarea Regimentului 5 vînători români în Alba Iulia (19 decembrie 1918); 7. Delegați ai satelor transilvănene veniți să-l întîmpine pe generalul Berthelot pe peronul gării din Alba Iulia (1 ianuarie 1919); 8. Încoronarea regelui Ferdinand în cetatea Unirii, la 15 octombrie 1922 **(Pentru cauza dreaptă a românilor,** p. 4)

1

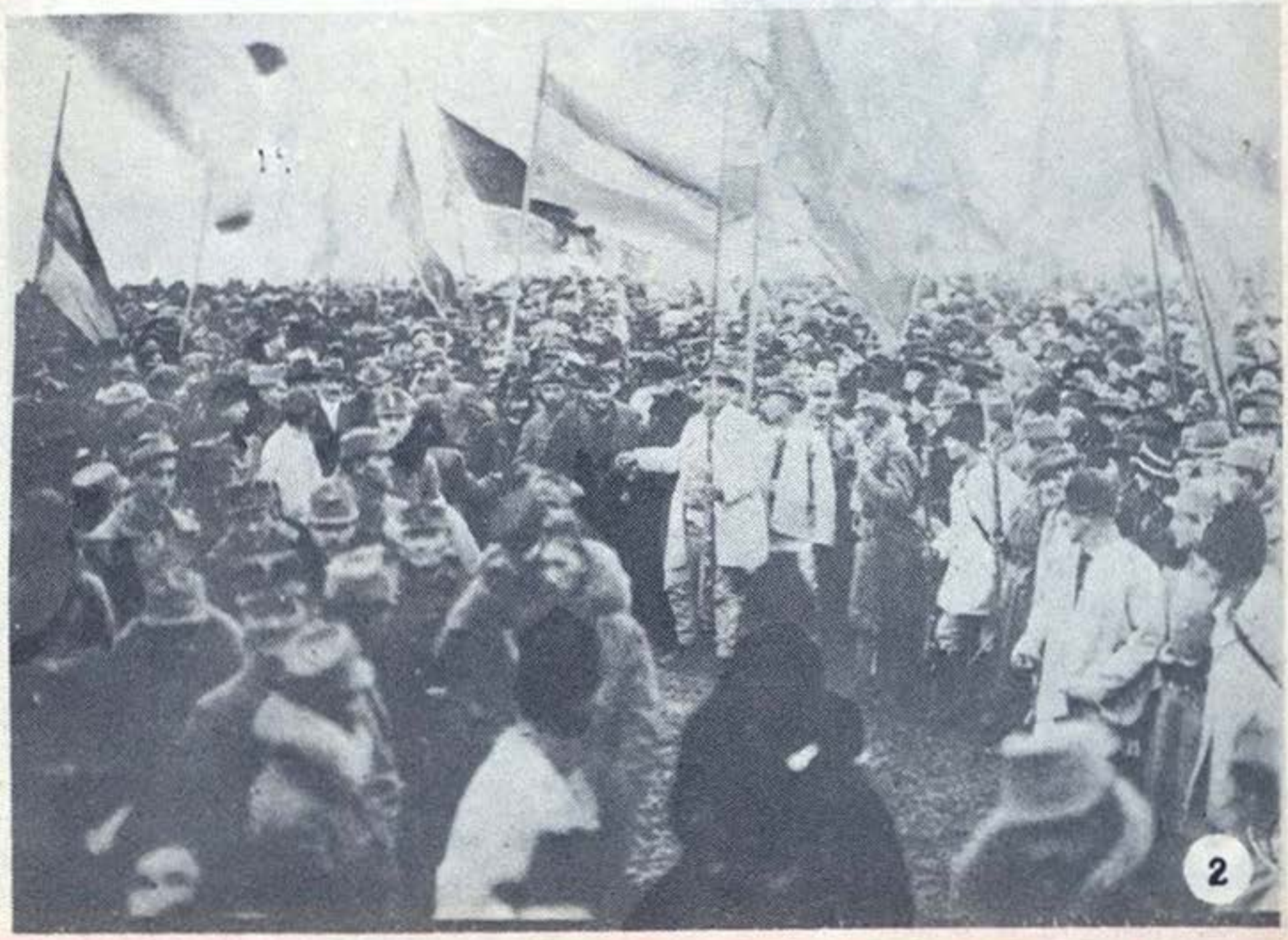

2

3

4

5

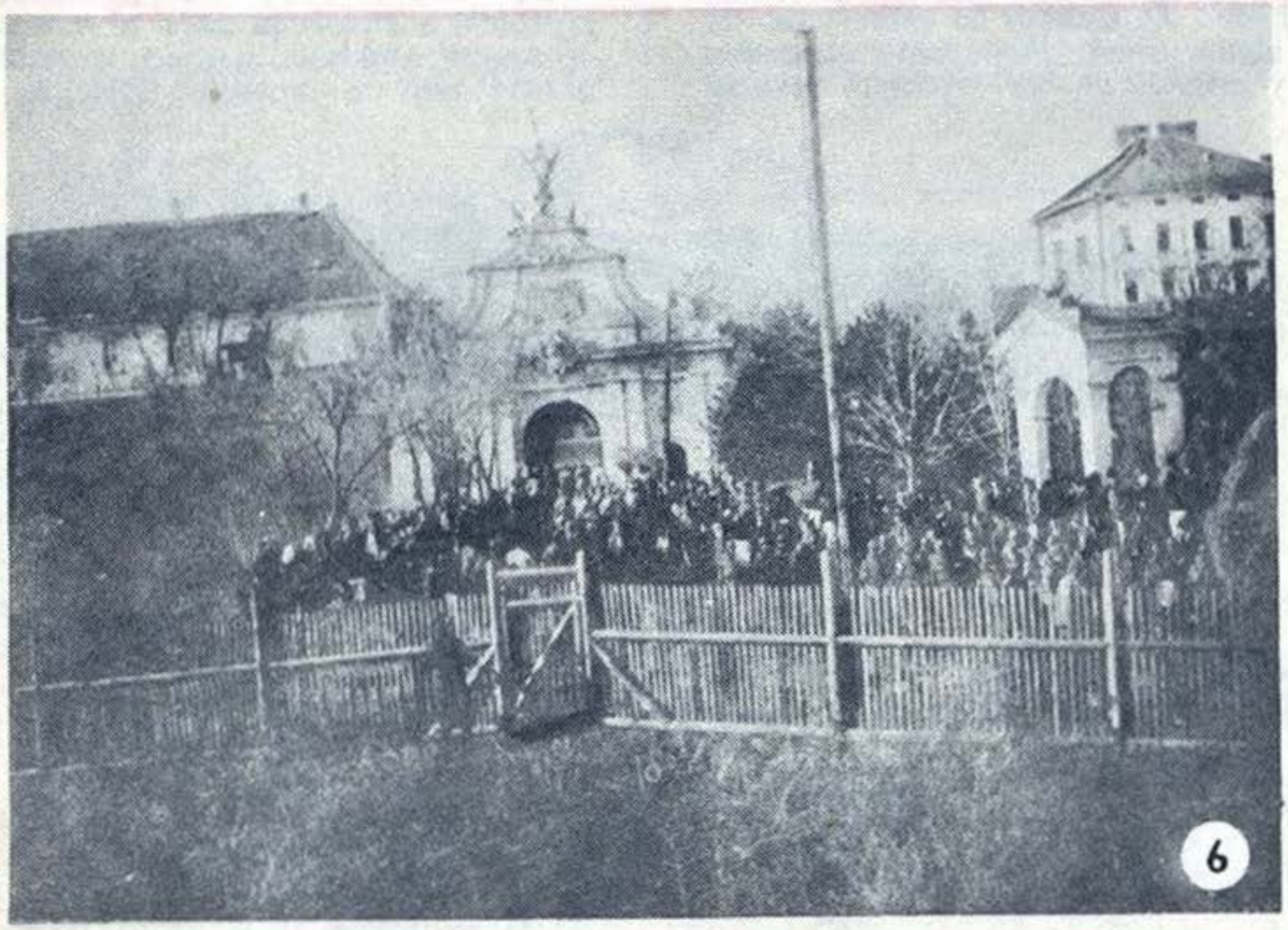

6

7

8

CEANGĂII — DINCOLO DE ENIGMĂ

Dr. ION DUMITRIU-SNAGOV

Termenul „ceangăi", derivat din cuvîntul „csángók" (corcIți), e folosit, pentru prima dată, prin anii 1780. Într-o lucrare intitulată Notitia, redactată atunci dar publicată în traducere maghiară și germană în anul 1783, misionarul secui Petru Zöld îl utilizase pentru a defini un grup de locuitori întîlniți de el în Moldova (unde Zöld găsise adăpost încă din anul 1766, refugiindu-se din Transilvania, în vremea persecuțiilor religioase la care erau supuși catolicii de către autoritățile calvine). Petru Zöld credea că avea de-a face cu un grup de secui refugiați cîndva în Moldova (e Siculia originati), grup care și-ar fi uitat limba, vorbind-o „în chip dezagreabil" (loquuntur hungaricam multo blesius), foarte peltic și sîsîit, remarcînd că toți vorbeau limba română (omnes linguam moldavicam sive valachicam... loquuntur).

S-au emis, de-a lungul timpului, numeroase păreri cu privire la această populație, „enigmă istorică", după cum o definea Gustav Weigand, cu marea sa competență în studiul limbii române. Diferiți cercetători români și străini au apreciat că ar fi vorba de un grup de secui, cumani, pecenegi ș.a. care, în diferite împrejurări ale istoriei, s-ar fi statornicit în zona apuseană a Moldovei, între Siret și Carpați. Vorbirea maghiaro-formă „stricată", precum și ritul catolic, într-o vreme cînd apartenența religioasă se identifica exagerat cu originea etnică (ortodocșii fiind considerați implicit români, iar catolicii neapărat maghiari sau secui), au determinat o serie de autori să considere populația respectivă drept „unguri". Prin această generalizare, s-a dat naștere unei pseudo-probleme etnice, cum pe bună dreptate o definea în studiul său istoricul Radu Rosetti: Une minorité ethnique imaginaire en Moldavie (publicat în 1922, în Journal des Débats).

S-a ajuns treptat, prin exclusivism și superficialitate, la publicații și interpretări care au transformat un fenomen local, de normală mișcare demografică, într-o creație livrescă de nouă „etnie". Excepțiile din cîteva sate (Pustiana, Luizi-Călugăra), mai conservatoare ale graiului incriminat sub „marca" de corcitură dată de Zöld, nu justifică generalizarea la întreaga populație catolică a unui specific etnic — nu excludem — inițial, poate, chiar seculo-maghiar.

Cercetări cu caracter complex — etnografic, lingvistic, istoric — au dovedit apartenența etnică românească a catolicilor din Moldova, cognomenul de „ceangăi", pe care ei l-au respins cu vehemență, dovedindu-se impropriu. Mai mult, foarte mulți dintre catolicii moldoveni nu au cunoscut această

Biserica mușatină din Berindești descoperită în urma cercetărilor arheologice (reconstituire)

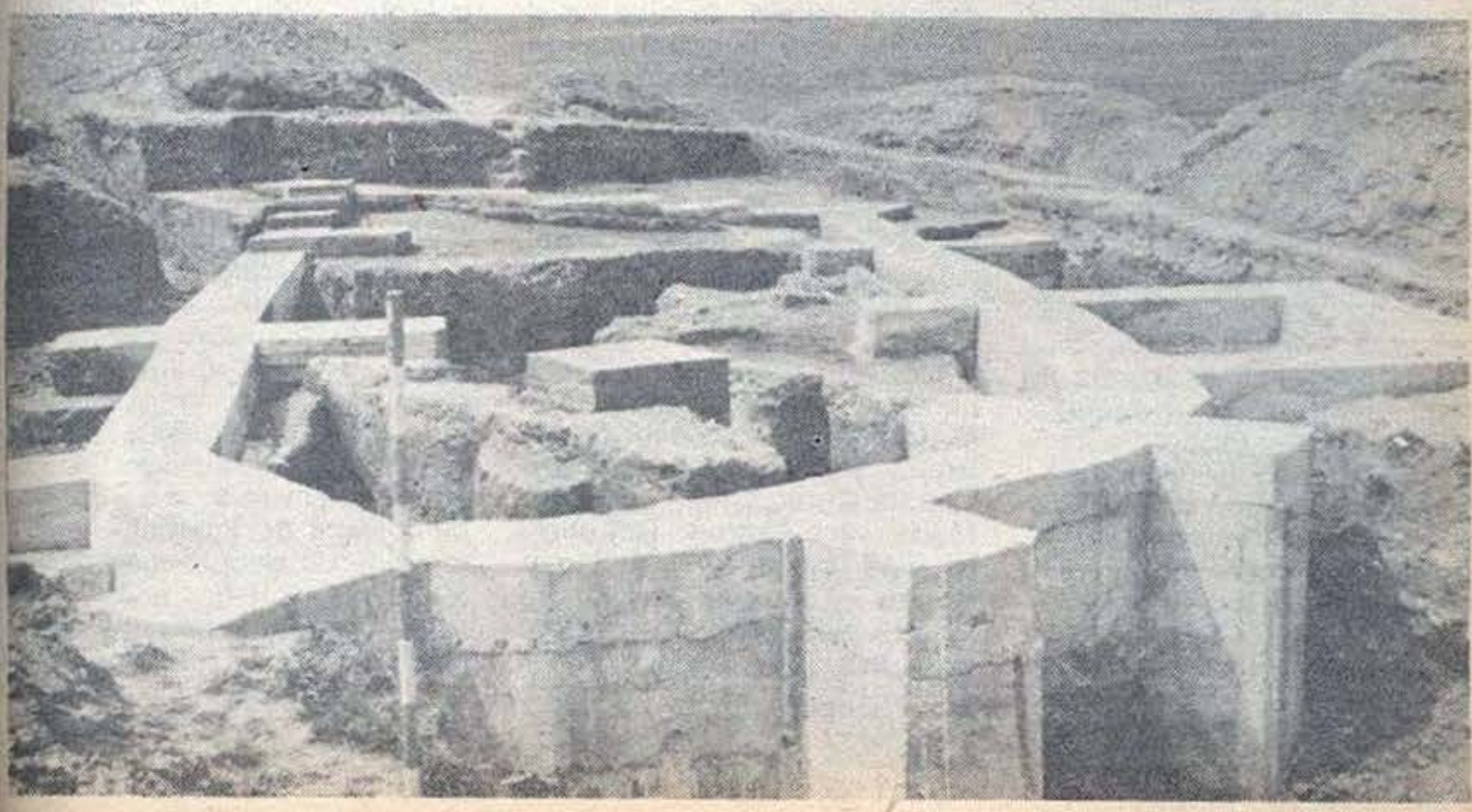

denumire decît recent, după apariţia cărţii lui Dumitru Mărtinaş, în anul 1985[1]. Ei s-au considerat întotdeauna catolici români, nebeneficiind de scrierile în limba maghiară, care îi revendicau la etnia „ceangăiască" (necunoscînd altă limbă decît româna). Formele rudimentare maghiaroforme, manifestate zonal, cum nu s-au putut completa într-o minimă structură de grai (nici odinioară şi nici astăzi) nu constituie un temei pentru a se considera populaţia respectivă ca masă secuiască ori maghiară care, stabilindu-se în mediul românesc de la est de Carpaţi, să fi suferit o deteriorare a graiului vorbit în chip unitar.

Studiile recente asupra populaţiei catolice din aceste zone evidenţiază că specificul lingvistic invocat are o dublă proveniență: pe de o parte, el este rezultatul de complementaritate între substratul de origine română transilvăneană (nu moldoveană!) faţă de un suprastrat de origine discutabilă, foarte probabil secuio-maghiarofonă; pe de altă parte, el este un rod al activităţii de pastoraţie a misionarilor maghiari asupra populaţiei româneşti emigrate din Transilvania (a se vedea impresionantele cantităţi de rapoarte ale misionarilor italieni în Moldova, rapoarte aflate în Arhivele Vaticanului).

În general, evoluţia istorică aduce în discuţie grupuri de populaţie românească, trăind într-un mediu secuiesc, care cunoscuse o anumită contaminare lingvistică şi care, în etape istorice succesive, încă nedeplin cunoscute, au trecut în Moldova, stabilindu-se în două zone: în împrejurimile oraşului Roman şi în zona Adjud-Trotuş.

În Moldova, „ceangăii" nu s-au aşezat însă într-un teren lipsit de populaţie, ci în zone de veche şi puternică locuire românească, de care noii veniţi erau legaţi prin afinităţi etnice, culturale, lingvistice şi religioase.

Descifrării unui atare proces i-a fost rezervată şi tema de cercetare întreprinsă de noi din anul 1985, în condiţii de clandestinitate (pînă în decembrie 1989), datorită restricţiilor regimului politic din epocă faţă de problemele istoriei eclesiastice. Ea s-a bucurat însă nu numai de entuziasmul, dar şi de sprijinul material al Mons. Ioan Robu, arhiepiscopul catolic de Bucureşti, şi al Mons. Petru Gherghel, episcopul catolic de Iaşi, în dorinţa unanimă de a se stabili adevărul, folosind din plin metodologia ştiinţifică actuală în studiul originii şi continuităţii istorice a populaţiei în satele catolice. Începînd din toamna anului 1985, sub conducerea subsemnatului, am constituit un colectiv larg de istorici, lingvişti, arheologi, etnologi, antropologi, ca loc de desfăşurare al cercetărilor fiind aleasă localitatea Săbăoani, din apropierea Romanului.

De ce Săbăoani?

Din mai multe motive. Întîi, pentru că satul Săbăoani este amintit în documente încă din ultimii ani ai secolului al XVI-lea (1599) ca fiind locuit de o numeroasă populaţie de rit catolic. Încă din Evul Mediu, Săbăoanii constituiau o însemnată localitate în jurul căreia gravitau numeroase sate şi cătune locuite, de asemenea, de „ceangăi": Licuşeni, Gherăieşti, Pildeşti, Teţcani, Buruieneşti, Tămăşeni ş.a. În prezent, cu cei peste 12 000 locuitori ai săi, aşezarea constituie cea mai însemnată localitate rurală în care vieţuieşte o populaţie catolică românească.

Apoi, prospecţiunile arheologice anterioare, ca şi amintirile localnicilor, păstrate în toponimia unor locuri din zonă, ilustrau o bogată istorie. În împrejurimile localităţii de azi, la locul numit de săteni „La islaz", situat pe terasa superioară a Siretului, pe o întindere de cîţiva kilometri pătraţi, se înşiruie o mulţime de aşezări, unele cu o vechime cronologică bine definită, altele urmînd a-şi dezvălui abia de acum înainte tainele, dar toate făcînd parte din aceeaşi succesiune de aşezări aparţinînd uneia şi aceleiaşi colectivităţi umane. În această zonă a existat satul Berindeşti, (astăzi dispărut), purtînd acelaşi nume cu rîul Berendiş, afluent al Siretului.

Încă din 1985, primele anchete lingvistice, etnografice şi folclorice, desfăşurate la Butea şi Săbăoani de către specialişti din Cluj — dr. Ioan Mării, dr. Eugen Beltechi, Nicolae Mocanu şi dr. Ioan Cuceu — au relevat aspecte inedite ale tematicii. S-a desprins astfel, în cadrul orientării de bază, zona Licuşeni, odinioară localitate aparte, astăzi un cartier din Săbăoani.

Sat vechi *(Leucuşeni* sau *Leucuşonţi)*, el este anterior menţiunii sale documentare din anul 1400, cînd e dăruit de Alexandru cel Bun episcopiei ortodoxe de Roman.

Din cercetările întreprinse au reieşit o seamă de particularităţi lingvistice deosebit de relevante ale locuitorilor săi, care ne permit să afirmăm că ele: a) aparţin graiului român transilvănean şi conservă multe forme arhaice; b) conţin un lexic bogat în forme romanice nemodificate de graiul moldovean; c) influenţele secuio-maghiare la locuitorii din Licuşeni sînt minime, sub nivelul celor prezente la vorbitorii din vechiul Săbăoani, ceea ce probează că migraţia lor din Transilvania s-a produs într-o fază de început a contactului cu secuio-maghiarofonii sau într-un stadiu de slabe condiţii politico-administrative de deznaţionalizare la vest de Carpaţi (efectele colonizării nu ajunseseră la anihilarea substratului la data transferării populaţiei în Mol-

[1] Dumitru Mărtinaş, *Originea ceangăilor din Moldova*, ediţie V.M. Ungureanu — Ion Coja, Bucureşti, 1985 (ed. italiană *Originea catolicilor din Moldova*, Padova, 1987).

dova).

În anul 1988, prin Muzeul de istorie din Roman, a fost deschis șantierul arheologic Săbăoani, condus de Domnița Hordilă și dr. Vasile Ursachi, în apropierea comunei, în zona denumită de localnici „La cruci" sau „La bisericuță".

Într-o primă fază, săpăturile au constat în secțiuni de testare, sondîndu-se un teren în suprafață de aproximativ 25 000 m.p. Supoziția — bazată pe toponimele folosite de localnici — că aici s-ar afla vatra unei vechi așezări s-a dovedit corectă. Rezultatele au fost deosebit de spectaculoase. S-au identificat mai multe așezări, începînd din epoca neolitică și continuînd, într-o impresionantă succesiune cronologică, cu epoca dacică, prefeudală și feudală. Se completau astfel datele privind vechimea vieţuirii omenești pe aceste meleaguri, deosebit de prielnice pentru practicarea agriculturii și creșterea vitelor, îndeletniciri tradiționale ale locuitorilor.

Așezarea neolitică, descoperită pe o terasă superioară a Siretului, cuprinde un singur nivel de locuire aparținînd fazei A a culturii Cucuteni; și nu întîmplător: localitatea Săbăoani se află nu departe de Hăbășești, unde s-a descoperit una dintre cele mai importante așezări cucuteniene; o localitate de tip cucutenian s-a identificat și în satul Traian, din imediata vecinătate a Săbăoanilor.

Un cuptor de copt pîine și șase gropi de provizii, studiate în cadrul primei campanii arheologice, conturau existența așezării dacice — o așezare, de asemenea, de agricultori și crescători de vite. Vieţuirea geto-dacică se plasează în sec. II-III e.n. în plină epocă de afirmare a dacilor liberi, care pe Valea Siretului dispuneau de un puternic centru de rezistență. Această realitate istorică a fost anterior ilustrată de tezaurul descoperit la Muncelul de Sus (*Magazin istoric*, nr. 2/1983), situat la cîțiva kilometri nord de Săbăoani, tezaur alcătuit din vase romane dăruite ca stipendiu unei căpetenii locale. Și la Săbăoani, materialul arheologic dacic constă dintr-o mare cantitate de piese ceramice, unelte și obiecte de podoabă — expresii ale unui stadiu avansat de civilizație.

Continuitatea de locuire geto-dacică la Săbăoani este evidențiată și de alte două locuințe, aparținînd, cronologic, sec. VI-VII e.n. precum și de vestigii ale unei construcții de mari dimensiuni, în care s-a găsit un cuptor păstrat aproape întreg, furnizînd importante date despre aspecte de viață materială ale locuitorilor perioadei respective.

Contraforturi mușatine și apeducte

De un interes științific deosebit s-au dovedit vestigiile așezării feudale, ale cărei urme au fost sesizate încă în campania anului 1988. Prin coroborarea datelor arheologice cu informațiile documentare, am putut identifica această așezare cu satul dispărut Berindești, menționat documentar — împreună cu Săbăoani — în primul deceniu al sec. XVII (document din anul 1606, emis de Ieremia Movilă), sat strămutat ulterior la Săbăoani. Descoperirea unei locuințe ne-a îngăduit să precizăm însă că așezarea era mult mai veche decît datarea ei documentară. Alături de fragmente ceramice și unelte, au fost identificate șase monede, dintre care trei au putut fi determinate: două emise în timpul lui Alexandru cel Bun (tipul de monedă cu șapte flori de crin), una în timpul voievodului Alexandru II (1449, 1452-1454). Pe baza acestor monede, putem, așadar, conchide că așezarea dăinuia încă... din prima jumătate a sec. XV, cu un veac și jumătate deci înainte de atestarea documentară!

Cel mai important rezultat al cercetărilor a fost găsirea urmelor unui lăcaș de cult, a cărui existență era, de altminteri, de bănuit, datorită toponimului utilizat de localnici: „La bisericuță". Studierea amănunțită a acestui vestigiu, precum și a necropolei din preajma sa — de asemenea, sugerată de existența toponimului „La cruci" și de pelerinajele religioase anuale la ziua morților — au constituit obiectivul primordial al cercetărilor din anul 1989.

Săpăturile arheologice efectuate în zona respectivă au evidențiat nu una, ci... două biserici, dintre care cea mai veche, de epocă mușatină, provine de la începutul sec. XV. Era deci un așezămînt anterior descoperirilor monetare amintite mai sus, situînd existența localității încă în primele decenii ale statului feudal al Moldovei. Să amintim că tot în această perioadă se plasează și menționarea documentară a orașului Roman (document din 30 martie 1392), localitate de care existența satului Săbăoani a fost strîns legată de-a lungul întregii sale istorii. Referindu-ne însă la aceasta

Medalioane aflate în diferite zone ale necropolei

construcție, trebuie subliniat că toponimul amintit mai sus era total nepotrivit: nu era vorba de o bisericuță, ci de o biserică de mari dimensiuni (17 m lungime, 7,5 m lățime — măsurate în interior) — mai mare decît orice altă construcție (inclusiv necropola voievodală din învecinatul oraș Roman).

Pentru importanța construcției pledează și alte amănunte. Biserica — așa cum o arată fundația (care cu prilejul cercetărilor a fost complet reconstituită) — era din piatră, cu ziduri foarte solide, cărora, pentru mai multă stabilitate (dată fiind construcția în pantă) li s-au adăugat puternice contraforturi (opt în exteriorul clădirii, cinci în interior). Zidul era tencuit, peste tencuială adăugîndu-se o pictură în frescă, după cum o demonstrează cele cîteva fragmente păstrate. Ne putem gîndi la dispăruta fundație a Margaretei Mușata din Valea Siretului?

Prin dimensiuni, prin tip de construcție și prin arhitectură, lăcașul își află corespondențe doar în construcțiile similare de la Baia (prima reședință a statului Moldovei) și Cotnari (una dintre cele mai însemnate localități cu populație preponderent catolică de la răsărit de Carpați).

La o dată mai tîrzie și din motive ce urmează a fi descifrate cu prilejul viitoarelor cercetări, biserica a fost demantelată, piatra din zidul construcției fiind așezată, pentru protecție, deasupra unei conducte ce aducea apa în așezare, probabil în legătură cu rîul Siret. Apeductul, de asemenea în curs de cercetare, reprezintă și el un obiectiv de mare interes arheologic, dată fiind raritatea unor astfel de construcții în așezările rurale din țara noastră; oricum, existența apeductului reprezintă o mărturie în plus a importanței acestei așezări încă în Evul Mediu.

După demolarea bisericii, în locul său a fost construită o alta, de mai mică dimensiune, un fel de capelă, cu fundația și pardoseala realizate din piatră de rîu — probabil „bisericuța" amintită prin tradiție.

Rezonanță magnetică și computere în sprijinul arheologilor

Strîns legată de existența celor două biserici este necropola așezării, din care au fost cercetate pînă în prezent peste 900 morminte. Inventarul acestora este relativ modest, caracteristic necropolelor rurale din țara noastră. Au fost însă descoperite și unele podoabe: cercei, diademe, bentițe cu fir metalic, fragmente de țesătură cu fir de aur, inele, nasturi globulari, ilustrînd începuturi de stratificare socială.

Un mormînt, descoperit în fața altarului pe latura de nord, aparținea fără îndoială unui personaj eclesiastic de vîrf în ierarhia locală (un prelat catolic misionar?), lipsit de vreun indiciu de identificare. El conținea un schelet de talie robustă orientat, în chip singular, cu capul spre răsărit, privind deci spre poporul credincios și purtînd o cruce din argint cu picior, în stil baroc, cu brațele treflate, cu orificii în care era prins un crucifix, distrus apoi de trecerea vremii (ca obiecte de cult în dotarea bisericilor catolice sînt menționate documentar astfel de cruci la Săbăoani și Tămășeni — noiembrie 1670).

Cercetările de pînă acum răspund întrebărilor noastre asupra catolicilor din Berindești și asupra originii locuitorilor din Săbăoani, respingîndu-se teza ceangăizării lor. Grupul nostru de studii continuă însă investigațiile. În vederea obținerii de noi informații privind zona Berindești, grupul de fizicieni conduși de dr. Vasile Morariu de la IFA-Cluj, a investigat recent, prin tehnica rezonanței magnetice, o arie vastă în jurul bisericii mușatine, în vederea unor viitoare explorări arheologice, „țintite" numai în punctele sesizate prin cercetările fizicienilor. Datorită probelor arheometrice astfel obținute, vom ataca punctele indicate pentru eventuale ruine (fundații, ziduri) sau obiective de densitate metalică în subteran, după hărțile transpuse grafic prin mijloace de tehnică computerizată.

Un interes cu totul deosebit îl reprezintă descoperirea unui crucifix și a două medalioane de bronz cu inscripția „Roma" și cu imagini creștine în stil catolic prinse într-o salbă cu monede de la jumătatea secolului al XVI-lea.

Descoperirea completează celelalte probe și, împreună, demonstrează existența unei populații de rit catolic încă în sec. XIV-XV, deci cu mult înainte de a se vorbi de așa-zisa colonizare a „ceangăilor".

Concluzii de deosebit interes îngăduie descoperirile monetare, restaurate, 43 la număr, datorită cărora poate fi datată necropola în prima jumătate a sec. XV. În afara menționatelor monede de la Alexandru cel Bun și Alexandru II, se cuvin relevate alte două monede: una provenind din Țara Românească, emisă în timpul domniei lui Dan II (1422-1431, cu intermitențe), alta, din Transilvania, emisă de Iancu de Hunedoara. Ambele stau mărturie legăturilor economice statornicite dintotdeauna între teritoriile locuite de români, legături în circuitul cărora — iată — se înscriau și locuitorii din Săbăoani. O notă de interes în plus reprezintă moneda de la Dan II — a patra descoperire de acest fel de pe teritoriul Moldovei. Cît privește cea mai tîrzie monedă, după care probabil necropola și-a încetat existența, aceasta datează din anul 1734, fiind emisă de Carol IV, suveranul Imperiului romano-german.

Cercetările arheologice confirmă, așadar, știrile furnizate de izvoarele documentare, privitoare la mărimea și însemnătatea localității. Sursele documentare provin din Arhiva Fraților Minori Conventuali din Roma, a căror is-

torie se leagă foarte mult de Moldova, ca „prima genita" (prim născut, prima misiune) a acestui ordin.

„La Săbăoani — consemna în a doua jumătate a secolului XVIII prefectul Provinciei Franciscane, Vito Piluzio — sînt cam o mie de suflete", cifră confirmată, cîţiva ani mai tîrziu, de un alt emisar papal, Francesco Maria Spera.

Împrejurări istorice diferite — războaie pustiitoare, molime, năvăliri ale otomanilor sau tătarilor — făceau ca aceste cifre să fie fluctuante. Într-un raport din 1670, Petru Parcevič, episcop de Bacău, arăta că în Moldova, urmare a instabilităţii generate de confruntările otomano-polone, n-au mai rămas nici a treia parte din locuitorii de pe timpul lui Vasile Lupu.

Şi un ultim răspuns la întrebarea pentru ce Săbăoani?

Asemenea evenimente nu au ocolit desigur nici satul Berindeşti. În 1682, în urma unei invazii turco-tătare, numeroşi locuitori au fost ucişi, mulţi alţii au fost duşi în robie, iar cei scăpaţi cu fuga s-au ascuns în pădurile din apropiere. Ceea ce mai rămăsese din sat a fost distrus de o nouă incursiune, din 1687. Potrivit tradiţiei locale, atunci, satul ar fi fost pustiit, arsă biserica ridicată de Margareta Muşata, mama lui Petru I, domnul Moldovei (1375-1391), iar clopotele ar fi fost îngropate, pe ascuns, în pădure. Oricum, dacă locuitorii supravieţuitori s-ar fi putut muta atunci la Săbăoani, necropola a fost încă mult timp folosită, pînă în sec. XVIII.

Pentru că Vito Piluzio da Vignanello, despre care am amintit că a avut reşedinţă şi la Săbăoani, a tipărit în anul 1677, la Roma, un *Catehism Creştinesc* în limba română, cu litere latine pentru necesităţi pastorale în Moldova. Catehismul acesta probează net că şi la Săbăoani el era folosit pentru români şi nu pentru vorbitorii altor limbi (pînă astăzi nu se cunoaşte un catehism pentru ceangăi!).

Pentru că populaţia astfel catehizată a simţit românește şi peste secole, din Săbăoani, a fost ales un reprezentant al ţăranilor în Divanul *ad-hoc*, pentru unirea Moldovei cu Ţara Românească, în 1859, un personaj activ anume Ion Robu, care se confrunta ca român cu vechiul regim feudal român.

Tot aici, săbăonenii au ridicat monumentul din centrul satului întru cinstirea eroilor lor, căzuţi în războaiele pentru independenţa şi eliberarea României.

În anul 1902, Săbăoanii numărau 2 462 suflete (în 1858 erau cam tot atîtea), iar astăzi sînt peste 12 000; în 88 de ani n-a emigrat nici unul dintre săteni în secuime sau de-a dreptul în Ungaria. Ei se declară toţi români şi resping termenul de cenzură.

În sfîrşit, pentru că ei au fost şi au rămas, prin tradiţiile românești nedisimulate politic în nuanţe alogene, elemente active în societatea românească, copărtaşi la victoriile şi înfrîngerile pe care viaţa le-a pus în faţa întregului popor român.

Pentru aceste motive, în circumstanţele istorice amintite, am ales Săbăoanii ca pivot de cercetare ştiinţifică, în perspectiva extinderii investigaţiilor şi în alte zone ale Moldovei, acolo unde istoria ne oferă ineditul, cu mirajul cunoaşterii a ceea ce, curent, numim destin.

În pofida vicisitudinilor istoriei, locuirea pe aceste meleaguri, ca, de altfel, pe întreg cuprinsul românesc, nu a încetat totuşi niciodată. Nici nu se poate vorbi, de altminteri, mai cu seamă în sec. XIV-XVII, de un vid demografic într-o zonă dispunînd de condiţii pedo-climatice dintre cele mai bune, oferite de terenuri atît de propice agriculturii, creşterii vitelor sau altor activităţi economice, la care trebuie să adăugăm bogatele izvoare existente în împrejurimi. Desigur, vitregiile unei perioade sau alteia făceau ca locuitorii să se refugieze din calea invadatorilor. Îndată însă ce primejdia invaziei străine se încheia, locuitorii, răspîndiţi în codri, reveneau la casele lor, refăcîndu-şi gospodăriile, continuînd să-şi desfăşoare activităţile. Localnicilor li s-au adăugat noii veniţi, români refugiaţi din zonele secuieşti, din cauza persecuţiilor religioase, care găseau adăpost şi ospitalitate la cei de un neam şi o credinţă cu ei. Şi, după cum o probează existenţa unor catolici neromâni în Moldova (polonezi, unguri, germani), au fost găzduite şi altfel de populaţii venite singular în diferite ocazii. Pentru că — trebuie precizat — în vreme ce în ţări vecine persecuţia religioasă era în floare, în ţările române, toleranţa religioasă era practicată nu numai în vorbă, ci şi în faptă. În virtutea acestor realităţi, locuitorii îşi declară singuri apartenenţa etnică, cu aceeaşi libertate pe care au avut-o în trecut la alegerea rezidenţei, acolo unde societatea românească i-a apărat de persecutori. Şi fără a-i porecli cu denumiri românești, corespunzătoare noţiunii cu care cei de care au fugit (la Berindeşti, Săbăoani sau altunde), i-au „mîngîiat" pejorativ ca ceangăi.

Toleranţa de care vorbeam este ilustrată cu prisosinţă de un martor ce nu poate fi învinovăţit cîtuşi de puţin de părtinire, el fiind tocmai un misionar catolic, anume Giovanni Battista del Monte Santa Maria. Răspunzînd unui chestionar, în anul 1670, la întrebarea a 12-a: „Unde este mai îngăduită şi mai sigură activitatea misiunilor?", el arăta: „În toată Moldova, peste tot, este îngăduit să slujeşti", iar la a 16-a întrebare: „Cum este îngăduită practicarea religiei catolice?", acelaşi răspundea: „Ortodocşii nu ne fac nici o greutate".

Înţelegerea particularităţilor de evoluţie ale aşezărilor atribuite „ceangăilor" nu poate face, aşadar, abstracţie

de această evidență a existenței, încă de la începuturile statului feudal al Moldovei (și poate înaintea lui), unei populații românești de rit catolic în Moldova, populație care, chiar dacă nu practica religia oficială, dominantă, cea ortodoxă, putea să-și cultive nestînjenită convingerile religioase.

Asupra apartenenței etnice a locuitorilor acestor sate nu mai există nici un dubiu. Ei sînt români, așa cum s-au considerat dintotdeauna. Același Vito Piluzio, referindu-se la intenția de a se numi, ca superior al misionarilor pentru zona Săbăoani Giovanni Ungurul în locul lui Antonio Angelini, dădea referințe în favoarea acestuia din urmă: „Cunoaște bine limba, e bine văzut și cunoscut de acești locuitori și, dacă ar veni alt prefect neștiutor al limbii, nu ar fi primit așa de ușor".

Români prin apartenența etnică și prin convingeri, locuitorii satelor de pe Valea Siretului au luat parte activă la toate momentele legate de evoluția statului român modern. Printre reprezentanții săteni pontași care au subscris la unirea principatelor din 1859 s-a numărat și un deputat din Săbăoani, Ion Robu, care, răspunzînd ispravnicului, afirma: „toate satele [din împrejurimile Romanului] m-au ales ca să le apăr drepturile în Marea Adunare". Locuitorii din satele așa-zise „ceangăiești" au luptat cu arma în mînă pentru cucerirea independenței depline de stat la 1877 și au luat parte apoi la înfăptuirea visului multisecular al Marii Uniri desăvîrșite în 1918.

Deși cercetările de la Săbăoani sînt departe de a se fi încheiat, ele oferă, de pe acum, importante premise și informații științifice privind autohtonia și continuitatea de locuire, evoluția culturală și contribuția locuitorilor, indiferent de natura convingerilor spirituale predominante într-o perioadă sau alta, la dezvoltarea economică și politico-socială a statului român, la unitatea și independența sa. ■

Un istoric român — membru al Academiei internaționale de arte moderne

„Academia internațională de arte moderne. Roma, Consiliul prezidențial. În baza art. 3, 6 și 17 al Statutului, în baza art. 1 al Regulamentului de funcționare, ascultînd părerea referentului, recunoscînd meritele artistice și științifice ale domnului Ion Dumitriu-Snagov, dorind să confere dovada solemnă de stimă și recunoaștere oficială a înaltelor sale merite în domeniul înnoirilor și al cunoașterii, în ședința Consiliului din 19 mai 1990 a fost numit membru activ al Senatului Academiei, cu specificarea prevăzută în clasa I, categoria de cercetare științifică. Recunoscut istoric și cunoscător profund al relațiilor fundamentale dintre Sf. Scaun și România, căruia i se datorează un studiu amplu și documentat, care îl impune atenției lumii culturale.

Prezenta diplomă, prevăzută cu sigiliul Academiei, este eliberată cu toate efectele și prerogativele ce decurg din Statut.

Dat la Roma, la 21 iunie 1990

Secretar general
Dr. Maria Novelli

înscris la fila 06, nr. 149
Președinte
Francesco de Benedetta"

Am citat, în întregime, documentul ce răsplătește activitatea stăruitoare, depusă pe tărîmul istoriei, și, deopotrivă, al statornicirii bunelor relații de colaborare între țara noastră și Vatican — activitate concretizată într-o serie de lucrări de deosebită valoare de dr. Ion Dumitriu-Snagov, vechi și statornic colaborator al revistei *Magazin istoric*.

Articolul din paginile care urmează fusese pregătit pentru apariţie încă în urmă cu ani. Două au fost motivele pentru care publicarea lui a fost, în cele din urmă, oprită: mai întîi, articolele cu conţinut social deveniseră „flori rare" în publicistica istorică din ţara noastră. Nu de alta, dar se puteau da idei...

În cazul articolului în discuţie, mai exista un motiv: evenimentele relatate în articol se petreceau la Sibiu, judeţ în care postul de prim-secretar era deţinut de... N-a fost nevoie să ni se precizeze de cine era deţinut acest post. Am înţeles şi, neavînd încotro, ne-am conformat. Articolul a rămas în sertar. Iată că acum, la cîţiva ani de la trimiterea lui la redacţie şi la 434 ani de la răscoala plebei sibiene, în condiţiile victoriei unei lupte revoluţionare ce a cuprins întreaga ţară, victorie la a cărei reuşită sibienii şi-au adus o contribuţie preţioasă, publicarea lui a devenit posibilă. O considerăm instructivă şi sub alt aspect: răscoala plebei sibiene din 1556 ilustrează spontaneitatea unor astfel de mişcări din decursul istoriei.

RĂSCOALA PLEBEI SIBIENE
DIN ANUL 1556

Dr. THOMAS NÄGLER

Este îndeobşte cunoscut faptul că pe teritoriul regal administrat de saşi în Transilvania locuitorii au beneficiat în tot Evul Mediu de o situaţie socială mai bună, instituită încă în anul 1224 prin diploma regelui Ungariei Andrei II. În acest privilegiu regele preciza că în teritoriul respectiv (aşa-zisa provincie a Sibiului sau cele Şaptè scaune, la care s-au adăugat ulterior şi districtele Bistriţei şi Ţării Bîrsei) nu va dona moşii nobilimii, iar dacă acest lucru s-ar fi întîmplat, saşii de aici ar fi avut dreptul să protesteze.

Într-adevăr, pentru dezvoltarea teritoriului regal administrat de saşi, în care locuia şi un mare număr de români, această prevedere din diploma andreiană a fost cu siguranţă cea mai însemnată, însă nu cum a crezut odinioară vechea istoriografie săsească, anume că istoria saşilor pe teritoriul scaunelor şi districtelor s-ar fi desfăşurat în afara rînduielilor feudale, întrucît dintre cei trei beneficiari ai rentei feudale (statul, biserica şi nobilimea) doar nobilimea era exclusă de la prestaţiile ţăranilor.

Sibiu (gravură din sec. XVIII)

Constituie, totuşi, un adevăr istoric faptul că, din acest motiv, marile răscoale ţărăneşti din Transilvania Evului Mediu au avut epicentrul în afara teritoriului regal menţionat, fără să putem vorbi aici nicidecum de o armonie socială. Pe de altă parte însă, aproximativ o treime a obştilor ţărăneşti săseşti se aflau în teritoriul comitatelor administrate de nobilimea maghiară, unde ţăranii saşi au împărtăşit soarta iobagilor români şi maghiari. Este semnificativ în acest sens faptul că în timpul răscoalei de la Bobîlna (1437-1438) dintre cei 16 reprezentanţi ai răsculaţilor semnatari ai convenţiilor de la Cluj-Mănăştur, patru erau saşi, trei dintre ei fiind din mediul rural, iar cel de-al patrulea meseriaş în Cluj. Cu toate acestea, date fiind particularităţile „constituţiei" medievale săseşti şi accentuata diviziune socială a muncii, care a contribuit în mod favorabil la geneza şi evoluţia oraşelor din Transilvania, luptele sociale ale saşilor s-au desfăşurat cu precădere în mediul urban.

Concomitent cu înflorirea oraşelor bazată pe producţia meşteşugărească de breaslă, s-a format un puternic patriciat urban săsesc, care tindea să-şi subordoneze mai întîi meseriaşii de rînd şi plebea urbană, iar mai apoi şi ţărănimea din satele lipsite de privilegii, ceea ce, firesc, a determinat mişcări puternice. Încă în anul 1419 la Sibiu a avut loc răscoala croitorilor, care a deschis un lung şir de răzvrătiri sociale ce au avut loc în toate aşezările urbane ale Transilvaniei, inclusiv în cele miniere.

Cele mai adînci semnificaţii pentru întreaga problematică socială a oraşelor transilvănene din secolul XVI le are însă răscoala sărăcimii sibiene de la 1556. Ea s-a desfăşurat pe fundalul mai larg al luptei dintre Poarta otomană şi Austria pentru dominaţia asupra ţărilor din sud-estul Europei, cînd forţele sociale transilvănene încercau să întărească statutul de principat autonom, sub suzeranitatea Porţii. La începutul anului 1556 a avut loc la Sibiu o congregaţie a Universităţii săseşti (forul administrativ suprem al saşilor de pe teritoriul regal), care era formată îndeosebi din elemente ale patriciatului urban de origine comercială. Adunarea urma să hotărască asupra atitudinii saşilor faţă de multiplele grupări interne, în condiţiile stîrbirii grave a autonomiei ţării de către cele două puteri. Aceste dezbateri au constituit preludiul răscoalei din primăvara acelui an.

Patriciatul urban era constituit îndeosebi din negustori care practicau comerţul de tranzit, ei ocupînd locurile în consiliul urban, în timp ce meseriaşii de rînd puteau fi aleşi în consiliul celor 100 – al centumvirilor, cum era numit – consiliu mai larg, care avea însă prerogative reduse. Marea majoritate a locuitorilor Sibiului era însă formată din meseriaşi, constituiţi atunci în 28 bresle. Aproximativ a cincea parte a locuitorilor, în interiorul şi în afara zidurilor, era formată din *inquilini* (iobagi), adică slugi, meseriaşi, zilieri etc., fără drepturi cetăţeneşti, adică fără case proprii. Centumvirii s-au ridicat deseori împotriva consiliului urban, care conducea în mod oligarhic treburile Sibiului (1513-1514, 1526-1528). În fruntea oligarhiei se aflau judele regal al provinciei Sibiului, Johannes Roth, şi primarul oraşului, Peter Haller. Datorită unor nelinişti în oraş, începînd cu 2 februarie 1556, primăria a hotărît în mai multe rînduri creşterea numărului lefegiilor plătiţi de municipalitate. Cauza acestei nelinişti a fost, se pare, reorientarea politicii filohabsburgice spre partida filootomană, reorientare determinată de primarul Haller. Judele regal Roth promisese, în consecinţă, predarea armelor grele ale Sibiului noii partide, timp în care centumvirii au respins categoric această hotărîre. În cele din urmă consiliul şi-a impus punctul de vedere predînd însă taberei otomane doar o parte din armamentul greu de artilerie.

Momentul hotărîtor pentru declanşarea răscoalei propriu-zise a fost izbucnirea unui incendiu distrugător în ziua de 31 martie 1556, căruia i-a căzut pradă cea mai mare parte a oraşului; au ars, în total, 556 case, în flăcările incendiului găsindu-şi moartea şi 81 persoane. În dimineaţa zilei de 1 aprilie locuitorii oraşului în ruine s-au adunat, o bună parte dintre ei fiind înarmaţi. Venite pentru a cerceta starea diferitelor străzi, autorităţile oraşului au fost întîmpinate cu ură. În timp ce masa sărăcimii s-a strîns în piaţa Ringul Mic, centumvirii s-au adunat în cimitirul de lîngă biserica principală. Dezbaterile acestora, care nu ne sînt cunoscute, au durat toată ziua. Poporul, în schimb, scandînd numele judelui regal Johannes Roth, considerat vinovat pentru cele întîmplate în oraş, s-a îndreptat spre locuinţa acestuia de pe Ringul Mare (actuala piaţă a Republicii); întrucît Roth stătea ascuns în casă, o calfă de cojocar a tras într-o fereastră a locuinţei. Obligat să iasă în piaţă, Roth, însoţit de judele scăunal Augustin Hedwig şi de alţi patricieni, a fost luat de centumvirii Emrich Bidner şi Emrich Zyll, fiind dus la adunarea centumvirilor din cimitir. Răsculaţii l-au silit să meargă, sub escortă, pe toate străzile pustiite de incendiu. După această vizionare forţată, în momentul în care a vrut să intre în casă, calfa de lăcătuş Elias Schlosser l-a lovit cu sabia în cap şi în umăr, iar calfă de cojocar Ştefan Pöldner a tras cu puşca, doborîndu-l; după aceasta, muribundul a fost bătut de plebe pînă ce şi-a dat duhul.

În această fază, răsculaţii s-au împărţit în două tabere. În timp ce unii apreciau că vinovatul a fost pedepsit, alţii au întreprins o veritabilă vînătoare împotriva membrilor consiliului. Puterea, în oraş, a fost preluată de centumviri, opoziţia burgheză şi plebea luînd unele măsuri pentru apărarea lui. Ştirile documentare, lacunare, nu ne îngăduie să urmărim deznodămîntul răscoalei. Pe la mijlocul lunii aprilie patriciatul a reuşit să preia din nou conducerea în oraş, probabil graţie judelui scăunal Augustin Hedwig, apreciat de mase, în timp ce Peter Haller s-a retras, în cursul răscoalei, din viaţa publică. Probabil ca şi în alte cazuri, patriciatul a reuşit, prin promisiuni, să atragă opoziţia burgheză de partea sa, izolîndu-i pe plebei. La 1 mai a început procesul răsculaţilor prin audiere de martori. În mod iscusit în prim plan s-a pus uciderea judelui regal Johannes Roth, pentru a nu dezvălui cauzele sociale ale răscoalei. Elias Schlosser şi Ştefan Pöldner au fost condamnaţi la moarte în contumacie, reuşind să fugă la timp. În acelaşi fel s-au sustras pedepsei Quintinus Raw, Franz Schall şi Endres Sadler. Emrich Bidner, rămas în oraş – probabil conducătorul principal al răscoalei, membru al centumviratului –, Lorenz Styssken, şi un al treilea, al cărui nume nu este sigur, au fost condamnaţi la moarte, fiind decapitaţi în ziua de 11 mai, în Ringul Mare. Velten Seeler şi doi răsculaţi originari din Germania au fost expulzaţi din oraşul şi scaunul Sibiului.

Răscoala din 1556 are o importanţă deosebită nu numai pentru istoria Sibiului, ci şi pentru răscoalele orăşeneşti în general, mai ales prin aceea că meseriaşii de rînd şi sărăcimea au reuşit timp de două săptămîni să preia puterea. Răscoala a eşuat din cauza lipsei coeziunii între elementele sociale participante, a unui program clar şi convingător, a unei conduceri politice experimentate. Din actele ulterioare ale primăriei reiese că patriciatul a practicat o politică economică şi socială abilă, pentru a atrage de partea sa o parte a centumvirilor, izolîndu-i pe cei neîmpăcaţi cu administraţia oligarhiei patriciatului. ■

1936.

UN BAL LA MOGOŞOAIA

DUMITRU HÎNCU

Centenarul naşterii Marthei Bibescu (1890-1973) este omagiat, prin grija UNESCO, în toată lumea. Dar dacă e să judecăm lucrurile aşa cum stau ele realmente şi nu aşa cum le-am dori, trebuie să admitem că adevăratele dimensiuni ale personalităţii ei sînt încă departe de a fi bine cunoscute în propria-i patrie, în pofida unor meritorii eforturi depuse de cîţiva oameni de cultură din ţara noastră[1].

Cauzele sînt, desigur, la îndemîna oricui. Scriitoarea a murit în exil, iar în deceniile maştere pe care cu toţii le-am trăit ceea ce s-a putut întreprinde, spre a-i perpetua memoria, a fost, prin forţa împrejurărilor, prea puţin pentru a-i fixa statura în meritatul relief.

Iată de ce vom încerca să resuscităm aici un mic episod ce luminează, chiar dacă parţial, ambianţa în care a trăit şi a acţionat ca om public Martha Bibescu. Iar dacă scena acţiunii e un bal, ea ne-a fost sugerată şi pentru că Martha Bibescu a dobîndit unul din cele mai durabile succese literare ale ei cu o carte al cărei punct de plecare a fost tot un astfel de eveniment monden. E vorba, evident, de La bal cu Marcel Proust, **o carte de confesiuni, de reflecţii şi de limpeziri, evocate cu o mînă de maestru de o femeie care, chiar şi în astfel de ocazii, atrăgea numaidecît atenţia nu în primul rînd prin strălucirea giuvaerurilor, ci mai cu seamă prin sclipirile unei inteligenţe ce fermeca şi cucerea.**

Lordul Londonderry şi doamna Nadine Thierry (soţia ministrului Franţei în România)

Prinţul Valentin Bibescu, Lady Londonderry, prinţesa Martha Bibescu, lordul Londonderry şi Lady Mary Stewart

[1] Din şi despre opera şi viaţa Marthei Bibescu, amintim lucrările: *La bal cu Marcel Proust* (1976), *Jurnal politic* (1979), editat de C. Popişteanu şi N. Minei, *Interferenţe româneşti în opera Marthei Bibescu* (1983), de M. Brăiescu, *Istoria clipei* (1984), de C. Popişteanu, precum şi articolele publicate în *Magazin istoric*, nr. 6 şi 12/1977, 1-5/1978, 12/1982.

Sosesc invitații

În ciuda unei prognoze meteorologice pesimiste, a treia decadă a lunii octombrie 1936 a debutat cu o vreme caldă ce părea să anunțe o neașteptată prelungire a verii. Într-adevăr, în cursul zilei mercurul termometrelor urcase pînă la 25 grade la umbră, iar căderea amurgului nu-l făcuse să scadă prea mult. După care, crepusculul a făcut loc unei seri blînde, cu un cer înalt, spuzit de stele și un vag aer molatec ce îndemna la reverie.

În parcul palatului Mogoșoaia domnea însă o forfotă tăcută și o neobișnuită înfrigurare. De la căderea întunericului, de-a lungul aleii ce ducea de la poartă la rondurile de dalii și crizanteme din fața intrării principale fuseseră postați, la distanțe egale, purtători de torțe ce trebuiau să lumineze drumul invitaților așteptați. La un semnal nevăzut, proiectoare, savant dispuse, incendiaseră brusc fațada; nu uniform, ci punîndu-i nuanțat în valoare diversele detalii arhitectonice, dar detașînd-o totuși transant de fundalul întunecat al parcului. În jurul lacului, lungi șiraguri de becuri aprinse prinseseră să urmărească curioase legănarea molcomă a frunzelor de lotus.

De pe la opt și jumătate, liniștea serii a început însă să fie întreruptă de scrîșnitul roților de automobile frînate pe prundișul mărunt și de zgomotul portierelor deschise și închise în urma celor care coborau. Un neavizat s-ar fi putut întreba dacă nu era cumva vorba de vreun vesperal Consiliu de Miniștri. Căci rînd pe rînd, majordomii aflați la intrare au vestit pe: d-na și d. Victor Antonescu (ministrul de externe), d-na și d. Richard Franasovici (ministrul lucrărilor publice și comunicațiilor), d-na și d. Mircea Cancicov (ministrul de finanțe), d-na și d. general-adjutant Paul Angelescu (ministrul apărării naționale), d-na și d. Nicolae Caranfil (subsecretar de stat al aviației)... Cînd și cînd, printre ei erau anunțate însă, e adevărat, și numele unor foști miniștri, deputați, oameni de afaceri sau, pur și simplu, ale cîtorva bine cunoscute figuri din societatea bucureșteană.

Gazdele și stăpînii locurilor, Martha Bibescu și soțul ei, George-Valentin Bibescu, se ațineau sus, în capul scării de onoare — flancată de două vechi stindarde ale Țării Românești prinse în ținte de aur — unde primeau invitații, schimbau cîteva vorbe cu ei și le indicau drumul către sala tronului — cum i se spunea la Mogoșoaia, din pricină că piesa ei de rezistență era jilțul domnesc al lui George Bibescu, fostul domnitor al Munteniei pînă la revoluția de la 1848.

Acolo, în sala tronului, a avut loc doar un dineu intim, care n-a durat însă mult, întrucît toată lumea aștepta adevăratul „clou" al serii. Adică o recepție și un bal, care au și rămas multă vreme în amintirea celor ce au avut privilegiul să-i fie, deopotrivă, martori și actori.

Cu siguranță că și pentru faimosul cronicar monden de la cumpăna dintre veacul trecut și secolul nostru, a cărui proză redundantă și gongorică l-a amuzat atît, dar l-a și inspirat pe Caragiale, ar fi fost o ocazie de neuitat. Mai întîi, pentru întinderea cîmpului de observație asupra căruia ar fi putut să-și exercite talentele. Și, în al doilea rînd, pentru că acum ar fi avut nesperata ocazie să „remarce în asistență", alături de high-life-ul autohton, și un eșantion caracteristic al celui european, insular și chiar transoceanic, constituit din miniștrii Franței, Marii Britanii sau Iugoslaviei, Germaniei sau Statelor Unite, consilieri de legație, atașați militari, primi secretari și secretari din toate colțurile lumii. „Înalta societate" bucureșteană era reprezentată, alături de cei mai înainte amintiți, prin autentice figuri de marcă ale lumii politice, ca dr. I. Costinescu, ministrul muncii, sănătății și ocrotirilor sociale, Grigore Gafencu ori Nicolae Petrescu-Comnen, prin înalți funcționari ai administrației de stat, ca N. Tabacovici, președintele Consiliului de administrație al Căilor Ferate, prin corifei ai marii finanțe, cùm erau bancherii Aristide Blank sau N.I. Chrissoveloni, rude ori prieteni de casă ai amfitrionilor.

Evident însă că nu ținuta de seară a bărbaților, bicromă și monotonă, și nici chiar elegantele uniforme cu fireturi și lampasuri ale militarilor ar fi dat mai cu seamă aripi prozei lui Claymour. În schimb, epitetele-i ornante s-ar fi putut revărsa din belșug în descrierea risipei de fantezie a toaletelor feminine: o adevărată orgie de dantele și catifele — să nu uităm, era toamna! — de la ivoire, bleu-blanc, bleu-nuit sau bleu-pervenche, la roz pal, roșu aprins, corail ori violet-evêque, uni sau cu paiete... Și, toate, puse și mai mult în valoare de rîuri de coliere, de paftale, de broșe sau clipsuri scînteind cu mii de focuri ce chemau și țintuiau privirile.

În centrul atenției se aflau totuși invitații de onoare ai familiei Bibescu și sărbătoriții acelei seri: lordul Londonderry, înalt, zvelt, cumpănit în mișcări, apariție caracteristică de aristocrat englez, într-un frac de croiala secolului XIX, cu gîtul aproape ascuns de un guler înalt, tare, iar de-a curmezișul pieptului cordonul, albastru, însemnul ordinului prețuit întru toate, ordinul Jartierei; lady Edith, într-o rochie cu trenă, bleu și argint, la cheutoare o enormă orhidee, în jurul gîtului două șiraguri mari de perle iar pe piept o mare cruce de briliante — dar al țarului Alexandru I al Rusiei către bunica lordului Londonderry; și, în fine, fiica lor, tînăra lady Mary Stewart, de numai cincisprezece ani, într-o rochie *style*, roz-pal și pe umărul drept un buchet de garoafe roz-Stuart. De altfel, nici Martha Bibescu și nici șoțul ei, George-Valentin Bibescu — gazde prevenitoare, mereu aproape de invitații lor, făcînd prezentări, iar la rigoare chiar și pe interpreții — n-ar fi putut trece nebăgați în seamă. Scriitoarea arborase pentru seara aceea o rochie de catifea neagră, *coupe royale*, a cărei aparentă sobrietate era copios contrapunctată de un colier de imense smaragde și de o splendidă diademă de platină, și ea bătută în smaragde, iar George-Valentin Bibescu, as al aviației mondiale, președintele Federației Internaționale de Aviație și, prin bunica lui, prințesa de Chimay, scoborîtor al lui Napoleon I, optase pentru un impecabil frac negru, înviorat de un cordon lat, roșu, petrecut peste piept.

Familia Londonderry se afla în țară de circa o săptămînă și fiecare mișcare a ei era urmărită cu o pasionată luare aminte. Mai mult, deși lordul Londonderry ținuse să precizeze, ba chiar în mai multe rînduri, că venise doar spre a răspunde unei prea amabile invitații a familiei Bibescu, de care îl lega o veche și strînsă amiciție, erau destui totuși cei tentați să considere că ar fi îndreptățiți să confere vizitei sale și alte rațiuni, mai puțin evidente, dar nu și mai puțin importante. Și se socoteau întăriți în această opinie, pe de o parte de poziția pe care lordul o ocupa în viața politică a țării sale, iar pe de alta de evoluția situației internaționale care — avînd în vedere cursul tot mai agresiv luat de acțiunile Germaniei naziste și Italiei fasciste, precum și recrudescența tendințelor revizioniste — impunea oficialităților române o

cît mai corectă evaluare a raporturilor de forțe dintre grupările de state existente sau care abia se desenau.

Cine era, totuși, lordul Londonderry?

Ceva mai înainte am spus, în treacăt, că invitatul familiei Bibescu avea o alură tipică de aristocrat englez. Acum se cuvine însă să adăugăm că și făcea parte dintr-una din cele mai vechi familii aristocratice britanice. Într-adevăr, titlul de conte de Londonderry fusese creat încă cu cîteva veacuri înainte, pentru Thomas Ridgeway (1566-1631), ca răsplată pentru serviciile făcute Coroanei engleze în calitate de trezorier în Irlanda. Cel mai de seamă reprezentant al stirpei a fost totuși, în curgerea vremii, Robert Stewart Londonderry (1769-1822), intrat în istorie mai ales sub apelativul de viconte de Castlereagh, strălucit om politic și diplomat britanic care, ca ministru de externe al Regatului Unit, a jucat un rol de prim ordin în reașezarea echilibrului dintre statele continentului european după înfrîngerea lui Napoleon I.

Sir Charles, Henry, Vane-Tempest, viconte de Castlereagh și marchiz de Londonderry a văzut lumina zilei în luna mai a anului 1878, ca prim fiu al celui de-al șaselea marchiz de Londonderry. După tradiționalele studii la Eton și la colegiul militar de la Sandhurst, la vîrsta de 24 ani, deci în 1902, a intrat în Parlament, ales pe listele Partidului Conservator. În cursul primului război mondial, după moartea tatălui, i-a moștenit titlul de lord și a fost numit comandant al Regimentului de gardă regală.

În perioada interbelică, după mai multe funcții în administrația publică, a devenit, pentru scurtă vreme, ministru al educației. În 1926, în cursul marilor conflicte de muncă din industria minieră, a hotărît să se retragă din viața publică, spre a se consacra administrării propriilor mine de cărbuni. Dar, în 1925, a revenit asupra deciziei sale, intrînd în cabinetul Baldwin, ca „First Commissioner of Work", calitate pe care și-a păstrat-o și în guvernul de uniune națională alcătuit de Ramsay MacDonald în 1931. Tot în același an și pînă în 1935 a fost ministru al aerului (de altfel, poseda chiar brevetul de pilot), reprezentînd Marea Britanie la Conferința dezarmării din 1932. În iunie 1935, cu prilejul remanierii cabinetului, a fost numit președinte al Camerei Lorzilor și lord al Sigiliului privat, dar în noiembrie 1935 a părăsit guvernul, eveniment mult comentat atunci de presa engleză.

În fiecare an, în preajma deschiderii sesiunilor Parlamentului, o „unwritten law" (lege nescrisă) a înaltei societăți londoneze o întrunea la balul dat în saloanele lui Londonderry House. Evenimentul era socotit a avea, deopotrivă, o semnificație mondenă și una politică, iar pentru noii și tinerii deputați — se afirma — el echivala cu faimoasa prezentare tradițională a domnișoarelor din nobilime la curtea regală. Cu acest prilej, se mai spunea, se punea la cale, neoficial, întreg programul de acțiune al parlamentarilor conservatori pentru următoarea sesiune. Noile talente erau cîntărite, puse la încercare, încurajate și stimulate spre a participa, cu cît mai mulți sorți de izbîndă, la noua bătălie ce le stătea în față în Camera Comunelor sau Camera Lorzilor.

Cu anumite ocazii, lordul Londonderry își punea la dispoziție castelul din Irlanda pentru conciliabule politice mai delicate și care, ca atare, se cereau ferite de priviri și urechi indiscrete. Astfel, cu cîteva luni înainte de vizita la București — respectiv după moartea lui von Hoesch, ambasadorul german la curtea Angliei — lordul îl găzduise acolo pe unul dintre apropiații lui Hitler, anume pe Ribbentrop, care la puțin timp după aceea se și înființase la Londra în calitate de nou ambasador al celui de-al treilea Reich.

Dar apropo de lordul Londonderry și de Ribbentrop, într-un „Jurnal berlinez" încă inedit al amfitrioanei de la Mogoșoaia există un episod care ne poate ajuta să înțelegem foarte plastic cum, chiar la baluri și serate, se țes uneori manevre de apropiere ce nu au nimic comun cu acelea dintre parteneriii la un vals. Dar și cum pot fi ele respinse, iar în cazul Marthei Bibescu și foarte spiritual.

S-o lăsăm însă chiar pe ea să relateze:

„Dineul era servit în marea sală în care se aflau portretele suveranilor Sfintei Alianțe și ale lorzilor Londonderry și Castlereagh, cavaleri ai Jartierei. Era dat în cinstea a vreo cincisprezece capete încoronate sau princiare de diverse mărimi. Regele Faruk al Egiptului și mama sa, regina Mazli, prințesa moștenitoare Iuliana a Olandei și soțul ei Bernhardt von Lippe, prințul moștenitor al Suediei, prințesa Eugenia a Greciei etc. etc.

Erau de față ambasadorul Franței, dar și cel al Germaniei, Ribbentrop, prietenul casei și al lui Margot, fostul comisionar de vinuri de care familia Polignac se slujise ca să-și plaseze șampania în America, *the ambassador at large*, omul de încredere al lui Hitler, cel care-i povestește «le monde et la ville».

Stătea în dreapta mea, iar în stînga îl aveam pe Neville Chamberlain, actualul prim-ministru, atunci cancelar al eșichierului. Dineul a început cu șampanie. După dineu, trebuia să plecăm la balul Sutherland, unde se aflau regele și regina. La un moment dat, m-am adresat lui Ribbentrop:

— Faceți ceva pentru mine. Obțineți de la head butler un lucru de negăsit într-o casă englezească de o asemenea calitate. (Locuiam la Londonderry House și știam ce spuneam.) Aș vrea un pahar cu apă și, dacă ați reușit să mi se aducă, aș considera că v-ați îndeplinit misiunea.

Cum am rostit aceste cuvinte, mi-am și dat seama însă de extrema lor insolență. Cerusem apă celui care o viață întreagă plasase șampanie. Cred totuși, că el n-a văzut nimic malițios în rugămintea mea; prin gesturi, a atras atenția head butler-ului și astfel am căpătat rîvnitul pahar cu apă. Lucrurile au rămas în aproximativ acest stadiu, eu am stat mai departe de vorbă cu Neville Chamberlain, iar Ribbentrop cu cealaltă vecină a lui.

La balul Sutherland, l-am reîntîlnit, ca și pe ceilalți participanți la dineu. S-a apropiat de mine și m-a întrebat dacă politica mă interesează. I-am răspuns cu cuvintele Hortensiei Cerritori:

— Nu, dar văd că politica se interesează de mine.

Replică ce, evident, i-a tăiat lui Ribbentrop orice chef de a-și mai continua insinuanta-i manevră".

Să revenim însă la vizita la București a lordului Londonderry.

Supoziții și rațiunile lor

Presa bucureșteană a urmărit vizita cu mare atenție. Lucru ușor de înțeles, mai întîi prin chiar personalitatea lordului Londonderry și ponderea sa în viața publică britanică, iar apoi datorită împrejurării că, înainte de a începe să se odihnească și a admira frumusețile țării, cum

declarase că avea intenţia s-o facă, acompaniat de soţii Bibescu, el s-a deplasat — în două vagoane speciale puse la dispoziţie de guvern şi ataşate unui tren de Timişoara — tocmai în Banat, unde în acel moment aveau loc manevre militare, la care asistau regele Carol II şi primul ministru Gh. Tătărescu, cu care a avut o întrevedere, asupra căreia nu s-a comunicat însă nimic. Iar la înapoierea în Capitală, deşi ţinea mereu să sublinieze că vizita sa era „o simplă călătorie de agrement şi recreaţie", nu s-a dat totuşi în lături să acorde cîteva interviuri în care a abordat subiecte politice şi militare de stringentă actualitate în contextul politic al vremii. Astfel, într-o declaraţie făcută ziaristului O. Cernea de la *Dimineaţa*, lordul a precizat, de pildă: „Am fost siliţi să alegem calea unei înarmări rapide. Ceea ce facem n-are, bineînţeles, un caracter agresiv. Credem însă că este necesar pentru securitatea noastră şi ca o garanţie a păcii să avem o puternică forţă aeriană".

Pe de altă parte, se prea poate ca, prin intermediul lordului, cercurile guvernamentale de la Bucureşti să fi dorit a risipi unele neînţelegeri sau aprehensiuni ivite — pentru a cîta oară? — în Occident, în legătură cu politica internă şi externă a ţării, mai ales după foarte proaspăta şi brusca îndepărtare a lui Nicolae Titulescu de la departamentul externelor. În orice caz, acesta pare să fi fost sensul unui comentariu asupra vizitei lordului Londonderry apărut în cotidianul bucureştean de limbă franceză *Le Moment*, ale cărui ataşe cu Ministerul de externe român nu erau pentru nimeni un secret sau, oricum, unul foarte străveziu. „În felul acesta — s-a putut citi în numărul din 13 octombrie al ziarului — reprezentantul vechii aristocraţii engleze şi al celei mai înalte «Society» va putea verifica opiniile şi afirmaţiile tuturor celor care, la Londra sau la ţară, în rîndul gentry-lor, n-au pierdut niciodată un prilej de a ne prezenta în culorile cele mai sumbre". Şi mai departe, în concluzia comentariului: „Sîntem convinşi că, revenit la Londra, vom avea în ilustrul nostru oaspete un prieten mai mult, în ciuda extrem de abilei acţiuni a d-lui von Ribbentrop şi a d. Bethlen".

Toate acestea puteau explica, desigur, cu prisosinţă interesul sutelor de invitaţi din seara aceea clementă de octombrie, atraşi la Mogoşoaia de perspectiva unui eveniment monden de prima mărime, dar, poate, şi de speranţa de a fi martori la eventuale confidenţe ale lordului Londonderry ori ale celor ce fuseseră în apropierea lui în cursul vizitei ce era pe terminate, după o reuşită expediţie cinegetică în Delta Dunării.

Cel puţin în această ultimă privinţă, cei ce au nutrit astfel de speranţe nu şi le-au văzut împlinite. Lordul a deschis balul, invitînd la dans o frumoasă doamnă din societatea bucureşteană şi, curînd, silueta lui înaltă, impunătoare, s-a pierdut în vîrtejul nenumăratelor perechi. Fix la mieZul nopţii, jazzul Jones Cock a anunţat însă o pauză în programul său şi oaspeţii au fost poftiţi pe malul lacului, în faţa palatului domnesc. Pe neaşteptate, şiragurile de lumini din jurul lacului s-au stins şi, din bezna parcului, au ţîşnit spre cer jerbele multicolore şi mereu repetate ale unui joc de artificii ce a smuls generale exclamaţii de uimire şi încîntare.

Focul de artificii a durat o jumătate de oră.

După care, lordul Londonderry, însoţit de Martha Bibescu şi de Victor Antonescu, ministrul de externe, au dat semnalul supeului şi invitaţii au coborît în pivniţele palatului. Sub bolţile groase de trei-patru metri, oaspeţii au luat loc la mese mici, în mijlocul cărora, din vase albe de lut, se înălţau mari buchete de garoafe roşii. În toate colţurile zidurilor erau dispuse mari tufe de flori de toamnă cu frunze roşii, culese proaspăt din luncă.

Menu-ul, care nu putea fi transcris, evident, decît în franceză, consta din: Caviar frais; Consommé chaud en tasses; Dindonneau, Foie gras, jambon; Langue et filet à la jelée; Salade de saison; Beiggets au Chester; Fruits rafraichis; Café; Champagne.

De astă dată, convivii au fost fermecaţi de acordurile celebrului taraf al lui Fănică Luca, cel care, cînd îi veselea cu melodii săltăreţe şi cîntece de pahar, cînd îi cufunda în stări de melancolică şi poetică visare. Însufleţirea şi voia bună au atins însă apogeul cînd lordul Londonderry, intrigat de vrăjitul instrument, l-a rugat pe Fănică Luca să-i împrumute naiul şi a încercat el însuşi o melodie. Şi, culmea, naiul a prins viaţă şi toată asistenţa a izbucnit în aplauze. Căci, după cît se pare, şi pe meleagurile ceţoase ale Irlandei, veacurile au transmis un instrument asemănător celui românesc şi la fel de preţuit de localnici.

După supeu s-a dansat din nou pînă în zori.

Balul de la Mogoşoaia, cu tot ceea ce l-a precedat şi se sconta, l-a determinat însă, pe un ziarist al epocii, C.T. Bobeş, să considere că „actul de curtoazie al prinţului şi prinţesei Bibescu" a însemnat „în acelaşi timp şi o frumoasă şi inteligentă propagandă în favoarea ţării noastre". ■

Simpozioane istorice la Ministerul Apărării Naţionale

La 16 octombrie 1990 la Casa Centrală a Armatei s-a ţinut sesiunea de comunicări ştiinţifice pe tema: *Centenar Charles de Gaulle*. După cuvîntul de deschidere al ministrului Apărării Naţionale, domnul general-colonel Victor Stănculescu, au prezentat comunicări: istoricii Ion Alexandrescu, Constantin Botoran, general-maior dr. Lucian Culda, locotenent-colonel dr. Mihail E. Ionescu, maior Ilie Schipor şi locotenent-colonel René Caynat, ataşat al apărării al Republicii Franceze la Bucureşti.

Tot sub auspiciile Ministerului Apărării Naţionale, marţi 23 octombrie 1990, am participat la simpozionul ştiinţific *25 octombrie 1944, ziua eliberării depline a teritoriului naţional de sub ocupaţia hitleristo-horthystă, simbol al luptei armatei române pentru independenţă şi suveranitate*. Am ascultat cu acest prilej pe ministrul Apărării Naţionale, domnul general-colonel Victor Stănculescu, precum şi pe general-colonel Gheorghe Logofătu, locotenent-colonel Costică Prodan, profesor universitar dr. Dinu C. Giurescu, colonel dr. Nicolae Ciobanu, maior Alesandru Duţu, conferenţiar universitar dr. Ioan Scurtu, general-locotenent (r) Marin Dragnea, general-locotenent dr. Costache Codrescu. ■

C.P.

După cum am văzut în episodul anterior, în toamna anului 1920, Constantin Stere și-a reluat activitatea publicistică cu trei eseuri de mare succes. A abandonat proiectul înființării unui nou ziar, dar rezista tot mai greu tentațiilor activismului politic. Și a sfîrșit prin a ceda.

Finalmente, a acceptat invitația de a deveni deputat. Însemna asta o implicită intrare în *Partidul Țărănesc din Basarabia*? Nu sigur și nu necondiționat. Deocamdată. Se vorbea și de perspectiva întemeierii unei noi grupări politice conduse de Stere. De la Paris, Ralea îi scria lui Ibrăileanu la sfîrșitul lui septembrie 1920: „Mi-a scris cineva că dl. C. Stere s-a reîntors. Va relua publicistica cel puțin? M-am gîndit de atîtea ori de ce nu grupează el odată toate simpatiile de care dispune — cunosc mulți și în generația mea —, ca să constituie un grup cu programul radical socialist pe care l-a susținut toată viața și pe care ar trebui să-l afirme mai militant. Poate și o colaborare cu socialiștii n-ar fi imposibilă. E păcat ca atîția oameni care așteaptă cuvîntul său să rătăcească prin fel de fel de partide și fel de fel de grupări".

CONSTANTIN STERE ÎN PRAGUL UNUI DECENIU INFERNAL (III)

Z. ORNEA

Lui Stere însă nici prin gînd nu-i treceau astfel de hazardate întreprinderi politice. Aștepta alegerea din Basarabia pentru care își dăduse agrementul. Spre sfîrșitul anului, s-a găsit o circumscripție electorală în județul Soroca, rămasă sau făcută vacantă prin demisia unui deputat. Întrebarea era dacă i se vor opune contracandidați. Averescanii au decis să-i opună unul, la fel și liberalii. Era deci alegere în toată regula. Se întîmpla însă o ciudățenie. Candidatura lui Stere era sprijinită chiar de Sergiu Niță, ministru al Basarabiei în guvernul Averescu, boicotîndu-l pe candidatul numit de la centru. *Adevărul* din 14 ianuarie 1921 informa că ministrul Niță „nu poate tolera ca în Basarabia, sub ministeriatul său, să se facă o politică contra d-lui C. Stere care este idolul multor basarabeni și în special al d-lui Niță". Ciudat se comporta „țărănistul" Ion Inculeț care avea bagajele gata de plecare la liberali. Ar fi voit să plece din partid cu o grupare mai puternică, cu rol efectiv în viața politică basarabeană. Instalarea lui Stere aici nu-i convenea. Dar alți fruntași țărăniști (Halippa, Pelivan etc.) îi sprijineau activ condidatura. Așadar, apropiata alegere de la Soroca provocase dihonie printre țărăniștii basarabeni. Ba a iuțit și disputa între cele trei partide (țărănesc, averescan, liberal) din această provincie. Candidatul — care a investit în campania electorală și suma, pentru el mare, în absolut minusculă, de zece mii lei — a publicat în ianuarie un manifest electoral. Era o patetică autobiografie a vlăstarului de moșier încadrat, din convingere, în mișcarea politică antițaristă. Și nu uita să menționeze episodul misiunii sale în Basarabia din 1905-1906, subliniind și atitudinea sa antițaristă din 1914-1918. Se angaja, în fața alegătorilor, să apere rezultatele cîștigate din martie 1918 pînă la zi, militînd pentru dezvoltarea și desăvîrșirea lor. A fost o recomandare bine gîndită, cu efect în rîndurile electoratului. La 12 februarie a avut loc alegerea. Stere a ieșit cîștigător cu 36 219 voturi, în timp ce unul dintre contracandidați (Pascal Toncescu) a recoltat 5 965 voturi, iar celălalt, liberalul, 998. A fost un succes extraordinar care a pus Partidul Poporului într-o situație ridicolă. Pentru că Stere,

cum s-a văzut, a candidat ca independent, bucurîndu-se de sprijinul ţărăniştilor basarabeni. Dar nu era membru al acestui partid. *Adevărul* credea că o astfel de majoritate zdrobitoare în alegeri îi va aduce o sporire a animozităţii. Avea dreptate.

Urma validarea mandatului. Se anunţa dificilă. N. Iorga, adversar ireductibil al lui Stere, se afla într-o situaţie jenantă. Se angajase să sprijine validarea pentru — i-o spusese lui Duiliu Zamfirescu, preşedintele Camerei — „a nu creşte situaţia alesului, care atîta aşteaptă". Liberalii, takiştii şi averescanii contau pe opoziţia lui Iorga. Pentru că împotrivirea sa ar fi putut provoca dezmembrarea Federaţiei. Pan Halippa i-a cerut — discret — lui Iorga să reia relaţiile cu Stere. Iorga a respins sugestia, dar s-a angajat să voteze pentru validare („respect votul alegătorilor basarabeni şi nu vreau să dau alesului succesul unei întăriri zgomotoase"). Dar ţărăniştii (amîndouă partidele) erau intransigenţi în a-l apăra pe Stere ca deputat ales. Naţionalii ardeleni sprijineau — firesc mai rezervat — validarea.

Militau pentru invalidare imensa majoritate a deputaţilor averescani, cei liberali, takiştii, naţionaliştii-democraţi. Importantă era însă atunci poziţia lui Iorga. Sigur că istoricul a fost constant potrivnic germanofililor. Dar pe Stere îl detesta de mulţi ani, văzînd în el un primejdios adversar care ar fi determinat diminuarea semănătorismului în favoarea poporanismului. Acum nu putea tolera revenirea în viaţa politică a mai vechiului său adversar. Mai ales că revenirea însemna cooptarea lui într-unul din partidele Federaţiei. Şi, cu experienţa şi capacitatea sa, era de prevăzut că Stere va cuceri, repede, o poziţie de lider, primejduind-o pe aceea, pînă acum recunoscută, a lui Iorga. Există, în memoriile lui Iorga, două însemnări care verifică această ipoteză, validînd-o. Una e din 6 martie 1921: „Mihalache are lipsa de tact de a-mi spune că «mi se atribuie atitudinea mea temerii ce aş avea-o de Stere». Îi spun că această *feroce ambiţie* [care ar fi Stere — *n.n.*] nu vine în Cameră numai pentru un rol de figurant". Şi o alta, din 27 noiembrie 1923, care menţionează o declaraţie a lui Mihalache în Cameră: „De ce am negocia cu Stere o împăcare dacă m-ar recunoaşte ca şef". Aici era nodul chestiunii. Dacă Stere s-ar fi angajat că-l recunoaşte pe Iorga drept şef al Federaţiei şi al proiectatului partid unificat, că-i va urma recomandările şi directivele politice, istoricul ar mai fi domolit, poate, cerbicia. El ştia însă prea bine că Stere, revenit în viaţa publică, nu va asculta de recomandările sale sau ale altora, căutînd să şi le afirme pe ale sale. Şi ce sens ar avea să-şi asume servitutea deputăţiei, apoi aceea a unui membru de frunte al partidului, de vreme ce ar fi fost obligat să nu iasă, obedient, din capricioasa directivă politică a lui Iorga? Dar nici Iorga nu putea pune temei pe un astfel de angajament, în eventualitatea că s-ar fi produs. Pentru el avantajos era ca Stere să rămînă toată viaţa în condiţia de proscris şi în afară de viaţa politică. Nimic nu putea concilia, de fapt, duşmănia dintre cele două personalităţi.

Dezbaterile pentru validare au început la 3 martie 1921 şi au durat, record absolut în asemenea cazuri în istoria Parlamentului, nu mai puţin de şapte zile. Comisia de validare şi-a citit raportul, menţionînd că nu a constatat vicii de formă în timpul alegerii. Dar exista o reclamaţie, semnată de zece deputaţi, care punea în discuţie comportarea lui Stere în timpul războiului şi afirma că această atitudine trebuie analizată de Cameră, adoptîndu-se deciziile ce se vor impune. Din păcate, în ciuda opiniilor care stăruiseră să se aplice strict regulamentul Camerei, discutîndu-se numai eventualele vicii care ar pune la îndoială validitatea alegerii, dezbaterile iau o altă turnură. Era şi nepotrivit şi ineficient. Camera deputaţilor nu se putea transforma în instanţă juridică şi nici nu avea la dispoziţie dosarul cu probe ale acuzării. Decizia adoptată aici, dacă s-ar fi adoptat, nu avea valabilitatea juridică nici pentru absolvire, nici pentru condamnare. Dar adversarii lui Stere nu voiau să ţină seama de aceste adevăruri, totuşi elementare, şi au pornit cascada cuvîntărilor, înfăţişîndu-l ca trădător al cauzei naţionale din 1914-1918. Acuzaţia aceasta pentru perioada 1914-1918 era vădit absurdă pentru că atitudinea sa antiantantistă nu putea fi calificată drept trădătoare. Iar comportarea sa în anii 1917-1918, inclusiv editarea *Luminii*, exprima şi ea o convingere ivită din strădania de a salva ce se mai putea din ţara ocupată de un inamic care o voia, omnipotent cum era atunci, să o fărîmiţeze, răpindu-ne mult din teritoriul naţional. Dar cine acolo, dintre adversarii lui Stere, avea timpul şi luciditatea de a distinge între adevăr şi patimă? Cine putea şi voia să examineze, cu rece obiectivitate, ceea ce Stere a numit nimerit, „un caz de conştiinţă"? Pentru că, dacă se cerceta chestiunea întreagă cum se cuvenea, ea se reducea, în adevăr, la un caz de conştiinţă. Conştiinţa unui luptător basarabean care a considerat că, în interesul înalt al acelui ţinut şi al neamului românesc în genere, datoria sa este să militeze împotriva curentului antantofil, majoritar, cu toate consecinţele implicite. Pentru că Antanta, pentru Stere, însemna alianţa cu Rusia ţaristă.

Dar nu aceste chestiuni de principiu preocupau pe majoritatea deputaţilor, cît dorinţa de a-l scoate pe Stere din cursă sau de a-l compromite moral, deci şi politic, iremediabil. S-a urcat la tribună mai întîi generalul Zizi Cantacuzino-Grănicerul, per-

sonaj de pe atunci ridicol (N. Crainic îl va caracteriza „un degenerat aristocrat, crud și siret"), care, în 1934, va deveni președintele (de paie) al mișcării legionare, în noua ei denumire Partidul Totul pentru Țară. Și a vorbit multe, descusut, în două ședințe ale Camerei. Pentru el, Stere era un trădător și de aceea cerea invalidarea. Nu admitea nici eventualele scuze ale lui Stere sau solicitarea iertării („În materie de vădită trădare nu poate exista nici iertare, nici început de justificare"). A fost întrerupt adesea de N.N. Săveanu, V.V. Sasu (liberali), de dr. N. Lupu, Pan Halippa. Acesta din urmă i-a spus din bancă: „D-le general, acei moldoveni pe cari d-ta i-ai pomenit aici mărturisesc cu simplicitatea sufletului lor că ei au învățat ce înseamnă a-și iubi patria de la d. Stere. Au învățat ce înseamnă cultura română la Universitatea din Iași prin d. Stere și atunci el este învățătorul nostru în ceea ce este patriotism mare așa ca să cuprindă și Basarabia". I-a venit rîndul lui H. Bogos, fost țărănist trecut la averescani, care a vorbit împotriva validării lui Stere. Și cînd te gîndești că în iunie 1920 acest Bogos fusese în delegația parlamentarilor basarabeni care, vizitîndu-l pe Stere acasă, îi ceruse să candideze în alegeri, asigurîndu-l de tot sprijinul. E ceea ce, tocmai, au arătat, din bancă, Ion Inculeț și Pan Halippa, contestîndu-i lui Bogos dreptul moral de a vorbi despre și împotriva lui Stere. Apoi a vorbit împotriva validării deputatul averescan M. Berlescu. Urma la cuvînt Stere. Înainte de a i se da cuvîntul, Take Ionescu, dușman declarat al lui Stere, a cerut președintelui să se dea cuvîntul tuturor celor înscriși, deși Federația atrăsese atenția că e necesară întreruperea acestor cuvîntări și revenirea la stipulațiile regulamentului, iar deputații basarabeni, iritați și jigniți, cereau: „Acesta este un proces social și nu se poate să-l împiedicați".

Atmosfera era mult încordată. Tribunele și lojile pentru public erau înțesate, mulți fiind admiratori și sprijinitori ai lui Stere. Era într-o vineri, la 4 martie (va continua a doua zi). Vorbitorul s-a îndreptat hotărît spre tribuna unde, pînă în decembrie 1915, reprezentase majoritatea. Acum apărea în ipostaza unui nedorit, trebuind să-și apere onoarea, dreptatea și conștiința. Nu mai trăise asemenea înfruntare ostilă în Camera deputaților din decembrie 1915, cînd a avut împotrivă aproape întreaga adunare. Avea deci o experiență oarecare în materie. Dar era, incontestabil, nespus de greu. Reporterul *Adevărului* (menționăm încă o dată că, acum, ziarul acesta, încăput pe mîna obedientului takist Fagure, îi era potrivnic lui Stere) a afirmat că „momentul urcării sale [la tribună — *n.n.*] a fost penibil. Din toate părțile Camerei au curs timp de cîteva minute cele mai vehemente apostrofe asupra alesului de la Soroca. Palid și cu brațele încrucișate, d. Stere aștepta ca furtuna să treacă. Președintele a făcut tot posibilul să-l protejeze și s-a luptat cu mulți membri din majoritate cu cari a avut chiar un schimb de cuvinte".

Ar fi putut să nu se prezinte înaintea Camerei deputaților, lăsînd apărarea sa pe seama basarabenilor și a d-rului N. Lupu. Ar fi fost mai comod și mai ocrotitor pentru liniștea lui, mai ales că fusese informat de decizia conducerii Federației să-i sprijine validarea, altfel basarabenii și unii țărăniști regățeni amenințînd că părăsesc — în semn de protest — și Federația. Dar un astfel de procedeu ar fi fost, fara indoiala, taxat drept lașitate. Stere a socotit că e de datoria lui să se înfățișeze Camerei nu pentru a se apăra, ci pentru a se explica. Ca întotdeauna, nu a evitat furtuna ci, aruncîndu-se între rafalele ei, o înfruntă temerar. De nu venea atunci, amînîndu-și pentru altă dată această pledoarie, totuși necesară cîndva, ar fi evitat, cu siguranță, marele discurs — în esență potrivnic — al lui N. Iorga și dificultățile naționalilor ardeleni. Nu putea, nu îi era permis să țină seama de astfel de strategii tactice, meschine în fond. El nu urmărea doar validarea, ci infinit mai mult și mai important.

A vorbit timp de două ședințe (4-5 martie). Începutul e o mișcătoare diagnosticare a situației sale: „Mi se spune acum să aduc întîi sentința de achitare a Curții marțiale. Nu este vina mea dacă nu am putut vorbi înaintea Curții marțiale și nu vă pot aduce sentința. Tot timpul am cerut să fiu pus în fața judecății sau, dacă nu sînt vinovat, să fie închis dosarul. În orice caz, mai curînd aș avea eu dreptul să vă cer să aduceți o sentință de condamnare ca să vă justificați contestația. Dar cred că sunteți datori să-mi dați ascultare, cu atît mai mult cu cît, d-lor, că eu nu am cerut cuvîntul pentru a vă ruga să validați alegerea din Soroca. Veți face, în această privință cum veți crede, după cum vă va dicta conștiința sau interesul d-voastră. De asemenea, n-am intenția să polemizez cu acei cari m-au atacat de la această tribună; mă voi atinge de expunerea lor numai în măsura strict necesară, pentru a da o lămurire pe care o datorez d-voastră și țării, în momentul în care pășesc în această incintă. Pentru prima oară am putința de a-mi spune cuvîntul, după ce atîta vreme, doi ani, a trebuit să primesc în tăcere toate acuzațiunile și toate invectivele. Voi spune tot ce am pe suflet, fără nici o reticență, fără să mă cruț, dar fără să vă cruț și pe d-voastră. Nu mă voi cruța pe mine fiindcă am mîndria omului care nu ascultă decît glasul conștiinței și al judecății sale — mîndria de a-mi recunoaște greșelile pe care le-am putut săvîrși. N-am să vă cruț nici pe d-voastră fiindcă nu recunosc nimănui dreptul de a mă abate de la calea pe care mă îndreaptă conștiința și judecata mea.

Nu puteți tăgădui, d-lor deputați, că această discuțiune nu se prezintă în condițiuni normale, că este fără analogie în dezbaterile obișnuite asupra validărilor. Se cere invalidarea alegerii mele nu pentru motive de procedură electorală. În această privință s-a pronunțat în unanimitate comisiunea de verificare. Se cere această invalidare din cauza atitudinii mele în timpul războiului și față de război din cauză că am fost, la un moment dat, urmărit în fața Curții marțiale. Este evident, dar, că în fața adunării nu este pusă astăzi o chestiune electorală, ci o chestiune pur politică, în accepțiunea strictă a cuvîntului... Primesc discuțiunea pe terenul pe care este pusă. D-lor, consider chiar de interes secundar dacă voi fi sau nu validat..."

Și după ce a relevat modalitatea alegerii sale la Soroca, prezentîndu-se — cum și era — ca exponent al românilor din Basarabia, a căror voință nu trebuie nesocotită, s-a oprit la atitudinea sa din 1914 pînă în 1918. A făcut-o cu franchețe și aproape obiectiv. Reamintesc numai cîteva idei. Ca, de pildă, aceasta: „Eu credeam că înainte de a cădea Austro-Ungaria, trebuie să cadă Rusia țaristă. Eu credeam și spuneam că drumul în Ardeal trece prin Basarabia. Și așa a și fost... Austria a căzut... după ce a izbucnit revoluțiunea în Rusia, după ce s-a prăbușit țarismul. Și din prăbușirea Rusiei a rezultat prăbușirea Austro-Ungariei". Sau aceasta: „Și vă întreb pe d-voastră, dacă tratatul de pace se încheia nu la Versailles ci la Țarskoe Selo și dacă rolul principal la conferința de pace nu-l avea președintele Wilson ci țarul Nicolae sau miniștrii lui, ce soartă ne așteptă și ce rămînea și din orientul Europei și din toată libertatea Europei?" Datoria sa de basarabean antițarist a fost să lupte, cu orice risc, pentru împlinirea idealului său: „Și acuma, după ce am fost tîrît în noroi, călcat în picioare de fiecare declamator de bîlci, dupa ce am băut pînă în fund paharul umilinței, puteți să mă trimiteți la eșafod, puteți să mă sfîșiați în bucăți, eu vă declar și acum că sunt mîndru că am avut tăria sufletească de a trece peste toate, de a mă expune batjocurei și urei obștești, de a rupe vechile prietenii, de a suferi ca numele meu cinstit să ajungă un cuvînt de ocară — fiindcă prin mine grăiau toate generațiile stinse în robie și nemîngîiere, memoria fraților de luptă pieriți în furci și în ocnele uitate ale Siberiei... Așa fiind lucrurile, d-lor deputați, puteți să-mi imputați fanatismul, puteți să mă învinuiți de nebunie sau că educația mea revoluționară m-a dus prea departe în disprețul formelor și al convențiunilor, dar cu ce drept puteți să bănuiți intențiunile mele? Și dacă intențiunile mele au fost sincere, pot spune cu un mare scriitor și un mare cugetător francez: «omul care vorbește sincer, chiar atunci cînd vorbește singur împotriva tuturor, vorbește pentru toți», fiindcă numai din ciocnirea părerilor sincere poate răsări adevărul".

Nu a ocolit nici erorile făptuite în acea perioadă a vieții sale, recunoscîndu-le: „Voi arăta îndată greșeala de calcul pe care nu tăgăduiesc că am săvîrșit-o". Și apoi: „Mărturisesc că nu am prevăzut că descompunerea Austriei va urma așa de repede după căderea Rusiei. Am crezut că are să treacă o perioadă scurtă, dar totuși că are să mai treacă un timp. Și nu am putut prevedea lucrul acesta pentru că nu am putut prevedea intrarea Americii în război, care punea în cumpănă toată puterea ei imensă, materială și financiară, și izvorul ei aproape nesfîrșit de material omenesc. Dacă prevedeam, desigur, că politica pe care aș fi susținut-o ar fi fost alta... Adevărata sancțiune pentru atitudinea mea politică a și fost dată de țara mea cînd în unanimitate am fost ales președinte al Sfatului Țării din Basarabia, în momentul solemn cînd ea, nesocotită și uitată de tot, își îndrepta brațele spre patria mumă, în vremuri negre cînd și aceasta zăcea umilită și călcată în picioare". Patetismul care învăluise adesea acest lung discurs capătă accente răscolitoare și azi: „Și acum, d-lor deputați, veți avea de hotărît dacă eu am loc în această Cameră. Aveți să hotărîți dacă eu am loc în Camera, pe ale cărei bănci stau acei luptători ardeleni cari m-au găsit alături de ei în toate momentele grele ale vieții lor naționale și căutau la mine sfat și sprijin... Cînd îmi examinez conștiința și îmi scrutez intențiunile și cînd mă gîndesc la șirul lung de jertfe și de lupte, la toate umilințele și suferințele cari mi-au fost sortite să le trăiesc în cei 35 de ani încadrați între temnița rusească din Chișinău și pușcăria românească din Văcărești — nu mi-i rușine de trecutul meu și nu mă căiesc. Și dacă îmi este îngăduit să am o ambiție, d-lor deputați, eu aș dori numai ca pe mormîntul meu să fie așezate alături, ca simbol al credinței către același ideal, două pietre — una românească și una rusească — luate din zidurile pușcăriilor mele. Și dacă vă iartă conștiința, d-lor deputați, vă rog să înscrieți pe acele pietre și votul care m-ar exclude din acest Parlament".

A fost un discurs extraordinar, în care spovedania, mînia, apelul la spiritul de justiție, forța argumentelor și, de ce nu?, mîndria afirmării propriei valori au impresionat. Nu, firește, pe deputații majorității sau pe ceilalți adversari, ci opinia publică în genere. Se vedea, de îndată, că doctrinarul era și un strălucit orator, cu experiență, care știe să apere o cauză, cînd e dreaptă. Se întîmpla că acuma era propria cauză în joc. A pledat pentru ea cu verbul îndurerat și acuzator, refăcînd un proces încărcat. Nu l-a putut cîștiga în această instanță, rămînînd — datorită forțelor politice interesate să nu-l judece niciodată — mereu pe rol. Dar a

obținut un răsunător succes moral. Presa toată l-a comentat, adversarii defăimîndu-l iar prietenii sau independenții aprobîndu-l.

Desigur că discursul lui Stere nici nu a topit vrajba, nici nu a rezolvat lucrurile. Adversarii păreau a fi și mai porniți. Averescanii și takiștii sperau ca, datorită dușmăniei lui Iorga față de Stere, să obțină dizolvarea Federației. O știa și Iorga care, la 17 februarie, notase în jurnal: „Takiștii contează pe o luptă a mea contra lui Stere și guvernul speră că astfel se va rupe Federația". Basarabenii, țărăniștii și lupiștii îi cer lui Iorga să nu facă jocul diversiunii. Ardelenii i-o cer și ei. Istoricul propune o soluție de compromis oferită și lui Take Ionescu, care o acceptase. Și anume, ca înainte de validare, să se voteze o moțiune ce „reprobă atitudinea lui Stere supt ocupație". (Există în arhiva N. Iorga — a binevoit să mă informeze Andrei Pippidi, nepotul cărturarului — și o ciornă a acestei moțiuni.)

Basarabenii și aliații lor (țărăniștii, lupiștii) nu acceptă soluția lui Iorga. Știau bine că asta însemna aproape un verdict de condamnare a lui Stere, altfel spus excomunicarea lui din viața publică. Era tocmai ceea ce doreau Iorga și ceilalți adversari neîmpăcați ai lui Stere. Au urmat tratative. Nici Iorga, la urma urmei, nu era interesat în dizolvarea Federației, unde apărea ca șef și, nădăjduia, președinte al unui viitor partid unificat. Încît el a optat, într-un discurs magistral, pentru validare (deci menținerea Federației), dar pentru condamnarea politicii lui Stere în perioada ocupației. Au mai vorbit împotriva validării: Vasile Lucaciu, Gh. Papagoga (averescan), Traian Lalescu, Gr. N. Filipescu, A.C. Cuza, Take Ionescu, Al. Averescu. Favorabili lui Stere s-au pronunțat, în ample cuvîntări, dr. N. Lupu, Ion Inculeț, Pan Halippa, Ion Mihalache, Iuliu Maniu. Vorbitorii basarabeni, dr. N. Lupu și Mihalache, arătaseră nedreptatea tratamentului aplicat lui Stere. De e ca, în fapt, Camera deputaților să fie transformată într-o instanță de judecată a vinovaților din război, atunci măsura să fie instituită pentru toți. Pe banca ministerială, de pildă, se afla Ion Petrovici care, în Parlamentul din 1918, la Iași, a fost raportorul comisiei ce a cerut darea în judecată a guvernului Ion Brătianu, iar G. Garoflid a făcut parte din guvernul Marghiloman, remarcîndu-se ca un filogerman excesiv. Și mai erau cunoscute destule alte cazuri. Măsura trebuia să fie, deci, generală. „Nu se poate face — observa dr. N. Lupu — proces parțial asupra unui singur om... Sentința judecării, fie ea civilă, fie ea militară în privința trădării lui Stere nu există și de două ori suveranitatea națională, Maiestatea Sa Poporul, l-a trimes în acest Parlament și l-a absolvit de această crimă, dacă a fost". Iar Mihalache, după ce a dezaprobat atitudinea lui Stere în timpul războiului, referindu-se la simulacrul de anchetă a Curții marțiale, care nici nu l-a judecat, nici nu a pronunțat o sentință: „Pentru ce de doi ani de zile țineți această sabie a lui Damocles asupra capului său?... Această temporizare a dvs. urmărește anumite calcule politice ca să nu vă treziți într-o zi cu o sentință de achitare și să nu-l mai puteți țintui oricînd veți avea nevoie de acest om și anume în ceasurile cînd vi se pune în calea dvs. Dacă este vinovat, cum se poate explica această temporizare a dvs.? Nu există altă explicațiune decît că el nu este singurul vinovat, ci aduce cu sine o mulțime de alții pe care aveți interesul să-i tăinuiți".

Stere a mai cerut cuvîntul o dată, ca drept de replică în chestiune personală. S-a ridicat o furtună de proteste. Dar Duiliu Zamfirescu, drept cu aplicarea regulamentului, i l-a acordat — la 9 martie, pentru că, nimerit a spus implicatul, „și la Curtea marțială acuzatul are dreptul la ultimul cuvînt și poate să-l spună cu toată libertatea, fără să fie întrerupt la fiecare pas de insulte".

Era istovit, furios și cu nervii tociți pînă la exasperare. Calmul de la început, autoimpus, se epuizase. Complexul său de om urgisit de la naștere și de nedorit căpătase, acum și aici, în aceste zile de dezbateri infernale, încă o dovadă a existenței. Ajunsese spre finalul acestui episod. Camera trebuia să se pronunțe. Deputații liberali avuseseră dispoziții, din partea lui Ionel Brătianu (care avea, se va vedea curînd, planul său), să voteze validarea sau, oricum, să nu voteze împotrivă. Iar averescanii nu au participat la vot. Au rămas în incinta Camerei, ca votanți, 99 deputați. S-a pus la vot contestația celor zece deputați care cereau invalidarea. 93 deputați (toți membrii Federației, inclusiv N. Iorga, cîțiva averescani) au respins contestația, șase au admis-o. Duiliu Zamfirescu a putut anunța solemn: „Adunarea a respins luarea în considerare a contestației..., în consecință proclamă pe d. Stere ales deputat al jud. Soroca". Cabala, pusă la cale de Take Ionescu și de alți cîțiva, a fost zădărnicită. Aparent, Stere ieșise învingător. În realitate era un succes perfid de înșelător. Știa și el că trecuse cu bine — dar cît de ofensator! — numai peste un prim episod al unei cabale care nu se destrămase defel. Adversarii o țineau, vigilenți, mereu la păstrare pentru a o folosi oricînd vor avea nevoie de ea, lovindu-l pe luptător și, prin el, cauza pe care o reprezenta. Vina era numai a destinului său răsucit și mereu potrivnic? ■

(Va urma)

1866-1877

SCENE DE VIAŢĂ ROMÂNEASCĂ

DAN BERINDEI

Să urmărim în continuare ultimul episod din această retrospectivă istorică aflată în pregătire la Editura Academiei în zone ale existenţei sociale altădată inabordabile în paginile revistei noastre. Inabordabile, căci a existat teama de a nu oferi cititorului termeni de comparaţie pentru a judeca realităţi ale „epocii de aur".

Baluri şi cărţi

Pentru toate categoriile sociale — cu excepţia ţărănimii — balurile reprezentau o formă de divertisment curentă. Ele aveau loc la Palatul domnesc (în 1868 au fost date trei astfel de baluri în timpul iernii) ori la membrii avuţi ai protipendadei, dar existau şi baluri publice, la care participau reprezentanţi ai diferitelor categorii sociale, inclusiv tinerele servitoare, după cum ne relatează Balbaşa. În sălile Slătineanu şi Bossel se dădeau baluri mascate. Baluri şi „soarele" aveau loc în toate oraşele. În ianuarie 1877, Alecsandri evoca soţiei sale balurile sau „soarelele" de la Iaşi la care-şi dusese fiica. „Au giucat pînă la cinci ceasuri şi giumătate — scria el. Eu, în rolul meu de tată, am trebuit să aştept ca să se mîntuie giocul, în rîndul mamelor, care făceau tapiserie...". La Bucureşti se organizau baluri mascate în săli „populare": Franzelaru, Ziepler, la Pomul Verde, la Jigniţa, la Hîrdău etc.

În această vreme, în lumea satelor, tradiţiile puternice păstrau specificitatea poporului, care se evidenţia, între altele, în diferitele forme de divertisment, de la horele de sărbători organizate cu participarea întregii comunităţi săteşti, pînă la cele prilejuite de sărbătorile curente sau de diferite momente ale vieţii de familie. Dacă în oraş şi în rîndul claselor înstărite,

Transporturile au făcut saltul uriaş de la diligenţă la „drumul de fier". În imagini: Trecerea Buzăului în 1837 *(litografie de A. Raffet)...*

modernizarea se concretiza uneori în maniere de dezechilibru și chiar de ridicol, legate de adaptarea formei la un fond încă insuficient dezvoltat, la sate echilibrul domina încă puternic viața internă a comunităților respective. Descriind pe țărani, doctorul M.G. Obedenaru remarca în 1876: „Au mult gust în ceea ce privește muzica. Cîntecele lor sînt melancolice, suave; ele îndeamnă la visare, cuceresc atenția străinului ca și ariile napolitane. Acest popor mai are o aptitudine remarcabilă pentru poezie și pentru artele ornamentale... Țăranul român se întrece mai ales în a povesti basme remarcabile prin bogăția și naivitatea imaginilor. Există astfel de povestiri în care se regăsesc mai mult sau mai puțin travestite grațioasele fabule ale antichității latine".

Procesul de modernizare a societății românești a avut loc printr-un strîns contact cu țările mai evoluate și cu cultura lor, mai ales cu Franța. Periodicele străine pătrundeau în număr destul de mare. „Publicațiile franceze de o oarecare însemnătate — semnala același M.G. Obedenaru — ajung la București, cu prima poștă îndată după apariția lor". Alecsandri scria Mariei Bogdan, în vara anului 1871, că citea „jurnalele", evident străine, pentru a se ține la curent cu evenimentele din Franța. Tot el scria, doi ani mai tîrziu, Smărăndiței Docan, întrebînd-o dacă primea ziarul *Figaro* pe care el i-l trimitea la două-trei zile. Oricum, faptul că în 1870 a fost dată publicității o instrucțiune pentru abonamentele la ziarele străine evidențiază măsura în care astfel de periodice pătrundeau în țară. Totodată, a avut loc o necontenită creștere a producției interne de carte românească, ceea ce evidențiia un proces de dezvoltare a culturii în rîndul unor pături mai largi; dacă în 1847 apăruseră 109 cărți, în 1858 numărul tipăriturilor s-a ridicat la 145, iar în 1864 s-a ajuns la 196, procesul continuînd, evident, în cursul deceniului care ne interesează. În orice caz, în 1873 Dimitrie Iarcu a publicat o *Bibliographie chronologică română* care a cuprins peste 6 000 titluri, inclusiv traducerile.

În ceea ce privește îngrijirea sănătății, lumea satelor — lovită mai ales de malarie și tuberculoză — beneficia încă în foarte slabă măsură de un sistem sanitar modern, deși începuturile făcute în vremea lui Alexandru Ioan Cuza au fost continuate, dar, evident, ele priveau în primul rînd lumea orașelor; acest lucru era demonstrat de vaccinările făcute în 1873 doar la ceva peste 129 000 persoane! În cursul deceniului analizat, societatea românească a fost lovită, de altfel, de cîteva grele epidemii, care au afectat mai ales copiii. Exista un număr de medici la nivelul țărilor înaintate ale vremii, dar chiar în București și-a putut desfășura activitatea nestingherit, timp de ani de zile, „doctorul" Drasch, care, după toate probabilitățile, era lipsit de orice fel de studii medicale. El avea însă „o mare popularitate în clasele de jos ale populației" datorită faptului că nu lua mai mult de doi lei pe consultație și celor cu totul lipsiți le dădea consultații gratuite și izbutise să-și urce „faima" și „în straturile de sus". Terapeutica sa era întemeiată pe sugestie și pe cîteva medicamente-tip: saburul, oxidul de fier, oxidul de zinc „și încă vreo două medicamente!" Existau și farmacii, destul de numeroase în București și aproape toate ținute de sași. Se mai folosea drept tratament — chiar și în „clasele de sus" — descîntecul și exista un oarecare patriarhalism în îngrijirea sănătății chiar și în tipare moderne. Corespondența familiei Brătianu ne dezvăluie, de exemplu, medicamentele în genere folosite: camforul și unguentul „napolitan" (la dureri de gît!), „apa de păcură pentru tuse" și, desigur, chinina (china!) pentru malarie și „fierul". La Brăila, prin 1869-1870, „fiecare familie mai răsărită avea medicul ei curant plătit cu abonament anual", tariful fiind un galben (identic cu cel acordat tot anual și preotului!).

Între cariolă și diligență

În deceniul analizat a continuat organizarea modernă a unor stabilimente de băi în anumite localități unde existau ape minerale și a continuat utilizarea acestora. În toamna anului 1870, mesajul domnesc anunța „un proiect de creațiune a unui stabiliment de băi la Slănic". În 1871, Pia Brătianu și cu copiii ei s-au deplasat la băi la Bughea. „Copiii, scria ea lui I.C. Brătianu, sînt sănătoși și iau băi în toate diminețile; atît ei cît și eu bem și apă; ei 1/2 pahar, nu cu multă greutate și eu 9 pahare, astfel că umblu trei ore pînă cînd o beau". Lăudînd apa că era „de minune pentru stomac", ea își invita soțul să vină să facă „cel puțin 30 băi" și să bea apă. În Bughea se găsea atunci și un francez, care împrumutase Piei Brătianu cîteva numere din *Indépendance Belge*, pe care ea le rătăcise și-și ruga soțul să i le trimită, el primindu-le, pentru a se achita de datorie! La Bughea, Pia Brătianu făcea și „vizite", probabil la alții care se aflau în tratament, și ea remarca: „vizitele m-au obosit foarte mult, tot atît cît și băile".

Căile de comunicație ridicau multe probleme, mai ales iarna. Un martor german al realităților din România remarca în 1871 că starea drumurilor era așa de proastă încît anual, „timp de săptămîni", legăturile dintre București și Iași se întrerup din cauza lipsei vreunui pod. El aprecia chiar, exagerînd neîndoielnic, că pentru cei ce nu ar fi stat în preajma noii construitelor căi ferate, utilizarea acestora ar fi fost practic imposibilă, ei neputînd ajunge la stațiuni din cauza căilor de comunicații necorespunzătoare. Este drept că și surse interne confirmă ma-

rile greutăți. „O iarnă grozavă și viscoloasă..., troieni de trei stînjeni..., a întrerupt comunicația între sate și orașe", scria V. Alecsandri lui N. Pisoski, la 18/30 decembrie 1867. Tot el invoca, cîteva luni mai tîrziu, lui Iacob Negruzzi, drumurile „nepracticabile" care-l împiedicau să se „repeadă" pînă la Iași. În 1875, tot poetul relata din București lui Iacob Negruzzi: „Am fost noi moldovenii blocați în Capitală de asprimea iernii, timp de patru săptămîni. Eu care mă dusesem în acel oraș șugubeț pentru 12 zile, am șezut pe loc 50, din cauza întreruperii comunicațiilor...".

Cu toate acestea, deceniul analizat a marcat pași însemnați mai departe în domeniul căilor de comunicație. *În primul rînd*, a început construirea rețelei de căi ferate și punerea ei în funcțiune. Numai în primele zece luni ale anului 1874, căile ferate în funcțiune (872 km) au fost utilizate de peste 750 000 călători! În ceea ce privește pasagerii, greutăți vor fi întîmpinate doar din primăvara 1877, odată cu începerea ostilităților, cînd n-a mai fost rezervat decît un singur tren pe zi pentru călători și pentru transportul mărfurilor. În al doilea rînd, diligențele funcționau în condiții relativ bune. Dacă „înhămarea era mai mult decît primitivă" și deseori diligența o lua peste cîmp, pe de altă parte viteza ei era „turbată". Cînd, în vara anului 1868, prințul Napoleon, vărul împăratului Napoleon III, a vizitat România, el a fost înspăimîntat de viteza trăsurii cu opt cai care l-a adus de la Giurgiu la București și a declarat atunci domnitorului că „România n-are nevoie de căi ferate, deoarece... poșta merge tot atît de repede ca și drumul de fier". În 1869 existau diligențe — de 2, 4, 6 sau 10 locuri —, cariole sau căruțe de poștă, care legau București de Iași (parcursul dura circa 54 ore) și următoarele trasee: Iași-Cernăuți, Iași-Tecuci, Iași-Sculeni, Roman-Suceava, Iași-Bolgrad, Galați-Ismail, București-Craiova (cca. 30 ore), Craiova-Orșova, Brăila-Tecuci-Puțu lui Haret, Buzău-Brăila-Galați, Adjud-Bacău, Pitești-Cîmpulung, București-Brașov (23 ore), București-Călărași, București-Sibiu, Craiova-Becher, Craiova-Calafat, Slatina-Caracal, București-Giurgiu, Giurgiu-Alexandria-Turnu Magurele, Piatra-Zimnicea, la care se mai adăugau peste zece legături — în majoritate prin călăreți — de o însemnătate mai mică. Era limpede că se putea călători pe tot întinsul țării ori întreține rețeaua poștală și că totodată erau asigurate legături externe. Tarifele diligențelor erau de 20 bani km cl. I și 15 bani km clasa II, permițîndu-se a se lua — ca astăzi la avion! — 20 kg bagaje. Era normată și viteza: între 6 și 12 minute km.

Românul călătorește cu gîndul acasă

În 1873 funcționau în România 81 birouri de poștă în orașe, 115 la sate și 24 pe lîngă stațiile de căi ferate. Dacă în 1870 au fost trimise 1 819 176 scrisori, în 1873 s-a ajuns la 3 029 355, ceea ce dezvăluia și un aspect al progreselor culturale și modernizatoare; în 1872 au fost primite din străinătate 158 525 scrisori și au fost expediate 184 160. Telegraful cuprindea linii însumînd 3 525 km, cu 74 birouri, la care se adăugau și 100 ale stațiunilor de căi ferate. De la circa 500 000 depeșe în 1870 s-a ajuns în 1873 la peste 900 000. Pentru cei ce aveau posibilități, avînd în vedere rapiditatea legăturii, telegraful era utilizat ca un mijloc normal de corespondență. În vara anului 1869, Alecsandri reproșa soției sale de la București: „De ce nu mă înștiințezi mai des prin telegraf cum te afli?"

„Călătoriile" țăranilor nu depășeau decît rareori raza județului, orășenii, mai ales burghezia mare și mijlocie, ajungeau și dincolo de hotare, dar în epocă călătorii în străinătate făceau mai ales vîrfurile edificiului social al vremii, unii mari moșieri petrecîndu-și chiar, în unele cazuri, cea mai mare parte a vieții departe de țară. Nu întîmplător, în epocă, patru foști domnitori — Barbu Știrbei, Alexandru Ioan Cuza, Gheorghe Bibescu și Mihai Sturdza — au murit în străinătate! Se realizau călătorii de agrement, dar și călătorii de informare și acțiune politică și mai ales erau trimiși peste hotare tineri la studii, nu numai superioare, dar și secundare; desigur că, în afara unui număr restrîns de bursieri, de astfel de călătorii beneficiau însă tot fiii și fiicele oamenilor bogați.

Spre Viena se călătorea cu trenul pe ruta Lemberg; călătoria dura 37 ceasuri „cu drumul de fier". Viena era de obicei un loc de oprire de cîteva zile; în toamna 1867, Alecsandri a așteptat patru zile în capitala Austriei „vaporul Dunării" care trebuia să-l ducă la Galați. De la Paris se voiaja uneori prin Dresda, cum o face tot Alecsandri în 1872. Intenționînd ca de acolo să călătorească „de-a dreptul la Mircești", trebuia pentru aceasta să petreacă pe drum două zile și două nopți. Pe anumite porțiuni călătoriile se făceau încă cu diligența, dar se prefera calea ferată ori vaporul pe Dunăre. Legături internaționale de cale ferată funcționau înspre Turcia, Rusia și Austro-Ungaria.

În scrisorile făuritorilor României moderne, călători peste hotare, întîlnim și accente patriotice semnificative: „În centrurile mari de civilizație — scria Vasile Alecsandri lui Alexandru Hurmuzaki, în februarie 1867 — omul se pierde și se simte încreștit de tristul egoism ce domnește în atmosferă... Prefer dar de o mie de ori simplitatea patriarhală a țăranilor noștri". Simțăminte similare avea în toamna aceluiași an și Ion C. Brătianu, în timpul unei vizite în Elveția: „Am întrerupt scrisoarea — arăta el

soției sale — căci a ieșit soarele și m-am dus să văd locurile de primprejur; le văd nu pentru plăcere, ci ca să învăț, căci să știi că minunile muncei omului din Europa mă mîhnesc tare, căci nu mă pot popri de-a face comparațiuni cu ce este la noi. De cîte ori văd o frumusețe — și aceasta se întîmplă adesea — mă mustră cugetul că le văd fără tine, apoi îmi zic că nu știu dacă ți-ar face bine, căci meniți a locui o țară incultă, nu o să te alegi decît cu mîhnirea că nu avem și noi o țară împodobită ca cele de-aici. Îmi este teamă, ca mai tînără, cu impresiuni mai vii, să nu te mulțumești cu biata viișoara noastră și chiar cu țărișoara noastră despuiată chiar de frumusețile naturale". Acești oameni erau totuși călîți și în afară de aceasta ei înșiși creatori de stat modern aveau în mințile lor viziunea României „împodobite" ce avea să fie.

„Vara, lumea mare — nota Ion Ghica în 1875 cu fina lui ironie —, damele mai ales, pleacă în străinătate, la Ems, la Spa, la Vichy, la Carlsbad etc. Se așteaptă cu nerăbdare luna lui mai, ca să meargă să se îmbăieze..." Alecsandri, care a știut să guste viața și a avut și mijloace materiale suficiente, a mers la băi în multe locuri, în munții Pirinei, la Dieppe, „în Sfițera" etc. În primăvara 1867, el descria Paulinei Alecsandri orașul Nisa, unde a stat mai multe săptămîni: „Soarele cel mai aurit, ceriul cel mai albastru, marea cea mai frumoasă și flori pretutindeni"; el făcea „cu multă plăcere" băi de mare. De acolo a trecut la Aix, în Savoia, pentru „30 de feredele de pucioasă".

Traiul peste hotare era extrem de costisitor. El nu ridica probleme pentru fostul domnitor Mihail Sturdza, deținătorul unei uriașe averi, dar pentru majoritatea călătorilor români voiajurile reprezentau o sarcină nu prea ușoară din punct de vedere material. În 1871 C.A. Rosetti scria soției sale din Bruxelles că nu rămăsese, el și cu fiica sa Libertate (Bichette), decît cu 5 franci și tot el scria în același an lui George C. Cantacuzino din Nisa: „Una din cauzele însă cari m-au împiedicat d-a vă scrie este pustia aceea de notă a oteliarului doctore în medicină, care nu știu ce va-nvăța ca medic, dar știu că este deja doctore în note de farmacopeu. Acea notă îmi sta nainte cu cifrele ei sugrumătoare și mă oprea d-a intra cu voi în vorbă..." În primăvara anului 1872, deci cîteva luni mai tîrziu, tot el îi trimitea aceluiași Cantacuzino cîteva bijuterii ale fiicei sale — desigur — pentru a le amaneta și exclama: „Iată, iubite, supărarea ce-ți fac. Sărăcia este totdeauna supărătoare". Și Alecsandri era deseori sub impactul cheltuielilor ce era obligat să le facă peste hotare. „Aice traiul e de o scumpete nesuferită", scria el Paulinei Alecsandri, la începutul anului 1867, pentru a-i relata, apoi, în martie: „Viața în Paris au ajuns de o scumpete nesuferită... Orice economie aș face, nu pot să cheltuiesc aice mai puțin de 200 galbeni pe lună". Fără îndoială că poetul era un cheltuitor și avea posibilitatea de a fi, dar oricum era evident că nu oricine își putea permite călătoriile peste hotare.

Societatea din România a reflectat în cursul deceniului următor abdicării lui Alexandru Ioan Cuza o adîncire a unui proces de mutații, mai ales în mediul orășenesc. A început să fie clintită însă și inerția aparentă a satului, deși sîntem încă departe de o modernizare a lumii rurale românești. Societatea era în curs de „reașezare" la nivelul îndeosebi al claselor posedante, dar, în parte, cel puțin și al claselor direct producătoare, ceea ce s-a oglindit, firește, și în modul de viață și în cotidian. „Europenizarea" a înregistrat progrese, mai ales pe planul dotării societății cu instituții moderne social-economice și culturale, ceea ce s-a reflectat în mod direct asupra oamenilor înșiși. În cursul unui singur deceniu au fost înregistrați însemnați pași mai departe, deși planurile de evoluție și progres n-au fost sincrone și echilibrate și deși procesul era departe de împlinire. Oricum, premisele trecerii la neatîrnare au fost și din acest punct de vedere așezate. ■

...și primul tren pus în funcțiune pe linia București-Giurgiu, în 1869

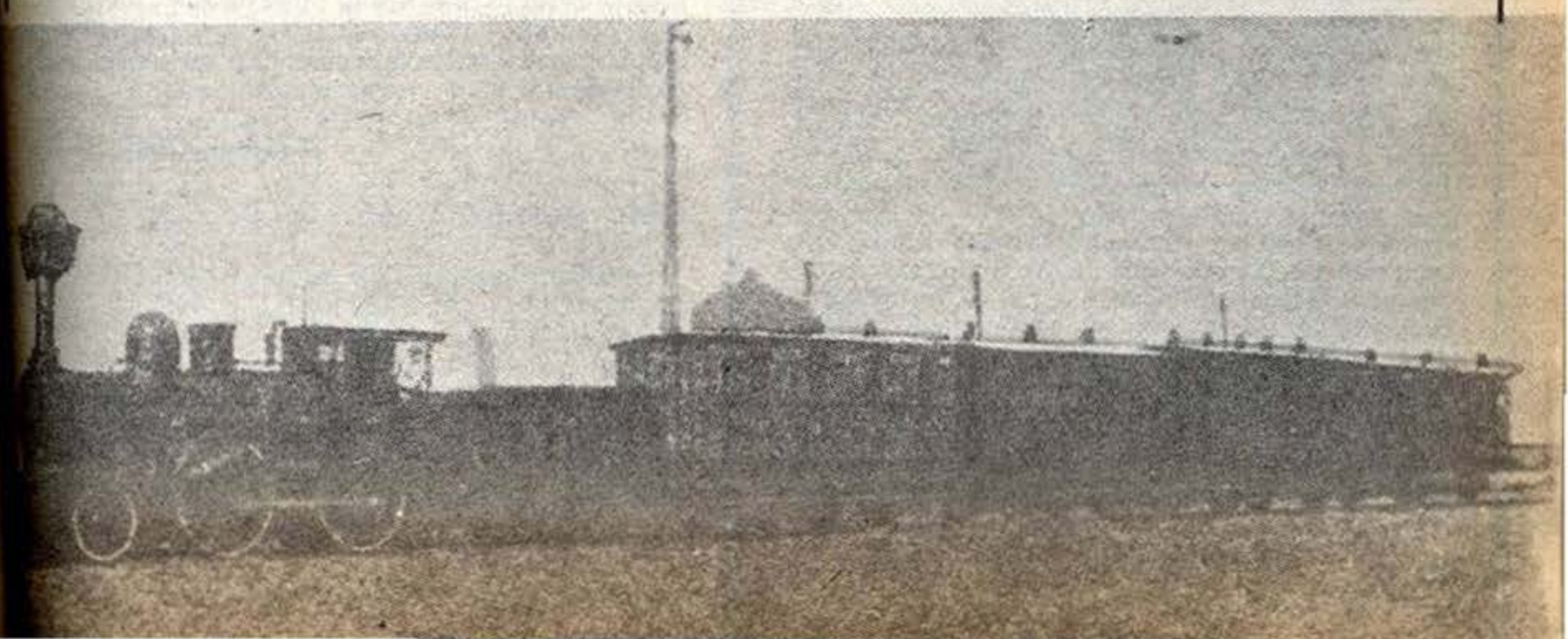

REBUS

UNIRE-N CUGET ŞI-N SIMŢIRI

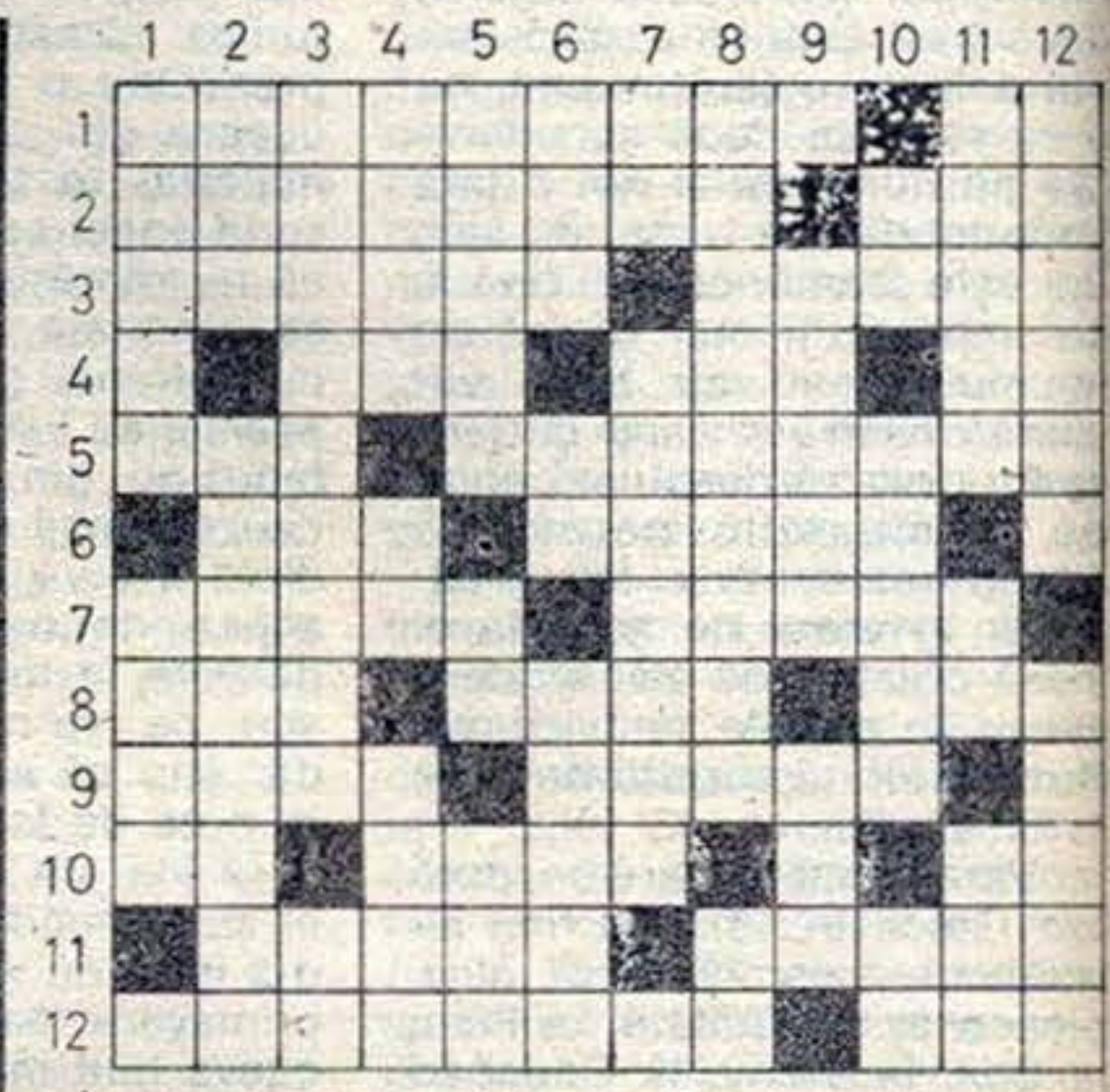

ORIZONTAL: 1) Localitate din judeţul Vrancea, unde în august 1917 armata română a oprit o puternică ofensivă germană, declanşată cu scopul de a scoate România definitiv din război — Campion. 2) General român (1859-1938), care, alături de generalii Dragalina, Grigorescu, Cristescu, Prezan şi alţii, a avut o contribuţie hotărîtoare la marile victorii ale armatei române în războiul de întregire a neamului — Rîu pe valea căruia s-au dat bătălii violente în anul 1916 între armata română şi cea germană. 3) A da iureş în poziţiile inamicului — Aliat al României în primul război mondial, ale cărui trupe, în urma Revoluţiei din octombrie 1917, au refuzat să mai lupte, cauzînd mari neajunsuri armatei române. 4) Cîntec de laudă adus vitejiei ostaşilor — Scoase din cutie! — Pornire la atac! 5) S-a întors un leu din luptă! — Vestită în lume, asemenea vitejiei ostaşilor noştri. 6) De admiraţie sau de uimire — Ştefan... Pop, proeminentă personalitate ardeleană, care a jucat un rol important în pregătirea şi înfăptuirea unirii Trasilvaniei cu patria mumă. 7) Trecătoare în Carpaţii Moldovei, unde în anii 1916-1917 trupele române au ţinut piept în trei rînduri ofensivei germane — Masiv în Cehoslovacia, martor al vitejiei române în cel de-al doilea război mondial, împotriva aceluiaşi inamic. 8) 1916-1917 — Cortegiul care a însoţit intrarea triumfală a perechii regale şi a guvernului în Bucureşti în 1918, la întoarcerea de la Iaşi — Grupare de artilerie de corp de armată (sigla). 9) Conducător arab — A forţa poziţiile inamice. 10) Succes final! — A bate icuri — Jos, pe extreme! 11) Guturai — Localitate în judeţul Bacău, teatrul unor înverşunate lupte de apărare în decembrie 1916-ianuarie 1917. 12) Provincie românească a cărei unire a fost proclamată de Congresul Naţional al Românilor în ziua de 15/28 noiembrie 1918, în condiţiile destrămării Imperiului austro-ungar — Cel mai îndepărtat aliat al Antantei în primul război mondial (sigla).

VERTICAL: 1) Cunoscut om politic român, născut la Şimleul Silvaniei (1873-1953), unul dintre conducătorii luptei politice de eliberare a românilor ardeleni de sub stăpînirea austro-ungară — Relicve sfinte din mausoleul eroilor de la Mărăşeşti. 2) Acorduri din caval! — Marele nostru poet naţional (1850-1889), care a prefigurat viitoarea hartă a României Mari în cunoscuta sa *Doină*. 3) Evenimente istorice petrecute în Rusia ţaristă în primăvara şi toamna anului 1917 — Frunza bradului. 4) Localitate în vestul Ardealului, unde s-a aflat (de la 20 octombrie 1918) sediul Consiliului Naţional Român Central — Cap la Turtucaia! — Element de compunere cu semnificaţia „celulă". 5) Confecţionează piese de harnaşament pentru cavalerie — verigă de lanţ — Scobit. 6) Numele popular al capitalei Moldovei, locul refugiului provizoriu al Curţii Regale şi al guvernului, în perioada 1917-1918 — Plecat la centru! — „Presăraţi pe-a lor morminte ale... flori (neart.)". 7) Un capăt de vreasc!— Nume generic, dat formaţiunilor militare. 8) Localitate pe Dunăre, teatru de luptă unde armatele române, cu toată rezistenţa eroică, sînt copleşite de mulţimea inamicului şi nevoite să se retragă, în iarna anului 1916 — Precum. 9) Mirat peste măsură — Pronume demonstrativ. 10) Olimpia Stanciu — Marele nostru istoric şi om politic (1871-1940), unul dintre cei mai înflăcăraţi luptători pentru Marea Unire, căreia i-a închinat pagini de-o mare eficienţă şi frumuseţe — Sanda Şcutaru. 11) Calitate în care a luptat România alături de Antantă, în primul război mondial — Abis! Rîu în Oltenia, teatrul unor crîncene bătălii în care s-au ilustrat generalul Ion Dragalina şi eroina Ecaterina Teodoroiu. 12) Termen care defineşte Marea Unire de la 1918 (masc.) — Localitate pe Valea Trotuşului unde, concomitent cu luptele de la Mărăşeşti şi Oituz, se pecetluieşte blocarea înaintării inamice spre Iaşi.

Andrei CIURUNGA

Dicţionar: UEL, GAC, CITO

Soluţia careului *Din secolul XVI:* DESPOT — ADJUD — ALEXANDRU — NR — NICS — ALBOTA — CARETA — EAR — G — INELE — MC — ACU — U — TI — MAHALA — CASTORI — ALA — CARANTINA — ER — OL — ONICENI — BALTICA — IUDE — IREAL — RAZVAN — AIA — ALINIERE.

• 22 330 militari germani pe teritoriul României la mijlocul lunii noiembrie 1940 • Saltul spre 500 000 • Noi dezvăluiri din rapoarte ale diplomaților și atașaților militari germani la București și consemnări din Jurnalul de război al Înaltului Comandament al Wehrmachtului [K.T.O.K.W.] și ale Misiunii militare germane în România.

ROMÂNIA

ÎN CAPCANA ANGRENAJULUI

SPRE RĂZBOI

Dr. EUGEN PREDA

22 330 militari germani, dintre care 890 ofițeri, se aflau la mijlocul lunii noiembrie 1940 în România, conform datelor Secției a VII-a a Marelui Stat Major Român *(Magazin istoric,* nr. 11, 12/1985, *Octombrie 1940. Wehrmachtul pătrunde în România).* Precizăm că încă înainte ca generalul Ion Antonescu să fi abordat, în seara de 15 septembrie 1940, cu reprezentantul Înaltului Comandament al Wehrmachtului, trimis special la București, problema venirii unei „misiuni militare germane", la 3 septembrie la Berlin se stabilise să fie dizlocată în România Divizia 13 infanterie motorizată și reechiparea ei ca divizie blindată. Această unitate aflată în subordinea Corpului 40 armată era cantonată în zona Vienei. K.T.O.K.W. consemnează pentru data de 19 noiembrie: *„Șeful L* [Apărării Teritoriale, generalul Warlimont] a asistat la o convorbire dintre șeful WFSt [Statului major, generalul Alfred Jodl] și șeful misiunii aviației militare în România [general W. Speidel], sosit la București la 12 octombrie împreună cu șeful misiunii militare germane în România [generalul-locotenent E. Hansen]. Acesta a comunicat următoarele: «Situația din România s-a acutizat mult în ultima vreme. Generalul Antonescu, care este o personalitate de succes, se găsește complet singur și are atît armata cît și legiunea [Garda de fier] împotriva sa. Legiunea urmărește planuri ambițioase, pretinzînd conducerea în stat, dar nu are nici un conducător... Generalul Speidel a comunicat mai departe că i-a fost raportat că generalul Antonescu în cursul scurtei sale vizite la Roma [12-14 noiembrie] a prezentat propuneri ca o divizie alpină italiană și o escadră aeriană italiană să fie trimise în România. Șeful WFSt a lămurit că această problemă... [va fi adusă] în discuție cu ocazia vizitei generalului Antonescu la Berlin, prevăzută pentru 22 noiembrie»..." În încheierea convorbirii cu generalul Speidel, șeful WFSt i-a comunicat următoarele șefului L: Regele Boris al Bulgariei i-a făcut la 18.11 o vizită Führerului la Berghof. Cu această ocazie, au fost discutate operațiunile de atac germano-bulgare avute în vedere împotriva Macedoniei grecești și a Traciei. Regele Boris indicase că starea drumurilor din această regiune nu permite utilizarea unor efective mari înainte de începutul lunii martie: în afară de aceasta, a subliniat că Bulgaria acordă o importanță hotărîtoare faptului ca pînă în ultimul moment să nu fie învinovățită de pregătirile germane pe teritoriul bulgar. Astăzi dimineață, șeful O.K.W. [mareșalul Wilhelm Keitel] a comunicat telefonic de la Berghof că este încă problematic dacă bulgarii se vor asocia la operațiunile plănuite și că, drept urmare, Führerul a cerut să se prevadă pentru acțiune nu 10 divizii, cum se specifică în directiva nr. 18 [din 12 noiembrie, referitoare la operațiunea *Phoenix,* vizînd ocuparea Gibraltarului, care stabilea în legatură cu Balcanii pregătirile pentru ocuparea Greciei continentale „intrîndu-se din Bulgaria"], ci 12. Utilizarea a numai două divizii de munte, așa cum este prevăzut de către

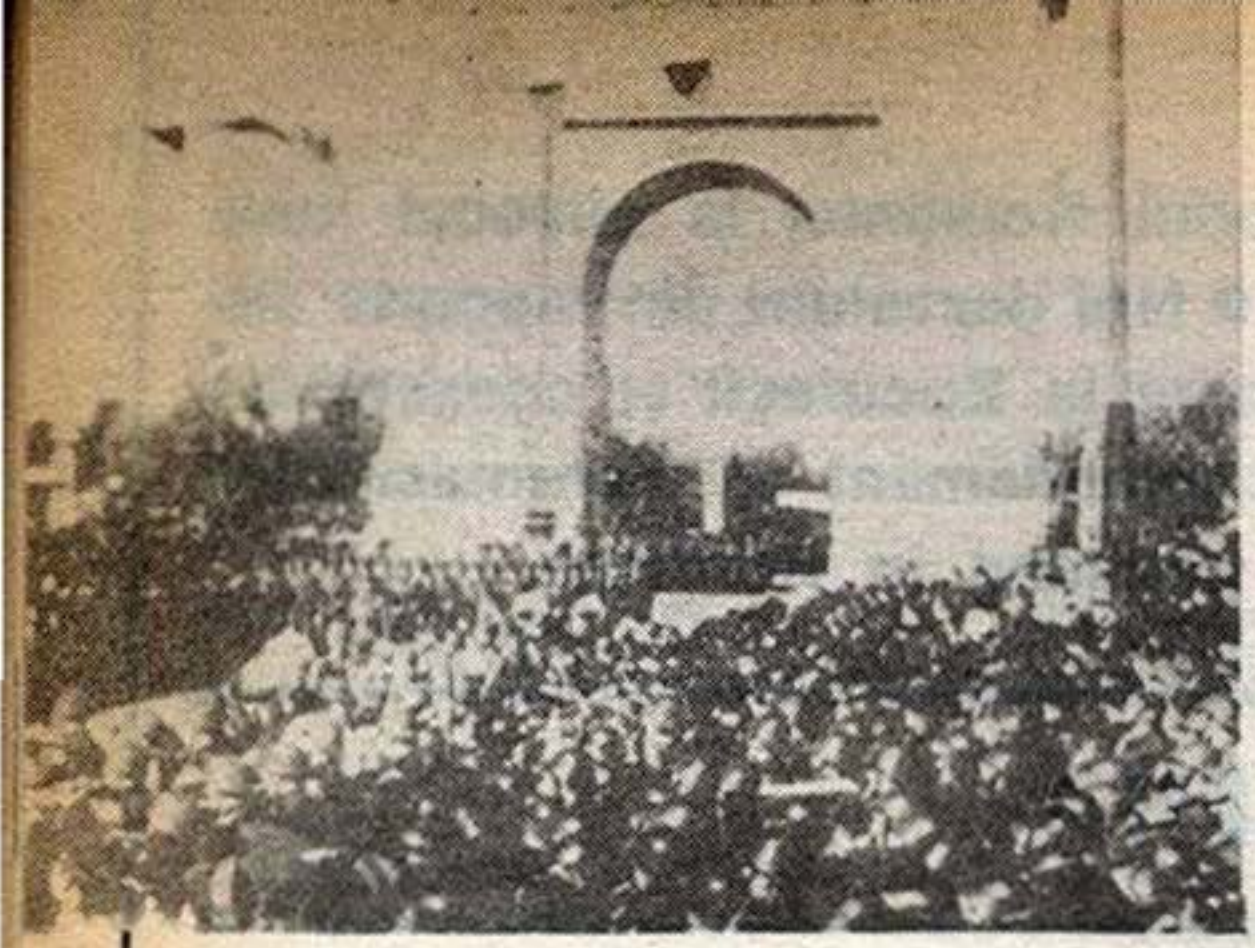

Octombrie 1940: trupe din misiunea militară germană sosesc în capitala României

Armată, nu-l satisface pe Führer. Mai departe, Führerul dorește ca misiunilor armatei și aviației din România să li se asigure neîntrerupt întăriri, indiferent de atitudinea bulgară. O.K.H. [Înaltul comandament al trupelor terestre] trebuie de aceea instruit să aibă grijă ca imediat după vizita generalului Antonescu să fie pus în mișcare transportul unei divizii blindate sau motorizate spre România. Această divizie nu trebuie să fie inclusă între cele 12 divizii prevăzute pentru operațiunea împotriva Greciei. Scopului acestei operațiuni, pentru care, de altfel, a fost ales numele de cod *Mariţa*, îi va servi faptul că acțiunile de recunoaștere ale aviației vor putea fi mult împinse înainte, peste Atena, pînă la extremitatea sudică a Peloponezului. Armata urmează să camufleze pregătirile pe teritoriul bulgar, prin trimiterea unei misiuni militare. Simultan cu acțiunea *Mariţa* trebuie realizată, pe cît este posibil, și operațiunea *Phoenix*... *Șeful WFSt* comunică în concluzie că operațiunea *Leul de mare* [invazia Marii Britanii] joacă din nou un rol important în concepțiile Führerului. *Șeful L* a dat după-amiază dispoziții comandanților [secțiilor O.K.W.] I și IV, conform instrucțiunilor *șefului WFSt* să se ocupe de pregătirea ordinului pentru operațiunile *Mariţa* și *Phoenix*. Prima sarcină este ca imediat după prevăzuta vizită la Berlin a generalului Antonescu să fie emis un ordin special pentru întărirea misiunii militare în România printr-o divizie blindată sau motorizată... Sarcinile misiunii militare în România în ceea ce privește operația trebuie clar stabilite; ea va rămîne în România în vederea acoperirii spatelui flancurilor operatiunii de atac"[1].

În aceeași zi de 19 noiembrie, însărcinatul special al Germaniei la București cu problemele economice, doctor Herman Neubacher, raporta la Ministerul de externe de la Berlin: „A venit timpul să se pună stop anarhiștilor și experimentatorilor din rîndurile Gărzii... Numai generalul [Antonescu] poate restabili ordinea... Ministerul economiei este plin de tineri care se exprimă confuz, n-au nici cea mai mică idee de economie și administrație... Principala mea sarcină pedagogică constă în a face clar gardiștilor că nu există loc în noua Europă pentru un laborator revoluționar izolat și că Garda va acționa într-un vid dacă nu găsește calea spre Marele Reich care se naște și dacă nu recunoaște legea dezvoltării într-o nouă Europă. În ce mă privește; aștept ca, prin cooperarea mea, dezordinea crescîndă să fie depășită în următoarele cîteva săptămîni; altfel, va trebui să propun imediata suspendare a tuturor activităților economice de sfătuire. În acest caz, nu ne va rămîne altă cale decît să așteptăm momentul în care nu vom mai da sfaturi, ci vom comanda".

La 21 noiembrie, K.T.O.K.W. consemnează: „A treia divizie blindată va merge în România, a 60-a divizie motorizată va fi transferată la Viena". A doua zi, o notație seacă: „Antonescu a sosit la Berlin". Într-adevăr, încep convorbirile Hitler-Antonescu, continuate și în 23 noiembrie. În legătură cu convorbirile dintre șeful O.K.W., mareșalul Keitel, și „conducătorul statului român", în cursul cărora primul a propus în mod oficial trimiterea încă unei divizii germane în România, K.T.O.K.W. reține: „Generalul Antonescu despre situația politico-militară a României și despre întărirea misiunii militare. Pe această bază, conceperea unui ordin privind întărirea unităților armatei și aviației aflate în România, ordin în care să fie stabilite liniile directoare privind atitudinea trupelor germane în cazul unui atac rusesc asupra României. În ce privește acest din urmă caz, trebuie să spun că incidentele de graniță trebuie să rămînă neluate în seamă; trebuie să fie garantată riposta împotriva atacurilor rusești asupra zonelor [de dizlocare a] trupelor germane din țară, iar în caz de complicații mai mari să se aștepte ordinele Führerului. În legătură cu aceasta, șeful WFSt informează că în timpul scurtei sale vizite la Roma, generalul Antonescu a solicitat din partea guvernului italian doar prezența unor forțe neînsemnate (o companie alpină și cîțiva ofițeri de marină), care mai tîrziu ar putea fi înlocuite de trupe germane pentru instruirea unei părți a armatei române. Din partea germană, această afacere nu va mai fi urmărită în continuare. În ceea ce privește operațiunea *Mariţa*, dorința Bulgariei, ca toate măsurile pregătitoare să se desfășoare în cel mai strict camuflaj, corespunde cu atît mai mult cu cît Rusia s-a oferit să dea Bulgariei o misiune militară pe care aceasta din urmă a refuzat-o... *Șeful WFSt* este de părere că pentru perioada sfîrșitul lunii februarie — începutul lui martie, condițiile meteorologice și de teren din

[1] În cursul convorbirilor din 12 și 13 noiembrie 1940 dintre Hitler și Molotov, Führerul a declarat că numai „la sfîrșitul războiului toți soldații germani vor fi retrași din România".

această zonă interzic operațiuni de anvergură. *Șeful L* stabilește să întreprindă cercetări aprofundate în această privință".

La 27 noiembrie H. Neubacher comunică la Berlin: „Astă-noapte 64 prizonieri politici, printre care politicieni notorii ai vechiului regim, au fost omorîți de către legionari în închisoare. Nu se știe cine a dat dispoziție în acest sens. În nici un punct, în nici un caz, ordinul nu a pornit de la Horia Sima. Astăzi, devreme, alți 5 importanți politicieni, printre care Gigurtu și Argetoianu, au fost arestați de către aceiași opozanți legionari. Ultimele arestări sînt cu atît mai bătătoare la ochi, cu cît toți arestații au participat la conferința de ieri seară, în cadrul căreia ministrul Neubacher a vorbit despre noua ordine a spațiului european... Poziția guvernului nu este deocamdată evidentă. Există posibilitatea ca Antonescu, pornind de la eliminarea mișcării legionare, să instaureze o dictatură militară, pentru care însă ar trebui să ia în considerație, probabil, o corespunzătoare rezistență a cercurilor de afaceri împotriva supremației economice a Germaniei". În aceeași zi de 27 noiembrie, atașatul militar german transmite un raport în care enumeră victimele „nopții Sfîntului Bartolomeu" reamintind că printre ele se află și fostul șef al Serviciului Secret Român, M. Moruzov, în legătură cu care se face următoarea mențiune: „Amiralul Canaris [șeful Abwehrului — serviciul de spionaj și contraspionaj al O.K.W.] a primit de la generalul Antonescu asigurarea că Moruzov, pe baza meritelor sale față de Serviciul de informații, va fi apărat de orice atentat". Un adaos la acest raport, datat 28 noiembrie, înscrie: „Din păcate, justiția linșajului practicată de legionari a provocat din nou ieri după-amiază 3 victime, dintre care numai una, un conducător politic al național-țărăniștilor, a putut fi identificat [referire la Virgil Madgearu]. Celelalte două cadavre sînt atît de mutilate, încît nu pot fi recunoscute".

După convorbirile pe care le-a avut în cursul după-amiezii de 27 noiembrie cu generalul Antonescu, Horia Sima și alți membri ai guvernului, într-un memorandum, transmis Ministerului de externe de la Berlin, Neubacher reliefează în 28 noiembrie: „Evenimentele de la Jilava au condus în dimineața zilei de 27 noiembrie la o criză gravă între general și Gardă... Am recomandat ambelor părți să nu tragă vreo concluzie pripită în legătură cu extinderea acțiunilor revoluționare pe baza zvonurilor acestei seri și să amîne pînă a doua zi planul de reorganizare al guvernului. Cu prilejul acestei crize serioase am subliniat că autoritatea morală a generalului față de toți conducătorii responsabili al Gărzii este mult mai puternică decît în urmă cu 3-4 săptămîni. Atunci, relațiile de încredere dintre general și Gardă luaseră o turnură foarte critică. Înaintea călătoriei generalului în Italia, discuții deschise între el și Sima au îmbunătățit în mod hotărît atmosfera. După revenirea generalului de la Berlin, poziția generalului a fost întărită extraordinar. În timpul crizei din 27 noiembrie, conducătorii Legiunii nu s-au gîndit să pună capăt conflictului serios cu generalul prin scoaterea lui. Am putut observa dorința sinceră de a-l împăciui pe general și de a salva cooperarea cu el în urma acestei crize. În consecință, doresc să declar că în ultima analiză, evenimentele de la 27 noiembrie vor avea un efect favorabil asupra consolidării poziției politice și economice [a Germaniei] în România".

La 29 noiembrie, ministrul Germaniei la București, W. Fabricius, transmite la Berlin propria-i evaluare: „Cînd s-a aflat de represaliile împotriva lui Iorga[1] și Madgearu, s-a produs din nou mare neliniște și îndoială în ce privește capacitatea conducătorului statului de a menține ordinea, după cum promisese. Pe de altă parte, legionarii sînt împotriva lui Sima, pentru că, prin declarația sa, el a dezavuat represiunea de la Jilava. Ieri, generalul Antonescu era hotărît să instaureze dictatura militară în cazul cînd Sima nu va accepta formula sa cu privire la condamnarea actului de violență. După ce acest lucru s-a produs, el crede a fi obținut liniștire. Nu trebuie însă uitat că în spatele lui Sima se află oameni hotărîți să termine fără compromisuri cu vechea societate de la Sinaia și să înlăture toate elementele indezirabile".

Tot la 29 noiembrie, atașatul militar german informează despre comunicările ce i le-a făcut ofițerul de legătură român privind opiniile existente la Marele Stat Major Român: „La statul major domnește consternare cu privire la situația internă nesigură. Apar îndoieli cu privire la tăria generalului Antonescu și există teama că în scurt timp ar putea fi învins de Gardă. Măsurile sale împotriva asasinilor de la Jilava pot să apară pe hîrtie drept radicale și simple, în realitate

[1] În același raport, Fabricius scria despre Nicolae Iorga: „El ne ura și combătea prin viu grai și în scris național-socialismul".

Generalul Erik Hansen, șeful misiunii militare germane, și un grup de ofițeri ai armatei române

crimele ilegale și secrete vor continua... Poliția legionară este compusă din cele mai suspecte elemente. Numai dizolvarea acestei poliții poate constitui un prim pas spre îmbunătățirea acestei situații. Lucrul cel mai neplăcut este însă că poliția legionară este înarmată din surse germane. De pildă, arme germane de ultimul tip au fost folosite de către ucigașii de la Jilava... Principalul făptaș de la Jilava apare Medrea, deja de mai multe ori menționat. Dar și Sima este băgat în aceeași oală cu făptașii de la Jilava. El joacă un joc dublu cu Antonescu și așteaptă numai momentul în care să-l răstoarne pe Antonescu. Înarmarea Gărzii va continua ca și destrămarea dinăuntru a armatei prin organizarea ațîțării trupei împotriva corpului ofițeresc".

O completare a acestui raport este transmisă la 30 noiembrie: „Tema principală a convorbirii a fost consiliul de război convocat de generalul Antonescu și care a avut loc la 28 noiembrie. Maiorul Boian comunică, pe baza unei discuții cu generalul Ciupercă, comandant de armată și participant la Consiliul de război, precum și cu alți generali, următoarele: «La început generalul Antonescu i-a informat despre situație pe cei zece generali prezenți (3 comandanți de armată, 6 comandanți de corp de armată și șeful Marelui Stat Major). În același timp a pus în prim plan următoarele puncte: a) numărul persoanelor executate de către justiția legionară ilegală se ridică la peste 200; b) există anumite dovezi că legionarii au fost înarmați de către partea germană; c) de asemenea, informații sigure indică faptul că Legiunea acționează la ordinele germanilor; d) ambasadorul german Fabricius este la curent cu livrările de arme către Legiune și le aprobă. Drept urmare, încrederea în el este zdruncinată»". În același document, se mai poate citi: *„Recomandările ataşatului militar:* 1. Referitor la livrările de arme, am luat cu acordul domnului general Hansen legătura cu domnul ambasador Fabricius și l-am întrebat dacă știe ceva cu privire la livrările de arme către Legiune. Domnul ambasador mi-a răspuns la aceasta că lucrurile s-au petrecut într-adevăr și se trag din momentul cînd forurile de partid [naziste] au dat indicații să se livreze arme Legiunii. Aceste arme provin din cercurile S.S.". Să reținem și faptul că în *Raportul asupra situației nr. 5 — Puciul din ianuarie al legionarilor, 19-24 ianuarie 1941* al misiunii Wehrmachtului din România semnat de generalul Erik Hansen, în legătură cu evenimentele de la sfîrșitul lunii noiembrie 1940, se arăta: „Generalul Antonescu a fost nevoit să înfrunte prima probă conflictuală cu mișcarea legionara încă la sfîrșitul lui noiembrie, la puține zile după ce venise din Germania [semnarea Pactului tripartit]. Împușcarea a circa 200 foști adversari ai mișcării legionare, din care o bună parte erau în mod evident nevinovați, act care a pus atunci conducerea statului într-o situație dificilă și a constituit pentru Conducător o deplină surpriză. În special, uciderea brutală a binecunoscutului profesor Iorga și a fostului ministru Madgearu au compromis în cel mai grav mod regimul. Deznodămîntul crizei s-a soldat doar cu o întărire aparentă a poziției generalului Antonescu față de elementele legionare extremiste... În realitate, trebuie să se admită că pregătirile pentru puciul din ianuarie au debutat din momentul cînd legionarii au început să sesizeze limitarea participării lor la statul național-legionar. Antonescu n-a izbutit să-i pedepsească — măcar pro-forma — pe asasinii lui Iorga și ai celorlalți. Cum știe toată lumea, ucigașii sînt în libertate. Ordinul cu privire la dizolvarea poliției legionare (în afară de București) a rămas pe hîrtie; nici o reorganizare a Siguranței n-a avut loc la București. Toate aceste relative încercări ale generalului Antonescu au fost sabotate de către Sima, sub impulsul intimilor săi extremiști".

Jurnalul de operațiuni al Înaltului Comandament al Wehrmachtului înscrie la data de 3 decembrie 1940: „Ataşatul militar la București [colonelul Just] comunică faptul că situația este foarte încordată. Ne putem aștepta la continuarea omorurilor ilegale". La 5 decembrie are loc o întîlnire a înalților comandanți militari cu Hitler care, conform aceleiași surse, „a stabilit în felul următor desfășurarea acțiunilor ce urmează să aibă loc în următoarele luni: 1. începutul războiului aerian împotriva flotei engleze și a punctelor de sprijin navale și aeriene în Mediterana estică la 15 decembrie; 2. asalt asupra Gibraltarului la începutul lui februarie, încheiat patru săptămîni mai tîrziu; 3. începutul operațiunii *Marița*, începutul lui martie, încheierea la sfîrșitul lui martie — începutul lui aprilie; 4. începutul operațiunii din răsărit cel mai devreme mijlocul lui mai". La 11 decembrie, la Înaltul comandament al armatei terestre este definitivat ordinul pentru operațiunea *Marița*, a cărui directivă va fi semnată după două zile de către Hitler. În această directivă secretă se anunța că „Divizia 16 blindată care va sosi în decembrie" va rămîne la dispoziția misiunii militare, iar pe teritoriul României vor fi aduse alte 24 de divizii în vederea operațiunii propriu-zise ce trebuia declanșată de pe teritoriul Bulgariei. Prezența acestor divizii urma să fie explicată prin „necesitatea întăririi misiunii Wehrmachtului în România".

La 17 decembrie, Hitler a comunicat generalului A. Jodl cum vede desfășurarea operațiunilor *Marița* și *Barbarosa* (atacul împotriva U.R.S.S., Directivă pe care avea să o semneze a doua zi). „Dacă armata rusă — a spus el — se prăbușește neașteptat de repede, atunci pentru Grupul de armate Centru (la nord de mlaștinile Pripetului) se va pune problema de a efectua concomitent cotitura spre nord și înaintarea spre Mos-

cova, dar numai în acest caz. Führerul a dezbătut după aceea diferite posibile evoluții în timp ale situației. În această direcție, el a accentuat că trebuie să rezolvăm în 1941 toate problemele continental-europene pentru a putea ataca S.U.A. în 1942".

La 21 decembrie 1940, generalul Jodl emite de la cartierul general al Führerului un ordin intitulat *Pregătiri militare germane în Balcani*. Redăm părțile privitoare la România: „Misiunea militară germană în România care consta la început dintr-o divizie blindată întărită, cîteva unități ale aviației militare și instructori pentru Academia de război și alte cursuri asemănătoare, va fi în prezent întărită cu încă o divizie blindată. Transportul prin Ungaria spre România, de la 13-25 decembrie [deci practic începuse din data de 13 decembrie]. În consecință, Führerul a ordonat, avînd în vedere situația din Balcani: concentrarea în sudul României a unei puternice grupări de trupe, independentă de misiunea militară, grupare al cărei comandant a fost numit generalul feldmareșal List. Misiunea ei este, dacă va fi cazul, să înainteze prin Bulgaria prietenă și, fără să se atingă de regiunile iugoslave sau turcești, spre coasta egeică și, dacă situația o va cere, mai departe în interiorul Greciei și astfel să-i elimine pe englezi din această zonă. Posibilitatea unei asemenea manevre germane i-a fost arătată generalului Antonescu încă la sfîrșitul lunii noiembrie, cu ocazia vizitei sale la Berlin, de către șeful Înaltului Comandament al Wehrmachtului. Generalul Antonescu a fost de acord și a solicitat ca poporul său să fie cruțat în continuare în ce privește poverile materiale, așa cum i s-a promis. În ce privește armata bulgară, se ia în considerație preluarea de către ea a apărării flancurilor față de Turcia, a cărei intervenție militară este totuși considerată improbabilă. Că Iugoslavia se va asocia unui atac german printr-un asalt spre Salonic nu pare deloc previzibil.

În detaliu, în ce privește desfășurarea în timp a măsurilor militare rezultă următoarele:

România

21. XII

Șefului misiunii militare germane [generalul Hansen] i s-a ordonat ca neîntîrziat să comunice împreună cu Legația germană toate unitățile militare ce vor intra în România pînă la mijlocul lui ianuarie. Generalul Hansen a indicat în legătură cu aceasta că, pe baza situației din Balcani, întărirea [forțelor din România] — slujește în special pentru apărarea zonei petrolifere. În același mod, se vor efectua și transporturile de trupe care vor urma în a doua jumătate a lui ianuarie; li se vor comunica [românilor] pas cu pas intențiile următoare. Generalului Hansen i s-a dat mînă liberă să aibă convorbiri și înțelegeri cu Statul major român cu interdicția de a trata despre planurile de ofensivă (în interiorul Bulgariei).

. *Sfîrșitul lui decembrie-începutul lui ianuarie.*

Formațiuni germane de pionieri aflate pe malul românesc al Dunării. Pregătirile pentru trecerea fluviului vor fi efectuate sub un cît mai deplin camuflaj; în cursul lunii ianuarie, tot mai lămurit schițate.

În *sudul României* se găsesc în deplasare pe căile ferate trupe germane (mai cu seamă blindate și unități motorizate). În Ungaria și România va trebui, începînd de la 1.01.41, ora 0.00, să fie introdus *planul militar de transport* pe anumite distanțe din cauza creșterii transporturilor de trupe și materiale. Va fi deci necesară o limitare a traficului național, economic și de persoane. Șefului Departamentului de transporturi al Wehrmachtului i s-a dat dispoziție să ia măsurile necesare în ambele țări. A fost solicitat sprijinul Ministerului de externe prin demersuri corespunzătoare la București, în strînsă colaborare cu șeful misiunii militare germane.

Sfîrșitul lui ianuarie.

În afară de misiunea militară (două divizii blindate și unități ale aviației) răspîndite în toată țara, se vor mai afla 7-8 divizii germane în sudul României".

Într-adevăr, la 21 decembrie 1940, ministrul W. Fabricius și generalul Hansen l-au informat pe generalul I. Antonescu că noi trupe germane vor sosi în România, pretextînd „situația din Balcani, îndeosebi pentru protejarea regiunilor petrolifere". Între 7-9 ianuarie 1941, Hitler a convocat la Berghof pe principalii săi consilieri militari și pe ministrul de externe Ribbentrop. El a cerut urgentarea realizării planurilor „de a înfrînge acum Rusia", ceea ce „va risipi ultima speranță continentală" a Marii Britanii și va da posibilitate Japoniei să paralizeze o intervenție a Statelor Unite. S-a decis concentrarea în următoarele săptămîni a unor trupe germane cu un efectiv de 500 000 soldați în România, din care o parte să treacă în Bulgaria, peste Dunăre. În acest context, Hitler i-a precizat, la Berghof, în 14 ianuarie 1941, șefului guvernului român: „Dacă într-adevăr generalul Antonescu era sigur de efectul favorabil al unei rupturi între Partidul Național Socialist și mișcarea legionarilor, aceasta nu va avea nimic tragic pentru Germania". Oricum, la 20 ianuarie, întîlnindu-se cu Mussolini la Fuschl și explicîndu-i că „forțele germane care sînt venite în România depășesc cu mult numărul celor care vor fi folosite împotriva Greciei", Hitler a spus că „rațiuni temeinice și lucide dictează că unul [Antonescu] sau celălalt [Sima] trebuie să plece".

Noi convulsii sîngeroase aveau să zguduie țara doar în cîteva ore. ■

iunie 1941-august 1944

MINISTRUL ELVEŢIEI LA BUCUREŞTI TRANSMITE...(IX)

Încă din primele luni ale anului 1942, forţele politice româneşti din opoziţie au întreprins numeroase acţiuni vizînd menţinerea şi dezvoltarea contactelor cu cele două mari puteri occidentale ale coaliţiei antihitleriste, în vederea găsirii unor soluţii pentru schimbarea cursului politicii externe româneşti. Astfel de contacte s-au realizat, în primul rînd, prin intermediul unor diplomaţi ai ţărilor neutre reprezentate în România sau prin emisari speciali în diverse capitale neutre europene. În acest context, reprezentanţa Elveţiei, alături de cea a Turciei, s-a profilat ca unul din principalele canale prin intermediul cărula Iuliu Maniu şi ceilalţi membri ai opoziţiei şi-au făcut cunoscute cercurilor politice din tabăra aliată punctele lor de vedere în marile chestiuni ale ţării. Astfel, prin mijlocirea Legaţiei Elveţiei, în primele luni ale anului 1942, Iuliu Maniu a expediat o amplă notă în care explica factorilor de conducere de la Londra şi Washington punctul de vedere al opoziţiei române în spinoasa problemă a Basarabiei şi Bucovinei de Nord. În schimbul, „unei lovituri de stat bine pregătite", prin care „la momentul potrivit... întreaga forţă a armatei române să poată fi întoarsă împotriva Axei", Iuliu Maniu solicita puterilor occidentale garantarea independenţei statului român şi a frontierelor sale dinainte de iunie 1940, inclusiv prezenţa unor forţe aliate în Balcani (Dr. Paul Quinlan: Clash over Romania. British and American Policies towards Romania: 1938—1947, vol. II, p. 83).

Nu se ajunsese încă la o clarificare a raporturilor României cu aliaţii occidentali. Acesta este şi motivul pentru care, la 7 aprilie, guvernul american a trimis la Bucureşti, prin intermediul aceleiaşi Legaţii elveţiene, următorul aide-mémoire:

„La 12 decembrie trecut [1941], guvernul regal al României a notificat guvernului Statelor Unite ale Americii că între cele două state există o stare de război.

Guvernul Statelor Unite a considerat că guvernul României a acţionat sub constrîngerea şi la instigarea altor puteri deja în război cu S.U.A. şi că, pe de altă parte, decizia sa era contrară voinţei majorităţii poporului român. Pentru aceste motive, Congresul american s-a abţinut să declare război României, iar preşedintele Statelor Unite să lanseze o proclamaţie în această problemă.

Guvernul american a constatat cu îngrijorare crescîndă manifestarea intenţiilor aparente ale României de a acorda asistenţă materială inamicilor Statelor Unite. El se vede obligat să presupună că România s-a declarat gata să participe activ şi într-o mare măsură la război contra Statelor Unite şi a celorlalte naţiuni unite. În consecinţă, preşedintele intenţionează să recomande Congresului să declare că există o stare de război între Statele Unite şi guvernul român, dacă acesta din urmă nu arată prompt că ei nu înţelege să se angajeze să furnizeze ajutor militar sau altă asistenţă puterilor Axei".

În lipsa unui răspuns al guvernului Antonescu, la 18 mai 1942 Departamentul de stat al S.U.A. a comunicat guvernului român că Statele Unite doreau ca la sfîrşitul războiului să restabilească „o Românie viabilă şi puternică", realizarea acesteia depinzînd „de puterea proprie pe care România o va avea în faza de deznodămînt a războiului". De aceea era necesară „o politică tenace de conservare a forţelor armate române". Se preciza însă că S.U.A. nu-şi luau nici un angajament în privinţa graniţelor viitoare ale României, dar promitea „că în chestiunea Transilvaniei se va găsi o soluţie dreaptă".

Între aide-memoire**-ul din 7 aprilie şi comunicarea din 18 mai se petrecuseră însă evenimente dintre cele mai semnificative. La 20 aprilie, Stalin îl anunţase pe Roosevelt că Molotov va veni la Washington „pentru un schimb de păreri asupra organizării unui al doilea front în Europa, în viitorul apropiat", iar două zile mai tîrziu îi comunica lui Churchill că acelaşi Molotov va sosi la Londra „pentru convorbiri personale cu privire la rezolvarea problemelor ce împiedică semnarea tratativelor asupra frontierelor". La Londra, Molotov şi Maiski au insistat pentru recunoaşterea imediată de către britanici a frontierelor sovietice din iunie 1941. Reacţia americană a fost promptă: Cordell Hull a trimis o telegramă prin care arăta că, dacă Marea Britanie va accepta cererile sovietice, „noi am putea să facem o declaraţie separată, prin care să arătăm clar că nu subscriem la aceste principii şi clauze" (Louis Fischer,** The Road tot Yalta, Soviet Foreign Relations 1941—1945, **p. 48). Poziţia fermă a S.U.A., dezastrul militar sovietic suferit la Harkov au făcut ca delegaţia sovietică să primească noi instrucţiuni de la Moscova, în**

sensul de a-şi retrage toate propunerile şi de a continua tratativele pe baza proiectului de tratat anglo-sovietic prezentat de englezi. Aceştia din urmă au prezentat partenerilor şi conţinutul notei lui Maniu în chestiunea Basarabiei şi Bucovinei de Nord, dar I. Maiski a informat Foreign Office-ul, la 15 mai, că „guvernul sovietic nu doreşte, pentru moment, să ia nici o atitudine în acest domeniu" (Dr. Paul Quinlan, Op.cit., **p. 83). Peste numai 11 zile, la Londra s-a semnat Tratatul de alianţă în războiul dus împotriva Germaniei hitleriste şi sateliţilor ei în Europa şi de colaborare şi ajutor reciproc între U.R.S.S. şi Marea Britanie pe termen de 20 ani, tratat denunţat de guvernul de la Moscova în 1955, ca urmare a încetării stării de război între Germania şi U.R.S.S. (25 ianuarie 1955).**

În ce priveşte România, relaţiile cu Germania cunoşteau momente de divergenţe tot mai pronunţate provocate atît de presiunile exercitate de Berlin în vederea intensificării contribuţiei româneşti la marile ofensive din primăvara şi vara anului de pe frontul germano-rus, cît şi de sporirea tensiunilor româno-ungare. Problema Transilvaniei pusă de mareşalul Antonescu în discuţie din nou cu prilejul convorbirilor din februarie şi aprilie 1942 îl iritase vădit pe Hitler, care, conform obiceiului, a evitat să se angajeze în vreun fel. Acest fapt nu l-a împiedicat pe conducătorul statului român ca în cuvîntarea rostită la 10 mai cu prilejul sărbătoririi zilei independenţei naţionale să declare că „atît prietenii cît şi duşmanii trebuie să înţeleagă că România nu se va linişti pînă cînd toate pămînturile străbune nu vor fi recuperate" (Elisabeth Wiskemann, Hungary, Romania and Bulgaria, 1941-4, **in** Survey of International Affairs 1939-1946. Hitler's Europe, **pp. 615-616).**

Deocamdată însă, situaţia internaţională a României era departe de a se linişti; la 6 iunie guvernul S.U.A. îi declara război.

Andrei ŞIPERCO

1942

15 aprilie

L-am întîlnit, acum cincisprezece zile, pe domnul Dinu Brătianu, fostul şef al partidului liberal sau, mai exact, şef al vechiului partid liberal. El a ţinut să-mi spună că împărtăşea vederile politice ale adversarului său de altădată, domnul Maniu, şi că se solidariza cu el în opoziţia faţă de regim...

Or, am aflat că domnul Maniu îşi propune să adreseze mareşalului Antonescu un nou memoriu, mai energic şi mai presant decît celelalte, împotriva participării româneşti la campania din Rusia. Informatorul meu, care serveşte drept agent de legătură între militantul ţărănist şi bătrînul şef liberal, a adăugat că acesta din urmă se va abţine să semneze noua „hîrtie" a domnului Maniu. Această abţinere nu semnifică, cum am putea crede, că domnul Dinu Brătianu şi-a schimbat părerea. Ultima oară cînd s-a adresat personal mareşalului, acesta a răspuns că îl însărcina pe domnul Mihai Antonescu să îl primească. Acest procedeu şi o oarecare „lipsă de curtoazie" de care socoteşte că se poate plînge l-au exasperat: el a hotărît să-l ignore de acum înainte pe „Conducător", care nu va fi, fără îndoială, supărat.

Domnul Maniu face încă o dată, în noul său memoriu, bilanţul pierderilor româneşti, în oameni şi material. El deduce că o prelungire şi, cu atît mai mult, o extindere a ajutorului militar acordat Reichului împotriva U.R.S.S.-ului vor duce inevitabil la distrugerea potenţialului românesc de război şi la ruina ţării. El aminteşte că, pînă acum, intervenţia Ungariei pe frontul oriental a rămas simbolică şi, chiar dacă ea va trebui să ia o mai mare amploare, aceasta va rămîne întotdeauna inferioară celei româneşti. România trebuie cu orice preţ să-şi retragă pionul din joc... În sfîrşit, România nu poate să mai conteze pe Germania pentru a fi ajutată să-şi restaureze frontierele; dacă trebuia o probă, ea a fost găsită în primirea glacială făcută de Reich recentului discurs antimaghiar al domnului Mihai Antonescu [rostit la 19 martie 1942; *Magazin istoric,* nr. 11/1990]. În plus este vizibil că Ungaria se preocupă, înainte de toate, să evite ca la sfîrşitul războiului mondial să se găsească, ca în 1918, într-o stare de neputinţă militară şi de izolare diplomatică... *(Raport politic nr. 26)*

20 aprilie.

În diferite ocazii, am avut prilejul să vă semnalez că sentimentele intime ale regelui Mihai şi ale reginei mamă nu par conforme cu politica guvernului.

Noi indici confirmă asemenea opinie. Aşa cum o ştiţi, guvernul a făcut totul pentru a-l ţine pe tînărul suveran la distanţă şi chiar în ignorarea afacerilor regatului. S-a mers atît de departe pe această cale, încît prestigiul monarhiei suferă, unii pretinzînd că regele nu se interesează de nimic, alţii afirmînd că nu i se permite să aspire la alt rol decît la cel de manechin. „Conducătorul" şi-a dat seama că trebuie făcut ceva. La începutul noului regim, Casa regală intenţiona să ofere Maiestăţii Sale un secretar particular a cărui sarcină trebuia să fie aceea a unui informator discret şi obiectiv. Dar candidatul propus nu era pe placul legionarilor, atunci atotputernici... Casa regală s-a înclinat. La începutul acestui an, ea şi-a reluat proiectul, menţinîndu-şi aceeaşi alegere, de această dată, guvernul a aprobat ideea, dar a ridicat obiecţii faţă de persoana propusă. Casa regală a rămas neclintită şi a sfîrşit prin a triumfa...

Activitatea minorităţii germane, în special în Banat, îi provoacă mareşalului neli-

niști grave. Führerul germanilor din România, domnul Andreas Schmidt..., discipol ardent al lui Rosenberg, organizează, în Banat... o campanie anticreștină, îndreptată în special împotriva Bisericii ortodoxe, instituție care, în ochii adepților ei, îmbracă un caracter național cît și religios...

Antonescu s-a plîns personal lui Hitler, care a promis că va instaura ordinea. Totuși, domnul Andreas Schmidt continuă să acționeze după bunul său plac. Rezultat: țăranii din Banat spun deschis că va veni o zi cînd ei vor alunga cu lovituri de furcă pe germani... *(Raport politic nr. 27)*

13 mai

Prin unul dintre „oamenii săi de legătură", domnul Maniu mi-a transmis un document, a cărui traducere o găsiți mai sus. Acest expozeu aduce dovada că omul de stat transilvănean a avut cunoștință de memorandumul american din 7 aprilie și că ar vrea să facă guvernul român să tragă anumite concluzii.

Acestea fiind zise, mă mulțumesc să rezum textul său [al lui Maniu]:

Atitudinea Finlandei — care a reușit să convingă guvernul german că ea nu putea lua parte la ofensiva de vară și că ea trebuia să-și păstreze intacte forțele sale militare — continuă să preocupe în cel mai înalt grad pe conducătorii Partidului Național-Țărănesc.

Maniu crede că există identitate de situație între România și Finlanda și că prima trebuie să adopte o atitudine asemănătoare celei de-a doua.

După opinia sa, România ar avea mai multe motive să nu participe la ofensivă, deoarece ea trebuie să-și rezerve forțele armate pentru a face față unei eventuale agresiuni maghiare, în timp ce Finlanda nu poate să se teamă că va fi atacată de Suedia sau Norvegia: spatele său este asigurat.

Maniu l-a trimis la București pe Mihalache, cu mandat să convoace o reuniune a comitetului director al partidului (acest comitet se compune din Iuliu Maniu, Mihai Popovici, Ion Mihalache, N. Lupu, Ghiță Popp și I. Hudiță). Obiectul reuniunii va fi discutarea oportunității unui demers pe lîngă mareșalul Antonescu, în vederea ralierii sale la acest punct de vedere: ar fi vorba de a demonstra guvernului că trebuie să prindă ocazia favorabilă pentru a da României o altă situație internațională față de Anglia, America și Rusia, și aceasta prin obținerea de a nu participa la ofensivă.

Grupul național-țărănist, cu Maniu în frunte, va fi gata să-și asume responsabilitatea unei campanii publice pentru obținerea acestui deziderat, dacă va primi unele garanții din partea puterilor aliate.

Maniu a declarat intimilor săi că, dacă guvernele britanic și american vor obține de la Rusia sovietică o declarație recunoscînd României stăpînirea Basarabiei și Bucovinei de Nord și se vor face garanți ai conținutului acestei declarații, Partidul Național-Țărănesc (la care se va asocia probabil grupul liberal sub președinția lui Dinu Brătianu, ralierea lui George Brătianu rămînînd improbabilă) va fi gata să întreprindă în plină zi, în opinia publică și în armată, o campanie avînd ca obiective:

1) Încetarea ostilităților între România și U.R.S.S.

2) Replierea armatelor române pe o linie determinată..

Maniu este convins că o declarație sovietică recunoscînd României stăpînirea Basarabiei și a Bucovinei de Nord și, mai ales, o declarație a guvernelor britanic și american garantînd executarea acestui angajament va permite grupului său o acțiune ale cărei consecințe se vor face simțite în toată politica actuală a României.

El consideră nota americană adresată guvernului [român] ca o ocazie de a începe o negociere în acest sens, dat fiind că guvernul american nu va cere României să renunțe la colaborarea cu Germania împotriva U.R.S.S.-ului, atîta timp cît între această putere și România va exista un litigiu teritorial, iar forțele sovietice vor putea în fiecare clipă să amenințe teritorii românești.

În circumstanțele actuale, România nu ar putea adopta o altă politică militară decît dacă i se asigură frontierele sale etnice la Est.

Acest text cere unele comentarii.

Mai întîi asupra concepției care îl inspiră. Este posibil ca o declarație anglo-americană conformă dorințelor domnului Maniu, mai ales dacă este făcută publică, să exercite asupra opiniei românești o influență decisivă, susceptibilă de a aduce guvernul să-și modifice politica. Domnul George Tătărescu, deși adversar al „liderului" transilvănean, îmi afirma încă acum cîteva luni: „dacă Anglia și Statele Unite pot să aducă pe ruși să recunoască frontiera Nistrului, nu se va mai găsi nici un român dispus a continua lupta".

Insist asupra faptului că, din punct de vedere psihologic, planul domnului Maniu pare totuși irealizabil în contextul realităților politice și militare. El conține un ansamblu de condiții a căror punere în practică prezintă serioase dificultăți. Actualmente, anglo-saxonii vor fi în măsură să stăpînească ambițiile teritoriale ale aliaților lor ruși? Ne putem îndoi. Chiar admițînd că o înțelegere ruso-anglo-americană ar fi posibilă în cadrul trasat de domnul Maniu, punerea sa la punct, în ipoteza cea mai favorabilă, va lua foarte mult timp. Astăzi mareșalul Antonescu nu va putea decît să respingă integral cererile opoziției maniste. Aceasta din urmă n-ar avea nimic de sperat dintr-o mișcare populară, deoarece, pentru a acționa eficace asupra opiniei publice, va trebui să o convingă că Aliații au făcut oferte ferme poporului român...

Atîta timp cît Reichul va rămîne puternic, nu ne putem

aștepta să-i vedem pe anglo-saxoni intervenind pe lîngă ruși în favoarea regatului dunărean. Și atîta timp cît nu o vor face, întregul program al domnului Maniu va rămîne teoretic. *(Raport politic nr. 33)*

22 mai

Am avut ocazia să întîlnesc, la masa unui prieten comun, pe domnul Iuliu Maniu. El este cel care, pentru a doua oară de la începutul războiului (prima oară în septembrie 1941) și-a exprimat dorința să mă vadă. Fără să-l numească, amfitrionul m-a făcut să înțeleg că noi vom fi într-un „cerc foarte mic" și că voi putea avea o discuție confidențială cu „liderul" transilvănean.

Cuvintele acestuia confirmă că ideile sale sînt într-adevăr cele din care se inspiră documentul reprodus în traducere în raportul meu nr. 33 din 13 mai.

Unele aluzii îmi dau indicii că el caută să stabilească contacte cu puterile anglo-saxone; el ar vrea să facă cunoscute vederile sale, proiectele sale, activitatea sa și să indice în ce condiții ar putea să acționeze asupra guvernului și opiniei țării sale, în direcția definită de către expozeul său.

El mi-a vorbit despre memorandumul american din 7 aprilie. Informațiile pe care le posedă în legătură cu acesta, m-a asigurat el, provin de la Președinția Consiliului de Miniștri. Dar mi-am putut da seama că nu îi cunoștea exact conținutul.

...Singurele informații pozitive pe care mi le-a furnizat discuția cu domnul Maniu se referă la rezultate cu care se flatează că le-a obținut arătînd „Conducătorului" gravitatea pericolului ungar. Antonescu, spune el, a promis lui Hitler, la începutul anului, 16 divizii pentru campania din Rusia: 10 trebuiau să plece între ianuarie și mai, celelalte 6 în iunie. Grație lui Maniu, s-ar fi ajuns ca prima cifră să fie redusă la 7, iar a doua la 4. Cele 5 divizii astfel salvate vor sta la pază în jurul vîrfului pe care frontiera desenată la Viena îl împinge pînă în inima României.

Bătrînul militant afirmă că domnul von Killinger ar fi cerut, în mai multe rînduri, sancțiuni severe împotriva sa. El adaugă: „Mareșalul paralizează acțiunea mea, interzice sau anesteziază ziarele mele, arestează uneori pe unii din partizanii mei, dar nu cred că se gîndește să mă persecute în persoană: ungurii ar fi prea fericiți".

De atunci am aflat că domnul Maniu renunță la ideea de a trimite „Conducătorului" o deputație de doisprezece membri (6 țărăniști și 6 liberali) și că se mulțumește să îi adreseze încă un memoriu...

Pînă de curînd, mareșalul nu admitea să se pună la îndoială triumful Germaniei. Dacă se insista, el avea obiceiul să spună că mai degrabă se sinucide decît să asiste la ruina unei politici în serviciul căreia se angajase trup și suflet. Limbajul său s-a modificat. El continuă să proclame convingerea sa că Axa va cîștiga războiul, dar nu se mai înfurie cu aceeași violență ca înainte împotriva celor care îl contrazic. El se mulțumește astăzi să răspundă: „Dacă împotriva oricăror așteptări, viitorul mă va contrazice, voi ceda soarta țării celor care gîndesc că pot face mai bine ca mine"... *(Raport politic nr. 35)*

4 iunie

...Este foarte posibil ca Hitler să-l readucă în curînd la ascultare pe „Conducător", dar pentru moment relațiile germano-române suportă o nouă scădere de temperatură.

Convorbirea pe care am avut-o alaltăieri cu domnul Mihai Antonescu îmi dă indicele termometric...

Pentru moment, îmi este suficient să constat că două probleme par să-l obsedeze pe președinte [interimar al Consiliului de Miniștri, M. Antonescu]: una imediată, cea a Ungariei, cealaltă, mai îndepărtată, a „ordinei europene".

În legătură cu prima, el mi-a remis două documente voluminoase pe care nu am avut încă timpul să le examinez. Ele sînt, pe de-o parte, memoriul în traducere germană pe care l-a pregătit iarna trecută pentru domnul Ribbentrop și, pe de alta, o culegere de articole publicate în presa ungară și de discursuri pronunțate de către oameni de stat ai acestei țări în traducere franceză.

În ceea ce privește a doua problemă, demersurile solicitate de către interlocutorul meu de alaltăieri miniștrilor României în Elveția, Suedia și Portugalia, releva, cu toate că de o manieră destul de imprecisă, în ce sens se orientează preocupările sale. Am reținut, între altele, două mărturisiri. Cu dorința evidentă ca ecoul cuvintelor sale să ajungă pînă la anglo-saxoni, domnul Mihai Antonescu mi-a declarat solemn că singurul „scop de război" al României era restaurarea frontierelor din 1919. El a mărturisit, pe de altă parte, că metodele folosite de către Reich pentru a-și instaura dominația în Europa nu erau dintre cele prin care se putea spera că vor stabili durabil o „ordine nouă" acceptabilă.

... Unul din colaboratorii cei mai apropiați ai domnului Maniu a avut recent o întrevedere cu președintele interimar [al Consiliului de Miniștri]. El i-a spus acestuia că a sosit momentul de sondare a intențiilor, pregătirilor democrațiilor anglo-saxone față de viitorul României. „Să nu credeți, a răspuns domnul Mihai Antonescu, că noi stăm cu mîinile în buzunare". Aceste cuvinte constituie, după toate aparențele, o aluzie la consemnele primite de către domnul Lahovary și colegii săi din Lisabona și Stockholm. Purtătorul de cuvînt al domnului Maniu a răspuns: „Dacă vreți să discutați cu Londra și Washington, trebuie să vă încredințați nouă, deoarece conducătorii acestor capitale ne acordă nouă încrederea pe care v-o refuză dumneavoastră". *(Raport politic nr. 39)* ■

(Va urma)

ALPII — UN TEATRU DE LUPTĂ UITAT AL CELUI DE AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL

JEAN MABIRE

La începutul lunii aprilie 1945, zvonurile ce circulau de cîtva timp printre soldaţii semibrigăzii Isère, din Divizia 27 vînători de munte, au căpătat consistenţă. Era clar că se pregătea ofensiva. În condiţiile avansării rapide a Aliaţilor în interiorul Germaniei, pericolul unui atac din flanc al trupelor germane peste Alpi era mult redus. Acum se punea problema lichidării punctelor de rezistenţă ale hitleriştilor din Alpi, a cuceririi trecătorilor şi realizării joncţiunii cu trupele aliate ce veneau dinspre Roma. Semibrigăzii Isère îi revenea sarcina să cucerească trecătorile Petit Mont-Cenis, Bellecombe, Mont-Cenis şi vîrful Mont-Froid. Pe acesta din urmă se găseau trei cazemate întărite ale germanilor. Din cauza condiţiilor extrem de grele şi a rezistenţei înverşunate opuse de inamic, obiectivele fixate au fost doar parţial atinse. Ultimele puncte de rezistenţă germane din Alpi s-au predat abia la 4 mai 1945. Dar semibrigada Isère îşi îndeplinise obiectivul strategic: zădărnicirea oricărui atac al Wehrmachtului din flanc, peste Alpi, împotriva direcţiei principale a ofensivei aliate spre Germania.

Să urmărim secvenţele finale, aşa cum le-a surprins Jean Mabire în cartea sa La bataille des Alpes **(Bătălia Alpilor).**

Nu e uşor să fii deschizător de drum

Într-o dimineaţă, comandantul plutonului 3 cercetaşi-schiori este convocat la comandantul batalionului.

– Veşti bune, Vasserot! Băieţii tăi vor primi arme noi.

Ceea ce înseamnă că, într-adevăr, se pregăteşte un atac. Numai că Vasserot nu este prea încîntat.

– Oamenii mei sînt obişnuiţi cu armele lor. E riscant să le schimbăm aşa, în ultimul moment. Ar trebui organizată măcar o şedinţă de tragere.

– Sub nasul nemţilor?

– Cred că aş putea găsi un colţ liniştit.

Adiutantul îl descoperă în spatele redutei „Napoleon", la vest de Bramans. Nu au ţinte, aşa că fiecare ocheşte cîte o ţiglă. Deodată, sergentul Ortega strigă:

– Asta este! Am luat-o!

– Ţiglă?

– Nu! Găina care mi-a trecut prin faţă!

Drept urmare, grupa organizează o mică petrecere. Atmosfera este veselă în această seară de 3 aprilie. Dar toată lumea simte că se pregătesc lucruri grave. Mai ales vestea că vor primi căşti i-a pus pe gînduri.

– Nici vorbă să le punem! Nici să le cărăm – hotărăşte Vasserot. Sîntem şi aşa destul de încărcaţi.

Obiectivul principal al flancului drept al ofensivei franceze este Mont-Froid. Cine îl stăpîneşte controlează platoul Mont-Cenis. Cu cei 2 919 m ai săi, impunătorul masiv muntos domină zona. Partea de sud, dinspre inamic, este mai uşor de escaladat, dar foarte înzăpezită. Partea de nord, mult mai abruptă, obligă în unele zone la adevărate acrobaţii. Calea de acces cea mai simplă rămîne lunga culme care se desfăşoară de la vest la est, pe deasupra cabanei Jeu, numită creasta „generalului Sarret". Amplasarea garnizoanei inamice care apără Mont-Froid în trei Blocuri aflate la oarecare distanţă înlătură elementul surpriză. Nemţii au întărit vechile cazemate franceze, numite Blocul Vest, Central şi Est. Francezii ştiu că în spatele fortificaţiilor se află soldaţi cu un spirit de disciplină şi o tenacitate deosebită. Li s-a ordonat să păstreze cu orice preţ poziţia şi o vor face.

Compania căpitanului Branche – întărită cu plutonul de cercetaşi-schiori comandat de sublocotenentul Joseph Lacabe şi cu plutonul 2 din compania 2, comandat de sublocotenentul Julien Faure – a primit misiunea să cucerească acest obiectiv. Cele trei subunităţi ajung, pe la 10 seara, la cabana Jeu. Aici îi aşteaptă aspirantul Vanier cu plutonul său.

– Totul este în ordine?

– Urcuşul a fost greu. Zăpada este mizerabilă.

Branche hotărăşte să pornească mai departe, în şir indian, pluton după pluton.

– Lacabe, vei merge în frunte! – ordonă căpitanul.

Nu e uşor să fii deschizător de drum. Oamenii se afundă în zăpada vîscoasă, pînă la brîu, şi trebuie să se schimbe mereu între ei. Mulţi au dificultăţi în menţinerea ritmului, infernal uneori, dar necesar pentru a atinge obiectivul înainte de a se lumina de ziuă. E deja trecut de miezul nopţii cînd primii francezi ajung la baza culmii „general Sarret". De şase ore se bălăcesc în zăpadă şi urcă fără încetare. Căpitanul Branche păstrează neschimbat dispozitivul de înaintare. Neobosit, Lacabe aleargă de la un capăt la altul al şirului, mobilizînd oamenii:

– Repede! Mai repede!

Pe creastă, înaintarea este mai

ușoară, așa că pe la două și jumătate ajung la cota 2 466.

– Drumul se apropie de sfîrșit – le spune căpitanul. În curînd veți primi dispozițiile de luptă.

Dispun de o jumătate de oră pentru a se pregăti. Trebuie să organizeze depozite în zăpadă, să verifice armele și munițiile. În fața lor se înalță masivul Mont-Froid, despre care au auzit atîtea și pe care trebuie să îl cucerească în cîteva ore pentru a deschide drumul spre platoul Mont-Cenis.

Pe la ora trei reiau drumul, în aceeași ordine, cu plutonul lui Lacabe în frunte. Conform planului, într-o oră au ajuns la baza Blocului Est. Noaptea este înghețată și calmă. Nici un zgomot nu tulbură neclintirea culmilor înzăpezite. Ziua este încă departe. Francezii înaintează în tăcere. Niciodată, probabil, 100 oameni nu au făcut atît de puțin zgomot. Francezii speră să îi surprindă pe apărători înainte ca santinelele să poată da alarma. Timpul pare a fi de partea francezilor, căci a început să sufle un vînt înghețat. Pîndarii nemți au fost siliți să se adăpostească.

La ora patru și un sfert începe atacul. Un mic incident a fost pe punctul de a periclita toată operațiunea. Lacabe s-a agățat în firul unei mine care avea rostul să îi alarmeze pe apărători. Din fericire, și-a dat seama la timp și dispozitivul a putut fi neutralizat. Ajunși în apropierea obiectivelor, sînt orbiți de rafalele vîntului ce suflă cu o violență pe care nu și-au putut-o imagina. Mii de ace de gheață le sfîșie obrajii. Nu au răgaz nici măcar să-și tragă sufletul. Manevra căpitanului Branche a fost bine gîndită. Acum, în aceste ultime secunde dinaintea atacului, cucerirea vîrfului Mont-Froid pare posibilă.

– Înainte! – dă semnalul Lacabe și se îndreaptă către Blocul Central în cea mai mare viteză.

Pămîntul este înghețat și măturat de rafalele de vînt. Panta de sud, pe care trebuie să urce plutonul lui Vanier, este atît de înzăpezită încît acesta riscă să întîrzie la întîlnire. Urcușul pe panta de nord este și mai dificil. Oamenii lui Faure trebuie să se strecoare printre culoare de gheață și stînci ascuțite. Înainte de a se îndrepta spre Blocul Central, unde se vor întîlni cu ceilalți, trebuie să „curețe" mai întîi Blocul Vest.

Lacabe și oamenii lui ajung la Blocul Central. Nici o reacție din partea inamicului. Dar unde sînt celelalte două plutoane? Nici Vanier, nici Faure nu au ajuns la întîlnire. Aspirantul tocmai înoată prin zăpadă, în vreme ce comandantul plutonului 2 atacă intrarea Blocului Vest. Și atacul lui se prelungește.

În această situație Lacabe se îndreaptă spre Blocul Est. Deodată, ies trei siluete. Lacabe nu are altă soluție și deschide focul. Nemții se închid în interior, ca o stridie în cochilia ei, și provoacă francezilor pierderi grele.

Vanier își zorește oamenii pe panta înzăpezită. Știe că Lacabe are nevoie de toată lumea. Cînd ajung, intră imediat în luptă. Dar nemții rezistă în toate cele trei Blocuri. Pe la ora nouă dimineața, Léonce Michel, trăgător la puști-mitralieră, reușește să captureze un neamț din Blocul Central. Francezii speră ca prin intermediul lui să îi convingă și pe ceilalți să se predea. Dar lupta continuă cu aceeași îndîrjire. Cînd nemții realizează că nu mai au șanse să primească întăriri, încearcă să se strecoare pe panta de sud, care, înzăpezită, le-ar putea amortiza căderea. Numai că atunci cînd încearcă să își pună în aplicare planul, nimeresc exact în bătaia armelor automate ale asediatorilor. Pe la nouă și jumătate, francezii ocupă Blocul Central.

În schimb, în fața intrării în Blocul Vest situația nu s-a schimbat. Sergentul Dap – un alsacian – încearcă fără succes să îi convingă pe cei din interior să se predea. Nemții știu foarte bine că nu pot fi scoși afară decît cu tunuri și aruncătoare de flăcări, pe care francezii nu le au. Așa că așteaptă liniștiți ajutorul artileriei proprii. Care nu întîrzie să intre în acțiune. Asediatorii sînt țintuiți la pămînt. Apa a înghețat în bidoane și toți încep să sufere de frig și de sete. În plus, armele se blochează dacă nu sînt folosite. Într-un tîrziu, primul prizonier pe care l-au făcut francezii în acea dimineață, un tirolez, reușește să își convingă tovarășii din Blocul Vest să se predea. Nemții mai păstrează Blocul Est, în vreme ce francezii se instalează în cel Central și în cel de Vest.

Toată noaptea de cinci spre șase aprilie 1945 tunurile și aruncătoarele germane au bătut masivul Mont-Froid, iar artileria franceză a răspuns cu promptitudine. Exploziile luminau peisajul.

Ce se întîmplă cînd uiți parola

Vîntul suflă fără oprire. Nori albi de zăpadă mătură pozițiile. Nemții, profitînd de furtună, încearcă să se strecoare în dispozitivul francez. Rafalele și exploziile grenadelor destramă întunericul nopții. Din cînd în cînd, o rachetă luminoasă șuieră spre înaltul cerului pentru ca apoi, coborînd încet, să lumineze dezolantul peisaj.

Cînd se arată ziua, Blocul Est, înălțat provocator pe culme, le apare fancezilor, cu zidurile sale acoperite de zăpadă, ca un inaccesibil castel medieval. Căpitanul Branche hotărăște să termine odată cu reduta ce îl sfidează de mai bine de 24 ore. Nu vrea însă să riște viețile oamenilor săi fără rost, așa că ordonă lui Lacabe să efectueze o recunoaștere la Blocul Est.

– În plină zi?

– Știu că este foarte riscant, dar trebuie neapărat.

Lacabe hotărăște să pornească cu o grupă din plutonul său, completată cu cîțiva voluntari din plutonul 2 al sublocotenentului Faure. Dar voluntarii nu se îngrămădesc. Toată noaptea au încercat imposibilul pentru a cuceri Blocul Est. A se apropia de el în plină zi seamănă cu o sinucidere.

– La urma urmei, eu merg! – se hotărăște sergentul Benoit-Lizon.

– Atunci vin și eu! – sare Dap.

Bertrand este înghețat bocnă în hainele umede și se gîndește că puțină mișcare îl va încălzi. Se mai decid caporalul Fournier și Hermil. Au ales panta de sud. Deși supusă tirului direct al dușmanului, este mai puțin abruptă. În timpul deplasării, Bertrand alunecă și scapă pistolul-mitralieră, care se rostogolește în rîpă. Coboară după el, profitînd de ceața groasă. Tocmai cînd este pe punctul de a-și regăsi tovarășii, ceața se subțiază și îl dezvăluie inamicului. O armă automată începe să tragă, din fericire fără urmări pentru Bertrand.

Pe la unu și jumătate, micul grup s-a apropiat de Blocul Est. Și constată că a fost evacuat. Nu au mai rămas decît cadavrele celor căzuți în luptă. Găsesc o mitralieră, cu bandă de schimb, și cîteva puști. Bertrand descoperă și un steag francez, pe care îl fixează în bătaia vîntului. A fost punctul cel mai înalt (2 800 m altitudine) unde au fluturat în timpul celui de al doilea război mondial culorile Franței.

Dar dificultățile cele mai mari încep abia acum. Înghesuiți în vizuinile de zăpadă, francezii trăiesc ore epuizante sub tirul tunurilor și brandurilor inamice. Noaptea de 12 spre 13 aprilie este un adevărat coșmar. Nemții declanșează un contraatac disperat pentru a reocupa vechile lor poziții. Pentru francezi, orbiți de furtuna de zăpadă, surpriza este deplină. Rezistența lor, deși îndîrjită, se dovedește inutilă. Spre dimineață, inamicul a reocupat Blocurile Est și Vest. Lupte grele se dau la Blocul Central. Apărătorii înțeleg că nu

au de ales și ridică un drapel alb. Pentru comandantul Batalionului 6 vînători de munte, Costa de Beauregard, noaptea echivalează cu o catastrofă: o mulțime de soldați dispăruți și nimeni nu știe cîți sînt prizonieri, cîți morți sau răniți.

Uneori, dramatismul unei situații tragice se estompează în fața unei aventuri insolite. Jean Mauriac, fiul scriitorului François Mauriac[1], este unul dintre dispăruți. În timpul retragerii s-a rostogolit pe o pantă. Dar nu pe cea de nord, ci pe cea de sud, pînă în valea Archette, în plin teritoriu inamic. În cădere și-a pierdut ochelarii. Acum, după ce și-a tras puțin sufletul, încearcă să se orienteze, în lumina difuză a dimineții, prin imensitatea albă. Orbecăind, are senzația că zărește două siluete îmbrăcate în alb, care se îndreaptă către el. În fine, camarazi! Mauriac îi strigă, le face semne. Spre uimirea sa, umbrele îi răspund în germană. Iată-l și prizonier! Numai că nemții îi declară că s-au săturat de război. La început, nu înțelege. Apoi acceptă să îi ia prizonieri și să îi conducă la ai săi, cu condiția să își găsească ochelarii. Încep să bîjbîie toți trei prin zăpadă, dar fără spor. Timpul trece și pericolul să dea peste o patrulă germană este tot mai mare. Jean le spune atunci:

– Să fim bine înțeleși, eu vreau să vă iau prizonieri. Dar nu văd nimic. Așa că nu vă rămîne decît să mă conduceți pînă la liniile franceze.

Problema cea mare este să pătrundă acolo. După o noapte atît de agitată, nervii sînt întinși la maximum. Cînd văd trei siluete apropiindu-se dinspre pozițiile germane, soldații deschid focul. Cum Jean Mauriac uitase parola, i-a fost foarte greu să își convingă camarazii să îi lase să treacă.

Mulți dintre francezi n-au avut șansa tînărului Mauriac. O parte dintre prizonieri au fost transportați în castelul de lîngă așezarea Rivalta, iar răniții răspîndiți prin diferite spitale. Pentru sechestrații din castel, regimul de viață nu era prea aspru. În afară de cîteva corvezi la bucătărie sau la curățenie, nu aveau mare lucru de făcut. Dar ideea evadării îi preocupa pe toți. Într-o zi, Lasnier a reușit să se urce în turn. Cînd a coborît, le-a povestit celorlalți că a zărit pe străzile Rivaltei bărbați înarmați, probabil partizani. Atunci au luat hotărîrea să stabilească legătura cu ei.

[1] Scriitor francez (1885-1970), laureat al premiului Nobel în 1952. S-a impus prin romane cu temă religioasă, bazate pe conflictul dintre spiritual și senzual. Vezi și *Magazin istoric*, nr. 7/1980.

Războiul s-a terminat

Doi gradați escaladează zidul închisorii și pornesc în oraș. La întoarcere, trec veseli chiar pe sub nasul santinelei, interesată, se pare, tot mai puțin de evoluția războiului.

– Civilii ne-au spus că partizanii controlează situația – relatează ei. Dar zona este încă plină de trupe germane, care se retrag.

28 aprilie 1945. Colloud și Laforte cer să îl vadă pe maiorul Sieffert, comandantul grupului german din castel.

– Știți probabil că partizanii stăpînesc orașul – îi spune Colloud.

– Și mai știți că ei nu obișnuiesc să ia prizonieri – adauga Laforte.

Cum maiorul Sieffert tace, îi sugerează:

– Vă luăm sub protecția noastră.

– Voi reflecta la propunerea dumneavoastră, domnilor.

– Nu pierdeți prea mult timp, Herr Maior. Nu uitați că timpul lucrează acum împotriva dumneavoastră.

Și Laforte începe să îi descrie în culori sumbre situația dramatică a trupelor germane din Italia de nord. În vreme ce colegul său își prezintă expunerea, Colloud reușește să pună mîna pe pistolul așezat pe masă. Îl ascunde în buzunar și intervine brusc în discuție.

– Acum vă părăsim, Herr Maior. Dar ar fi bine să vă hotărîți cît mai repede.

– Vă voi comunica hotărîrea mea în seara asta – le promite ofițerul german, conducîndu-i pînă la ușă, fără să remarce că i-au subtilizat arma.

Francezii obligă, cu ajutorul pistolului, cele două santinele să le predea pistoalele-mitralieră. Restul gărzii doarme, fără să bănuiască ceva.

– Hände hoch! (Mîinile sus! – *n.t.*).

Treziți brusc, constată că din gardieni au devenit prizonieri. Joffre și caporalul Di Jovio taie firele telefonice. Șoferii germani și francezi scot mașinile și le pregătesc de plecare. Îngrămădesc în camioane muniții și alimente. Un subofițer schimbă drapelul german de pe turn cu tricolorul francez. Spre seară, convoiul se pune în mișcare spre Torino. Este alcătuit din două camioane, un automobil și o motocicletă. În vehicule se înghesuie vreo 60 francezi, 50 prizonieri germani, aproape 20 ruși eliberați și... cei trei cîini de pază.

Nici nu se pun bine în mișcare, cînd la ieșirea din orășelul Rivalta, automobilul în care se află Colloud și unul dintre camioane sînt mitraliate. Coloana se oprește. Atacatorii se apropie. Stupefacție. Vorbesc nemțește! Cînd îi recunosc pe francezi, își reamintesc limba maternă, italiana, le spun că sînt partizani și că era vorba de un șiretlic. Hotărăsc să îi însoțească unul dintre ei pentru a le arăta drumul. Pornesc mai departe. La o cotitură a drumului zăresc o coloană de blindate. Se opresc din nou.

– Toată lumea în șanț!

Prizonierii germani execută întocmai ordinul. Nu par prea dornici să fie eliberați de camarazii lor. S-au obișnuit cu ideea că pentru ei războiul s-a terminat. Tancul din frunte se oprește. Zece minute mai tîrziu, își reia drumul, urmat de restul coloanei.

Laforte, aflat în ultimul camion, care a rămas mult în urmă din cauza unei defecțiuni tehnice, aude la un moment dat zăngănitul șenilelor. Vede tancurile apropiindu-se.

– Oprește! Stinge farurile! – îi ordonă șoferului.

Blindatele inamice trec la cîțiva metri de camion, dar nimeni nu le acordă atenție. Cînd s-au îndepărtat, francezii pornesc mai departe, încercînd să-și ajungă din urmă tovarășii. La intrarea în orășelul Rivalta, Laforte hotărăște să plece în cercetare, însoțit de trei oameni. Pe una dintre străzi se întîlnesc cu o patrulă germană. Deschid focul și bat în retragere. Aspirantul, cu doi dintre soldați, reușesc să se strecoare, dar caporalul Perrichon cade prizonier. Reîntorși la camion, găsesc un partizan, care le spune să aștepte pînă a doua zi. Zona este plină de convoaie nemțești.

Dimineața reiau drumul spre Torino. Acolo reîntîlnesc pe tovarășii lor, care fuseseră primii francezi intrați în capitala Piemontului. În dimineața zilei de 3 mai 1945, împreună cu prizonierii lor germani, francezii pornesc spre Mont-Cenis.

Vineri, 4 mai 1945, forțele germane depun armele în tot nordul Italiei. ■

Prezentare și versiune românească
Mirela MURGESCU

HERŢA — UN STRĂVECHI ŢINUT ROMÂNESC

Presa din ţara noastră — inclusiv *Magazin istoric*, care în numărul din iunie 1990 a rezervat un amplu documentar acestui subiect — a relevat pe larg împrejurările dramei din iunie 1940, cînd, în urma ultimatumului sovietic, Basarabia şi nordul Bucovinei au fost răpite din trupul României, cu care se uniseră în 1918, fiind încorporate la Uniunea Sovietică.

În cele ce urmează — ne scrie prof. ass. dr. doc. **I. Gherman**, din Bucureşti — aş vrea să mă refer la un rapt despre care s-a vorbit mai puţin în lucrările de specialitate. Este vorba de ţinutul Herţei, cuprinzînd oraşelul cu acelaşi nume şi încă nouă comune.

Acest colţ de ţară românească — este de relevat — nu fusese niciodată, pînă în 1940, sub ocupaţie străină. În el a locuit — aşa cum o dovedesc pregnant documentele — o populaţie pur românească, urmaşi ai răzeşilor lui Ştefan cel Mare şi Petru Rareş. De-a lungul vremii, din această parte a Moldovei s-au ridicat oameni de seamă ai culturii noastre, din rîndul cărora aş aminti doar pe cîţiva: Gheorghe Asachi (1788-1869; *Magazin istoric*, nr. 12/1980), născut chiar în localitatea Herţa, unde i s-a ridicat şi o statuie, Vasile Bogrea (1881-1926), născut în comuna Tîrnanca, cunoscut filolog şi clasicist, profesor la Universitatea din Cluj, membru corespondent al Academiei Române. În aceeaşi zonă a Moldovei de Nord, doar la cîţiva kilometri distanţă, se află locurile de origine ale celor trei mari genii ale neamului românesc: Mihai Eminescu, Nicolae Iorga şi George Enescu.

Înţelegerea dintre cei doi dictatori — Hitler şi Stalin — care a dus la încheierea pactului Ribbentrop-Molotov, atît de amplu analizat în publicaţia dv. (*Magazin istoric*, nr. 12/1989) a stat, la nici un an distanţă, la originea raptului teritorial ce a înstrăinat şi ţinutul Herţa. Este, aşadar, drept ca, referindu-ne la evenimentele istorice atît de tragice din vara anului 1940, să nu uităm nici acest străvechi colţ de pămînt românesc.

Pînă atunci fraţii noştri români din aceste teritorii ocupate trebuie să se bucure de toate drepturile de care se bucură şi etniile din ţara noastră sau din oricare altă ţară democratică din lume.

CLIO ANUNŢA

200 RARITĂŢI SUB UN ACOPERIŞ

La mijlocul lunii iunie 1990, Goldsmith's Hall din Londra a prezentat o expoziţie cu obiecte lucrate de Paul de Lamerie, membru al breslei giuvaergiilor din sec. XVIII. A fost „singurul argintar al cărui nume, mai curînd decît stilul, au pătruns în secolul următor", scria Claire Frankel în ziarul *International Herald Tribune*. Obiectele expuse au fost împrumutate de regina Elisabeta II, muzeele Ermitaj din Leningrad şi Metropolitan din New York şi de alte colecţii publice şi private.

Între obiectele expuse se află şi celebra tavă pătrată Walpole, a cărei elaborată gravură îi aparţine, probabil, lui William Hogarth, o pereche de candelabre care au părăsit, pentru prima oară, Kremlinul şi o pereche de aplice de perete ce au petrecut anii celui de-al doilea război mondial îngropate într-o grădină din Jersey.

Paul de Lamerie s-a născut în 1688, în Olanda, din părinţi francezi, hughenoţi refugiaţi. Urmîndu-l pe prinţul de Orania, atunci cînd acesta a devenit rege al Angliei, în 1688, familia s-a mutat la Londra, alăturîndu-se numeroasei comunităţi de hughenoţi ce exista deja în capătul de est al oraşului. Tînărul Paul a fost ucenic, timp de şapte ani, la aurarul Peter Platel. În 1717 se putea intitula deja „argintarul regelui". Dar avea necazuri cu breasla, pentru că vindea „mari cantităţi de platouri, pe care nu le aducea la Goldsmith's Hall pentru a fi marcate, potrivit cu legea". Ajunsese un om bogat, dar asta nu l-a împiedicat să lase ca tatăl lui să fie îngropat în cimitirul săracilor.

Tot de numele lui Paul de Lamerie este legat şi un alt episod. Într-o zi, un hornar a găsit o bijuterie pe stradă şi i-a adus-o meşterului ca să o evalueze. Un ucenic, înainte să i-o dea lui Lamerie, i-a scos pietrele preţioase. Cînd i-a fost returnată astfel „aranjată", hornarul l-a dat în judecată pe meşter. Procesul respectiv a stabilit unele principii de drept valabile şi astăzi: posibilitatea de a da în judecată pentru a recăpăta valoarea unei proprietăţi personale luate sau obţinute de altcineva pe căi necurate; un stăpîn este responsabil pentru faptele ucenicilor săi, iar valoarea pietrelor preţioase care lipsesc se calculează la cel mai înalt preţ, dacă cele originale lipsesc.

D.M.

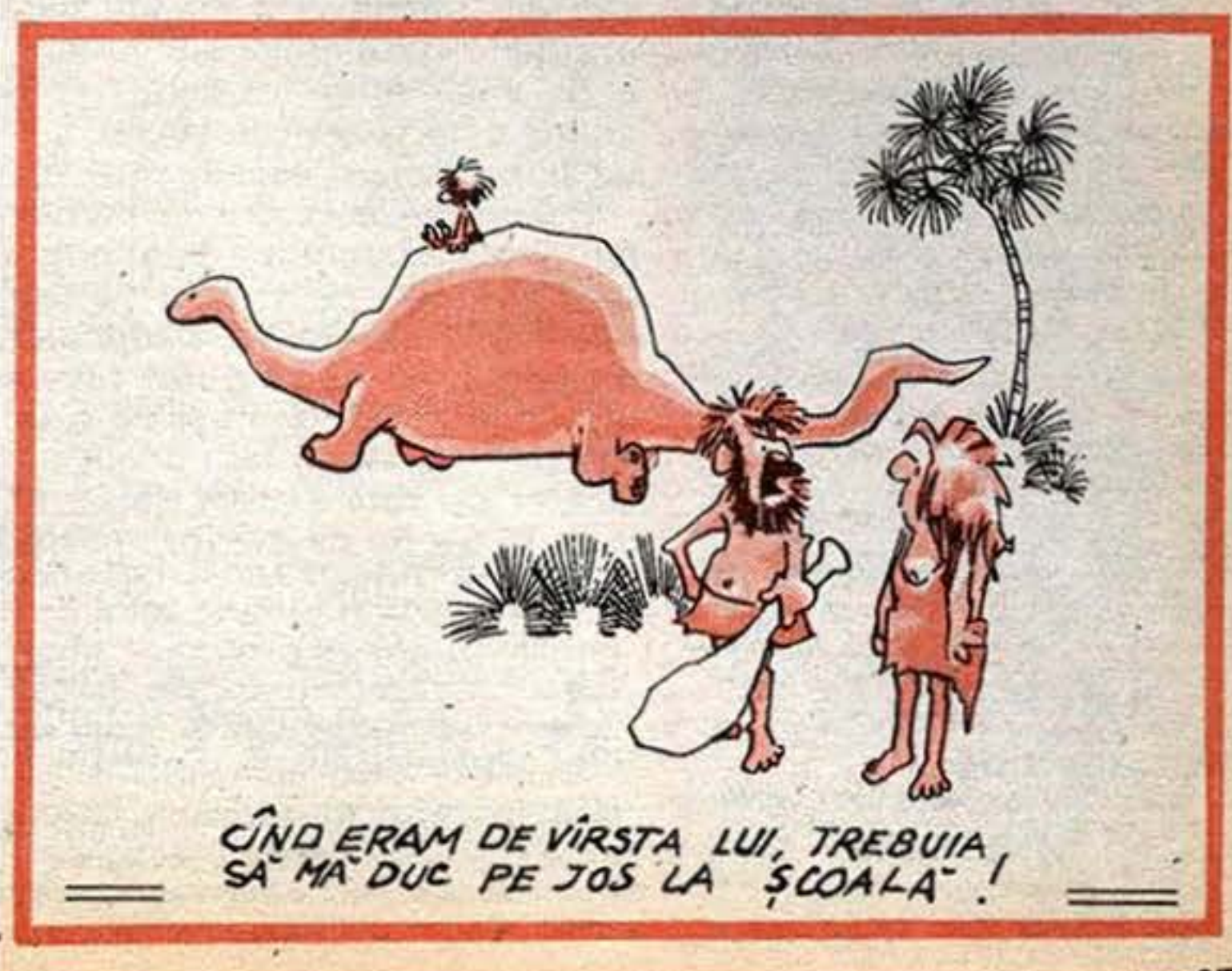

DECEMBRIE 1940

MICROARHIVA MAGAZIN ISTORIC

ÎN BUCUREȘTI, ACUM 50 ANI

Cronică măruntă

● La Academia Română, **generalul R.R. Rosetti prezintă comunicarea** Participarea populațiunii civile la războiul din 1877-1878. **Valoarea totală a contribuției materiale a populației civile (indeosebi țărănimea) a fost de „1 360 000 000 lei la cursul de azi — notează** Timpul **din 15 decembrie —, sacrificii ce au fost cu atît mai de seamă, cu cît fără ele războiul n-ar fi putut să fie dus".**

● Se înființează **Institutul românesc de cercetări și cultură daciană, cu sediul în București, Calea Griviței nr. 25, care își propune „a da la lumină de sub lespedea uitării comoara leagănului străbun a virtuoșilor și neînfrînților noștri străbuni daci".**

● La Lupeni, **catastrofă minieră. În urma unei explozii declanșate în galeria „Ileana", în ziua de 14 decembrie, ora 12.45, își pierd viața 54 de mineri.**

● În localul **Facultății de litere din București, în cadrul Seminarului de filologie romanică, are loc adunarea generală a Societății române de lingvistică. Este ales biroul Societății, pentru noul an de activitate: Gr. Nandriș, președinte, și Al. Rosetti, secretar.**

● „Și de pe urma **acestui război — notează** Timpul **— ne vor rămîne o serie de expresii care să ni-l amintească. Una dintre acestea este aceea de a «coventryza». Ea a luat naștere în urma teribilului bombardament asupra orașului englez Coventry, executat de către aviația germană. Aspectul orașului, după raid, era atît de impresionant încît, de atunci, de cîte ori un oraș suportă un bombardament mai serios i se spune că a fost «coventryzat»".**

● Primul **bombardament aerian — scrie același ziar — a avut loc în anul 1849. Este vorba de atacul declanșat de austrieci asupra Veneției în iunie 1849. La 22 iunie a**

„31 decembrie (marți) 1940. Cea din urmă zi a unui an împovărat de mînia lui Dumnezeu și de păcatele noastre! În țară e mare neliniște; în lumea largă e blestemul războiului... Popoarele cele mai luminate, fala omenirii, se prigonesc, se pîndesc și se omoară, pe pămînt, în aer și pe apă. Trăim ca într-o prefață a Apocalipsului. Poate că, în anul care vine, durerile noastre vor fi și mai mari. Poate că războiul de care ne-am ferit cît am putut ne va trage și pe noi în hora infernală...".

Astfel nota în jurnalul său scriitorul și teologul Gala Galaction, pe ultima filă a anului 1940.

Într-adevăr, anul care se încheia fusese marcat pentru poporul român de tragedia unor acte dictatoriale care vizau însăși integritatea teritorială și națională a țării: pierderea Basarabiei și Bucovinei de nord, intrate în componența U.R.S.S., ocuparea Ardealului de nord de către Ungaria horthystă, cedarea Cadrilaterului către Bulgaria.

„Pentru istoricul de mai tîrziu — scrie ziarul *Timpul* în numărul său din ultima zi a anului, datat însă 1 ianuarie 1941, conform uzanțelor gazetărești ale vremii — anul 1940 va constitui obiectul unor amănunțite cercetări și nu mică va fi surpriza celor de atunci cînd își vor da seama că în acest an lumea întreagă a trăit tensiunea unor evenimente excepționale"[1].

Referindu-se la drama mutilării României prin grelele pierderi teritoriale, ziarul citat continuă: „Nimic, niciodată, nu ne va putea face să uităm că în anul de urgie 1940 au fost smulse din hotarele firești ale Patriei pămînturile noastre cu frații noștri. Nimic, niciodată, nu ne va putea face să dăm uitării suferințele celor de un sînge, de o limbă și de o credință cu noi. Vremelnica lor înstrăinare va sta în fața ochilor noștri ca mustrarea cumplită a păcatelor pe care sîntem datori să le ștergem, dacă vrem să nu intrăm în istorie ca martorii nevrednici și neputincioși ai unui an de groază și urgie, ci ca împlinitorii unui veleat nou".

La rîndul său, ziarul *Universul* scrie în numărul de Crăciun, trecînd în revistă semnificațiile sărbătorii nașterii Mîntuitorului, desfășurată în 1940 pe fundalul războiului care îndoliază

[1] Pentru a ușura lectura, nu am mai marcat cu puncte de suspensie întreruperile de text la extrasele preluate din ziare și din celelalte surse. Precizăm, de asemenea, că în redarea acestor extrase am păstrat, cu unele excepții cerute de normele ortografice actuale, scrierea din original.

Zăpadă abundentă pe străzile Capitalei

Primiți cu colindul?

Europa: „De șaisprezece luni — consemnează ziarul amintit — cele mai mari puteri ale lumii sînt încleștate într-o încăierare uriașă, fără precedent în istoria tulbure a oamenilor, însîngerată de lupte mai des decît iluminată de binefacerile păcii.

Departe de a se potoli, războiul s-a întins de la continent la continent. Armele se pregătesc. Valuri noi de tineri iau locul celor căzuți. De la soldat, aripa neagră a morții se întinde asupra muncitorului și plugarului, asupra bătrînului, femeii și copilului, oricînd, oriunde, oricum, ziua și noaptea, fără deosebire, fără alegere, fără încetare".

Cu prilejul sfîrșitului de an, ziarele publică obișnuitele bilanțuri privind viața culturală, științifică, politică a anului încheiat. Comentînd evenimentele literare din 1940, *Timpul* notează că „a fost un an zbuciumat și pentru literatură". Au apărut totuși unele lucrări de referință, dintre care ziarul consemnează: *Istoria limbii române*, de prof. Al. Rosetti, *Limba română*, de Sextil Pușcariu, precum și monografiile: Șerban Cioculescu — *Viața lui I.L. Caragiale*, Pompiliu Constantinescu — *Tudor Arghezi*, Eugen Lovinescu — *Titu Maiorescu*, Emilia Șt. Milicescu — *Delavrancea*. Dintre lucrările de beletristică, ziarul amintește următoarele titluri: Liviu Rebreanu — *Amîndoi*, Petru Comarnescu — *Chipurile și priveliștile Americii*, Ionel Teodoreanu — *Tudor Ceaur Alcaz*, V. Voiculescu — *Întrezăriri*, precum și volumele de *Scrieri* în ediții definitive semnate de Ion Minulescu și, respectiv, Mihail Codreanu.

Este semnalată, de asemenea, apariția *Enciclopediei Cugetarea*, alcătuită la capătul unei minuțioase munci de documentare de Lucian Predescu.

„Cu acestea — scrie ziarul citat — s-ar încheia bilanțul unui an literar dintre cei mai zbuciumați, în care editorii au trăit sub teroarea nesiguranței, iar scriitorii nu și-au putut afla liniștea, care e cea mai prețioasă muză a poeziei".

Anul plastic, trecut în revistă de Miron Radu Paraschivescu, tot în *Timpul*, a fost marcat de afirmarea unor talente reprezentative: Magdalena Rădulescu, Al. Ciucurencu, Marcel Olinescu, Marius Bunescu ș.a., precum și prin noi creații ale unor maeștri consacrați, precum Th. Pallady, Gh. Petrașcu, Milița Petrescu. Camil Ressu a primit Premiul Național de Pictură. De asemenea, notează autorul, „două evenimente plastice de ordin internațional se cer subliniate în acest bilanț: comemorarea a 500 ani de la inventarea tiparului și ridicarea statuilor celor doi regi, Carol I și Ferdinand I, datorate lui Ivan Mestrovici".

Cronică măruntă

acelui an, austriecii, care asediau Veneția de aproape un an de zile, „au ridicat balonașe la o înălțime de 200 metri, conținînd bombe de 15 kg, cu materie inflamabilă, fiecare bombă fiind prevăzută cu un fitil. Odată ajunse balonașele deasupra orașului — continuă ziarul citat — aeronauții aprindeau bombele, lăsîndu-le să cadă. Efectul a fost catastrofal. Vîntul schimbîndu-și brusc direcția, în loc să cadă în oraș incendiindu-l, bombele au pornit căzînd în tabăra austriacă, făcînd ravagii. Orașul a capitulat după două zile, ispravind provizille. Așa că Veneția a rămas pînă la războiul din 1914-1918 primul oraș amenințat cu un bombardament aerian".

• Abraham Lincoln **(1809-1865), președinte al S.U.A. (1861-1865), era renumit prin scurtimea și concizlunea discursurilor sale electorale. Iată unul dintre acestea: „Prieteni! Sînt Abraham Lincoln. Mi-am pus candidatura la președinție. Cred în Banca Statelor Unite. Cred în tariful vamal protecționist. Cred în ameliorarea situației statului. Sînt contra sclavajului. Aflînd aceste lucruri, dacă mă veți vota vă rămîn obligat, dacă nu — nu face nimic".**

• De sărbători, **un spectacol extraordinar la Teatrul „Savoy":** Un Crăciun ca-n vremuri bune, **cu cele mai populare vedete ale revistei bucureștene: C. Tănase, G. Groner, H. Nicolaide, N. Roman, Ion Dacian, Mia Apostolescu și Virginica Popescu.**

• Un alt **succes de public la Teatrul din Sărindar** — Fritz și Frantz, **comedie cu G. Timică, Gr. Vasiliu-Birlic, Maria Filotti, Nora Piacentini, Silvia Dumitrescu-Timică, G. Niculescu-Buzău, Mircea Șeptilici și Mișu Fotino.**

• Subsecretariatul **de stat al aerului și comandamentul apărării**

DECEMBRIE 1940

Intrarea în galerii la Lupeni

Cronică măruntă

antiaeriene a teritoriului fac cunoscute următoarele: „Cu începere de luni 30 decembrie a.c. se vor executa în fiecare luni, între orele 8 și 10 dimineața, de către Batalionul de pompieri ai Municipiului București, exerciții de punere în funcțiune a sirenelor de alarmă, în scopul de a se verifica buna lor funcționare; circulația pe străzi și activitatea în instituții își vor urma cursul normal".

● În sala „Aro", la 8 decembrie, concert simfonic extraordinar. Orchestra „Filarmonica", sub bagheta dirijorului Antonin Ciolan, execută: Uvertura Faust, de Wagner; Țiganii, de Zirra; Simfonia a III-a, Eroica, de Beethoven.

● Din veacul XIX. Iată un anunț bucureștean de prin deceniul patru al secolului trecut: „D. Costache, proprietarul Bufetului de la Ferăstrău [Herăstrău], vrînd a da mare mulțumire înaltei nobilimi și cinstitului public din Capitală ce merg a lua un aer sănătos la acest loc frumos și fiind îndemnat de mai mulți aleși bărbați a face o clădire unde să se poată face băi din apa ce izvorăște acolo, mai sus-numitul proprietar s-a îndemnat pe temeiul bunătății apei ce izvorăște acolo a clădi 3 odăi frumosse și în fiecare odaie cîte o baie; dintr-această apă a meșteșugit a o încălzi și a se vărsa în băi. Pentru aceia se face cunoscut că în toate zilele cei ce vor voi să facă băi spre curățenie și spre sănătate se poftește a merge acolo. Prețul va fi cuviincios și va avea fieșcare mulțumire de slujba ce va face. Socotim că această apă poate fi mai bună decît oricare apă din Capitală".

● Și cîteva „recomandări" pentru un om de lume, așa cum ersu ele formulate de Albina românească, pe la 1840: „În ziua de astăzi, un om care se respectează,

La 1 decembrie 1940 se împlinesc 22 ani de la unirea Transilvaniei cu patria mamă. Din evocările consacrate acestui eveniment apărute în presa bucureșteană, reținem cîteva fragmente din articolul *Generoasa Alba Iulia,* publicat de *Universul* din 2 decembrie. Autorul — poetul și gazetarul I.U. Soricu, el însuși luptător pentru Marea Unire — relevă simbolul însuflețitor închis în actul istoric de la 1 Decembrie 1918. „În durerea pe care n-o meritățm, în lovitura pe care n-o uităm, în fiorul ce ne pătrunde adîncurile — scrie I.U. Soricu — Alba Iulia se înalță cu flamura curată a mîndriei, a nobleței și a omeniei noastre românești, vestejind ea, prin măreția actului de la 1918, toată lipsa de suflet ce ni s-a arătat nouă. Dușmanii idealului românesc ce pot opune covîrșitoarei strălucirii în care s-a îmbrăcat neamul nostru prin Alba Iulia? În afară de noi, care simțim focul durerii, înfipte în trupul nostru de nedreptatea pe care o vom striga și blestema, căci am urît-o și o vom urî, mai este o lume care crede într-o etică. O lume care măsoară, cumpănește și judecă. Această lume nu va putea refuza laurul ei glorioasei Alba Iulia. Și această lume va mărturisi dreptatea noastră. Iar acest gînd — scrie autorul în încheiere — ne dă puterea, ne dă credința că sfînta noastră dreptate va învia!"

În ziua de 1 decembrie 1940, la Alba Iulia are loc o mare manifestare, la care participă generalul Ion Antonescu și Horia Sima.

Numărul 7-12/1940 al revistei *Convorbiri literare* este închinat Basarabiei, Bucovinei și Transilvaniei, cele trei ținuturi românești atît de greu încercate în acest nefast an 1940 pentru poporul român. Sînt publicate articole, studii și conferințe de L. Rebreanu (*Lauda țăranului român,* discursul său de recepție la Academia Română), I. Petrovici, Gh. Șincai, A.Z.N. Pop, I. Găvănescul, Teohari Antonescu etc., precum și două ample grupaje documentare, *Ce trebuie să știm despre Basarabia* și, respectiv, *Bucovina.*

„Prin trecutul său istoric, ca și prin nume, Basarabia aparține românismului, așa după cum picătura de apă marină aparține mării din care s-a desprins, oglindind toate însușirile acesteia, se spune în primul grupaj documentar amintit. «Istoria Basarabiei nu mai are nevoie de cercetări — spunea un învățat rus — căci ea este legată de istoria Valahiei și Moldovei»". Pămîntul Basarabiei, continuă revista, „se leagă organic de acela al Moldovei; iar stăpînitorii și străjuitorii acestui pămînt «moldovenesc», din vre-

Marchizul Closhi Tutsumi, noul ministru al Japoniei la Bucureşti, după prezentarea scrisorilor de acreditare

muri imemoriale, prin îndepărtaţii strămoşi daco-geţi, am fost noi, românii. Cu toată apăsarea străină am rămas neclintiţi pe acest pămînt strămoşesc, ca şi stînca în faţa furtunii. Ne-am înfrăţit de veacuri cu pămîntul cuprins între Nistru, Tisa, Dunăre şi Mare. Formăm un tot unitar, pămînt şi oameni, ţară şi neam. La noi, nu poate fi vorba de provincii deosebite, căci toate sînt româneşti prin înfăţişarea lor generală sufletească, adică toate se integrează perfect în marea unitate de credinţă, de ideal, de simţire, de amintiri şi de speranţe care este românismul.

Pentru noi, deci, nu există o Moldovă, o Basarabie, o Bucovină, o Muntenie, o Transilvanie, sau oricare altă provincie deosebită, ci numai una singură, România în hotarele Daciei vechi, orînduite de Providenţă. De aceea, înstrăinarea oricărei părţi e o rană deschisă adînc în trupul ţării întregi şi durerea ne cuprinde pe toţi, deopotrivă".

În acelaşi număr din *Convorbiri literare*, Pamfil C. Georgian publică o evocare a istoricului Dimitre Onciul (1856-1923), al cărui student a fost.

Subliniind patriotismul savantului, credinţa sa în înfăptuirea idealului Marii Uniri, pentru care a luptat prin scris şi prin activitatea sa, autorul notează: „Onciul a avut un suflet care a vibrat totdeauna puternic şi a avut şi darul de a exterioriza. «Cu duioşie îmi reamintesc [scrie el] anii de studii de la Universitatea din Viena unde, în acelaşi timp cu răposatul Andrei Bârseanu, am urmat Facultatea de filosofie şi eram membru în societatea România Jună. Neuitată îmi este şedinţa în care prima dată s-a cîntat imnul nostru *(Pe-al nostru steag)*, deşteptînd un entuziasm extraordinar. Era în anul 1880. Treizeci şi şase de ani pe urmă, în seara marei zile de 14/27 august 1916, cînd goarna chema feciorii români la lupta pentru dezrobirea Ardealului, primul cîntec de luptă ce am auzit răsunînd în parcul de la Călimăneşti, unde mă aflam pentru cură, era *Pe-al nostru steag e scris unire.* Nu pot descrie — continuă Onciul — adînca emoţiune ce m-a cuprins, atunci, la auzul acestui imn, care mi-a încălzit sufletul în tinereţe şi mi-a întinerit bătrîneţele în acel mare moment de însufleţire. În sunetul lui un mănunchi de studenţi români au pornit la luptă pentru cultura naţională; în sunetul lui, ostaşii români au pornit la luptă pentru dezrobirea neamului; în sunetul lui s-a înfăptuit unitatea naţională»". ■

Rubrică de: Ioana URSU, Ioan LĂCUSTĂ

Cronică măruntă

un om de societate, un om de gust, într-un cuvînt un om ca oamenii trebue: a) să fie abonat la un cabinet de lectură; b) să bea şampanie; c) să fie încuşmat, încălţat şi înmănuşat după jurnal; d) să poarte baston rococo şi pumnar cercăzesc; e) să scrie cu condei de oţel şi să-şi pecetluiască biletele cu buline cu devize; f) să joace şah şi să danţeze polca; g) să albă pe masa din cabinetul său cel puţin o duzină de albumuri caricaturale şi de cărţi ilustrate".

• Moscova 13. **Agenţia „Tass" transmite: „Comisia mixtă desemnată de U.R.S.S. şi Germania pentru delimitarea frontierelor a terminat demarcarea frontierei sovieto-germane, stabilită pe baza tratatului de amiciţie şi delimitarea frontierelor [semnat la 28 septembrie 1939]. Lucrările comisiei mixte şi ale subcomisiunilor sale au durat 10 luni şi s-au desfăşurat într-un spirit de colaborare conform cu relaţiunile amicale existente între U.R.S.S. şi Germania. Descrierea traseului frontierei şi harta întocmită au fost ratificate de guvernul sovietic şi de guvernul german".** (Acţiunea, **14 decembrie**)

• În cadrul **şedinţei publice din 8 decembrie a Societăţii numismatice române, prof. Gh. Ştefan prezintă tezaurul de monede de aur bizantine descoperit în cursul săpăturilor din 1939 la Bisericuţa (antica aşezare Dinogeţia), jud. Tulcea. Cu prilejul campaniei arheologice 1939, au fost dezgropate o parte din zidul Dinogeţiei şi cîteva din turnurile de pază. Într-unul din acestea, au fost găsite 106 monede de aur din perioada 876-1055, îngropate probabil cu prilejul invaziei pecenegilor, care în jurul lui 1055 ocupaseră cîmpia Munteniei.**

Noiembrie 1939-martie 1940:

RĂZBOIUL DE IARNĂ SOVIETO-FINLANDEZ

În urmă cu mai bine de 50 ani, la 30 noiembrie 1939, a izbucnit războiul sovieto-finlandez, cunoscut atît în „Țara celor 1 000 de lacuri", cît și în Uniunea Sovietică, și sub numele de „războiul de iarnă". Generația sovietică mai în vîrstă îl știe și ca războiul „obscur", pentru că i s-a acordat o atenție modestă în manuale și în lucrări științifice. Uneori nici măcar nu era amintit. Absolut pe nedrept.

În acea dimineață geroasă de noiembrie '39 la granița U.R.S.S. cu Finlanda a început un război adevărat, care a durat 105 zile, pînă la 12 martie 1940. De partea Finlandei au fost angajate practic toate forțele ei armate (10 divizii, 7 brigăzi speciale și o organizație paramilitară, în total circa 400 000 oameni), de partea sovietică, în martie 1940, perioada celei mai mari concentrări de trupe, 52 divizii de pușcași și de cavalerie, cîteva zeci de brigăzi și detașamente separate, aparținînd Frontului nord-apusean, special constituit (două armate), sub conducerea comandantului de armată de rangul I S.K. Timoșenko, și, în afară de acestea, trei armate care acționau de la lacul Ladoga pînă la Marea Barents.

„Eram copil cînd tata s-a întors de pe front, decorat cu primul său ordin, «Steaua roșie», și cu mîinile și picioarele degerate. Pînă la sfîrșitul zilelor a avut dureri atroce de mîini și de picioare", scria istoricul sovietic A. Gorohov, într-un ziar din 30 noiembrie 1989, ziua cînd s-au împlinit 50 ani de la declanșarea evenimentului. „În casă la noi a «trăit» multă vreme, pînă într-o zi, cînd s-a pierdut, un aparat de încălzire, unul dintre acelea ce se dădeau comandanților în cursul «campaniei finlandeze». Mai exact, nu un aparat de încălzire, ci o husă cenușie, pe care erau scrise instrucțiunile lui de folosire. Nouă, generației de o vîrstă cu acel război, ne-a fost bine implantată în conștiință, încă din copilărie, o antipatie puternică față de finlandezi, față de tot ce era finlandez, ca față de ceva în mod aprioric dușman. Ceea ce, trebuie să fiți de acord cu mine, este mult mai cumplit...".

În viața internațională, prețul „obscurității" interne a acestui conflict militar a fost extrem de scump: Uniunea Sovietică a fost declarată agresor, fiind exclusă din Liga Națiunilor. A fost un conflict în care — conform voinței unor oameni politici ce nu au reușit să rezolve prin mijloace pașnice problemele securității reciproce — au fost tîrîte două popoare.

Războiul ruso-finlandez din 1939-1940 mai este cunoscut și sub alte două denumiri: „războiul Erkko", după numele ministrului finlandez de atunci al afacerilor externe, Elias Erkko, și „războiul lui Erkko și Stalin", „ceea ce este mai exact", cum scrie istoricul sovietic citat.

Fie numai și această terminologie contradictorie și este concludentă pentru largul evantai de opinii și de aprecieri ale unuia și aceluiași eveniment. Sînt opinii și aprecieri situate pe alocuri la poli opuși, care se exclud reciproc, începînd chiar de la metodologia abordării subiectului.

Astăzi rănile acelui război s-au cicatrizat. În limbajul politico-diplomatic s-a încetățenit chiar un termen, „finlandizare", noțiune complexă, încercînd să sugereze o explicație statutului postbelic al Finlandei[1]. Raporturile sovie-

[1] În noiembrie 1989, cu prilejul unei vizite a primului ministru finlandez la Londra, Margaret Thatcher reproducea, în timpul dejunului oficial, cuvintele lui Winston Churchill din anul 1940: „Finlanda, aflată într-o situație complicată, între primejdie și moarte, reprezintă un exemplu minu-

Resturi de tancuri, cadavre înghețate și înzăpezite, urmări ale unei grave greșeli a comandamentului sovietic: lansarea de blindate și motorizate pe rute forestiere, unde nu se pot executa manevre

to-finlandeze se disting prin cooperare și respect reciproc, dar oamenii au dreptul să-și pună mereu întrebarea: oare plata n-a fost prea mare de ambele părți? Oare nu în celebrul dicton al lui Niccolo Machiavelli „scopul scuză mijloacele" trebuie căutate rădăcinile acestui război?

Același istoric sovietic, întors recent dintr-o vizită la Helsinki, unde a cercetat ar-

nat pentru ceea ce pot face oamenii liberi". Cu aceeași ocazie, primul ministru britanic adăuga relativ la termenul „finlandizare": „Niciodată nu a fost potrivit. Acum însă este mai puțin decît oricînd justificat" *(International Herald Tribune)*.

hivele naționale, mărturisea: „Sincer să fiu, i-am invidiat pe finlandezi pentru cum și-au adunat și sistematizat absolut tot materialul privind acele evenimente. La noi această muncă abia începe. Recent, de pildă, am găsit pentru prima oară în presa noastră documente din Arhiva de politică externă a U.R.S.S. Și cîte alte mărturii ascund seifurile diferitelor fonduri speciale...".

Continuînd să atacăm — cum am început din decembrie 1989 — subiecte pînă nu de mult socotite tabu, care nu au fost tratate niciodată nici de specialiștii români ai istoriei universale, prezentăm cititorilor noștri acest război puțin cunoscut — în premieră absolută la Magazin istoric —, **reproducînd opiniile „beligeranților", în persoana unui istoric sovietic, Mihail I. Semiriaga, un analist extrem de critic al istoriei U.R.S.S. (după revista** Ogoniok, **nr. 22 — mai-iunie — 1989) și ale istoricilor finlandezi Eino Jutikkala și Kauko Pirinen (după lucrarea** Histoire de la Finlande). **Titlurile și subtitlurile aparțin redacției** Magazin istoric.

Incidentul de la Mainila

Prof. dr. M.I. SEMIRIAGA

Ce se mai ştie despre acest război?... La 26 noiembrie 1939, în zona aşezării Mainila, situată pe teritoriul sovietic, a avut loc un incident în cursul căruia — după cum scria presa sovietică — s-au înregistrat victime în rîndul militarilor sovietici. „A urmat — îşi aminteşte comandantul de atunci al trupelor Regiunii militare Leningrad, K.A. Mereţkov — o declaraţie a guvernului U.R.S.S. şi, la ora 8.00, în dimineaţa de 30 noiembrie, unităţi regulate ale armatei roşii au trecut la respingerea acţiunilor antisovietice. Războiul sovieto-finlandez era o realitate".

În cursul operaţiilor militare, ambele tabere au înregistrat mari pierderi. De partea sovietică au murit şi au dispărut fără urme 70 000 oameni, 176 000 au fost răniţi şi mulţi degeraţi. Pierderile finlandezilor (conform datelor oficiale) au fost de 23 000 ucişi şi dispăruţi fără urmă şi circa 44 000 răniţi.

Dar dacă literatura noastră istorică acordă o oarecare atenţie aspectelor militare ale acestui eveniment, cele politice sînt total ignorate. Care sînt, de fapt, cauzele conflictului? Pentru că, în anii '20–'30, la graniţa sovieto-finlandeză avuseseră loc mai multe incidente, fără ca ele să degenereze în razboi. Ele se rezolvaseră pe cale diplomatică, nu se ajunsese la conflicte militare deschise.

Principalul factor care a condiţionat, după părerea mea, conflictul sovieto-finlandez a fost conjunctura politică din Europa nordică, îndeosebi relaţiile bilaterale U.R.S.S.–Finlanda. Evident, Finlanda nu putea ataca Uniunea Sovietică, dar conducerea sovietică nu excludea posibilitatea ca o putere occidentală — chiar fără acordul ei — să-i folosească teritoriul în scopuri agresive. De altfel, în februarie 1937, comisarul poporului pentru apărare al U.R.S.S., mareşalul K.E. Voroşilov, a ridicat această problemă ministrului de atunci al afacerilor externe al Republicii Finlanda, R. Holsti, fără a primi însă nici un răspuns. Nici atunci, nici mai tîrziu. Mai mult, la începutul anului 1938, autorităţile finlandeze au proiectat remilitarizarea insulelor Aland, ceea ce afecta direct interesele Uniunii Sovietice. Timpul a trecut şi relaţiile sovieto-finlandeze nu s-au îmbunătăţit. În septembrie 1938 s-a încheiat Acordul de la München, apoi Germania a ocupat Cehia, înscriindu-se deja pe drumul spre satisfacerea planurilor sale expansioniste. Războiul bătea la uşa multor ţări.

În această situaţie, în martie 1939, guvernul sovietic a propus, prin canale diplomatice, următoarele: U.R.S.S. garantează inviolabilitatea teritoriului Finlandei, îi acordă sprijinul necesar împotriva unei potenţiale agresiuni, susţine demersurile privind reanalizarea statutului insulelor Aland. Finlanda trebuia, în schimb, să se opună oricărei agresiuni, să acorde sprijin Uniunii Sovietice în întărirea securităţii Leningradului şi, în acest scop, să pună la dispoziţia Uniunii Sovietice, în arendă, pe termen de 30 ani, insula Surrsaari (Gogland) şi cîteva alte insule mici din Golful Finic.

Preocupată de neutralitatea sa[1], Finlanda nu a manifestat interes faţă de această idee. Tratativele au fost întrerupte.

Ce măsuri ar fi trebuit să întreprindă în continuare Uniunea Sovietică şi Finlanda, în această situaţie disperată, pentru a scoate din impas tratativele? Evident, calea optimă era renunţarea U.R.S.S. la cererile ei, care afectau în mod flagrant suveranitatea Finlandei, şi continuarea cu perseverenţă a negocierilor. Orice altă cale şi, înainte de toate, cea militară, ducea inevitabil la impas, la o şi mai accentuată încordare a situaţiei.

Guvernele ambelor ţări au hotărît să acţioneze pe direcţii paralele: fără a renunţa la tratative politice, au adoptat măsuri periculoase, inclusiv cu caracter militar. Uniunea Sovietică — ofensive, iar Finlanda — defensive. S-au intensificat contactele finlandezilor, pe linie militară, cu Anglia, Suedia, chiar cu Germania. Înalte oficialităţi militare din aceste ţări erau oaspeţi frecvenţi la Helsinki. Finlandezii au primit ajutor pentru construcţia aşa-numitei linii Mannerheim, linie de fortificaţii de-a lungul graniţei cu U.R.S.S. Simultan, în vîltoarea pregătirilor militare, a intrat Uniunea Sovietică. La începutul lui martie 1939, K.E. Voroşilov a dat ordin comandantului trupelor Regiunii militare Leningrad, K.A. Mereţkov, recent numit în funcţie, să verifice pregătirea trupelor în caz de... conflict militar cu Finlanda. Voroşilov avea în acest sens indicaţie directă de la Stalin.

În primăvara şi vara aceluiaşi an, 1939, în regiune s-au desfăşurat ample acţiuni de reorganizare, s-au adoptat măsuri de pregătire a efectivelor, în condiţii similare cu cele de pe cîmpul de luptă, s-a perfecţionat structura trupelor de grăniceri. Toate acestea, bineînţeles, nu au trecut neobservate de finlandezi, care au început să se neliniştească.

La sfîrşitul lui iunie 1939, la I.V. Stalin a avut loc o discuţie de lucru cu privire la situaţia din Finlanda şi de la graniţa sovieto-finlandeză. Au participat şi unul dintre conducătorii Comitetului executiv al Cominternului, O.V. Kuusinen, şi K.A. Mereţkov. Stalin a apreciat situaţia drept alarmantă, deşi el însuşi contribuise la complicarea ei. El a folosit evoluţia fără rezultat — apoi eşecul — tratativelor militare sovieto-anglo-franceze de la Moscova, ca o confirmare a proiectului său[2]. Noua situaţie a dus la încheierea pactului sovieto-german de neagresiune din 23 august 1939. În protocolul secret al acestui document, Finlanda era trecută în sfera de influenţă sovietică.

Comandantul Regiunii militare Leningrad a primit ordin să întoc-

[1] Finlanda, care purtase un şir întreg de războaie cu Rusia încă din ultimul deceniu al veacului XV, iar în 1809 intrase în componenţa Imperiului ţarist (ca mare ducat, cu autonomie politică şi culturală), se declarase din 6 decembrie 1917, independentă faţă de Rusia. La 31 decembrie acelaşi an, guvernul sovietic (urmat de cel francez şi de cel german) recunoştea independenţa acestei ţări. De altfel, încă din mai 1917, Lenin afirmase: „Dacă sîntem, într-adevăr, împotriva anexiunilor, atunci trebuie să spunem: «libertate de despărţire pentru Finlanda»" (*Magazin istoric*, nr. 12/1982, 12/1987). În politica externă, începînd din 1935, Finlanda independentă s-a cantonat în neutralitate, încercînd să alcătuiască un bloc neutru al statelor baltice şi scandinave. Încă de la începutul celui de-al doilea război mondial, ţara şi-a reafirmat neutralitatea, dar din octombrie 1939, U.R.S.S. a făcut presiuni pentru a obţine cedarea unor baze strategice.

[2] Este vorba despre consultările din 21 martie - 1 aprilie 1939, cu privire la găsirea unor căi eficiente de organizare a asistenţei mutuale împotriva agresiunii. La 1 aprilie, guvernul britanic a declarat prematură propria sa propunere făcută iniţial de semnare a unei declaraţii comune de către Franţa, Marea Britanie, Polonia şi U.R.S.S.

mească urgent un plan de „acoperire şi contralovitură", să urgenteze, în secret, pregătirea trupelor şi să accelereze reorganizarea militară. „Contralovitura" urma să fie realizată în cel mai scurt timp. În mod ciudat, aceste acţiuni erau denumite „contralovitură", deşi nimeni nu se gîndea la pericolul unei „lovituri" de partea finlandeză. Opinia şefului marelui stat major B.M. Şaposnikov, conform căreia o asemenea contralovitură presupunea mari eforturi şi un război greu, a fost pur şi simplu ignorată. Toate aceste pregătiri militare din sectorul Leningradului au fost curînd cunoscute la Helsinki. Ele au dus în mod inevitabil — cu atît mai mult cu cît nervii erau încordaţi la maximum — la o tensiune şi mai mare.

„Luaţi în calcul şi voturile noastre"

Din respect pentru adevăr, trebuie să spunem că părţile încă nu îşi pierduseră speranţele în reglementarea politică a conflictului. Mărturie stă hotărîrea privind reluarea tratativelor între reprezentanţii ambelor ţări, la 12 octombrie 1939. Pentru purtarea lor a fost desemnat un diplomat cu experienţă, J. Paasikivi[1], căruia totuşi guvernul finlandez nu i-a dat împuterniciri să semneze acorduri cu U.R.S.S. Spre deosebire de cele precedente, tratativele au avut loc în condiţiile celui de-al doilea război mondial, aflat în desfăşurare, ceea ce impunea ambelor părţi o imensă răspundere.

La aceste tratative, Stalin a propus să se încheie un tratat sovieto-finlandez de ajutor reciproc, după modelul acordurilor încheiate la sfîrşitul lui septembrie – începutul lui octombrie cu Estonia [tratat de ajutor mutual], Letonia şi Lituania [tratate de asistenţă mutuală şi comerţ]. Unul dintre punctele acestor documente prevedea dislocarea unui contingent de trupe sovietice şi crearea unor baze militare pe teritoriul acestor ţări. Temîndu-se că şi pe teritoriul ei vor apărea asemenea baze, Finlanda a respins propunerea, declarînd că aceasta intra în contradicţie cu poziţia de neutralitate a ţării.

Guvernul sovietic a venit atunci cu o nouă propunere: să se deplaseze cu cîţiva zeci de kilometri graniţa în istmul Careliei, să se cedeze Uniunii Sovietice cîteva insule din Golful Finic şi o parte a peninsulelor Ribacii şi Srednii din Marea Barents, în schimbul teritoriului din Carelia sovietică, de două ori mai mare ca dimensiuni, să se dea în arendă, să se vîndă sau să se schimbe peninsula Hankö pentru construirea unei baze maritime militare sovietice. Ultima propunere i-a neliniştit în mod deosebit pe finlandezi. De aceea, la una dintre şedinţe, Paasikivi a declarat că problema teritorială trebuie rezolvată numai de Seim (parlamentul finlandez), unde pentru o soluţionare pozitivă sînt necesare două treimi din voturi. La aceasta Stalin a replicat prompt: „Veţi obţine mai mult de două treimi, luaţi în calcul şi voturile noastre". Partea finlandeză a interpretat cuvintele sale ca o ameninţare directă cu folosirea forţei, în cazul cînd Seimul ar fi respins propunerea.

Răspunsul guvernului finlandez din 31 octombrie menţiona că, pornind de la situaţia internaţională şi de la neutralitatea absolută a Finlandei, el nu poate ceda teritoriul Hankö sau alte insule, dar este gata să facă alte concesii importante. Se întrevedea deci un oarecare progres.

Aici a intervenit liderul social-democraţilor de dreapta, V. Tanner[2], care a făcut tot ce i-a stat în putinţă pentru ca punctul de vedere al lui Paasikivi să nu fie sprijinit la Helsinki. La 13 noiembrie partea finlandeză a întrerupt tratativele, delegaţia părăsind Moscova, întrucît — după cum a afirmat ministrul afacerilor externe al Finlandei, E. Erkko — are „probleme mai importante".

Pentru conducerea sovietică varianta militară a devenit prioritară în rezolvarea divergenţelor. De altfel, ambele părţi priveau una la cealaltă numai „prin linia de ochire", ignorînd legile istoriei, potrivit cărora apelul la tunuri este ultimul mijloc al regilor, nicidecum al unor oameni de stat din secolul XX.

Evident că, într-o asemenea situaţie încordată, incidentele de la Mainila şi din alte aşezări de pe graniţa sovieto-finlandeză nu erau decît prelungiri logice, expresii ale acestei stări. Pentru a destinde atmosfera, ar fi trebuit să existe dorinţa ambelor părţi şi, înainte de toate, a Uniunii Sovietice, cea care dispunea de un mare potenţial militar. Există oare vreo mărturie că, în acele zile fierbinţi, guvernul sovietic a demonstrat o asemenea dorinţă? Un lucru devenise clar: pentru a-şi satisface cerinţele, el optase pentru o metodă josnică de rezolvare a litigiului: forţa.

Dar cum s-au derulat evenimentele după incidentul de la Mainila? În nota guvernului sovietic, înmînată trimisului Finlandei la Moscova, cu o suspectă şi uimitoare operativitate, adică literalmente după cîteva ore de la incident, se menţiona că partea sovietică nu intenţionează „să aţîţe acest act revoltător de agresiune din partea unor unităţi ale armatei finlandeze". Nota sovietică cerea finlandezilor să-şi retragă trupele din istmul Carelia cu 20–25 km.

În nota de răspuns, guvernul Finlandei a negat actul de provocare şi, după o examinare unilaterală, s-a acceptat că „este vorba despre un incident, care a avut loc în timpul unor exerciţii de manevră". În nota finlandeză — este important de subliniat — se propunea o examinare comună privind incidentul, în conformitate cu „Convenţia privind comisarii de graniţă, încheiată la 24 septembrie 1928" şi se făcea cunoscută intenţia „de a se trece la tratative în problema retragerii reciproce de trupe la distanţă de graniţă".

Se pare că această propunere raţională ar fi putut fi acceptată. Astfel, s-ar fi putut trage linie sub incident. Dar în nota următoare, din 28 noiembrie 1939, guvernul sovietic a calificat nota finlandeză drept „un document care dovedeşte profunda ostilitate a guvernului Finlandei faţă de Uniunea Sovietică, ce va duce la apogeu criza relaţiilor dintre cele două ţări".

Partea sovietică a refuzat examinarea comună a incidentului, a învinuit partea finlandeză de încălcare a pactului de neagresiune şi a declarat că ea „se socoteşte liberă de obligaţiile asumate, în virtutea

---

[1] Juho Kusti Paasikivi (1870-1956) fusese director al Băncii Naţionale, apoi, o vreme, în 1918, preşedinte al Consiliului de Miniştri. În timpul celui de-al doilea război mondial, după ce a negociat pacea cu U.R.S.S., în martie 1940, a fost ambasador la Moscova (1940-1941), semnînd, în această calitate, în capitala sovietică armistiţiul din septembrie 1944 cu Naţiunile Unite. A fost din nou preşedinte al Consiliului de Miniştri (1944-1946), i-a succedat lui Mannerheim la preşedinţia republicii şi a rămas în această funcţie pînă la moarte (1956). Împreună cu Urho Kekkonen (prim-ministru — 1950-1956, cu mici întreruperi şi preşedinte al ţării — 1956-1981), el este autorul liniei de politică externă a Finlandei, orientată spre relaţii de pace, colaborare şi prietenie cu U.R.S.S. şi bazată pe respectul deplin al independenţei şi suveranităţii şi egalităţii în drepturi a Finlandei libere şi democrate.

[2] Väino Alfred Tanner (1881-1966) a fost deputat în Seim încă din 1907. În anii 1926-1927 a fost prim-ministru, apoi ministru de externe. A intrat ulterior din nou în guvern, ca ministru al comerţului, apoi al finanţelor, în timpul războiului contra U.R.S.S., din anii 1941-1944. Întemniţat sub presiunea sovieticilor în 1945, a fost eliberat trei ani mai tîrziu. În 1957 a fost ales preşedinte al Partidului social-democrat.

pactului de neagresiune".

În seara următoare, pe 29 noiembrie, Uniunea Sovietică şi-a chemat reprezentanţii politici şi economici de la Helsinki. Deşi ea nu a declarat oficial stare de război, ordinul emis sub semnătura lui Meretkov şi Jdanov către trupele Regiunii militare Leningrad le cerea acestora „să treacă graniţa şi să nimicească trupele finlandeze". Ordinul conţinea elemente ce depăşeau cu mult cadrul asigurării securităţii oraşului de pe Neva. Se menţiona, de pildă, că „noi nu mergem în Finlanda în calitate de cuceritori, ci ca prieteni şi eliberatori ai poporului finlandez de sub jugul moşierilor şi capitaliştilor". La 30 noiembrie 1939, ora 8.00 dimineaţă, trupele armatei roşii au început operaţiile militare. În aceeaşi zi, preşedintele Finlandei, Kyösti Kallio, a făcut următoarea declaraţie: „În scopul asigurării apărării ţării, Finlanda declară stare de război".

Vorbesc tunurile

În următoarele zile, propaganda sovietică a uitat total de teza privind „asigurarea securităţii Leningradului". Ea insista numai pe „scopurile eliberatoare" ale armatei roşii faţă de Finlanda. Afirmaţia că, vezi Doamne, oamenii muncii finlandezi îşi aşteptau „eliberarea de exploatare" cu ajutorul baionetelor sovietice exprima vederi dogmatice şi rupte de realitate, din păcate însă foarte răspîndite atunci în propaganda sovietică şi în mişcarea comunistă mondială. De altfel, nu numai cu privire la Finlanda.

Iată cîteva titluri din ziarele sovietice, titluri ale relatărilor despre numeroasele mitinguri ce aveau loc în ţară, în sprijinul unor măsuri dure: „Să se răspundă cu o lovitură întreită!", „Să se dea ripostă tîlharilor, care întrec orice măsură", „Jos provocatorii de război" şi altele. Expresii ca „banditii alb-finlandezi", „alb-gardiştii finlandezi", „Finlanda albă" deveniseră sloganuri propagandistice. V. Lebedev-Kumaci, un poet cunoscut pe atunci, a publicat în *Izvestia*, în ajunul şi în primele zile de război, cîteva poezii, care abundau în asemenea expresii, condamnîndu-i „cu mînie" pe „instigatorii finlandezi la război".

În acelaşi spirit de ostilitate se desfăşura campania de propagandă şi în Finlanda. După ce conducerea ţării a revenit unui cabinet militar, s-a declarat mobilizarea şi s-a introdus prestaţia în muncă obligatorie. Muncitorii au fost chemaţi „să lupte împotriva fascismului bolşevic". Campania antisovietică s-a accentuat continuu, atingînd cote paroxistice în timpul operaţiilor militare.

Aşadar, au început să vorbească tunurile. Dar diplomaţii? Oare ei nu mai puteau face nimic? Dacă ei ar fi vrut, vărsarea de sînge s-ar fi oprit prin medierea a trei ţări sau cu sprijinul Ligii Naţiunilor, ai cărei membri erau şi U.R.S.S., şi Finlanda. Cu toate acestea, în primele zile de război, Molotov[1] a respins o propunere a Finlandei, transmisă printr-un emisar suedez la Moscova, privind reluarea negocierilor. Ulterior, la 3 decembrie 1939, reprezentantul permanent al Finlandei la Liga Naţiunilor a informat organizaţia că, în dimineaţa de 30 noiembrie 1939, trupele sovietice au invadat „nu numai poziţii de graniţă, ci şi oraşe finlandeze deschise", că Uniunea Sovietică a denunţat pactul de neagresiune, al cărui termen de valabilitate expira abia în 1945.

Dacă — aşa cum afirmase partea sovietică — Finlanda ar fi provocat realmente războiul şi ar fi fost ea agresorul, iar U.R.S.S. victima, în mod logic ar fi trebuit ca nu Finlanda, ci U.R.S.S. să se adreseze Ligii Naţiunilor cu cererea corespunzătoare, înainte să folosească forţa. Dar nu aşa au stat lucrurile. Mai mult, V.M. Molotov a respins la 4 decembrie, într-o manieră categorică, amestecul Ligii Naţiunilor, declarînd că „Uniunea Sovietică nu se află în stare de război cu Finlanda şi nu ameninţă cu război poporul finlandez". În răspunsul următor, din 14 decembrie 1939, privind respectiva propunere a Ligii Naţiunilor, Molotov a refuzat să participe la şedinţele Consiliului şi Adunării Ligii Naţiunilor.

Vreme de cîteva zile, organizaţia internaţională a continuat să caute — fără nici un succes — posibilităţi de încetare a războiului. La 14 decembrie ea a condamnat acţiunile Uniunii Sovietice şi, la iniţiativa cîtorva ţări din America Latină, a exclus-o dintre membrii săi. Un comunicat TASS din 16 decembrie declara din nou că Uniunea Sovietică nu poartă război cu Finlanda, iar Ligii Naţiunilor i s-a dat „sfatul" „să acţioneze în vederea încetării războiului între Germania şi blocul anglo-francez, nu să dezlănţuie un război în nord-estul Europei".

Cel puţin discutabil — ca să nu-i spunem altfel — este şi un alt demers politic întreprins de Stalin şi Molotov în acele zile. A doua zi după începerea acţiunilor militare, Moscova a declarat că Uniunea Sovietică „a aflat, prin interceptarea unor emisiuni radiofonice", că în oraşul finlandez Terioki (azi Zelenogorsk), recent eliberat, „forţe de stînga" din Finlanda au format „guvernul Republicii Finlandeze Democratice", în frunte cu un activist de frunte al Cominternului şi al mişcării muncitoreşti din Finlanda, O. Kuusinen. În aceleaşi zile s-a comunicat că Comitetul Central al Partidului Comunist al Finlandei (tot prin „interceptarea unor emisiuni radiofonice", deşi C.C. al partidului se afla pe teritoriul U.R.S.S.) s-a adresat poporului muncitor cu chemarea de a răsturna guvernul ţării, de a nu-i urma pe „conducătorii trădători ai social-democraţiei finlandeze, care au pactizat cu instigatorii la război", şi de a crea un guvern popular. Concomitent, s-a subliniat că Finlanda nu va fi sovietică şi nu va intra în componenţa U.R.S.S., dar U.R.S.S. va încheia cu ea un pact de ajutor reciproc.

Guvernul Republicii Finlandeze Democratice a anunţat încheierea unui tratat de ajutor reciproc şi de prietenie cu U.R.S.S. şi a declarat neavenit guvernul Republicii Finlandeze de la Helsinki.

Conform ordinului lui Voroşilov din 11 noiembrie 1939, comandamentul sovietic a predat „guvernului R.F.D." un corp de armată format din două divizii, constituite din cetăţeni sovietici de naţionalitate finlandeză şi carelă. Corpul de armată se afla sub conducerea unui comandant de divizie de origine finlandeză, A. Anttila. Împreună cu unităţile armatei roşii, acest corp a participat la lupte în sectorul nordic al frontului.

Istoriografia finlandeză discută şi astăzi despre cine a fost iniţiatorul creării acestui „guvern": conducerea sovietică sau Partidul Comunist al Finlandei. Dar dincolo de elucidarea acestei probleme, sprijinul acordat de conducerea sovietică pentru crearea „unui guvern al R.F.D." a fost considerat de cercurile oficiale şi de propaganda din apus drept un atentat sovietic la suveranitatea Finlandei, aducînd un prejudiciu politic şi moral Uniunii Sovietice. La începutul lui martie 1940, cînd s-a pus practic problema încheierii păcii cu guvernul Republicii Finlandeze, „guvernul" lui O. Kuusinen a declarat că se autodizolvă.

Din ianuarie 1940 a început o intensă activitate diplomatică în scopul încetării vărsării de sînge, la care au participat oameni politici din Finlanda şi din ţările scandinave. Din însărcinarea lui Tanner a sosit la Stockholm, la 15 ianua-

[1] Viaceslav Mihailovici Molotov a fost, în anii celui de-al doilea război mondial, prim-ministru (1930-1941) şi ministru al afacerilor externe (1939-1949).

„Războiul de iarnă“ în Timpul

Deşi conflictul armat sovieto-finlandez a început la 30 noiembrie 1939, încă din octombrie presa românească îşi informa cititorii despre tensiunea din zonă, prezentînd pentru început - într-un mic chenar - date sumare despre Finlanda, însoţite de harta ţării: „Finlanda este cel mai nordic stat civilizat din Europa. Dincolo de frontierele ei septentrionale, încep tundrele arctice. E un sol stîncos, presărat de nenumărate lacuri şi păduri întinse. Populaţia ei numără 3 500 000 suflete. Capitala, Helsinki, are 200 000 locuitori. Bogăţiile mai importante sînt căderile de apă, care dau forţa hidraulică, lemnul şi inul, care sînt exportate. Canaluri foarte lungi, din care multe datează încă din evul mediu, leagă lacurile, formînd cel mai frecvent mijloc de comunicaţie. 88 la sută din locuitori vorbesc limba fineză şi restul cea suedeză. La nord trăiesc 1 300 de laponi, iar la sud 2 000 de germani şi 6 000 de ruşi“ *(Timpul,* sîmbătă, 14 octombrie).

„Situaţia în ţările baltice“, „Finlanda evacuează cîteva oraşe“, „Finlanda continuă să concentreze rezervişti“, „Negocierile între Soviete şi Finlanda sînt urmărite cu cel mai viu interes“, „Numeroşi finlandezi au trecut în Suedia“, „Delegaţia finlandeză a părăsit Moscova sîmbătă noaptea“, „Delegaţia finlandeză a sosit pentru a treia oară la Moscova“, „Criza ruso-finlandeză pasionează America“ sînt doar cîteva dintre titlurile ziarelor româneşti apărute înaintea începerii conflictului şi care surprind pertinent mersul acestui război al nervilor.

„Voinţa noastră de neutralitate nu trebuie să slujească drept trambulină pentru exigenţele sovietice“, a declarat ieri primul ministru finlandez, dl. Kajander. În ceea ce priveşte cererea sovietică pentru cedarea bazei navale de la Hangoe [Hankö], dl. Kajander a arătat că ea ar constitui o primejdie pentru securitatea Finlandei şi n-ar fi necesară apărării Leningradului. Se pare că guvernul finlandez a hotărît să nu cedeze asupra acestui punct, oricare ar fi consecinţele atitudinii sale. Primul ministru a declarat de altfel că «la nevoie, este ferm hotărît să facă faţă oricărei eventualităţi»“ *(Timpul,* luni, 6 noiembrie).

Şi tocmai cînd lucrurile par să se mai liniştească, cînd presa românească anunţă redeschiderea Universităţii din Helsinki, marţi, 28 noiembrie, sub un titlu de o şchioapă „Incident la frontiera ruso-finlandeză“, se putea citi: „Azi după-amiază, la ora 15.45, un tir de artilerie a fost deschis de către finlandezi în Carelia contra trupelor sovietice. În rîndurile armatei roşii sînt morţi şi răniţi. Au fost trase şase lovituri de tun“. La 30 noiembrie, în *Timpul,* apărea o declaraţie a mareşalului Mannerheim, în care „preşedintele Consiliului apărării naţionale, care nu aflase decît din ziare de incidentul ruso-finlandez, înapoindu-se din călătoria făcută în Carelia, a declarat ziariştilor că «toată această afacere nu ar fi decît o urmare a unei erori... Duminică, trupele finlandeze asistau la un serviciu divin în plin aer, atunci cînd s-a produs incidentul»“. O ştire din Moscova: „Crainicul postului de radio Moscova, într-o dare de seamă asupra manifestaţiilor antifinlandeze desfăşurate în diferite centre sovietice, a declarat următoarele, la ora 21.30: «Răbdarea poporului sovietic a ajuns la capăt. Poporul nostru are deplină încredere în neînvinsa armată roşie şi aprobă deplin toate deciziile pe care guvernul sovietic va fi chemat să le ia. Nebunii imperialişti de la Helsinki trebuie să înţeleagă că armata roşie poate să primească misiunea să răspundă la provocarea lor»“. „Războiul ruso-finlandez a început“, „Helsinki a fost bombardat“: titluri din presa din 2 decembrie 1939. A doua zi, la rubrica *Situaţia* (Panorama evenimentelor internaţionale), redactorul *Timpului* scria: „S-au împlinit trei luni de la izbucnirea primei flăcări războinice şi iată că aniversarea aceasta cade tocmai în ziua cînd în alt sector european porneşte urgia ostilităţilor. Nădejdea pe care am repetat-o de atîtea ori, în numele opiniei publice paşnice a ţării noastre, de a vedea conflictul european limitîndu-se, în timp şi în spaţiu, nu s-a putut împlini pînă acum. Dimpotrivă, vedem cu durere în suflet alte cîmpuri de luptă.“

F.D.

rie — pentru a se întîlni cu reprezentanţii sovietici în vederea unor sondaje — scriitoarea finlandeză Hella Vuoliioki. După cîteva discuţii cu ambasadorul sovietic în Suedia, doamna Aleksandra Kollontai (*Magazin istoric*, nr. 10-12/1986), la 21 ianuarie, a avut loc o întrevedere între Vuoliioki şi reprezentanţi sovietici sosiţi de la Moscova. Concomitent, la misiunea de mediere a aderat şi guvernul Suediei. Într-o discuţie cu d-na Kollontai, primul ministru [Per Albin] Hanson a subliniat interesul ţării sale pentru sfîrşitul cît mai grabnic al „intermezzo-ului“ finlandez, cum s-a exprimat el. Şi, mai departe: „În condiţiile prelungirii conflictului încă 2-3 luni, cabinetului îi va fi extrem de greu să ţină piept presiunii «intervenţioniştilor...» (aşa erau numiţi în Suedia adepţii imixtiunii Angliei şi Franţei în războiul ruso-finlandez). Apoi A. Hanson i-a comunicat Aleksandrei M. Kollontai: „Oare nu este clar la Moscova că o înţelegere acum cu guvernul Ryti-Tanner ar fi pentru Anglia cea mai cruntă lovitură?“ Dacă conflictul se temporizează, a încheiat discuţia primul ministru suedez, Anglia îşi va crea în Scandinavia un cap de pod, transmutînd aici războiul.

Aceeaşi energie diplomatică a manifestat şi guvernul Norvegiei. Ministrul norvegian al afacerilor străine, H. Kut, i-a trimis, în ianuarie 1940, Aleksandrei M. Kollontai o scrisoare ciudată, în care, după ce îi învinuia pe finlandezi de încăpăţînare, îşi expunea planul său de lichidare a conflictului. Esenţa lui consta în următoarele: Finlanda ar fi putut încheia un pact de securitate cu U.R.S.S. şi Estonia în Golful Finic, considerat un bazin închis pentru navele militare străine. Acest pact ar fi putut înlocui pactul de ajutor reciproc propus de Uniunea Sovietică, dar neacceptat de Finlanda, din cauza statutului ei de neutru. Documentul respectiv s-ar fi putut completa cu un pact între Finlanda şi Suedia, în scopul neutralizării Golfului Botnic. Kut şi-a oferit medierea în posibilele negocieri între U.R.S.S. şi Finlanda.

În ciuda acestor demersuri, situaţia a rămas extrem de neclară. Guvernul Marii Britanii a refuzat rolul de mediator propus de Uniunea Sovietică. Poziţia guvernului finlandez şi a Seimului continuau să fie ambigue. Abia la 1 martie, datorită situaţiei disperate de pe front şi sub presiunea corpului superior de comandă, şi în special a lui Mannerheim, guvernul Finlandei a fost de acord cu negocieri

păşnice, ceea ce i s-a comunicat doamnei Kollontai. S-a spus atunci în capitala Suediei că dacă n-ar fi fost doamna Kollontai reprezentant plenipotenţiar sovietic acolo, chiar Suedia ar fi fost tîrîtă în conflict şi ar fi luptat cu ruşii. Această femeie trecută de tinereţe, care suferise nu de mult o primă congestie cerebrală, şi-a pus o serioasă amprentă pe derularea contactelor preliminare de pace, atît de încordate.

Automobilul diplomatului sovietic putea fi văzut în acele zile aproape tot timpul la intrarea în piaţa Gustav-Adolf, sediul Ministerului suedez al afacerilor externe.

Deşi era de acord cu tratativele, guvernul finlandez nu s-a grăbit să trimită o delegaţie la Moscova. În aceste împrejurări, un rol important l-a jucat poziţia conciliantă a Suediei şi Norvegiei. La 5 martie 1940, guvernul suedez a comunicat finlandezilor că nu va permite trecerea prin teritoriul său a trupelor anglo-franceze şi a sfătuit cu insistenţă Finlanda să înceteze imediat acţiunile de luptă şi să trimită o delegaţie la Moscova, pentru convorbiri de pace.

După discuţii şi ezitări, în dimineaţa zilei de 5 martie, Helsinki a hotărît să nu facă apel la ajutor din Occident şi să accepte condiţiile de pace sovietice. Suedezii au transmis imediat la Moscova această ştire importantă şi, la rîndu-le, au propus finlandezilor să înceteze acţiunile de luptă începînd cu 6 martie. În urma unor convorbiri desfăşurate la Moscova, la 11 martie cabinetul finlandez şi comisia pentru politică externă a Seimului au acceptat condiţiile sovietice.

A doua zi, 12 martie 1940, la orele 22.00, a fost semnat tratatul de pace. Cum au evoluat relaţiile sovieto-finlandeze după încheierea lui şi cum au fost ele influenţate de „războiul de iarnă"? Problemele în dispută au fost rezolvate, într-adevăr, în favoarea Uniunii Sovietice. Conform tratatului de pace, în componenţa teritoriului U.R.S.S. au intrat istmul Carelia, în totalitatea lui (inclusiv oraşul Viborg, golful Viborg cu insulele sale, malul de vest şi de nord al lacului Ladoga, o parte din peninsulele Rîbacii şi Srednii şi alte cîteva mici teritorii), Finlanda a dat în arendă Uniunii Sovietice pe termen de 30 de ani peninsula Hankö, iar U.R.S.S. se obliga să-şi retragă trupele din zona Petsamo . Fie şi cu un preţ mare, poziţiile strategice ale U.R.S.S. în nord-vest fuseseră astfel îmbunătăţite. Distanţa între Leningrad şi noua graniţă era acum de 150 km.[1]

Hotărîrea guvernului sovietic de a propune pace Finlandei a fost extrem de oportună. Dacă războiul ar fi continuat, intrau în conflict şi state occidentale.

Autorităţile militare ale Germaniei, Italiei şi ale altor ţări din Occident au studiat cu atenţie starea şi acţiunile trupelor sovietice, în timpul desfăşurării războiului sovieto-finlandez. Londra şi Parisul considerau acum că Uniunea Sovietică nu poate fi un partener serios în eventualele convorbiri privind cooperarea în domeniul militar, iar la Berlin a început să domine părerea că U.R.S.S. este un colos cu picioare de lut, cu care Germaniei nu-i va fi greu să-şi încheie conturile în viitoarea confruntare militară.

După un an şi ceva de la aceste evenimente, relaţiile sovieto-finlandeze s-au înrăutăţit şi mai mult[2]. Poporul finlandez a fost atras în războiul împotriva Uniunii Sovietice. Abia armistiţiul cu Finlanda, din septembrie 1944, apoi tratatul de pace de la Paris din 1947, precum şi tratatul de prietenie, cooperare şi întrajutorare reciprocă, semnat în anul 1948, au creat condiţii cu adevărat favorabile bunei vecinătăţi şi colaborării Finlandei cu Uniunea Sovietică. ■

Poveste de iarnă

Atacul armatei roşii la 30 noiembrie 1939 asupra Finlandei, pacea provizorie din martie 1940 şi reluarea ostilităţilor de către armata finlandeză, în iunie 1941, au suscitat interesul cineaştilor finlandezi aproape simultan cu evenimentele. Regizorul Isoviha realiza *Ura*, film virulent antistalinist, în 1940, iar Risto Orka urmărea prelungirea conflictului fino-rus în *Armata secretă*, 1943.

După o jumătate de secol o nouă generaţie de cineaşti revine asupra trecutului glorios şi tragic. Ultimul film pe această temă: *Poveste de iarnă* (1989). Regizor de televiziune şi autor al unui singur film de ficţiune, Pekka Parikka (împlinise şase luni cînd Finlanda a fost invadată) şi-a propus să-şi sărbătorească cea de a 50-a aniversare printr-un foarte lung metraj (190 minute), dedicat acelui conflict armat ce a modelat şi el într-un fel particular poziţia Finlandei contemporane. În filmul său, conceput cu suflu de epopee, dar fără grandilocvenţă, faptele — cunoscute acum în adevărata lor lumină — sînt percepute la scara umană a elanurilor şi dezamăgirilor acelor tineri care, aproape buimăciţi de viteza trecerii de la pace la război, apoi la armistiţiu şi iar la ostilităţi, nu se puteau simţi în largul lor în cizme şi uniformă, iar puştile ce le primiseră nu le risipeau nostalgia plugului. Dragostea lor de cultivatori este surprinsă într-o foarte frumoasă secvenţă, cînd un tînăr ostaş în aşteptarea luptei lucrează departe de casă un petec de ogor, deşi nu ştie cine va fi acolo să strîngă rodul. Dar primele trei luni şi jumătate de război s-au desfăşurat pe o iarnă năpraznică. Deşi raportul invadator-invadat era 3 la 1, iar finlandezii erau lipsiţi de hrană şi muniţii, ei mai rezistau chiar şi atunci cînd ţările baltice îşi pierdeau independenţa, devenind republici sovietice.

Regizorul Pekka Parikka declară: „Nici filmările nu au fost scutite de condiţiile iernii noastre. Ger puternic şi lumină de zi doar 2 ore din 24. Dar istoria îşi are drumul ei. Acum am putut duce această *Poveste de iarnă* la bun sfîrşit numai datorită colaborării cu Studiourile Lenfilm, de unde am putut împrumuta 20 000 de uniforme. Cred că a fost singura dată cînd acest fel de uniforme au trecut graniţa ţării mele, fără să fie o ameninţare".

C.P.

---

[1] Între anii 1941 şi 1945, finlandezii au reocupat regiunea Hankö, iar U.R.S.S. a consimţit să o lase Finlandei, în schimbul regiunii Porkkala.

Prin tratatul de pace de la Paris (10 februarie 1947), Finlanda a cedat U.R.S.S., pentru 50 ani, utilizarea şi administrarea teritoriului Porkkala şi a apelor teritoriale necesare stabilirii unei baze sovietice în această regiune. U.R.S.S. a retrocedat Finlandei baza Porkkala, în urma acordurilor din 10 septembrie 1955.

[2] Un finlandez pro-englez, care a publicat în Suedia, sub pseudonim, o carte despre situaţia politică a Finlandei vremii, criticînd guvernul, descria perfect starea de spirit a compatrioţilor săi: „Pentru finlandez a-l lăsa pe rus să intre în ţară înseamnă acelaşi lucru cu a lăsa să izbucnească un incendiu. A deschide uşa germanilor înseamnă să cheme pompierii" (E. Jutikkala, K. Pirinen, *Histoire de la Finlande*).

[3] Într-o carte apărută în 1987 la Helsinki, semnată de un cunoscut istoric finlandez, prof. univ. M. Jokipi, se menţionează că istoriografia finlandeză consideră războiul cu U.R.S.S. din 1941-1944 un „război de continuare" a conflictului sovieto-finlandez din 1939-1940.

Finlanda își apără neutralitatea

EINO JUTIKKALA, KAUKO PIRINEN

Mareşalul Mannerheim şi-a intitulat un capitol din memoriile sale, ce tratează anii 1930, *Opt ani de cursă contra furtunii.* Ameninţarea unui nou şi mare război era tot mai vizibilă pe atunci. Cînd a încercat să obţină credite în favoarea apărării naţionale, sector neglijat în deceniile precedente, mareşalul a întîmpinat dificultăţi enorme. Apărarea naţională nu era singura în suferinţă. Finlanda rămăsese o ţară eminamente agricolă, în consecinţă, săracă. În 1938, Seimul a adoptat, practic cu unanimitate, un plan de achiziţionare a unor echipamente militare de bază, destinate apărării ţării. Dar decizia intervenise prea tîrziu. Numai o mică parte din echipamente au putut fi cumpărate înaintea declanşării celui de-al doilea război mondial. În vara următoare, naţiunea şi-a manifestat într-o manieră de excepţie voinţa de a apăra ţara: finlandezi din toate straturile sociale şi-au consacrat vacanţele participării, fără salariu, la lucrări de fortificaţii în istmul Careliei. În orice caz, atît adoptarea programului de cumpărare de echipamente militare, cît şi declaraţiile liderilor social-democraţi au demonstrat că, atunci cînd se punea problema apărării ţării, orice disensiune dispărea.

În faţa Rusiei bolşevice, de după primul război mondial, Finlanda trăia impresia că este avanpostul Occidentului. Construirea de către ruşi în Carelia orientală a numeroase terenuri de aviaţie şi a unor reţele de căi ferate la Murmansk, în direcţia frontierei finlandeze, n-au făcut decît să accentueze anxietatea finlandezilor.

Conducătorii naţiunii cunoşteau slăbiciunile apărării naţionale, de aceea au căutat sprijin în exterior, dar cui să te adresezi, de vreme ce speranţele naiv îndreptate spre Societatea Naţiunilor se dovediseră total iluzorii? Mulţi considerau că Anglia — democrată ca şi Finlanda, avînd deci un sistem politic similar — va coopera cu Finlanda în

Gustav Mannerheim

Născut la Villnäs într-o familie de origine suedeză, viitorul mareşal Gustav Mannerheim (1867-1951) a devenit, în 1887, ofiţer al armatei imperiale ruse. În acelaşi an, a fost admis la şcoala de cavalerie Nikolaevskaia din Petersburg, ulterior fiind trimis la un regiment de dragoni în Polonia. După un an, Mannerheim a revenit în capitala Rusiei, intrînd în rîndurile cavalerilor de gardă ai împărătesei Maria Feodorovna, mama ţarului Nikolai II. Mannerheim a luat apoi parte la războiul ruso-japonez (1904-1905), iar în 1906 a fost însărcinat cu o misiune de doi ani, care îl va purta de-a lungul Rusiei asiatice, pînă la Pekin [Beijing]. Era o misiune de cercetare, în acelaşi timp ştiinţifică, în timpul căreia el şi-a dezvoltat aptitudinile pentru etnografie, ştiinţe naturale, ştiinţe sociale, cît şi pasiunea pentru... vînătoare. În 1911 a fost numit comandantul unui regiment de ulani la Varşovia.

Mannerheim a luat parte la primul război mondial ca general de brigadă pe frontul austriac şi pe frontul Galiţiei. Cînd au survenit evenimentele din februarie 1917 [revoluţia burghezo-democratică], se afla pe frontul din România. După abdicarea ţarului, în martie, simţindu-se dezlegat de orice obligaţie faţă de noul guvern de la Petersburg, Mannerheim a părăsit armata rusă, în cadrul căreia servise aproape 30 ani, şi s-a întors în Finlanda, care tocmai îşi declarase independenţa. El a fost numit comandant-şef al Comitetului apărării şi, în fruntea „albilor", a condus operaţii împotriva „roşilor", în timpul unui război civil care nu a durat decît patru luni, dar a fost ucigător.

În 1918 a fost numit regent al Finlandei, dar, din cauze pe care le-a numit particulare, s-a retras din viaţa politică şi, în cursul următorilor zece ani, s-a ocupat mai ales de Crucea Roşie finlandeză şi de Asociaţia Gustav Mannerheim, pe care o fondase, pentru ocrotirea copiilor.

În 1931 se afla din nou la conducerea Comitetului apărării, iar în 1933 era feldmareşal. În 1942 a devenit mareşal al Finlandei. În 1939, cînd a izbucnit războiul sovieto-finlandez Mannerheim (care era partizanul unor soluţii de compromis), a fost numit comandant-şef al tuturor forţelor armate ale ţării.

În 1945, a devenit preşedinte al Republicii Finlanda, dar, un an mai tîrziu, s-a retras din viaţa politică, locuind cea mai mare parte a timpului, pînă la moartea sa, în 1951, la Montreux-Glion.

domeniul politicii externe. Dar Anglia anilor '30 era slabă din punct de vedere militar, iar interesul ei pentru țările baltice fusese dintotdeauna limitat. Nici cu țările nordice nu se putea stabili colaborarea militară. Cum spunea Max Jakobson[1]: Danemarca se temea de Germania, Finlanda se temea de Rusia, Norvegia nu se temea de nimeni, iar Suedia nu se hotărîse încă de cine să se teamă cel mai mult. Iar Societatea Națiunilor, în mod obișnuit, se refugia într-o atitudine evazivă de cîte ori Uniunea Sovietică își manifesta opoziția într-un litigiu oarecare din zonă.

În primăvara anului 1939 la Moscova au început faimoasele negocieri între Anglia și Franța, pe de o parte, și U.R.S.S., pe de alta. Se discuta acordarea de asistență țărilor situate între Germania și Uniunea Sovietică — între care și Finlanda —, în cazul unui atac german. Stalin voia să acorde ajutor militar acestor state mici limitrofe — fie și împotriva voinței lor — chiar și în cazul cînd ele ar fi fost obiectul unei „agresiuni indirecte". Statele respective s-au opus însă categoric acestor „garanții" nesolicitate ce le violau independența. Anglia a încercat să salvgardeze drepturile suverane ale națiunilor mici, dar a trebuit să cedeze, pentru că Germania, prin pactul încheiat cu rușii la 23 august 1939, a acordat avantaj lui Stalin. Finlanda s-a văzut plasată în zona de influență a Uniunii Sovietice. Pactul a fost urmat de atacarea Poloniei de către armatele hitleriste.

La începutul lui octombrie 1939, guvernul sovietic a manifestat dorința de a discuta cu Finlanda unele „chestiuni politice concrete". Printre principalele cereri prezentate de Stalin trimișilor guvernului finlandez, Paasikivi și Tanner, figura cedarea unei mici porțiuni din istmul Careliei și închirierea la intrarea în golful Finlandei a unei zone în vederea stabilirii unei baze militare. În schimb, Finlanda primea o parte din Carelia orientală. Finlandezii nu au putut lua în serios temerea rușilor că vor fi atacați de o putere străină ce va trece prin Finlanda, motiv pentru care aceștia considerau teritoriile reclamate ca avînd o mare importanță militară. De fapt, finlandezii erau ferm decișI să rămînă neutri, iar experții lor militari i-au asigurat că Finlanda putea să se opună oricărei tentative de debarcare. Dar Stalin socotea armata finlandeză mult prea slabă pentru a fi capabilă să-și apere țara: „O mare putere va debarca aici, a spus el punînd degetul pe hartă, pe locul unde se afla [peninsula] Hankö, și o să întreprindă ce trebuie fără să se sinchisească de rezistența voastră".

În aceste negocieri, Paasikivi și Tanner erau exponenții poziției guvernului finlandez, care se temea că obiectivul final al rușilor consta în a pune mîna pe toată Finlanda; cedările teritoriale ar fi slăbit în mod catastrofal apărarea Finlandei și, dacă, după revizuirea frontierei, Uniunea Sovietică ar fi prezentat noi cereri, Finlanda ar fi putut și mai puțin să-i facă față. Istoria nu poate fi refăcută, ca o secvență ratată a unui film. Este imposibil de spus cu certitudine ce s-ar fi întîmplat dacă Finlanda ar fi cedat pretențiilor sovietice. În joc a mai intrat un factor pentru a influența decizia finlandezilor: solida lor tradiție constituțională, ceea ce îi făcea să vegheze — de-a dreptul cu sălbăticie — la drepturile țărilor, inclusiv la cel al integrității teritoriale. Deși finlandezii și-au dat seama că n-au de ce aștepta ajutor nici din partea statelor scandinave, ei au lăsat să capoteze negocierile cu rușii.

Cînd, la 30 noiembrie 1939, armata sovietică a trecut frontiera finlandeză, în toate sectoarele, disproporția de forțe între beligeranți era atît de mare, încît străinătatea nu-i dădea Finlandei decît foarte puțin timp pentru a rezista. Uniunea Sovietică a luat imediat o măsură care să spulbere energia finlandezilor. De cum a început războiul, Stalin a creat un guvern finlandez fantoșă, sub președinția lui O.V. Kuusinen.

Guvernul finlandez care funcționa în momentul negocierilor de la Moscova a demisionat imediat după începerea ostilităților. Cel care l-a înlocuit era prezidat de Risto Ryti, cu Tanner — ministru al afacerilor externe — și Paasikivi — ministru fără portofoliu: Noul guvern a făcut apel la Societatea Națiunilor. Această înaltă și neputincioasă organizație „a scos" atunci ultimul ei suflu de viață, declarînd că Uniunea Sovietică, acționînd cum acționase, „se plasase ea însăși în afara concertului națiunilor".

Ce efecte pe plan internațional a avut această excludere? Tămîieri pentru Finlanda în presa internațională, discursuri apologetice ale unor oameni de stat (Churchill, de pildă), ajutor umanitar și contingente simbolice de voluntari străini. Atît. Lumea s-a instalat ca spectatoare, la început deplîngînd tragedia acestor nefericiți de finlandezi, apoi aplaudîndu-le eroismul. O simpatie într-atît de platonică nu putea schimba cu nimic situația militară sau politică a Finlandei, dar, pe moment, ea a avut totuși un efect psihologic, întărind voința de rezistență a finlandezilor.

Autoritățile au uzat de întreaga lor energie pentru a convinge Suedia să intre în război. O veritabilă mișcare populară a apărut în Suedia pentru a acorda ajutor Finlandei, două batalioane de voluntari au plecat pe teatrul de operații, dar oamenii politici responsabili au socotit că e mult prea hazardat să-și

---

[1] Ziarist și diplomat finlandez (născut în 1923, la Viipuri). Atașat de presă la Ambasada Finlandei la Washington (1953-1959), șeful Departamentului de presă al Ministerului afacerilor externe (1959-1962), reprezentant permanent al Finlandei la Națiunile Unite (1965-1972), ambasador în Suedia (1972-1975), autor al lucrării *Diplomacy of the Winter War and Finnish Neutrality* (Diplomația războiului de iarnă și neutralitatea finlandeză).

lanseze ţara într-o aventură[1].

În primele două luni de război, armata finlandeză, deşi prost echipată, şi-a menţinut principalele poziţii defensive în istmul Careliei, poziţii constituind Linia Mannerheim: o suită de cazemate spaţiate, comparate — evident impropriu — cu Linia Maginot. În nordul lacului Ladoga, finlandezii au repurtat o primă victorie, în timpul unui atac pe apele îngheţate ale lacului Tolvajärvi; în urma ei, finlandezii, obişnuiţi cu terenurile împădurite, au dizlocat trupele inamice care operau în vastele regiuni ce mărgineau frontiera. Insuficienţa resurselor atît în oameni, cît şi în material, de partea finlandeză, extraordinara tenacitate a ruşilor, forţaţi să se apere, au încetinit aceste operaţii de curăţire, dar la Suomussalmi, cea mai mare parte a celor două divizii sovietice a fost anihilată de tactica finlandezilor.

Acest tip de succese defensive nu au rămas fără consecinţe politice. Contrar atitudinii negative adoptate de ea la începutul lui decembrie, Uniunea Sovietică a acceptat să discute despre condiţiile de pace cu guvernul legitim finlandez. Dar „războiul de iarnă" nu se încheiase. Uniunea Sovietică a emis pretenţii mai mari decît cele din toamnă şi, pentru intimidare, a declanşat la începutul lui februarie o mare ofensivă în istmul Careliei, aruncînd în luptă forţe mai importante decît oricînd. După două săptămîni de lupte violente, Linia Mannerheim a fost ruptă la Summa.

Opinia publică engleză şi mai ales cea franceză reclamau cu tot mai multă vehemenţă trimiterea de ajutoare Finlandei. Dar cum Germania era tot mai puternică şi nu se sfia să ameninţe orice stat care ar fi îndrăznit să se amestece în conflict, finlandezii au trebuit să se supună condiţiilor de pace prezentate de sovietici.

13 martie 1940. La Moscova se semnează tratatul de pace. Finlanda trebuie să cedeze U.R.S.S. o parte din sud-estul ţării şi o bandă de teritoriu în lungul frontierei de nord-est. Devenit ambasador la Moscova, Paasikivi uzează de întreaga sa abilitate diplomatică pentru a rezista unor noi pretenţii ale ruşilor. ■

Selecţie,
prezentare şi traducere
Florentina DOLGHIN

[1] În al doilea război mondial, poziţia de neutralitate a Suediei a fost păstrată cu mai multe dificultăţi decît în primul război mondial, în care ţara a ştiut să-şi facă respectată neutralitatea. După ce în 1939 Suedia a refuzat Aliaţilor tranzitul trupelor destinate să ajute Finlanda, în 1940-1944 ea a trebuit să accepte trecerea trenurilor militare germane. Simultan, a primit refugiaţi norvegieni, evrei, locuitori din ţările baltice, ulterior, în 1945, exercitîndu-şi influenţa în salvarea deţinuţilor din lagărele de concentrare naziste.

Prizonieri sovietici în primele luni ale conflictului

NOI ISTORICI ROMÂNI ÎN AULA ACADEMIEI

De la 20 iulie 1867, odată cu întemeierea Academiei Române, istoria a ocupat un loc de onoare în primul for ştiinţific şi cultural al ţării. De la primul preşedinte al secţiei istorice a Academiei, învăţatul transilvan George Barţiu (Magazin istoric, **nr. 6/1990), muza Clio a fost mereu prezentă, prin personalităţi ale vieţii ştiinţifice de la noi. Este suficient să-i amintim pe Nicolae Iorga (în primul rînd pe el, unul dintre cei mai mari istorici ai lumii), B.P. Hasdeu, Ion Bogdan, Ioan Lupaş, Vasile Pârvan, Gheorghe I. Brătianu şi, în perioada contemporană, pe Constantin Daicoviciu, Constantin C. Giurescu, Emil Condurachi.**

Începîndu-şi activitatea cu şase membri, secţia istorică era una din cele trei secţii constitutive ale Academiei (alături de secţiile literară şi de ştiinţe). În 1879, numărul membrilor s-a cifrat la 12 de fiecare secţie, la care se adăugau membrii onorari şi corespondenţi, al căror număr se ridica la 25 de fiecare secţie.

În 1935, s-a procedat la o nouă organizare a Academiei, secţiei istorice fiindu-i repartizat un număr de 15 membri; în 1948 viaţa academică s-a organizat pe şase secţii, secţiei de ştiinţe istorice, filosofie şi economico-juridice revenindu-i un număr de zece membri.

Disprețul pe care dictatura ceaușistă l-a manifestat şi faţă de întiiul for ştiinţific al ţării — cu toate că perechea dictatorială şi-a impus numirea în rîndurile membrilor lui—, pe care dorea să şi-l subordoneze, asemenea tuturor resorturilor vieţii economice, politice şi culturale din ţară, a lovit grav şi secţia de istorie. Rînd pe rînd, s-au săvîrşit din viaţă savanţi istorici de renume, Constantin Daicoviciu, Gheorghe Ştefan, Mihai Berza, Vasile Maciu, Constantin C. Giurescu, Emil Condurachi ş.a., secţia istorică a Academiei restrîngîndu-şi tot mai mult rîndurile. În anii din urmă, ea mai număra... doar patru membri: doi academicieni (Ştefan Pascu şi David Prodan) şi doi membri corespondenţi (Dionisie M. Pippidi şi Ştefan Ştefănescu). În aceste condiţii de permanentă restrîngere a activităţii academice, iniţiativa revistei noastre de a prezenta cititorilor istoricii români din Aula Academiei **(iniţiativă îndrăzneaţă în care ne propuneam să prezentăm biografiile membrilor marcanţi, precum şi fragmente din discursurile de recepţie rostite de aceştia) s-a năruit, după numai două episoade** (Magazin istoric, **nr. 3, 9/1974).**

Iată că, în urma Revoluţiei din decembrie anul trecut, avem nespusa bucurie de a înregistra actul de renaştere al secţiei istorice a Academiei, care-şi sporeşte azi considerabil rîndurile, cu reprezentanţi de seamă ai istoriografiei, ai vieţii ştiinţifice şi culturale româneşti în general. Totodată, reînvie o veche tradiţie a Academiei: aceea a alegerii unor membri onorifici ai acestui forum, între care şi reputatul istoric francez Alain Decaux, şi el colaborator, deseori, al revistei noastre.

Savanţi prin preocupări şi activitate, devotaţi căutării adevărului istoric şi relevării lui prin lucrări de referinţă, nu numai în istoriografia naţională, dar şi în aceea universală, istoricii noi membri corespondenţi ai Academiei primesc răsplata binemeritată a activităţii lor laborioase pe tărîmul istoric.

Prilej pentru revista Magazin istoric, **în ale cărei pagini ei au semnat deseori studii şi articole de înaltă ţinută ştiinţifică şi mare interes pentru cititori, ca, felicitîndu-i cu deosebită căldură, să-i prezentăm, încă o dată, cititorilor.**

Redacţia MAGAZIN ISTORIC

CORNELIA BODEA. Specialistă în istoria modernă a României, domeniu în care a îmbrăţişat o largă gamă de probleme din sfera politică: iosefinismul, constituirea statului naţional modern român, activitatea diplomatică consacrată unor momente de vîrf din istoria ţărilor române — 1848, 1859, 1867, 1894, 1918 — bazate pe minuţioase investigaţii arhivistice din ţară şi de peste hotare, d-ra Cornelia Bodea s-a numărat, încă de la absolvirea studiilor universitare (1937, la Bucureşti; s-a născut la 8 noiembrie 1916, în satul Dud, comuna Tîrnava, jud. Arad) şi a Şcolii superioare de arhivistică şi paleografie (1937) printre colaboratoarele marelui savant Nicolae Iorga.

Profesor secundar (între 1938 şi 1948), cu unele intermitenţe între anii 1942 şi

1949, cînd a ocupat postul de asistentă la catedra de istorie universală a Universităţii din Bucureşti, iar din 1949, cercetător ştiinţific principal la Institutul de istorie „Nicolae Iorga", d-ra Cornelia Bodea şi-a luat doctoratul în istorie în anul 1941, iar din 1969 deţine titlul de doctor docent. În urma transformărilor săvîrşite de Revoluţia din decembrie 1989, d-ra Cornelia Bodea a fost chemată la Facultatea de istorie a Universităţii din Bucureşti, unde, ca profesor, predă un curs despre „ideea naţională la români în context european".

Membră a mai multor comisii de istorie naţională şi internaţională, şi-a adus o contribuţie deosebită la promovarea istoriei româneşti în lume, îndatorire nobilă pe care a îndeplinit-o şi prin numeroasele conferinţe şi misiuni ştiinţifice întreprinse la felurite reuniuni internaţionale în Marea Britanie, S.U.A., Austria, precum şi ca visiting-professor, timp de mai mulţi ani, în Statele Unite.

Între lucrările pe care d-ra Cornelia Bodea le-a realizat, cu deosebită rigoare ştiinţifică, consemnăm: *Moise Nicoară (1784-1861) şi rolul său în lupta de emancipare naţional-religioasă a românilor din Banat şi Crişana*, Arad, 1943, *Documente privind Unirea Principatelor*, vol. III, *Corespondenţă politică 1855-1859*, Bucureşti, 1963, *Lupta românilor pentru unitate naţională*, Bucureşti, 1967 (cu o ediţie — 1970 — în limba engleză), *Vatra Bălceştilor. Studii şi documente*, Bălceşti pe Topolog, 1971, *Anul 1848 la români*, 2 vol., Bucureşti, 1982.

D-ra Cornelia Bodea este iniţiatoarea a două lucrări de importanţă excepţională în istoriografia noastră şi cea europeană: *Transylvania in the History of the Romanians*, New York, Columbia University Press, 1982 (în colaborare cu Virgil Cândea) şi *R.W. Seton-Watson şi românii. 1906-1920*, Bucureşti, 1988. Facem menţiunea că aceste cărţi de căpătîi au întîmpinat imense greutăţi şi infinite tergiversări, pentru a li se împiedica apariţia, ele fiind în cele din urmă publicate datorită consecvenţei de atitudine a autoarei şi multiplelor conjugări de eforturi ale celor — încă nenumiţi — care, dinăuntrul sistemului ceauşist, lucrau pentru promovarea valorilor naţionale, dejucînd interdicţiile dictaturii.

DINU C. GIURESCU. Născut la 15 februarie 1927, în Bucureşti, reprezentant al celei de-a treia generaţii de distinşi istorici pe care familia Giurescu i-a dat ştiinţei româneşti, continuă preocupările bunicului, Constantin Giurescu (1875-1918) şi tatălui său, Constantin C. Giurescu (1901-1977).

Tradiţiile de familie s-au împletit în chip fericit cu o temeinică pregătire ştiinţifică, ilustrată de titlul de doctor (1968), precum şi de activitatea de cercetare ştiinţifică (la Muzeul de artă al României: 1956-1964), de conferenţiar şi profesor la Institutul de Arte Plastice „Nicolae Grigorescu", din Bucureşti (din 1968).

Calităţile şi disponibilităţile profesorului Dinu C. Giurescu pentru munca de cercetare şi valorificare a cunoaşterii istorice nu au beneficiat, din păcate, de posibilităţi majore de exprimare. În anii deceniului întunecat, cînd însuşi tatăl său era arestat şi apoi obligat la domiciliu forţat, Dinu C. Giurescu a trebuit să lucreze „în producţie" (ca muncitor pe un şantier de construcţii), întrerupîndu-şi cariera ştiinţifică şi profesională (absolvise Facultatea de istorie în anul 1950).

A revenit cu tenacitatea acelor savanţi împătimiţi de disciplina aleasă, trecînd, totodată, peste neajunsurile impuse cercetării de dictatura comunistă. Pînă în anul 1988, în care — în faţa înverşunatelor acţiuni dirijate de distrugere a patrimoniului cultural şi istoric, act împotriva căruia a protestat vehement, în repetate rînduri — profesorul Dinu C. Giurescu a ales calea emigrării, după ce şi propria casă părintească a fost demolată, în cadrul aceleiaşi sistematice distrugeri.

A revenit în ţară, de asemenea din înalta datorie şi conştiinţă de istoric român, îndată după Revoluţia din decembrie 1989, care a răsturnat dictatura ceauşistă din România, afirmîndu-se ca unul dintre promotorii reintegrării istoriei în rîndul disciplinelor implementate organic printr-o viziune riguros obiectivă în viaţa ştiinţifică şi culturală a ţării.

În prezent, este profesor la Facultatea de istorie a Universităţii bucureştene.

Bibliografia profesorului Dinu C. Giurescu este amplă, însumînd lucrări variate din felurite domenii ale istoriei. Principalele lucrări: *Ion Vodă cel Viteaz*, Bucureşti, 1965 (reeditată în mai multe rînduri), *Istoria românilor*, vol. I-III, *Istoria românilor din cele mai vechi timpuri pînă astăzi*, Bucureşti, 1975, *Scurtă istorie a românilor pentru tineret îndeosebi*, Bucureşti, 1977 (toate trei în colaborare cu părintele său, Constantin C. Giurescu), *Feroneria veche românească*, Bucureşti, 1966, *Ţara Românească în secolele XIV-XV*, Bucureşti, 1973, *Istoria ilustrată a românilor*, Bucureşti, 1981, *Raderea trecutului României*, tipărită în S.U.A. cu sprijinul Kress Foundation European Preservation Program of the World Monuments Fund — vehement protest împotriva distrugerii monumentelor istorice, culturale şi religioase ale ţării şi în chip special, ale Capitalei.

MARIA HOLBAN. Decana de vîrstă a istoricilor români (născută la 30 martie 1901), distinsă cercetătoare şi neobosită editoare a izvoarelor istorice externe, îndeosebi a relaţiilor de călătorie ale călătorilor străini, d-ra Maria Holban ilustrează în chip

grăitor pasiunea pentru istorie, pentru valorificarea moștenirii trecutului.

După studii secundare și universitare la București, au urmat specializarea la Paris (École des Hautes Etudes) apoi dobîndirea titlului de doctor în litere (în anul 1939, la București, cu o lucrare intitulată *De la Salamandre en feu au feu divin*, privind răspîndirea ideilor Reformei catolice la curtea lui Francisc I). Revenită în țară, a desfășurat o bogată activitate didactică, de peste două decenii (1926-1948) la Școala superioară de arhivistică din București, ca profesor de paleografie latină și limba textelor. Din 1949, activează la Institutul de istorie „Nicolae Iorga" (cercetător științific principal), desfășurînd o susținută activitate de editare a documentelor: *Documente privind istoria României, seria C. Transilvania*. Din 1968 a fost redactor responsabil al corpusului de *Călători străini despre țările române* (din care au apărut, pînă în prezent, opt volume; dar multe altele așteaptă — pregătite de ani — condițiile de apariție tipografică!).

Totodată, d-ra Maria Holban s-a impus în cercetarea noastră istorică prin studiile aprofundate asupra feluritelor aspecte juridice și sociale ale epocii medievale românești și îndeosebi relațiilor politice și social-economice româno-ungare, cărora le-a consacrat mai multe lucrări: *Contribuții la studiul raporturilor dintre Țara Românească și Ungaria angevină. Rolul lui Benedict Himfy în legătură cu problema Vidinului. Despre raporturile lui Basarab cu Ungaria angevină și despre reflectarea campaniei din 1330 în diplomele regale și în „Cronica pictată"*, studii reunite într-un volum, *Din cronica relațiilor româno-ungare*, București, 1981, prețios instrument de lucru în înțelegerea raporturilor istorice dintre cele doua popoare.

CAMIL MUREȘANU. S-a născut la 20 aprilie 1927, la Turda, unde a urmat și studiile liceale, continuate de cele universitare, pe care le-a absolvit la Cluj, în anul 1950.

De orașul și universitatea de pe Someș îi este legată întreaga activitate didactică și științifică: obține titlul de doctor în istorie (1970), fiind pe rînd conferențiar și profesor (din 1975), iar din 1968, în repetate rînduri, și decan al Facultății de istorie.

De asemenea, a efectuat stagii ca visiting-professor în Statele Unite, Marea Britanie, Franța. A fost titularul catedrei de istorie a sud-estului Europei și a României, la Columbia University din New York.

Medievist și modernist cu preocupări de studiul istoriei universale, a evidențiat contactele istoriei românești, îndeosebi aceea a Transilvaniei din veacurile XV-XVI cu feluritе zone cultural-politice ale Europei. De asemenea, lucrările sale științifice relevă preocupări pentru studiul lumii anglo-saxone, concretizate într-o serie de lucrări ce se adresează deopotrivă și marelui public, din rîndul cărora citäm: *Focul ocrotit de ape (Revoluția burgheză din Țările de Jos)*, București, 1960; *Revoluția burgheză din Anglia*, București, 1964; *Imperiul britanic (Scurtă istorie)*, București, 1967.

De asemenea, consemnăm lucrarea intitulată *Iancu de Hunedoara și vremea sa*, București, 1967 (cu mai multe reeditări), *Președinte la Casa Albă*, București, 1974, *Downing Street 10* (în colaborare), Cluj-Napoca, 1984, *Revoluția franceză* (prefață și îngrijire), București, 1976, *Cromwell* (prefață și îngrijire), București, 1982, precum și colaborările la monografiile *Din istoria Transilvaniei, Diplomați iluștri, Culegere de texte pentru istoria universală, Epoca modernă*.

ȘERBAN PAPACOSTEA. Istoria politica a secolelor XIV și XV, contextul politic și social-economic intern și internațional în care au apărut statele feudale românești a constituit principalul obiect de studiu din ultima perioadă al lui Șerban Papacostea (născut 25 iunie 1928, la București), subiect istoric căruia i-a consacrat articole și lucrări de sinteză, în care cercetarea exhaustivă a izvoarelor se combină cu o profundă analiză a cauzalității procesului istoric.

Firește că activitatea de cercetare științifică desfășurată de domnul dr. Șerban Papacostea (titlu dobîndit în 1968), actual director al Institutului de istorie „Nicolae Iorga" din București — activitate întinsă pe patru decenii, din 1949, după absolvirea studiilor universitare — cuprinde o gamă mult mai largă a subiectelor de istorie medievală românească, al căror eminent analist s-a dovedit.

O enumerare a principalelor studii (lucrări și articole) constituie, de altfel, cea mai sugestivă expresie a acestor preocupări: *Documente privind relațiile agrare în veacul al XVIII-lea, Țara Românească* vol. I (coautor) București, 1960; *Oltenia sub stăpînirea austriacă (1718-1739)*, București, 1971; *Moldova în epoca Reformei. Contribuții la istoria societății moldovenești în veacul al XVI-lea; Les Roumains et la conscience de leur romanité au Moyen Âge, Un épisode de la rivalité polono-hongroise au XV-e siècle: la campagne de Mathias Corvin en Moldavie (1467) a la lumière d'une source inédite; De la Colomeea la Codrul Cosminului. Poziția internațională a Moldovei la sfîrșitul secolului al XV-lea, la începuturile statului moldovenesc. Considerații pe marginea unui izvor necunoscut; N. Iorga: Studii asupra evului mediu românesc* (îngrijitorul ediției), București, 1984; *Geneza statului în evul mediu românesc*, București, 1988; *Ștefan cel Mare, domnul*

Moldovei. 1457-1504, București, 1990.

GHEORGHE PLATON. Născut la Buhuși, în ziua de 26 februarie 1926, Gheorghe Platon a urmat studiile secundare la Piatra Neamț și pe cele superioare la Iași, oraș în care și-a început și cariera universitară ce a cunoscut toate treptele: preparator, asistent, lector, conferențiar și, în cele din urmă, profesor universitar — șef al catedrei de istorie națională.

Intensa activitate desfășurată la catedra Facultății de istorie a Universității ieșene s-a îmbinat, în chip firesc, cu o bogată activitate științifică. Preocupările de istorie modernă ale profesorului Gheorghe Platon s-au concretizat în importante studii consacrate diverselor aspecte ale ultimei faze a societății feudale, destrămării ei și apariției societății moderne în România, cu precădere în Moldova primei jumătăți a secolului al XIX-lea, urmărind împrejurările declanșării evenimentelor revoluționare de la 1848 și frămîntările premergătoare Unirii Principatelor.

Rodul cercetărilor sale s-a concretizat într-o serie de lucrări: *Domeniul feudal din Moldova în preajma revoluției de la 1848*, Iași, 1973, *Lupta românilor pentru unitate națională* (1855-1859). *Ecouri în presa europeană*, Iași, 1974, *Istoria orașului Iași*, Iași, 1980 (redactor responsabil împreună cu prof. Constantin Cihodaru), *Geneza revoluției române de la 1848. Introducere în istoria modernă a României*, Iași, 1980, *Istoria modernă a României*, București, 1985, precum și în numeroase articole și studii de specialitate publicate în reviste și lucrări colective.

POMPILIU TEODOR. După studii secundare efectuate la Deva și cele universitare urmate la Cluj, Pompiliu Teodor (născut la 19 iulie 1930 în com. Ilia, județul Hunedoara) a activat mai întîi la Biblioteca Academiei, filiala Cluj (1955-1963), după care a intrat în învățămîntul universitar; lector (1963-1971), conferențiar (din 1971), ulterior, profesor și șef al catedrei de istorie a Universității din Cluj, concomitent fiind și cercetător științific principal în cadrul Institutului de istorie și arheologie din această localitate. Studiile de pregătire în Austria (1968-1969), precum și asiduele cercetări întreprinse i-au orientat cercetările spre istoria culturii românești în a doua jumătate a sec. XVIII și în prima jumătate a sec. XIX, preocupat fiind îndeosebi de studiul comparatist al fenomenului cultural românesc în raport cu principalele curente culturale europene: iluminismul, romantismul.

În această viziune a elaborat studii istoriografice la ediții critice ale unor corifei ai Școlii Ardelene: *Gheorghe Șincai. Învățătură firească spre surparea superstițiilor norodului*, București, 1964, *Samuil Micu — Scrieri filosofice*, București, 1966, *Școala Ardeleană*, București, 1983, *Răscoala lui Horea, 1784. Studii și interpretări istorice*, București, 1984, *Gheorghe I. Brătianu — istoricul*, în Analele Institutului de istorie „A.D. Xenopol", din Iași ș.a.

Istoria mentalităților și a interferențelor politice alcătuiește un alt domeniu predilect de cercetare al lui Pompiliu Teodor, aflîndu-și concretizarea în scrieri precum *Ideea de unitate politică la români*, București, 1968, *Evoluția gîndirii istorice românești*, București, 1971.

Activitatea desfășurată în țară și-a găsit un complementar prețios în participarea prof. Pompiliu Teodor, în străinătate, la diferite sesiuni, simpozioane și colocvii pe teme istorice, precum și ca visiting-professor la University of Illinois (1972-1973). ■

AICI RADIO BUCUREȘTI

Joi, 1 noiembrie 1928, ora 17.00. În eter este lansat apelul: *Alo, alo, aici Radio București.* Era încununarea eforturilor unui grup de entuziaști pătrunși de importanța „celei mai mari descoperiri a veacului", cum era apreciată pe atunci radiofonia. În 1925, cîteva persoane, în frunte cu profesorul universitar Dragomir Hurmuzescu și avînd președinția de onoare a A.S.R. Principele Carol, luaseră inițiativa fondării unei Asociații a prietenilor radiofoniei. După încă trei ani de eforturi, apelul lansat la 1 noiembrie 1928 avea să certifice nașterea Postului național de radio, a Radiodifuziunii Române. În cele peste șase decenii de existență, această instituție — cu tot ce are ea specific — s-a încadrat organic în viața societății, promovînd și popularizînd marile valori ale artei, culturii și științei românești. De la microfonul ei au răsunat glasuri celebre: N.Iorga, O. Goga, P.P. Panaitescu, N. Cartojan, T. Arghezi, Al. Brătescu-Voinești, G. Topîrceanu, T. Vianu, M. Ralea, G. Călinescu, Al. Philippide, C. Brăiloiu, S. Mehedinți, I. Rădulescu-Motru, N. Titulescu, M. Sadoveanu ș.a. Și nu de puține ori, în momente de cumpănă ale istoriei noastre mai recente, ea a fost un factor de menținere și afirmare a solidarității naționale.

Cu prilejul emoționantei sale aniversări, Radiodifuziunea a pregătit un interesant program de evocări și reconstituiri ale istoriei sale (inclusiv emisiunea inaugurală din 1 noiembrie 1928), utilizînd piese de referință din excepționala sa arhivă sonoră, iar Orchestra Națională Radio a susținut un concert festiv dedicat evenimentului aniversar.

Acestei venerabile instituții urările noastre de *La mulți ani* și puterea de a-și păstra locul de cinste pe care l-a cucerit în conștiința publică!

Istoria templierilor — doar un proces celebru?

RADU-ŞTEFAN VERGATTI

Oricine se apleacă asupra imensei bibliografii consacrate ordinului templierilor rămîne surprins de importanţa neobişnuită acordată procesului care i-a pus capăt, în contrast cu numărul redus de lucrări consacrate problematicii de ansamblu ridicate de activitatea sa. Desigur, caracterul spectaculos al acestui episod — cea mai amplă operaţie poliţienească şi judiciară cunoscută în Europa apuseană medievală —, aura de mister care a învăluit soarta templierilor şi a comorii lor explică o asemenea orientare. Şi, cel mai adesea, autorii respectivi s-au bazat pe simple legende, aşa cum remarca istoricul francez Alain Demurger în lucrarea sa Vie et mort de l'Ordre du Temple **(Existenţa şi dispariţia ordinului templierilor), apărută la Paris, în anul 1985. Pornind de la elemente reale, unii autori de lucrări pseudo-ştiinţifice au adus nedorite „completări", punînd în circulaţie teorii dintre cele mai fanteziste. Între acestea şi legenda despre supravieţuirea ordinului, sub forma unor societăţi secrete, menite să protejeze celebra comoară, dispărută fără urmă.**

Să încercăm, înlăturînd aura de mister, să reconstituim cîteva pagini din istoria reală a celui mai celebru ordin monahal din Evul Mediu.

Piatra de mormînt a unui templier, din sec. XIII

30 lăzi pline cu... plumb

Anul 1118 — după alți istorici 1119 — marca apariția primului ordin militar călugăresc, cel al templierilor. În peisajul social al Europei se năștea un personaj nou, călugărul cavaler, care reunea două noțiuni opuse în mentalitatea medievală: călugărul — izolat și ascet — și cavalerul — plin de curaj și implicat din plin în viața cotidiană a societății. Noul ordin — asemenea celorlalte două confrerii călugărești militare înființate relativ în aceeași perioadă: ioaniții în 1113, dar primind atribuții militare abia din anul 1140, și teutonii apăruți în anul 1183 — a fost creat pentru a lupta în Orient, alături de armatele feudalilor laici, în cadrul cruciadelor și pentru a asigura securitatea călătorilor europeni care se îndreptau spre această zonă.

Structura ordinului — care s-a conturat în mod treptat, pînă în anul 1216, cînd s-a definitivat și regulamentul de organizare — a fost influențată în mod firesc de misiunea sa. Încă de la formare, în frunte s-a aflat un mare magistru, ales pe viață și care răspundea doar în fața papei. El era desemnat de 13 electori, proveniți din cele mai însemnate așezăminte ale templierilor. Marele magistru era ajutat de mai mulți dregători, între care mai însemnați erau senești (se ocupa de administrarea bunurilor ordinului) și mareșalul (căruia îi reveneau problemele militare și de intendență în vreme de război).

Ordinul și-a recrutat membrii mai ales din rîndul nobilimii mici și mijlocii. Inițial, singura condiție care s-a pus novicelui pentru a fi primit a fost aceea ca el să fie un om liber. Dar distincția socială între nobili și restul membrilor s-a menținut în cadrul ordinului pe toată durata existenței sale. Din secolul XIII, novicele trebuia să specifice, în momentul admiterii sale, dacă a intrat ca nobil (cavaler) sau ca membru de rînd. S-a păstrat deci ierarhia socială existentă în Europa apuseană. Ordinul a acceptat în rîndurile sale și pe cavalerii rătăcitori, care practicau adesea brigandajul. Templierii au riscat primindu-i pe acești marginalizați ai societății, căci ei ar fi putut aduce indisciplina, haosul și practicile celor certați cu legea. Dar, aplicînd cu fermitate regulamentul și folosind puterea de influențare a celorlalți membri, conducătorii ordinului au reușit să îi disciplineze pe noii sosiți, cîștigînd astfel buni războinici, pe care i-au folosit în timpul cruciadelor.

Tot din necesități practice, templierii au acceptat în cadrul ordinului cavaleri asociați pe termen limitat. În perioada respectivă, ei se subordonau disciplinei stricte a călugărilor cavaleri, iar la părăsirea ordinului plăteau o taxă de răscumpărare. S-au putut alătura templierilor și membrii căsătoriți — aspect mai puțin obișnuit, căci papa Grigore VII (1073-1085) impusese celibatul tuturor slujitorilor bisericii catolice.

Templierii au fost obligați să poarte însemne distinctive, cu o deosebită semnificație în lumea medievală, unde costumul și gestul deosebeau și fixau rangul social al oamenilor. Dar cavalerii nu au respectat întotdeauna această obligație, după cum ne-o dovedește o ordonanță regală din 1290, prin care li s-a interzis să mai iasă în orașul Paris fără mantia albă specifică ordinului.

Bine înarmați și echipați, temeinic instruiți, templierii au obținut în confruntările militare cu statele islamice succese remarcabile, net superioare celor repurtate de armatele feudalilor occidentali, ilustrîndu-se mai ales în timpul cruciadelor a treia și a patra. Regalitatea și nobilii din diverse țări europene le-au acordat numeroase danii, prețuindu-le vitejia dovedită pe cîmpul de luptă și viața austeră, care i-a caracterizat la începutul existenței ordinului. Acumularea unor bogății sporite în mîinile templierilor — mai ales după ce cruciadele s-au transformat tot mai mult într-o vastă „întreprindere comercială" — a stîrnit invidia capetelor încoronate. Simpla înșiruire a țărilor europene unde ordinul a stăpînit pămînturi — Franța, Țările de Jos, Spania, Portugalia, Italia, Germania și Anglia — ne arată cît de mult se întinsese puterea sa. Pe fondul nemulțumirii generale manifestate de toate categoriile sociale față de ordinele călugărești ce se îmbogățiseră de pe urma cruciadelor, regalitatea franceză — aflată în plin efort de centralizare — a înscenat un proces templierilor. Acuzațiile pe care regele Filip cel Frumos (1285-1314) le-a adus în anul 1307 ordinului au constituit doar pretextul care i-a permis să înlăture cel mai puternic instrument al autorității papale. În plus, el a sperat să pună mîna pe comoara ordinului. După un simulacru de proces, templierii au fost condamnați și principalii reprezentanți arși pe rug. Sfîrșitul oficial al ordinului a fost marcat de bula papală de desființare din anul 1309. Trebuie precizat totuși că templierii nu au cunoscut în toate țările europene aceeași tragică soartă ca în Franța. Chiar dacă au fost judecați și deposedați de bunurile lor, ei au reușit cel mai adesea să scape cu viață.

Astfel a luat sfîrșit istoria ordinului și a început legenda lui! Ea a fost potențată, încă de la început, de o coincidență cu deosebite semnificații pentru mentalitatea ce domina în acea epocă. În același an în care a fost ars pe rug ultimul mare magistru al ordinului, Jacques de Molay (1314), au murit și ceilalți doi actori ai dramei: papa Clement V (1305-1314) și regele Franței Filip cel Frumos. Cîteva secole mai tîrziu, în anul 1780, episcopul de Copenhaga, Frederic Munter, afirma că ar fi descoperit un „regulament" al ordinului, care confirma acuzațiile aduse templierilor. Școala is-

torică romantică, din secolul XIX, a construit, pe baza documentului respectiv, ipoteza supraviețuirii ordinului în cadrul unor societăți secrete. Abia după primul război mondial a fost dărîmat eșafodajul acestei construcții, demonstrîndu-se că Frederic Munter pusese în circulație un act fals. Astăzi, nici un istoric serios nu se mai îndoiește că ordinul și-a încetat definitiv activitatea la începutul secolului XIV[1].

Cît privește eforturile depuse pentru a găsi fabulosul tezaur al templierilor, ele păreau a se fi încheiat în anul 1970. Atunci, Gérard de Sède anunța în cartea sa — cu titlu elocvent pentru scopul urmărit de autor: *Les Templiers sont parmi nous* (Templierii sînt printre noi) — că în castelul Gisors au fost descoperite 30 lăzi care ar conține mult căutata comoară *(Magazin istoric,* nr. 6-7/1974).

Dar entuziasmul s-a spulberat repede: cercetate cu atenție, cele 30 lăzi s-au dovedit a fi pline doar cu plumb.

Curajoasa Cristiana

Cercetări recente, bazate pe documente autentice, au rectificat multe din legendele puse pe seama ordinului, re-

[1] Ceea ce nu a împiedicat cunoscutul cotidian francez *Le Monde* să insereze în numărul său din 23 octombrie 1983 o notă prin care erau chemați la întrunire toți „gardienii" ordinului templierilor!

Templier în costum de cavaler (imagine dintr-un manuscris din sec. XIII, păstrat la Biblioteca Barberini din Roma)

liefînd contribuția sa, atît pe plan economic, cît și la dezvoltarea contactelor dintre lumea orientală și cea europeană.

Nevoiți să trimită în Orient, în mod constant și în mari cantități, grîu, carne, piei și alte produse pentru a susține efortul de cruciadă, templierii au urmărit să obțină recolte cît mai mari și să vîndă o parte a acestora, pentru a cumpăra cu banii respectivi arme și cai.

De altfel, o comanderie[2] nu se constituia decît atunci cînd putea asigura un surplus de produse, spre a fi trimise spre Orient. Pentru a face față acestor necesități sporite, ordinul a fost obligat să introducă o serie de inovații pe domeniile sale.

Templierii au dovedit o mare capacitate de adaptare la condițiile atît de variate de la o țară europeană la alta. Posesiunile ordinului au fost specializate, în funcție de proprietățile solului respectiv, pentru o cultură anume. În cazul în care culturile agricole, pomicultura[3] sau viticultura nu s-au vădit rentabile, pămînturile respective au fost transformate în pășuni. Era o inovație față de modul tradițional de a practica agricultura în Evul Mediu, cînd se considera că un domeniu trebuia să producă, pe cît posibil, din toate cîte puțin pentru a asigura, în primul rînd, nevoile locale.

O altă noutate, adusă din Orient, a constituit-o practicarea irigațiilor pe scară largă. Sistemele create de ei pot fi întîlnite și astăzi, în valea Cinca din Aragon sau în alte zone aride din nordul Mării Mediterane. Urmărind în primul rînd profitul, templierii au căutat întotdeauna piața care oferea cele mai avantajoase prețuri. Cu condiția ca eforturile să le fie răsplătite de cîștigul obținut, își transportau recolta la distanțe apreciabile, chiar pe mare; în acest scop dispuneau și de o puternică flotă.

Templierii au urmărit în mod permanent să își grupeze pămînturile în domenii cît mai întinse. Avantajele obținute erau atît de natură economică — o mai rațională exploatare — cît mai ales de natură politică. Ordinul s-a transformat într-un adevărat „stat în stat", constituind o serioasă amenințare pentru procesul de centralizare politică, aflat pe atunci în plină desfășurare în unele state europene. Pentru a-și realiza scopul, au apelat și la metode incorecte: falsificarea testamentelor, șantajarea văduvelor și a minorilor, cumpărări silite prin impunerea prețului dorit de ei. Asemenea abuzuri s-au înmulțit mai ales din a doua jumătate a secolului XIII, cînd numărul daniilor a scăzut.

Povestea nobilului scoțian William de Halkeston și a soției sale Cristiana ne arată cît de departe au putut merge templierii pentru a-și atinge, cu orice mijloace, scopul propus. În anul 1290, nobilul scoțian a donat ordinului pămînturile sale și ale soției. După moartea lui, Cristiana a refuzat să predea averea. Atunci templierii au recurs la forță. Au smuls-o pe văduvă din propria-i casă și cum, în disperare, ea se agățase de inelul zăvorului de la ușă, i-au tăiat un deget. Dar Cristiana nu a abandonat lupta pentru drepturile ei. După un timp, a ajuns în fața regelui Scoției, și acesta i-a făcut dreptate, redîndu-i bunurile. Nici templierii nu au renunțat ușor la prada lor. În iulie 1298 ei l-au atras într-o cursă pe fiul Cristianei și l-au omorît. Apoi au pus mîna din nou pe pămînturile mult rîvnite. Abia în anul 1309, în contextul procesului intentat tem-

[2] Comanderiile aveau un caracter complex: erau în același timp mănăstiri fortificate, ferme agricole, centre meșteșugărești și comerciale, bănci.

[3] Revista franceză *Miroir de l' histoire* (1985) publica o notă sub titlul *Adevărata comoară a templierilor* — în care arăta că într-o biserică din localitatea spaniolă Trujillo s-au descoperit vechi arhive care îi privesc pe templieri. Ele însă nu conțin indicii noi despre comoara lor. În schimb între documente a fost descoperită o rețetă a unui îngrășămînt pe care templierii îl foloseau pentru a vindeca ulmii bolnavi. Testată cu succes asupra unui copac din orașul Bruxelles, rețeta va putea contribui la vindecarea ulmilor din Europa de vest, afectați de o puternică epidemie.

plierilor, a reușit Cristiana să-și recapete bunurile sale.

Tot din dorința de a obține sumele necesare pentru a face față cheltuielilor din Orient, ordinul a căutat să introducă pe întinsele sale domenii plata dărilor în bani, în locul celei în natură sau în muncă. Astfel, în ținutul Nisa, în intervalul anilor 1225-1250, din cei 680 contribuabili, 380 își achitau redevențele în bani, 220 în bani și muncă și doar 80 în produse. Spiritul mercantil care îi ghida pe templieri poate fi regăsit și în activitățile financiare pe care le-au desfășurat în mediul sătesc. Astfel, în anul 1180, seniorul spaniol Guillen de Torre, din Palau Solita, a împrumutat de la templieri o sumă de bani. Împrumutul a fost garantat de pămînturile nobilului și, așa cum se proceda în asemenea situații, s-a făcut un inventar al bunurilor respective. Dar fratele călugăr care l-a redactat nu s-a mulțumit doar să înregistreze obiectele respective, ci a stabilit și valoarea comercială și estimativă totală a bunurilor amanetate.

Cont curent la banca... Temple

Templierii au contribuit mai ales la dezvoltarea unui sistem financiar de tip modern. De altfel, ei au fost numiți de contemporani „bancherii Occidentului". Un singur și elocvent exemplu pentru a arăta cît de sigur s-a dovedit „seiful" templier și de cîtă abilitate au dat dovadă călugării în rezolvarea unor situații complicate. În anul 1233, regele Angliei Henri III (1216-1272) a ordonat confiscarea tuturor bunurilor nobilului englez Hugh de Burgh. Dar banii săi erau depozitați la New Temple din Londra. Trezorierul templier a refuzat categoric să deschidă cufărul fără ordinul scris al lui Hugh. După lungi discuții, s-a ajuns la un compromis: comoara a fost confiscată de rege, dar lăsată în continuare în păstrarea templierilor, considerîndu-se că se află sub sechestru. Onoarea ordinului a fost astfel salvată, iar reputația sa mai presus de orice bănuială!

Dar templierii nu s-au mulțumit doar cu o gestiune pasivă. Ei au acordat împrumuturi și, mai ales, au girat depozitele clienților lor, care au putut să își deschidă adevărate... conturi curente la băncile ordinului. Plățile se efectuau prin simple scrisori adresate trezorierului. Banca Temple din Paris, de exemplu, a trimis beneficiarilor săi, de trei ori pe an, cîte un extras al contului personal. La aceeași bancă parisiană s-a ținut un jurnal de casă la fiecare din cele 5-6 ghișee. Operațiile pe care le efectua zilnic fratele călugăr nu diferau prea mult de cele ale unui funcționar de bancă de astăzi. El înregistra, pe rînd, operațiile de încasare sau de plată. Cum pe atunci circulau diverse monede, casierul trecea în jurnal sumele echivalate în moneda de cont, folosind pentru aceasta un tabel de echivalențe.

Și tot în băncile templierilor au fost depozitate — parțial, ca în Anglia, sau în totalitate, ca în Franța — tezaurele unor regate europene. Filip cel Frumos și-a retras depozitul în 1295, încredințîndu-l spre administrare unor dregători laici, numiți de el. Unii istorici au văzut în acest gest un prim semnal al deznodămîntului pe care regele îl pregătea ordinului. În fapt, nu era vorba decît de o măsură ce se încadra în mod firesc în politica sa de întărire a autorității regale. Tentativa s-a dovedit însă prematură și cum rezultatele nu au fost cele așteptate, tezaurul regal a revenit la Temple. Mai mult, regele, recunoscînd abilitatea financiară a ordinului, i-a încredințat sarcina de a integra provincia Normandia în sistemul monetar al regatului.

După eșecul cruciadelor, ordinul templierilor nu a dat dovadă pe plan politic, de aceeași capacitate de adaptare și abilitate pe care le dovedise în domeniul economic. Ioaniții, și în bună măsură teutonii, au reușit să se adapteze noilor realități social-politice din Europa secolului XIV, evitînd un conflict deschis cu autoritatea regală. Templierii — și vina i-a aparținut în primul rînd marelui maestru Jacques de Molay — nu au vrut să cedeze nimic din privilegii și putere, atrăgînd mînia regală asupra lor. Filip cel Frumos nu a ezitat să lovească în mod spectaculos. Realizările ordinului pe plan economic și financiar i-au supraviețuit însă, unele dintre ele ajungînd pînă în zilele noastre. ■

DRAGI CITITORI,

Magazin istoric, **din respect față de dumneavoastră, nu a sporit prețul revistei, în pofida creșterii repetate a costului hîrtiei și al manoperei. Cînd a făcut-o — începînd cu octombrie 1990 —, a fost rezultatul creșterii corespunzătoare a numărului de pagini, de la 64 la 96, redacția suportînd prin eforturi proprii diferența de cost.**

Recenta liberalizare a prețurilor, mărind costul hîrtiei, al operațiilor de tipar și de difuzare, ne obligă să adaptăm prețul revistei noii situații, modificare ce va fi nu atît în avantajul redacției, cît în al dv., stimați cititori, asigurîndu-se astfel în continuare apariția revistei, în actualul ei format de 96 de pagini — o adevărată carte de istorie, **pe care v-o oferim lună de lună. Ne bizuim, și pe mai departe, pe dv., dragi cititori, că ne veți înțelege eforturile de a păstra revista în condițiile grafice și tipografice actuale.**

Deci, începînd cu acest număr, 12/1990, prețul unui exemplar este de 18 lei, redacția acordînd reduceri în cazul abonamentelor pe 3 luni — 50 lei; pe 6 luni — 100 lei și pe un an — 200 lei.

DIALOG CU CITITORII

Încheiem primul an al Seriei noi a Magazinului istoric, **12 numere (de fapt 13, cu ediţia specială — dar nu sîntem superstiţioşi!) în care** nimeni **nu a intervenit în deciziile acestei publicaţii. Au existat, desigur, presiuni — presiuni de felurite ordine. Şi vor mai exista. Au existat, bineînţeles, controverse. Deseori ele sînt, dacă nu binevenite, cel puţin necesare. Şi vor mai exista. Au existat inadvertenţe. Le regretăm. Au existat neîmpliniri, proiecte pe care nu le-am putut pune în pagină. Au existat — şi vor mai exista — numeroase dificultăţi în aproape toate domeniile realizării publicaţiei, dificultăţi de natură materială. Vom persevera pînă le vom depăşi. Au existat şi atacuri, atacuri personale sau contra renumelui revistei. Atacuri dezonorante nu pentru revista** Magazin istoric **şi redactorii săi, ci pentru autorii lor. Din simplul motiv al schimbării acestora la faţă, devenind din autori ai revistei, detractorii ei. Le lăsăm — împreună cu calomniile şi loviturile prost ţintite sub centură — pe seama autorilor respectivi. În acest sens, un fost tînăr istoric, actualmente corespondent la postul de radio** Europa liberă, **care, solicitînd debutul său în** Magazin istoric **(nr. 10/1981), ne asigura de soliditatea convingerilor sale militante de membru al Asociaţiei Studenţilor Comunişti de la Facultatea de istorie din Bucureşti, ne-a atras atenţia prin metafora sa cum că** Magazin istoric, **ar fi „o revistă aflată pînă în decembrie la întretăierea dintre istorie şi securitate". Nici nu ştie cîtă dreptate are. Numai că exact într-un sens invers. Doar dosarele şi fişele vechii securităţi, de vor mai fi existînd, sau oamenii ei ce vor mai fi trăind, ori chiar noi cei ce-am supravieţuit la această „întretăiere" vor putea spune la ce am fost expuşi. Aşa încît şi în acest caz s-a adeverit că insulta poate deveni renume, cînd o rosteşti fără să ştii ce spui.**

Iar noi, în acest an 1990 (de fapt, de la ediţia specială gîndită, pregătită şi tipărită în săptămîna 22-29 decembrie 1989 cu o parte din materiale (evident ostile dictaturii) aflate asupra noastră şi răspîndită în cîteva ore pe cuprinsul Capitalei şi apoi al ţării), trăim bucuria faptului că nimeni **nu a dezertat de lîngă noi.**

În primul rînd, dumneavoastră, dragii noştri cititori. Putem să v-o mărturisim direct: de la dumneavoastră, care ne-aţi dat tăria şi curajul, am primit întîiul şi cel mai mare ajutor. De la dumneavoastră care, departe de a dezerta, ne cumpăraţi, ne citiţi şi ne iubiţi. De la dumneavoastră, care ne scrieţi mii de scrisori şi de la care am primit cele mai frumoase, mai adevărate şi mai încurajatoare gînduri, deşi în acest an n-am putut organiza nici un concurs. Spaţiul acestui Dialog nu ne-a permis să reproducem decît o infimă parte a acestor gînduri. Cu îngăduinţa Domniilor Voastre, îl reiau pe cel mai statornic: Sîntem foarte bucuroşi că vă continuaţi activitatea. Noi am ştiut întotdeauna că dacă nu aţi fi publicat în primele pagini elogiul dictaturii, revista ar fi fost suprimată, ceea ce ar fi fost o pierdere incomparabilă cu prezenţa acelor pagini pe care, oricum, le săream. Vă rugăm să depuneţi toate eforturile pentru a reveni la 96 pagini, care v-au fost tăiate în urmă cu mulţi ani.

Iată, stimaţi cititori, că ultimele 3 numere au revenit la formula originară a revistei. Vă sîntem profund recunoscători nu numai pentru sprijinul acordat acum, **dar vă vom fi mereu îndatoraţi pentru ajutorul dat** atunci, **fără de care — cum am mai spus-o —** am fi încetat să existăm.

Ne plac şi ne stimulează criticile şi îndreptările Dv. Este un semn extraordinar că sînteţi alături de noi şi ne urmăriţi cuvînt cu cuvînt.

Dar nu numai cititorii n-au dezertat. N-au dezertat redactorii şi nici ceilalţi membri ai redacţiei. N-au dezertat colaboratorii revistei. Dimpotrivă. Am avut satisfacţia în acest an de a publica articole ale tuturor categoriilor de istorici, inclusiv articole ce se aflau în redacţie, dar ne-au fost interzise pînă în decembrie 1989. De la nume venerabile ca Nicolae Iorga şi Gh. I. Brătianu, C.C. Giurescu şi Ilie Minea, Ioan Lupaş şi Dimitre Onciul, la contemporanii noştri onoraţi ca Anton Dumitriu, George Potra, Zoe Dumitrescu Buşulenga, Mihai Pop, Cornelia Bodea, Ion Barnea, V. Anania, A. Plămădeală, N. Vornicescu, N. Corneanu, I. Hurdubeţiu, Thomas Nägler şi multe, multe alte personalităţi ale ştiinţelor istorice, ce pot fi regăsite cu uşurinţă în Sumarul sumarelor. În acest an au debutat la noi studenţi de la Facultatea de istorie din Bucureşti, fapt cu care, ca şi în trecut, ne mîndrim.

N-au dezertat nici colaboratorii noştri de peste hotare. Dimpotrivă. Am publicat interviul acordat colegului Dorin Matei la Sofia (doar cu trei luni înainte de înlăturarea dictaturii) de sir Dimitri Obolensky. Ne-au trimis articole şi ne-au acordat interviuri: americanii Harry G. Barnes jr., Radu R. Florescu, R.T. McNally, P. Michelson, Vivian T. Abbott, William S. Moody (şi tot înainte de a reveni în ţară s-a adresat cititorilor noştri şi prof. dr. Dinu C. Giurescu, în prezent profesor la Facultatea de istorie a Universităţii din Bucureşti), miniştrii francezi Roland Dumas, B. Kouchner, Alain Decaux, istoricii François Bédarida, F. Kersaudy, Hélène Ahrweiler, cardinalul Parisului Jean Lustiger, primarul Stuttgartului Manfred Rommel, arhiepiscopul Angelo Sodano, ambasadorul spaniol Antonio Núñez. Doamna Laura Coulter, care şi-a susţinut teza de doctorat la Institutul „Nicolae Iorga", ne-a încredinţat spre publicare o descoperire istorică importantă despre relaţiile internaţionale ale lui Mihai Viteazul. Personalitatea acestor colaboratori nu mai este necesar a fi redată, ei fiind reprezentanţi de seamă ai culturii din ţările respective.

În aceeaşi ordine de idei, a legăturilor internaţionale ale revistei, sîntem obligaţi să spunem cititorilor noştri că punctele noastre de vedere au fost reproduse în acest an de mass-media din multe ţări, de la New York Times **la** Pravda, **de la** El-Pais **(Madrid) la** Literatura şi arta **(Chişinău), de la presa latino-americană la televiziunile japoneză, austriacă, canadiană sau olandeză.**

Am avut ocazia să prezentăm revista Casei regale a Spaniei şi celui de-al XVII-lea Congres internaţional de ştiinţe istorice de la Madrid.

Portofoliul nostru pentru anul ce începe la 1 ianuarie anunţă alte şi alte colaborări din ţară şi străinătate, ce ne onorează. Tuturor le mulţumim şi le vom transmite eventualele scrisori ale cititorilor.

Pentru tot ceea ce ne-aţi demonstrat în acest prim an al libertăţii noastre, vă mulţumim dumneavoastră, cititori statornici, ca şi celor noi, mulţumim colaboratorilor, inginerilor, tehnicienilor şi muncitorilor care ne tipăresc, ca şi suporterilor noştri care nu au uitat să-şi reînnoiască abonamentele în ţară şi străinătate. Vă spunem încă o dată mulţumesc.

Şi La mulţi ani!, în libertate şi democraţie, pace şi demnitate şi, cît de curînd, în prosperitate.

Cristian POPIŞTEANU

SUMARUL SUMARELOR, 1990

Istoria României

Veche*

		Nr.	Pag.
Daco romani și români între vechea și noua Romă	— Barnea I.	1 (274)	33—35, 61
De la „țara" lui Dromihaites la regatul lui Burebista	— Florescu R.	1 (274); 2 (275)	36—39; 33—36
Sf. Gherman din Dacia Pontică	— Plămădeală A.	10 (283)	9—11
Dacii de pe Arcul lui Constantin	— Popescu R.I.	1 (274)	40
Treptata (re)descoperire a Tomisului	— Rădulescu A.	9 (282)	15—18
Martiri creștini la Dunărea de Jos	— Vornicescu N.	11 (284)	37—40

Medie

Biblia la români	— Anania V.	9 (282)	8—10
Mihai Viteazul — un fulger prin noaptea vremurilor	— Brătianu Gh. I.	6 (279)	17—19, 47
Gesta dei per Rumanos	— Cândea V.	3 (276)	20—21
Primii cititori ai **Istoriei Imperiului otoman** de Dimitrie Cantemir	— Cândea V.	7 (280)	19—20, 24
Benjamin Franklin — ecouri în presa română din secolul trecut	— Cernovodeanu P.	2 (275)	25—26, 53
Un ambasador englez în misiune la curtea lui Mihai Viteazul	— Coulter L.	4 (277)	29—30
Datini pascale la români	— David Gh.	4 (277)	12—15
Imagini spaniole ale țărilor române	— Denize E.	8 (281)	11—13
Trei scrisori inedite de la Petru Cercel	— Drimba O.	3 (276)	30—32
Ecouri ale Revoluției franceze în Principatele române	— Duțu Al.	2 (275)	21—23
Cine a fost adevăratul Dracula?	— Florescu R.R.; — McNally R.T.	7 (280)	13—16, 18
Dobrogea — vechi pămînt românesc	— Giurescu C.C.	10 (283)	6— 8
Documente inedite despre români din arhiva Ordinului cavalerilor teutoni	— Glück E.	7 (280)	28—30, 36
Petru Movilă	— Gorovei Șt.S.	9 (282)	11—14, 42
Cei trei Johannes Benkner	— Hurdubețiu I.	2 (275)	37
Critobul din Imbros și Vlad Țepeș	— McNally R.T.	7 (280)	17—18
Două kile buclucașe	— Murgescu B.; — Matei D.	2 (275)	27
Răscoala plebei sibiene din 1556	— Nägler Th.	12 (285)	39—40
Luca Arbore	— Nistor I.I.; — Rezuș P.	8 (281)	33—36
Avataruri în medievistica românească	— Rezachevici C.	4 (277)	21—24
Cronica paralelă moldo-muntеană	— Strempel G.	10 (283)	12—15
Din nou la Karaharman	— Verussi R.	5 (278)	54

Modernă

1866-1877. Scene de viață românească	— Berindei D.	10 (283); 11 (284); 12 (285)	19—22; 82—85; 50—53
R. Seton-Watson — pentru cauza dreaptă a românilor	— Bodea C.	12 (285)	4—9, 31
1906. „Temeiul vieții oricărui popor este limba lui"	— Bulei I.; — Ștefan M.	11 (284)	10—12, 45
George Barițiu și... științele tehnice	— Colan H.	7 (280)	25—27
1840. **Dacia literară**	— Cornea P.	2 (275)	18—20
Basarabia — repere istorice	— David Gh.; — Ștefan M.	6 (279)	36—37
Ion Creangă. Convingerea fermă în viitorul țării	— David P.I.	1 (274)	41—43
Journal de Constantinople, cel dintîi ecou internațional al revoluției române de la 1848	— Goșu A.	6 (279)	20—22, 51
Ion Ghica — bei de Samos și arheolog pasionat	— Greceanu R.	5 (278)	55—59
Din vremea cînd se pregătea Marea Unire	— Kirileanu G.T.	10 (283); 11 (284); 12 (285)	24—30; 33—36; 14—17, 32
Carol I: Pe frontispiciul edificiului independenței României	— Lăcustă I.	5 (278)	13—16

* Revenim la formula cronologică — și logică! — a prezentării **Sumarului sumarelor,** la care am fost nevoiți să renunțăm din anul 1979, cînd ni s-a impus să începem cu Epoca contemporană, mai exact cu articolele consacrate familiei dictatoriale.

		Nr.	Pag.
Ion Ghica: Unirea — ţelul dorit al românilor	— Lăcustă I.	5 (278)	58—59
Izvorul drepturilor noastre	— Lupaş I.	10 (283)	2
Vasile Lucaciu	— Lupaş I.	12 (285)	10—13
Cernăuţi 15/28 noiembrie 1918. O hotărîre liberă şi nestrămutată	— Nistor I.I. — Tcaciuc-Albu N. — Marmeliuc D. — David Gh. — Ştefan M.	11 (284)	13—21
Istorie şi unitate naţională	— Onciul D.	5 (278)	2
Amintiri din vremea Unirii	— Papadopol-Calimah Al. — Lăcustă I.	1 (274) 2 (275)	29—31, 53 28—31
1856-1857. Bucureşti şi Iaşi — românii se pronunţă unanim pentru Unire	— Platon Gh.	1 (274)	26—28
O contesă germană la Curtea Domnească din Bucureşti	— Potra G.	8 (281)	37—39
Negustorul englez Thomas Thornton în ţările române	— Potra G.	10 (283)	16—18
O fotografie de familie	— Vergatti-Ciobanu R.Şt.	10 (283)	80
Punturile naţiunii române transilvane votate în adunanţa naţională de la Blaj în 15-17 mai 1848	—	5 (278)	12

Contemporană

Teroare în Palatul Primăverii	— Adam V.	3 (276) 4 (277) 5 (278) 7 (280)	27—29 31—32 14—15 12
22-25 decembrie 1989. Secvenţe brăilene	— Alexandru I.Şt.	11 (284)	22—23
Artist fotograf	— Anastasiu S.	6 (279)	pl. IV
Statuile dispărute ale Capitalei	— Anderco N.	10 (283)	31—32, 56
Armata întotdeauna cu poporul!	— Antip C.	1 (274)	6—8
N. Iorga — frumuseţea istoriei	— Antip C.	11 (284)	2
România—Europa—Lumea	— Berindei D.	1 (274)	14—17
Cum l-am cunoscut pe N. Iorga	— Bordenache A.	11 (284)	8—9
Amintiri	— Brătianu C.I.C.	11 (284)	69—76
N. Iorga — istoric al românilor	— Brătianu Gh.I.	11 (284)	3—6, 86
Nici cimitirele n-au fost cruţate	— Bria V.	3 (276)	16
Manualul de istorie încotro?	— Ciobanu R.Şt.	3 (276)	24—26
Amintiri din închisoare	— Ciurunga A.	10 (283)	65—66
Demisie din Biroul Internaţionalei Comuniste	— Cristescu Gh.	8 (281)	45
Lucian Blaga: „Ţara din inima noastră"	— Cunescu Gh.	8 (281)	5
24 ianuarie 1859 - 22 decembrie 1989	— David Gh.	1 (274)	24—25
O precizare	— David Gh.	7 (280)	15
21-22 decembrie 1989. Secvenţe braşovene	— David Gh.	9 (282)	3—5
Mănăstirile Cotroceni şi Mihai Vodă — victime ale dictaturii ceauşiste	— David Gh.	9 (282) 12 (285)	6—7 26—28
21-22 decembrie 1989. Secvenţe clujene	— David Gh.	10 (283)	3—5, 15
O celebră biserică, ce nu mai este: „Sf. Vineri"	— David P.I.	2 (275)	14—16
Mamutul şi literatura	— Dinescu M.	8 (281)	14—15
Da, istoria o face poporul	— Dumitrescu-Buşulenga Z.	1 (274)	2—3
Bonum et malum; Nosce te ipsum	— Dumitriu A.	6 (279) 7 (280) 8 (281) 9 (282)	2—3 2 2 2
Pe malul opus al Snagovului	— Dumitriu-Snagov I.	2 (275)	17
În Cetatea Eternă	— Dumitriu-Snagov I.	4 (277)	24
Ceangăii — dincolo de enigmă	— Dumitriu-Snagov I.	12 (285)	33—38
Revoluţia şi durata istorică	— Duţu Al.	2 (275)	8
Revoluţia română din decembrie 1989	— Florescu R.R.	12 (285)	21—25
Aprilie 1953, sfîrşitul istoricului Gh. I. Brătianu	— Georgescu M.T.	8 (281)	16
Istorie şi istorici	— G.T.	5 (278)	29
Patriotism şi istorie	— Giurescu C.C.	4 (277)	2
Raderea trecutului României. (O carte în apărarea patrimoniului naţional)	— Giurescu D.C.	1 (274)	18—22
21 octombrie 1936. Un bal la Mogoşoaia	— Hîncu D.	12 (285)	41—44
„Muzeul" ascuns din fostele cabinete nr. 1 şi 2	— Ionescu A.S.	4 (277)	16—17, 26
Protest contra dărîmării monumentelor istorice şi de artă (1985)	— Ionescu G. — Giurescu D.C. — Theodorescu R. — Drăguţ V. — Cândea V.	2 (275)	13
Istoria — o necesitate	— Iorga N.	2 (275)	2
Distrugerea mănăstirii Văcăreşti	— Iosipescu S.	3 (276)	14—16, 48
Cu buldozerul împotriva mănăstirii Pantelimon	— Iosipescu S.	7 (280)	8—11
Traian Bratu condamnă fascismul	— Ivănescu D.	9 (282)	33—35

		Nr.	Pag.
„Alba Iulia" supraviețuitorul Mării Negre	— Koslinski N.	10 (283), 11 (284)	33—35, 58—61
Fuga de sub escortă [Carol II în Spania]	— Kowalewski J. — Moldoveanu M.	10 (283)	63—65
23 august 1944 în registrul audiențelor la Palat	— Lăcustă I.	8 (281)	21—23
„Cap limpede"	— Matei D.	1 (274)	48
16-22 decembrie 1989. O cronică a Revoluției la Timișoara	— Medelet F. — Ziman M.	4 (277), 5 (278)	3—7 3—6
Deșteptarea României	— Michelson P.E.	5 (278)	7, 17
23 august 1944 — documente, mărturii	— Mihai I — Mihail Gh. — Maniu I. — Brătianu C.I.C. — Titel Petrescu C. — Pătrășcanu L. — Antonescu I.	8 (281)	20—21, 23—31
Gînduri despre istoriografia secolului XX	— Moisuc V.	1 (274)	8
Arheologia — între iluzie și deziluzie	— Monah D. — Chirică V.	6 (279)	8—10
1981. România încetează plățile	— Negrea R.	4 (277)	18—20
Constantin Stere — în pragul unui deceniu infernal	— Ornea Z.	10 (283), 11 (284), 12 (285)	67—70, 77—80, 45—49
„Au căzut pentru libertate"	— Pârvan V.	3 (276)	2
Manualul de istorie — încotro?	— Penelea-Filitti G.	4 (277)	28, 45
Tinerii salvează onoarea! Tinerii salvează istoria! Tinerii sînt nemuritori!	— Petre-Condurachi Z.	1 (274)	2—5
Pentru o arhivă a „istoriei vii"	— Pop M.	3 (276)	23
La Veneția — un focar românesc de cultură renăscut: palatul Correr	— Popescu A.	6 (279)	26—28
Ajunge!	— Popișteanu C.	1 (274)	9—11
O carte despre Brâncuși interzisă	— P.C.	1 (274)	32
Adio, domnule profesor Rosetti!	— Popișteanu C.	4 (277)	61
23 august 1944 — controverse în jurul unui act istoric	— Popișteanu C.	8 (281)	17—19
La mulți ani!	— Popișteanu C.	12 (285)	3
Revoluția română — anul unu	— Popișteanu C.	12 (285)	18—20
Radu R. Rosetti: 1939. Pagini de jurnal inedit	— Popișteanu C. — Greceanu M. — Ursu I.	1 (274), 2 (275), 3 (276)	49—51, 54—57, 37—41
Documente diplomatice italiene despre dictatul de la Viena (30 august 1940)	— Preda E.	10 (283)	36—42
Conspecte la istoria lunii noiembrie 1940	— Preda E.	11 (284)	66—68
Acum o jumătate de veac: România în capcana angrenajului (Wehrmachtul în România)	— Preda E.	12 (285)	55—59
Rudele românești ale lui René de Weck	— Rădulescu M.S.	10 (283)	45
Lui N. Iorga — omagiul Academiei	— Rădulescu-Motru C.	11 (284)	7
1 Mai 1939 — de la realitate la fals	— Ripeanu B.T.	11 (284)	24—25, 61
Tinerii martiri ai neamului românesc	— Stăniloae D.	4 (277)	8
Biblioteca Centrală Universitară — rediviva	— Stoica I.	3 (276)	17—19
1941-1944. Ministrul Elveției la București, René de Weck, transmite...	— Șiperco A.	4 (277), 5 (278), 6 (279), 7 (280), 8 (281), 9 (282), 10 (283), 11 (284), 12 (285)	33—35, 51—54, 29—32, 33—36, 40—42, 52, 36—39, 43—46, 56, 41—45, 60—63
21-22 decembrie 1989. Secvențe sibiene	— Ștefan M.	6 (279), 7 (280)	4—7, 3—5
27 aprilie 1919. Adunarea națională a țiganilor din Transilvania își exprimă adeziunea la Marea Unire	— Ștefan M.	9 (282)	19
Documente privind sfîrșitul regimului lui Carol II	— Ștefan M. — Rauș N.	9 (282)	20—32
	— Șt. Șt.	4 (277)	50
„Acești latini ai Carpaților"	— Tănăsescu F. — Ștefan M.	7 (280), 8 (281)	37—40, 45, 43—45, 52
1920 — în culisele afilierii	— Theodorescu R.	3 (276)	8, 9—10
P.C.R. la Comintern	— Ursu I.	10 (283)	23
Măruntă mărturie...	— Ursu I. — Dolghin F. — Lăcustă I. — Matei D. — Ștefan M.	2 (275), 3 (276)	3—7, 3—7
Cum a fost dărîmată biserica Enei	— Ursu I. — Lăcustă I.	2 (275), 3 (276), 4 (277), 5 (278)	58—61, 42—44, 38—41, 48—50
Universitatea de vară „Nicolae Iorga"			
Ei, tinerii, au făcut revoluția — ei, tinerii, scriu istoria			
În București, acum 50 ani			

			Nr.	Pag.
			6 (279) 7 (280) 8 (281) 9 (282) 10 (283) 11 (284) 12 (285)	52—55 46—48 58—62 50—53 76—79 62—65 68—71
Comunicatul către țară al Consiliului Frontului Salvării Naționale	—		1 (274)	12—13
Apel din partea Consiliului Frontului Salvării Naționale	—		1 (274)	17
Apelul celor șase împotriva dictaturii ceaușiste	—		1 (274)	23
Apelul Comitetului provizoriu de organizare a Asociației Române de Studii Orientale „Mircea Eliade"	—		2 (275)	32
Monumentul de la Niculițel în uitare	—		3 (276)	10
23 august 1944 - 12 mai 1945. Din cronica Victoriei (mărturii)	—		5 (278)	18—24
26-28 iunie 1940: o dramă istorică (documente)	—		6 (279)	33—41
Legea privind proclamarea Zilei Naționale a României	—		12 (285)	2

Universală

Veche

Biblia lui Wulfila	—	Corneanu N.	12 (285)	29—31
Tucidide — între Atena și Sparta	—	Mossé C.	10 (283)	81—86
Viață cotidiană în India antică	—	Nehru J.	1 (274)	54—56
Manipulare în Grecia clasică; Reapariția tiraniei în Grecia antică; Dionysios al Siracuzei și Janos din Feres	—	Nistor Gh.V.	7 (280) 8 (281) 9 (282)	11 36 18
Tiranii antice și tiranii moderne	—	Petre-Condurachi Z.	2 (275) 3 (276) 4 (277) 5 (278) 6 (279)	24 22—23 27 8 16

Medie

Heralzii	—	Bourassin Em.	9 (282)	40—42
Cetatea lui Dumnezeu	—	Chadwick H.	5 (278)	61
Familia Medici — operații financiare și combinații politice	—	Delumeau J. Murgescu B.	7 (280)	52—55
Vîntul kamikaze scufundă flota lui Kubilay Han	—	Koslinski N.	9 (282)	43—44
Leon Africanul sau odiseea unui neobișnuit călător	—	Maalouf Amin	3 (276)	49—51, 61
Toledo — răscruce a Reconquistei în anul 1085	—	Ortuño L.M. Matei D.	7 (280)	49—51
Cine era sau cine nu era Shakespeare	—	Reed J.D. Lăzărescu D.A.	6 (279) 7 (280) 8 (281) 9 (282)	48—50 41—45 53—57 45—49, 57
Istoria templierilor — un proces celebru?	—	Vergatti R.Șt.	12 (285)	86—89

Modernă

Constituțiile începuturilor vieții politice moderne	—	Antip C.	5 (278) 6 (279)	9—11 23—25
1898. O sută de zile care ar fi putut schimba soarta Chinei	—	Budura A.	10 (283)	71—75
Strămoșii comandourilor alpine	—	Dolghin F.	10 (283)	60—61
1918. Ultimele zile ale ultimului țar	—	Radzinski E. Dolghin F.	10 (283) 11 (284)	87—92 87—93
1808. Spania îl înfruntă pe Napoleon	—	Vădeanu A.	6 (279)	42—47

Contemporană

Beria — sfîrșitul unui criminal	—	Antonov-Ovseenko A. Dolghin F.	7 (280)	56
1943. Epilogul unei operații antifasciste reușite (de Lattre de Tassigny)	—	Aron R.	1 (274)	57—60
Suedia, 1944: o „filială" a rezistenței norvegiene?	—	Balchen B.	7 (280)	31—32
1940. Anglia — singură în fața lui Hitler	—	Bédarida Fr.	10 (283) 11 (284)	47—50 51—57
Agenda forumului mondial al istoricilor de la Madrid	—	Berindei D.	8 (281)	3

		Nr.	Pag.
Convoaiele nu au putut fi oprite	— Crăciunoiu C.	4 (277)	51—55
Praga, 27 mai 1942. Heydrich este lichidat	— Decaux A.	10 (283)	51—56
1940-1942. Australia cere ajutor	— Day D.	1 (274)	44—48
Roland Garros	— Dolghin F.	6 (279)	59—60
Despre identitatea umană	— Havel V.	4 (277)	9—11
Ultimul dușman	— Hillary R.	11 (284)	52—57
Thomas Mann — interferențe românești	— Hîncu D.	3 (276)	45—48
Amintiri de război	— Jukov G.K.	5 (278)	33—39
Norvegia, aprilie 1940: campania ignorată	— Kersaudy F.	4 (277)	46—50
	— Turlea St.	5 (278)	44—47
		6 (279)	56—58
Alpii — un teatru de luptă uitat al celui de-al doilea război mondial	— Mabire J.	10 (283)	57—62
	— Murgescu M.	11 (284)	46—50
		12 (285)	64—66
Din culisele conciliatorismului. De la Anschluss la München		2 (275)	38—43
	— Moisuc V.	3 (276)	33—36, 48
Secretele crimelor lui Stalin	— Orlov Al.	2 (275)	49—53
	— Dolghin F.	3 (276)	58—60
		4 (277)	56—60
August 1940. Așteptîndu-l pe de Gaulle	— Palewski G.	5 (278)	44—47
Liniile strategice Maginot și Siegfried	— Panouillé J.P.		
	— Whiting Ch.	8 (281)	48—52
	— Antip C.	9 (282)	59—61
Centenar Charles de Gaulle	— Popișteanu C.	11 (284)	26—31
1939-1945. Corespondență secretă Casa Albă - Downing Street 10	— Preda E.	2 (275)	44—48
		3 (276)	52—57
		4 (277)	42—45
Cel de-al treilea Reich se prăbușește	— Seaton A.		
	— Preda E.	5 (278)	25—29
1939-1940. Războiul sovieto-finlandez	— Semiriaga M.I.		
	— Jutikkala E.		
	— Pirinen K.		
	— Dolghin F.		
	— Popișteanu C.	12 (285)	72—81
Madrid — repere istorice	— Șandru V.	8 (281)	5—10
Aprilie 1945. Cîteva ore la comandamentul frontului	— Troianovski P.I.	5 (278)	33—39
9 mai 1945. Pacea este redobîndită	— Vaïsse M.	5 (278)	30—32, 60
Octombrie '44, într-o vilă din Herrlingen (sfîrșitul lui Rommel)	— Contesa Waldeck	5 (278)	40—42
1944-1945. Baloanele, ultima armă secretă a Japoniei	— Wilbur W.H.		
	— Celac S.	9 (282)	55—57

Interviurile noastre

Principesele Margareta și Sofia: „Prezentul este momentul istoric dominant"	— Cernovodeanu D.	4 (277)	36—37
Alexandru Vulpe: „Arheologia sub lupa deformatoare a dictaturii"	— David Gh.	3 (276)	11—13
Federico Mayor: „Apelul de la București"	— Grecu V.	7 (280)	23—24
Gabriel Știrbei: „Revoluția din decembrie 1989 salvează de la dispariție Biblioteca Academiei"	— Lăcustă I.	7 (280)	6—7
Dimitri Obolensky: „Istoria medievală ne ajută să înțelegem unitatea Europei"	— Matei D.	8 (281)	46—47
Vivian T. Abbott, William S. Moody: „Aveți un potențial minunat"	— Matei D.	9 (282)	54
Roland Dumas, ministrul afacerilor externe al Franței, Alain Decaux, Bernard Kouchner, miniștri în guvernul francez: „Sînteți un popor frate cu noi"	— Popișteanu C.	1 (274)	52
Dinu C. Giurescu: „Drepturi și responsabilități depline"	— Popișteanu C.	4 (277)	25—26
Manfred Rommel: „Cea mai grea zi din viață"	— Popișteanu C.	5 (278)	16—17
Harry G. Barnes jr.: „Am venit într-o țară liberă"	— Popișteanu C.	5 (278)	43
Hélène Ahrweiler: „Nu pot uita că am fost aleasă la București"	— Popișteanu C.	7 (280)	21
Arhiepiscop Angelo Sodano, ministrul de externe al Vaticanului: „România este o mare națiune, cu un mare viitor"; Jean Marie Lustiger, cardinal de Paris: „România a făcut parte întotdeauna din marea Europă"	— Popișteanu C.	8 (281)	4
Arh. Ștefan Balș: „Știință și pasiune"	— Radnev M.	7 (280)	22
Prof. Stephen Fischer-Galați: „Sînt sincer optimist"	— Rădulescu M.S.	9 (282)	58
Mircea Dinescu — interviu acordat ziarului francez **Libération**	— Ursu I.	11 (284)	32
Theodor Enescu: „Muzeul Național de Artă — victimă a genocidului cultural"	—	2 (275)	9—12, 32
O declarație a Excelenței Sale, domnul Antonio Nuñez, ambasadorul Spaniei la București	—	6 (279)	11—13
	—	8 (281)	3

CONTENTS (Romanian History) C. Popişteanu The First of December — Our National Holiday ● I. Lupaş The Clergyman Vasile Lucaciu (1852-1922) ● C. Bodea 1916-1920. R.W. Seton-Watson and the Romanian Unity ● G.T. Kirileanu 1914-1918. Diary (III) ● R. R. Florescu (USA), C. Popişteanu The December 1989 Revolution ● Gh. David Monuments dismantled by the Dictatorship: The Mihai Vodă Monastery ● I. Dumitriu-Snagov Ceangăii — A Puzzle unpuzzled ● N. Corneanu The Wulfila's Bible ● Th. Nägler 1556, Sibiu. The Plebeians' Revolt ● D. Hîncu 1936. A Ball at Princess Bibescu ● Z. Ornea 1920-1930. Dramatic Destiny of a Politician: C. Stere (III) ● D. Berindei 1866-1877. Everyday Life (III) ● E. Preda November-December 1940. Unknown German Military Documents ● A. Şiperco June 1941 - August 1944. René de Weck — the Swiss Minister cables from our Capital... (IX) ● In Bucharest, 50 Years Ago

SOMMAIRE (Histoire roumaine) C. Popişteanu 1-er Décembre — notre Fête nationale ● I. Lupaş Le prêtre Vasile Lucaciu (1852-1922) ● C. Bodea 1916-1920. R.W. Seton-Watson et l'unité des Roumains ● G.T. Kirileanu 1914-1918. Journal (III) ● R. R. Florescu (Etats Unis), C. Popişteanu La révolution de décembre 1989 ● Gh. David Monuments détruits par la dictature: le monastère Mihai Vodă ● I. Dumitriu-Snagov Les tchangai — une énigme déchiffrée ● N. Corneanu La Bible de Wulfila ● Th. Nägler 1556, Sibiu. L'émeute des pauvres ● D. Hîncu 1936. Un bal chez les Bibescu ● Z. Ornea 1920-1930. Le drame d'un homme politique: C. Stere (III) ● D. Berindei 1866-1877. Des scènes de la vie quotidienne (III) ● E. Preda Novembre-Décembre 1940. Documents militaires allemands inconnus ● A. Şiperco Juin 1941-Août 1944. Les rapports confidentiels de René de Weck, le ministre de Suisse dans notre capitale (IX) ● A Bucarest, il y a 50 ans

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) К. Попиштяну 1-ое Декабря— наш национальный праздник ● И. Лупаш Священник Василе Лукачу (1852-1922) ● К. Бодя 1916-1920. Р.В Сетон-Ватсон и единение румын ● Г.Т. Кириляну 1914-1918. Дневник (III) ● Р. Р. Флореску (США), К.Попиштяну Декабрьская революция 1989 г. ● Г. Давид Памятники, разрушенные диктатурой: монастырь Михай Водэ ● И. Думитриу-Снагов Чанган — решённая загадка ● Н. Корняну Библия Вулфилы ● Т. Неглер 1556, Сибиу. Восстание бедноты ● Д. Хынку 1936. Бал у принцессы Бибеску ● З. Орня 1920-1930. Драма политика: К. Стере (III) ● Д. Бериндей 1866-1877. Картины ежедневной жизни (III) ● Е. Преда Ноябрь-Декабрь 1940 г. Неизвестные военные немецкие документы ● А. Шиперко Июнь 1941 г. - август 1944 г.: Донесения Рене де Века, министра Швейцарии в Бухаресте (IX) ● В Бухаресте, 50 лет тому назад

INHALT (Rumänische Geschichte) C. Popişteanu Der 1 Dezember — unser Nationaler Feiertag ● I. Lupaş Der Priester Vasile Lucaciu (1852-1922) ● C. Bodea 1916-1920. R.W. Seton-Watson und die Einheit der Rumänen ● G.T. Kirileanu 1914-1918. Tagebuch (III) ● R. R. Florescu (Vereinigte Staaten), C. Popişteanu Die Revolution von Dezember 1989 ● Gh. David Vernichtete von Diktatur historische Denkmäler: das Mihai Vodă Kloster ● I. Dumitriu-Snagov Die Ceangais — ein gelöstes Rätsel ● N. Corneanu Das Heilige Buch von Wulfila ● Th. Nägler 1556. Das Aufstand der Hermannstädter Pöbel ● D. Hîncu 1936. Ein Ball bei der Prinzessin Bibescu ● Z. Ornea 1920-1930. Das Schicksal eines Politikers: C. Stere (III) ● E. Preda November-Dezember 1940. Unbekannte deutsche militärische Urkunden ● D. Berindei 1866-1877. Bilder tägliches Leben (III) ● A. Şiperco Juni 1941-August 1944. Der schweizerische Gesandte in Bukarest, René de Weck, berichtet... (IX) ● In Bukarest, vor 50 Jahre

SUMARIO (Historia rumana) C. Popişteanu 1° de Diciembre — Nuestra Fiesta Nacional ● I. Lupaş El cura Vasile Lucaciu (1852-1922) ● C. Bodea 1916-1920. R.W. Seton-Watson y la unidad de los rumanos ● G.T. Kirileanu 1914-1918. Diario (III) ● R.R. Florescu (EE.UU.), C. Popişteanu La revolución de diciembre de 1989 ● Gh. David Monumentos destruidos por la dictadura: el Monasterio Mihai Vodă ● I. Dumitriu-Snagov Los Ceangăi — una enigme solucionada ● N. Corneanu La Biblia de Wulfila ● Th. Nägler 1556. El levantamiento de la plebe de Sibiu ● D. Hîncu 1936. Un baile dado por la Principesa Bibescu ● Z. Ornea 1920-1930. El drama de un politico rumano: C. Stere (III) ● D. Berindei 1866-1877. Escenas de la vida cotidiana (III) ● E. Preda Noviembre-Diciembre de 1940. Nuevos documentos militares alemanes ● A. Şiperco Junio de 1941-Agosto de 1944. Los informes del ministro de Suiza en Bucarest, René de Weck (IX) ● En Bucarest, hace 50 años

ABONNEMENTS : ROMPRESFILATELIA — Sectorul export-import presă, Bucureşti, Calea Griviţei, nr. 64—66, P.O.BOX 12—201 ; telex : 10376 prsfir.

magazin istoric

SERIE NOUĂ

Revistă de cultură istorică, anul XXIV, nr. 12(285), decembrie 1990. Bucureşti, Intrarea Ministerului nr. 2 parter — Sectorul 1, Oficiul poştal nr. 1, Căsuţa poştală 1-702, Cod 70 100. Telefon 150 200, interioare 406; 917.

Acest număr al noii serii a revistei *Magazin istoric* a fost pregătit pentru tipar de : *Gheorghe David, Florentina Dolghin, Ioan Lăcustă, Dorin Matei, Cristian Popişteanu (redactor şef), Marian Ştefan, Ioana Ursu (secretar general de redacţie)* ; secretariat tehnic : *Anton Tănase, Georgeta Apreotesei, Constanţa Avram, Floarea Dragne, Tudora Petre* ; macheta artistică : *Radu Ion Popescu* ; tipărit prin Editura Presa Liberă la Combinatul Poligrafic Bucureşti cu sprijinul colectivelor secţiilor fotoculegere, offset şi legătorie.

Apare lunar, se găseşte de vînzare la chioşcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile P.T.T.R. , factorii poştali şi difuzorii din întreprinderi, instituţii, şcoli etc., de la oraşe şi de la sate. Preţul unui număr — 18 lei, abonamentul pe 6 luni — 109 lei, pe un an — 200 lei.

Tiparul executat la Combinatul Poligrafic — Bucureşti

42 427

1865

33/58